નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

મજ્ઝિમનિકાયે

ઉપરિપણ્ણાસ-અટ્ઠકથા

૧. દેવદહવગ્ગો

૧. દેવદહસુત્તવણ્ણના

૧. **એવં મે સુત**ન્તિ દેવદહસુત્તં. તત્થ **દેવદહં નામા**તિ દેવા વુચ્ચન્તિ રાજાનો, તત્થ ચ સક્યરાજૂનં મઙ્ગલપોક્ખરણી અહોસિ પાસાદિકા આરક્ખસમ્પન્ના, સા દેવાનં દહત્તા ''દેવદહ''ન્તિ પઞ્ઞાયિત્થ. તદુપાદાય સોપિ નિગમો દેવદહન્ત્વેવ સઙ્ખં ગતો. ભગવા તં નિગમં નિસ્સાય લુમ્બિનિવને વિહરતિ. **સબ્બં તં પુબ્બેકતહેતૂ**તિ પુબ્બે કતકમ્મપચ્ચયા. ઇમિના કમ્મવેદનઞ્ચ કિરિયવેદનઞ્ચ પટિક્ખિપિત્વા એકં વિપાકવેદનમેવ સમ્પટિચ્છન્તીતિ દસ્સેતિ. **એવં વાદિનો, ભિક્ખવે, નિગણ્ઠા**તિ ઇમિના પુબ્બે અનિયમેત્વા વુત્તં નિયમેત્વા દસ્સેતિ.

અહુવમ્હેવ મયન્તિ ઇદં ભગવા તેસં અજાનનભાવં જાનન્તોવ કેવલં કલિસાસનં આરોપેતુકામો પુચ્છતિ. યે હિ ''મયં અહુવમ્હા''તિપિ ન જાનન્તિ, તે કથં કમ્મસ્સ કતભાવં વા અકતભાવં વા જાનિસ્સન્તિ. ઉત્તરિપુચ્છાયપિ એસેવ નયો.

૨. **એવં સન્તે**તિ ચૂળદુક્ખક્ખન્ધે (મ॰ નિ॰ ૧.૧૭૯-૧૮૦) મહાનિગણ્ઠસ્સ વચને સચ્ચે સન્તેતિ અત્થો, ઇધ પન એત્તકસ્સ ઠાનસ્સ તુમ્હાકં અજાનનભાવે સન્તેતિ અત્થો. **ન કલ્લ**ન્તિ ન યુત્તં.

૩. **ગાળ્હૂપલેપનેના**તિ બહલૂપલેપનેન, પુનપ્પુનં વિસરઞ્જિતેન, ન પન ખલિયા લિત્તેન વિય. **એસનિયા**તિ એસનિસલાકાય અન્તમસો નન્તકવટ્ટિયાપિ. **એસેય્યા**તિ ગમ્ભીરં વા ઉત્તાનં વાતિ વીમંસેય્ય. **અગદઙ્ગાર**ન્તિ ઝામહરીતકસ્સ વા આમલકસ્સ વા ચુણ્ણં. **ઓદહેય્યા**તિ પક્ખિપેય્ય. **અરોગો**તિઆદિ માગણ્ડિયસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૨.૨૧૩) વુત્તમેવ.

એવમેવ ખોતિ એત્થ ઇદં ઓપમ્મસંસન્દનં, સલ્લેન વિદ્ધસ્સ હિ વિદ્ધકાલે વેદનાય પાકટકાલો વિય ઇમેસં ''મયં પુબ્બે અહુવમ્હા વા નો વા, પાપકમ્મં અકરમ્હા વા નો વા, એવરૂપં વા પાપં કરમ્હા''તિ જાનનકાલો સિયા. વણમુખસ્સ પરિકન્તનાદીસુ ચતૂસુ કાલેસુ વેદનાય પાકટકાલો વિય ''એત્તકં વા નો દુક્ખં નિજ્જિણ્ણં, એત્તકે વા નિજ્જિણ્ણે સબ્બમેવ દુક્ખં નિજ્જિણ્ણં ભવિસ્સતિ, સુદ્ધન્તે પતિટ્ઠિતા નામ ભવિસ્સામા''તિ જાનનકાલો સિયા. અપરભાગે ફાસુભાવજાનનકાલો વિય દિટ્ઠેવ ધમ્મે અકુસલાનં ધમ્માનં પહાનાય કુસલાનં ધમ્માનં ઉપસમ્પદાય જાનનકાલો સિયા. એવમેત્થ એકાય ઉપમાય તયો અત્થા, ચતૂહિ ઉપમાહિ એકો અત્થો પરિદીપિતો.

૪. ઇમે પન તતો એકમ્પિ ન જાનન્તિ, વિરજ્ઝિત્વા ગતે સલ્લે અવિદ્ધોવ ''વિદ્ધોસિ મયા''તિ પચ્ચત્થિકસ્સ વચનપ્પમાણેનેવ ''વિદ્ધોસ્મી''તિ સઞ્ઞં ઉપ્પાદેત્વા દુક્ખપ્પત્તપુરિસો વિય કેવલં મહાનિગણ્ઠસ્સ વચનપ્પમાણેન સબ્બમેતં સદ્દહન્તા એવં સલ્લોપમાય ભગવતા નિગ્ગહિતા પચ્ચાહરિતું અસક્કોન્તા યથા નામ દુબ્બલો સુનખો મિગં ઉટ્ઠાપેત્વા સામિકસ્સ અભિમુખં કરિત્વા અત્તના ઓસક્કતિ, એવં મહાનિગણ્ઠસ્સ મત્થકે વાદં પક્ખિપન્તા **નિગણ્ઠો, આવુસો**તિઆદીમાહંસુ.

૫. અથ ને ભગવા સાચરિયકે નિગ્ગણ્હન્તો **પઞ્ચ ખો ઇમે**તિઆદિમાહ. **તત્રાયસ્મન્તાન**ન્તિ તેસુ પઞ્ચસુ ધમ્મેસુ આયસ્મન્તાનં. **કા અતીતંસે સત્થરિ સદ્ધા**તિ અતીતંસવાદિમ્હિ સત્થરિ કા સદ્ધા. યા અતીતવાદં સદ્દહન્તાનં તુમ્હાકં મહાનિગણ્ઠસ્સ સદ્ધા, સા કતમા? કિં ભૂતત્થા અભૂતત્થા, ભૂતવિપાકા અભૂતવિપાકાતિ પુચ્છતિ. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો. **સહધમ્મિક**ન્તિ સહેતુકં સકારણં. **વાદપટિહાર**ન્તિ પચ્ચાગમનકવાદં. એત્તાવતા તેસં ''અપનેથ સદ્ધં, સબ્બદુબ્બલા એસા''તિ સદ્ધાછેદકવાદં નામ દસ્સેતિ.

૬. **અવિજ્જા અઞ્ઞાણા**તિ અવિજ્જાય અઞ્ઞાણેન. **સમ્મોહા**તિ સમ્મોહેન. **વિપચ્ચેથા**તિ વિપરીતતો સદ્દહથ, વિપલ્લાસગ્ગાહં વા ગણ્હથાતિ અત્થો.

૭. **દિટ્ઠધમ્મવેદનીય**ન્તિ ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે વિપાકદાયકં. **ઉપક્કમેના**તિ પયોગેન. **પધાનેના**તિ વીરિયેન. **સમ્પરાયવેદનીય**ન્તિ દુતિયે વા તતિયે વા અત્તભાવે વિપાકદાયકં. **સુખવેદનીય**ન્તિ ઇટ્ઠારમ્મણવિપાકદાયકં કુસલકમ્મં. વિપરીતં **દુક્ખવેદનીયં. પરિપક્કવેદનીય**ન્તિ પરિપક્કે નિપ્ફન્ને અત્તભાવે વેદનીયં, દિટ્ઠધમ્મવેદનીયસ્સેવેતં અધિવચનં. **અપરિપક્કવેદનીય**ન્તિ અપરિપક્કે અત્તભાવે વેદનીયં, સમ્પરાયવેદનીયસ્સેવેતં અધિવચનં. એવં સન્તેપિ અયમેત્થ વિસેસો – યં પઠમવયે કતં પઠમવયે વા મજ્ઝિમવયે વા પચ્છિમવયે વા વિપાકં દેતિ, મજ્ઝિમવયે કતં મજ્ઝિમવયે વા પચ્છિમવયે વા વિપાકં દેતિ, પચ્છિમવયે કતં તત્થેવ વિપાકં દેતિ, તં દિટ્ઠધમ્મવેદનીયં નામ. યં પન સત્તદિવસબ્ભન્તરે વિપાકં દેતિ, તં પરિપક્કવેદનીયં નામ. તં કુસલમ્પિ હોતિ અકુસલમ્પિ.

તત્રિમાનિ વત્થૂનિ – **પુણ્ણો** નામ કિર દુગ્ગતમનુસ્સો રાજગહે સુમનસેટ્ઠિં નિસ્સાય વસતિ. તમેનં એકદિવસં નગરમ્હિ નક્ખત્તે સઙ્ઘુટ્ઠે સેટ્ઠિ આહ – ''સચે અજ્જ કસિસ્સસિ, દ્વે ચ ગોણે નઙ્ગલઞ્ચ લભિસ્સસિ. કિં નક્ખત્તં કીળિસ્સસિ, કસિસ્સસી''તિ. કિં મે નક્ખત્તેન, કસિસ્સામીતિ? તેન હિ યે ગોણે ઇચ્છસિ, તે ગહેત્વા કસાહીતિ. સો કસિતું ગતો. તં દિવસં સારિપુત્તત્થેરો નિરોધા વુટ્ઠાય ''કસ્સ સઙ્ગહં કરોમી''તિ? આવજ્જન્તો પુણ્ણં દિસ્વા પત્તચીવરં આદાય તસ્સ કસનટ્ઠાનં ગતો. પુણ્ણો કસિં ઠપેત્વા થેરસ્સ દન્તકટ્ઠં દત્વા મુખોદકં અદાસિ. થેરો સરીરં પટિજગ્ગિત્વા કમ્મન્તસ્સ અવિદૂરે નિસીદિ ભત્તાભિહારં ઓલોકેન્તો. અથસ્સ ભરિયં ભત્તં આહરન્તિં દિસ્વા અન્તરામગ્ગેયેવ અત્તાનં દસ્સેસિ.

સા સામિકસ્સ આહટભત્તં થેરસ્સ પત્તે પક્ખિપિત્વા પુન ગન્ત્વા અઞ્ઞં ભત્તં સમ્પાદેત્વા દિવા અગમાસિ. પુણ્ણો એકવારં કસિત્વા નિસીદિ. સાપિ ભત્તં ગહેત્વા આગચ્છન્તી આહ – ''સામિ પાતોવ તે ભત્તં આહરિયિત્થ, અન્તરામગ્ગે પન સારિપુત્તત્થેરં દિસ્વા તં તસ્સ દત્વા અઞ્ઞં પચિત્વા આહરન્તિયા મે ઉસ્સૂરો જાતો, મા કુજ્ઝિ સામી''તિ. ભદ્દકં તે ભદ્દે કતં, મયા થેરસ્સ પાતોવ દન્તકટ્ઠઞ્ચ મુખોદકઞ્ચ દિન્નં, અમ્હાકંયેવાનેન પિણ્ડપાતોપિ પરિભુત્તો, અજ્જ થેરેન કતસમણધમ્મસ્સ મયં ભાગિનો જાતાતિ ચિત્તં પસાદેસિ. એકવારં કસિતટ્ઠાનં સુવણ્ણમેવ

અહોસિ. સો ભુઞ્જિત્વા કસિતટ્ઠાનં ઓલોકેન્તો વિજ્જોતમાનં દિસ્વા ઉટ્ઠાય યટ્ઠિયા પહરિત્વા રત્તસુવણ્ણભાવં જાનિત્વા ''રઞ્ઞો અકથેત્વા પરિભુઞ્જિતું ન સક્કા''તિ ગન્ત્વા રઞ્ઞો આરોચેસિ. રાજા તં સબ્બં સકટેહિ આહરાપેત્વા રાજઙ્ગણે રાસિં કારેત્વા ''કસ્સિમસ્મિં નગરે એત્તકં સુવણ્ણં અત્થી''તિ પુચ્છિ. કસ્સચિ નત્થીતિ ચ વુત્તે સેટ્ઠિટ્ઠાનમસ્સ અદાસિ. સો **પુણ્ણસેટ્ઠિ** નામ જાતો.

અપરમ્પિ વત્થુ – તસ્મિંયેવ રાજગહે **કાળવેળિયો** નામ દુગ્ગતો અત્થિ. તસ્સ ભરિયા પણ્ણમ્બિલયાગું પચિ. મહાકસ્સપત્થેરો નિરોધા વુટ્ઠાય ''કસ્સ સઙ્ગહં કરોમી''તિ આવજ્જન્તો તં દિસ્વા ગન્ત્વા ગેહદ્વારે અટ્ઠાસિ. સા પત્તં ગહેત્વા સબ્બં તત્થ પક્ખિપિત્વા થેરસ્સ અદાસિ, થેરો વિહારં ગન્ત્વા સત્થુ ઉપનામેસિ. સત્થા અત્તનો યાપનમત્તં ગણ્હિ, સેસં પઞ્ચન્નં ભિક્ખુસતાનં પહોસિ. કાળવળિયોપિ તં ઠાનં પત્તો ચૂળકં લભિ. મહાકસ્સપો સત્થારં કાળવળિયસ્સ વિપાકં પુચ્છિ. સત્થા ''ઇતો સત્તમે દિવસે સેટ્ઠિચ્છત્તં લભિસ્સતી''તિ આહ. કાળવળિયો તં કથં સુત્વા ગન્ત્વા ભરિયાય આરોચેસિ.

તદા ચ રાજા નગરં અનુસઞ્ચરન્તો બહિનગરે જીવસૂલે નિસિન્નં પુરિસં અદ્દસ. પુરિસો રાજાનં દિસ્વા ઉચ્ચાસદ્દં અકાસિ ''તુમ્હાકં મે ભુઞ્જનભત્તં પહિણથ દેવા''તિ. રાજા ''પેસેસ્સામી''તિ વત્વા સાયમાસભત્તે ઉપનીતે સરિત્વા ''ઇમં હરિતું સમત્થં જાનાથા''તિ આહ, નગરે સહસ્સભણ્ડિકં ચારેસું. તતિયવારે કાળવળિયસ્સ ભરિયા અગ્ગહેસિ . અથ નં રઞ્ઞો દસ્સેસું, સા પુરિસવેસં ગહેત્વા પઞ્ચાવુધસન્નદ્ધા ભત્તપાતિં ગહેત્વા નગરા નિક્ખમિ. બહિનગરે તાલે અધિવત્થો **દીઘતાલો** નામ યક્ખો તં રુક્ખમૂલેન ગચ્છન્તિં દિસ્વા ''તિટ્ઠ તિટ્ઠ ભક્ખોસિ મે''તિ આહ. નાહં તવ ભક્ખો, રાજદૂતો અહન્તિ. કત્થ ગચ્છસીતિ. જીવસૂલે નિસિન્નસ્સ પુરિસસ્સ સન્તિકન્તિ. મમપિ એકં સાસનં હરિતું સક્ખિસ્સસીતિ. આમ સક્ખિસ્સામીતિ. ''દીઘતાલસ્સ ભરિયા સુમનદેવરાજધીતા કાળી પુત્તં વિજાતા''તિ આરોચેય્યાસિ. ઇમસ્મિં તાલમૂલે સત્ત નિધિકુમ્ભિયો અત્થિ, તા ત્વં ગણ્હેય્યાસીતિ. સા ''દીઘતાલસ્સ ભરિયા સુમનદેવરાજધીતા કાળી પુત્તં વિજાતા''તિ ઉગ્ઘોસેન્તી અગમાસિ.

સુમનદેવો યક્ખસમાગમે નિસિન્નો સુત્વા ''એકો મનુસ્સો અમ્હાકં પિયપવત્તિં આહરતિ, પક્કોસથ ન''ન્તિ સાસનં સુત્વા પસન્નો ''ઇમસ્સ રુક્ખસ્સ પરિમણ્ડલચ્છાયાય ફરણટ્ઠાને નિધિકુમ્ભિયો તુય્હં દમ્મી''તિ આહ. જીવસૂલે નિસિન્નપુરિસો ભત્તં ભુઞ્જિત્વા મુખપુઞ્છનકાલે ઇત્થિફસ્સોતિ ઞત્વા ચૂળાય ડંસિ, સા અસિના અત્તનો ચૂળં છિન્દિત્વા રઞ્ઞો સન્તિકંયેવ ગતા. રાજા ભત્તભોજિતભાવો કથં જાનિતબ્બોતિ? ચૂળસઞ્ઞાયાતિ વત્વા રઞ્ઞો આચિક્ખિત્વા તં ધનં આહરાપેસિ. રાજા અઞ્ઞસ્સ એત્તકં ધનં નામ અત્થીતિ. નત્થિ દેવાતિ. રાજા તસ્સા પતિં તસ્મિં નગરે ધનસેટ્ઠિં અકાસિ. **મલ્લિકાયપિ** દેવિયા વત્થુ કથેતબ્બં. ઇમાનિ તાવ **કુસલકમ્મે વત્થૂનિ**.

નન્દમાણવકો પન ઉપ્પલવણ્ણાય થેરિયા વિપ્પટિપજ્જિ, તસ્સ મઞ્ચતો ઉટ્ઠાય નિક્ખમિત્વા ગચ્છન્તસ્સ મહાપથવી ભિજ્જિત્વા ઓકાસમદાસિ, તત્થેવ મહાનરકં પવિટ્ઠો. **નન્દો**પિ ગોઘાતકો પણ્ણાસ વસ્સાનિ ગોઘાતકકમ્મં કત્વા એકદિવસં ભોજનકાલે મંસં અલભન્તો એકસ્સ જીવમાનકગોણસ્સ જિવ્હં છિન્દિત્વા અઙ્ગારેસુ પચાપેત્વા ખાદિતું આરદ્ધો. અથસ્સ જિવ્હા મૂલે છિજ્જિત્વા ભત્તપાતિયંયેવ પતિતા, સો વિરવન્તો કાલં કત્વા નિરયે નિબ્બત્તિ. **નન્દોપિ યક્ખો** અઞ્ઞેન યક્ખેન સદ્ધિં આકાસેન ગચ્છન્તો સારિપુત્તત્થેરં નવોરોપિતેહિ કેસેહિ રત્તિભાગે અબ્ભોકાસે નિસિન્નં દિસ્વા સીસે પહરિતુકામો ઇતરસ્સ યક્ખસ્સ આરોચેત્વા તેન વારિયમાનોપિ પહારં દત્વા ડય્હામિ ડય્હામીતિ વિરવન્તો તસ્મિંયેવ ઠાને ભૂમિં પવિસિત્વા મહાનિરયે નિબ્બત્તોતિ ઇમાનિ **અકુસલકમ્મે વત્થૂનિ**.

યં પન અન્તમસો મરણસન્તિકેપિ કતં કમ્મં ભવન્તરે વિપાકં દેતિ, તં સબ્બં **સમ્પરાયવેદનીયં** નામ. તત્થ યો અપરિહીનસ્સ ઝાનસ્સ વિપાકો નિબ્બત્તિસ્સતિ, સો ઇધ નિબ્બત્તિતવિપાકોતિ વુત્તો. તસ્સ મૂલભૂતં કમ્મં નેવ દિટ્ઠધમ્મવેદનીયં ન સમ્પરાયવેદનીયન્તિ, ન વિચારિતં, કિઞ્ચાપિ ન વિચારિતં, સમ્પરાયવેદનીયમેવ પનેતન્તિ વેદિતબ્બં. યો પઠમમગ્ગાદીનં ભવન્તરે ફલસમાપત્તિવિપાકો, સો ઇધ નિબ્બત્તિતગુણોત્વેવ વુત્તો. કિઞ્ચાપિ એવં વુત્તો, મગ્ગકમ્મં પન **પરિપક્કવેદનીયન્તિ** વેદિતબ્બં. મગ્ગચેતનાયેવ હિ સબ્બલહું ફલદાયિકા અનન્તરફલત્તાતિ.

૮. **બહુવેદનીયન્તિ** સઞ્ઞાભવૂપગં. **અપ્પવેદનીયન્તિ** અસઞ્ઞાભવૂપગં. **સવેદનીયન્તિ** સવિપાકં કમ્મં. **અવેદનીયન્તિ** અવિપાકં કમ્મં. **એવં સન્તેતિ** ઇમેસં દિટ્ઠધમ્મવેદનીયાદીનં કમ્માનં ઉપક્કમેન સમ્પરાયવેદનીયાદિ ભાવકારણસ્સ અલાભે સતિ. **અફલોતિ** નિપ્ફલો નિરત્થકોતિ. એત્તાવતા અનિય્યાનિકસાસને પયોગસ્સ અફલતં દસ્સેત્વા પધાનચ્છેદકવાદો નામ દસ્સિતોતિ વેદિતબ્બો. **સહધમ્મિકા વાદાનુવાદાતિ** પરેહિ વુત્તકારણેન સકારણા હુત્વા નિગણ્ઠાનં વાદા ચ અનુવાદા ચ. **ગારય્હં ઠાનં આગચ્છન્તીતિ** વિઞ્ઞૂહિ ગરહિતબ્બં કારણં આગચ્છન્તિ. ‘‘વાદાનુપ્પત્તા ગારય્હટ્ઠાના’’તિપિ પાઠો. તસ્સત્થો – પરેહિ વુત્તેન કારણેન સકારણા નિગણ્ઠાનં વાદં અનુપ્પત્તા તં વાદં સોસેન્તા મિલાપેન્તા દુક્કટકમ્મકારિનોતિઆદયો દસ ગારય્હટ્ઠાના આગચ્છન્તિ.

૯. **સઙ્ગતિભાવહેતૂતિ** નિયતિભાવકારણા. **પાપસઙ્ગતિકાતિ** પાપનિયતિનો. **અભિજાતિહેતૂતિ** છળભિજાતિહેતુ.

૧૦. એવં નિગણ્ઠાનં ઉપક્કમસ્સ અફલતં દસ્સેત્વા ઇદાનિ નિય્યાનિકસાસને ઉપક્કમસ્સ વીરિયસ્સ ચ સફલતં દસ્સેતું **કથઞ્ચ, ભિક્ખવેતિ**આદિમાહ. તત્થ **અનદ્ધભૂતન્તિ** અનધિભૂતં. દુક્ખેન અનધિભૂતો નામ મનુસ્સત્તભાવો વુચ્ચતિ, ન તં અદ્ધભાવેતિ નાભિભવતીતિ અત્થો. તમ્પિ નાનપ્પકારાય દુક્કરકારિકાય પયોજેન્તો દુક્ખેન અદ્ધભાવેતિ નામ. યે પન સાસને પબ્બજિત્વા આરઞ્ઞકા વા હોન્તિ રુક્ખમૂલિકાદયો વા, તે દુક્ખેન ન અદ્ધભાવેન્તિ નામ. નિય્યાનિકસાસનસ્મિઞ્હિ વીરિયં સમ્માવાયામો નામ હોતિ.

થેરો પનાહ – યો ઇસ્સરકુલે નિબ્બત્તો સત્તવસ્સિકો હુત્વા અલઙ્કતપ્પટિયત્તો પિતુઅઙ્કે નિસિન્નો ઘરે ભત્તકિચ્ચં કત્વા નિસિન્નેન ભિક્ખુસઙ્ઘેન અનુમોદનાય કરિયમાનાય તિસ્સો સમ્પત્તિયો દસ્સેત્વા સચ્ચેસુ પકાસિતેસુ અરહત્તં પાપુણાતિ, માતાપિતૂહિ વા ‘‘પબ્બજિસ્સસિ તાતા’’તિ વુત્તો ‘‘આમ પબ્બજિસ્સામી’’તિ વત્વા ન્હાપેત્વા અલઙ્કરિત્વા વિહારં નીતો તચપઞ્ચકં ઉગ્ગણ્હિત્વા નિસિન્નો કેસેસુ ઓહારિયમાનેસુ ખુરગ્ગેયેવ અરહત્તં પાપુણાતિ, નવપબ્બજિતો વા પન મનોસિલાતેલમક્ખિતેન સીસેન પુનદિવસે માતાપિતૂહિ પેસિતં કાજભત્તં ભુઞ્જિત્વા વિહારે નિસિન્નોવ અરહત્તં પાપુણાતિ, અયં ન દુક્ખેન અત્તાનં અદ્ધભાવેતિ નામ. અયં પન ઉક્કટ્ઠસક્કારો. યો દાસિકુચ્છિયં નિબ્બત્તો અન્તમસો રજતમુદ્દિકમ્પિ પિળન્ધિત્વા ગોરકપિયઙ્ગુમત્તેનાપિ સરીરં વિલિમ્પેત્વા ‘‘પબ્બાજેથ ન’’ન્તિ નીતો ખુરગ્ગે વા પુનદિવસે વા અરહત્તં પાપુણાતિ, અયમ્પિ ન અનદ્ધભૂતં અત્તાનં દુક્ખેન અદ્ધભાવેતિ નામ.

ધમ્મિકં સુખં નામ સઙ્ઘતો વા ગણતો વા ઉપ્પન્નં ચતુપચ્ચયસુખં. **અનધિમુચ્છિતોતિ** તણ્હામુચ્છનાય અમુચ્છિતો. ધમ્મિકઞ્હિ સુખં ન પરિચ્ચજામીતિ ન તત્થ ગેધો કાતબ્બો. સઙ્ઘતો હિ ઉપ્પન્નં સલાકભત્તં વા વસ્સાવાસિકં વા ‘‘ઇદમત્થં એત’’ન્તિ પરિચ્છિન્દિત્વા સઙ્ઘમજ્ઝે ભિક્ખૂનં અન્તરે પરિભુઞ્જન્તો પત્તન્તરે પદુમં વિય

સીલસમાધિવિપસ્સનામગ્ગફલેહિ વડ્ઢતિ. **ઇમસ્સા**તિ પચ્ચુપ્પન્નાનં પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં મૂલભૂતસ્સ. **દુક્ખનિદાનસ્સા**તિ તણ્હાય. સા હિ પઞ્ચક્ખન્ધદુક્ખસ્સ નિદાનં. **સઙ્ખારં પદહતો**તિ સમ્પયોગવીરિયં કરોન્તસ્સ. **વિરાગો હોતી**તિ મગ્ગેન વિરાગો હોતિ. ઇદં વુત્તં હોતિ ''સઙ્ખારપધાનેન મે ઇમસ્સ દુક્ખનિદાનસ્સ વિરાગો હોતી''તિ **એવં પજાનાતી**તિ ઇમિના સુખાપટિપદા ખિપ્પાભિઞ્ઞા કથિતા. દુતિયવારેન તસ્સ સમ્પયોગવીરિયસ્સ મજ્ઝત્તતાકારો કથિતો. **સો યસ્સ હિ ખ્વાસ્સા**તિ એત્થ અયં સઙ્ખેપત્થો – સો પુગ્ગલો યસ્સ દુક્ખનિદાનસ્સ સઙ્ખારપધાનેન વિરાગો હોતિ, સઙ્ખારં તત્થ પદહતિ, મગ્ગપધાનેન પદહતિ. યસ્સ પન દુક્ખનિદાનસ્સ અજ્ઝુપેક્ખતો ઉપેક્ખં ભાવેન્તસ્સ વિરાગો હોતિ, ઉપેક્ખં તત્થ ભાવેતિ, મગ્ગભાવનાય ભાવેતિ. **તસ્સા**તિ તસ્સ પુગ્ગલસ્સ.

૧૧. **પટિબદ્ધચિત્તો**તિ છન્દરાગેન બદ્ધચિત્તો. **તિબ્બચ્છન્દો**તિ બહલચ્છન્દો. **તિબ્બાપેક્ખો**તિ બહલપત્થનો. **સન્તિટ્ઠન્તિ**ન્તિ એકતો તિટ્ઠન્તિં. **સઞ્જગ્ઘન્તિ**ન્તિ મહાહસિતં હસમાનં. **સંહસન્તિ**ન્તિ સિતં કુરુમાનં.

એવમેવ ખો, ભિક્ખવેતિ એત્થ ઇદં ઓપમ્મવિભાવનં – એકો હિ પુરિસો એકિસ્સા ઇત્થિયા સારત્તો ઘાસચ્છાદનમાલાલઙ્કારાદીનિ દત્વા ઘરે વાસેતિ. સા તં અતિચરિત્વા અઞ્ઞં સેવતિ. સો ''નૂન અહં અસ્સા અનુરૂપં સક્કારં ન કરોમી''તિ સક્કારં વડ્ઢેસિ. સા ભિય્યોસોમત્તાય અતિચરતિયેવ. સો – ''અયં સક્કરિયમાનાપિ અતિચરતેવ, ઘરે મે વસમાના અનત્થમ્પિ કરેય્ય, નીહરામિ ન''ન્તિ પરિસમજ્ઝે અલંવચનીયં કત્વા ''મા પુન ગેહં પાવિસી''તિ વિસ્સજ્જેસિ. સા કેનચિ ઉપાયેન તેન સદ્ધિં સન્થવં કાતું અસક્કોન્તી નટનચ્ચકાદીહિ સદ્ધિં વિચરતિ. તસ્સ પુરિસસ્સ તં દિસ્વા નેવ ઉપ્પજ્જતિ દોમનસ્સં, સોમનસ્સં પન ઉપ્પજ્જતિ.

તત્થ પુરિસસ્સ ઇત્થિયા સારત્તકાલો વિય ઇમસ્સ ભિક્ખુનો અત્તભાવે આલયો. ઘાસચ્છાદનાદીનિ દત્વા ઘરે વસાપનકાલો વિય અત્તભાવસ્સ પટિજગ્ગનકાલો. તસ્સા અતિચરણકાલો વિય જગ્ગિયમાનસ્સેવ અત્તભાવસ્સ પિત્તપકોપાદીનં વસેન સાબાધતા. ''અત્તનો અનુરૂપં સક્કારં અલભન્તી અતિચરતી''તિ સલ્લક્ખેત્વા સક્કારવડ્ઢનં વિય ''ભેસજ્જં અલભન્તો એવં હોતી''તિ સલ્લક્ખેત્વા ભેસજ્જકરણકાલો. સક્કારે વડ્ઢિતેપિ પુન અતિચરણં વિય પિત્તાદીસુ એકસ્સ ભેસજ્જે કરિયમાને સેસાનં પકોપવસેન પુન સાબાધતા. પરિસમજ્ઝે અલંવચનીયં કત્વા ગેહા નિક્કડ્ઢનં વિય ''ઇદાનિ તે નાહં દાસો ન કમ્મકરો, અનમતગ્ગે સંસારે તંયેવ ઉપટ્ઠહન્તો વિચરિં, કો મે તયા અત્થો, છિજ્જ વા ભિજ્જ વા''તિ તસ્મિં અનપેક્ખતં આપજ્જિત્વા વીરિયં થિરં કત્વા મગ્ગેન કિલેસસમુગ્ઘાતનં. નટનચ્ચકાદીહિ નચ્ચમાનં વિચરન્તિં દિસ્વા યથા તસ્સ પુરિસસ્સ દોમનસ્સં ન ઉપ્પજ્જતિ, સોમનસ્સમેવ ઉપ્પજ્જતિ, એવમેવ ઇમસ્સ ભિક્ખુનો અરહત્તં પત્તસ્સ પિત્તપકોપાદીનં વસેન આબાધિકં અત્તભાવં દિસ્વા દોમનસ્સં ન ઉપ્પજ્જતિ, ''મુચ્ચિસ્સામિ વત ખન્ધપરિહારદુક્ખતો''તિ સોમનસ્સમેવ ઉપ્પજ્જતીતિ. અયં પન ઉપમા ''પટિબદ્ધચિત્તસ્સ દોમનસ્સં ઉપ્પજ્જતિ, અપ્પટિબદ્ધચિત્તસ્સ નત્થેતન્તિ ઞત્વા ઇત્થિયા છન્દરાગં પજહતિ, એવમયં ભિક્ખુ સઙ્ખારં વા પદહન્તસ્સ ઉપેક્ખં વા ભાવેન્તસ્સ દુક્ખનિદાનં પહીયતિ, નો અઞ્ઞથાતિ ઞત્વા તદુભયં સમ્પાદેન્તો દુક્ખનિદાનં પજહતી''તિ એતમત્થં વિભાવેતું આગતાતિ વેદિતબ્બા.

૧૨. **યથા સુખં ખો મે વિહરતો**તિ યેન સુખેન વિહરિતું ઇચ્છામિ તેન, મે વિહરતો. **પદહતો**તિ પેસેન્તસ્સ. એત્થ ચ યસ્સ સુખા પટિપદા અસપ્પાયા, સુખુમચીવરાનિ ધારેન્તસ્સ પાસાદિકે સેનાસને વસન્તસ્સ ચિત્તં વિક્ખિપતિ, દુક્ખા પટિપદા સપ્પાયા, છિન્નભિન્નાનિ થૂલચીવરાનિ ધારેન્તસ્સ સુસાનરુક્ખમૂલાદીસુ વસન્તસ્સ ચિત્તં એકગ્ગં હોતિ, તં સન્ધાયેતં વુત્તં.

એવમેવ ખોતિ એત્થ ઇદં ઓપમ્મસંસન્દનં, ઉસુકારો વિય હિ જાતિજરામરણભીતો યોગી દટ્ઠબ્બો, વઙ્કકુટિલજિમ્હતેજનં વિય વઙ્કકુટિલજિમ્હચિત્તં, દ્વે અલાતા વિય કાયિકચેતસિકવીરિયં, તેજનં ઉજું કરોન્તસ્સ કઞ્જિકતેલં વિય સદ્ધા, નમનદણ્ડકો વિય લોકુત્તરમગ્ગો, ઉસ્સુકારસ્સ વઙ્કકુટિલજિમ્હતેજનં કઞ્જિકતેલેન સિનેહેત્વા અલાતેસુ તાપેત્વા નમનદણ્ડકેન ઉજુકરણં વિય ઇમસ્સ ભિક્ખુનો વઙ્કકુટિલજિમ્હચિત્તં સદ્ધાય સિનેહેત્વા કાયિકચેતસિકવીરિયેન તાપેત્વા લોકુત્તરમગ્ગેન ઉજુકરણં, ઉસુકારસ્સેવ એવં ઉજુકતેન તેજનેન સપત્તં વિજ્ઝિત્વા સમ્પત્તિઅનુભવનં વિય ઇમસ્સ યોગિનો તથા ઉજુકતેન ચિત્તેન કિલેસગણં વિજ્ઝિત્વા પાસાદિકે સેનાસને નિરોધવરતલગતસ્સ ફલસમાપત્તિસુખાનુભવનં દટ્ઠબ્બં. ઇધ તથાગતો સુખાપટિપદાખિપ્પાભિઞ્ઞભિક્ખુનો, દુક્ખાપટિપદાદન્ધાભિઞ્ઞભિક્ખુનો ચ પટિપત્તિયો કથિતા, ઇતરેસં દ્વિન્નં ન કથિતા, તા કથેતું ઇમં દેસનં આરભિ. ઇમાસુ વા દ્વીસુ કથિતાસુ ઇતરાપિ કથિતાવ હોન્તિ, આગમનીયપટિપદા પન ન કથિતા, તં કથેતું ઇમં દેસનં આરભિ. સહાગમનીયાપિ વા પટિપદા કથિતાવ, અદસ્સિતં પન એકં બુદ્ધુપ્પાદં દસ્સેત્વા એકસ્સ કુલપુત્તસ્સ નિક્ખમનદેસનં અરહત્તેન વિનિવટ્ટેસ્સામીતિ દસ્સેતું ઇમં દેસનં આરભિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

દેવદહસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. પઞ્ચત્તયસુત્તવણ્ણના

૨૧. એવં મે સુતન્તિ પઞ્ચત્તયસુત્તં. તત્થ **એકેતિ** એકચ્ચે. **સમણબ્રાહ્મણાતિ** પરિબ્બજુપગતભાવેન સમણા જાતિયા બ્રાહ્મણા, લોકેન વા સમણાતિ ચ બ્રાહ્મણાતિ ચ એવં સમ્મતા. અપરન્તં કપ્પેત્વા વિકપ્પેત્વા ગણ્હન્તીતિ **અપરન્તકપ્પિકા**. અપરન્તકપ્પો વા એતેસં અત્થીતિપિ અપરન્તકપ્પિકા. એત્થ ચ **અન્તોતિ** ''સક્કાયો ખો, આવુસો, એકો અન્તો''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૬.૬૧) વિય ઇધ કોટ્ઠાસો અધિપ્પેતો. **કપ્પોતિ** તણ્હાદિટ્ઠિયો. વુત્તમ્પિ ચેતં ''કપ્પોતિ ઉદ્દાનતો દ્વે કપ્પા તણ્હાકપ્પો ચ દિટ્ઠિકપ્પો ચા''તિ. તસ્મા તણ્હાદિટ્ઠિવસેન અનાગતં ખન્ધકોટ્ઠાસં કપ્પેત્વા ઠિતાતિ અપરન્તકપ્પિકાતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. તેસં એવં અપરન્તં કપ્પેત્વા ઠિતાનં પુનપ્પુનં ઉપ્પજ્જનવસેન અપરન્તમેવ અનુગતા દિટ્ઠીતિ **અપરન્તાનુદિટ્ઠિનો**. તે એવંદિટ્ઠિનો તં અપરન્તં આરબ્ભ આગમ્મ પટિચ્ચ અઞ્ઞમ્પિ જનં દિટ્ઠિગતિકં કરોન્તા અનેકવિહિતાનિ અધિવુત્તિપદાનિ અભિવદન્તિ. **અનેકવિહિતાનીતિ** અનેકવિધાનિ. **અધિવુત્તિપદાનીતિ** અધિવચનપદાનિ. અથ વા ભૂતમત્થં અધિભવિત્વા યથાસભાવતો અગ્ગહેત્વા વત્તનતો **અધિવુત્તિયોતિ** દિટ્ઠિયો વુચ્ચન્તિ, અધિવુત્તીનં પદાનિ **અધિવુત્તિપદાનિ**, દિટ્ઠિદીપકાનિ વચનાનીતિ અત્થો.

સઞ્ઞીતિ સઞ્ઞાસમઙ્ગી. **અરોગોતિ** નિચ્ચો. **ઇત્થેકેતિ** ઇત્થં એકે, એવમેકેતિ અત્થો. ઇમિના સોળસ સઞ્ઞીવાદા કથિતા, **અસઞ્ઞીતિ** ઇમિના અટ્ઠ અસઞ્ઞીવાદા, **નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞીતિ** ઇમિના અટ્ઠ નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞીવાદા, **સતો વા પન સત્તસ્સાતિ** ઇમિના સત્ત ઉચ્છેદવાદા. તત્થ **સતોતિ** વિજ્જમાનસ્સ. **ઉચ્છેદન્તિ** ઉપચ્છેદં. **વિનાસન્તિ** અદસ્સનં. **વિભવન્તિ** ભવવિગમં. સબ્બાનેતાનિ અઞ્ઞમઞ્ઞવેવચનાનેવ. **દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનં વાતિ** ઇમિના પઞ્ચ દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનવાદા કથિતા. તત્થ **દિટ્ઠધમ્મોતિ** પચ્ચક્ખધમ્મો વુચ્ચતિ, તત્થ તત્થ પટિલદ્ધઅત્તભાવસ્સેતં અધિવચનં. દિટ્ઠધમ્મે નિબ્બાનં દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનં, ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે દુક્ખવૂપસમન્તિ અત્થો. **સન્તં વાતિ**

સઞ્ઞીતિઆદિવસેન તીહાકારેહિ સન્તં. **તીણિ હોન્તી**તિ સઞ્ઞી અત્તાતિઆદીનિ સન્તઅત્તવસેન એકં, ઇતરાનિ દ્વેતિ એવં તીણિ.

૨૨. **રૂપિં વા**તિ કરજરૂપેન વા કસિણરૂપેન વા રૂપિં. તત્થ લાભી કસિણરૂપં અત્તાતિ ગણ્હાતિ, તક્કી ઉભોપિ રૂપાનિ ગણ્હાતિયેવ. **અરૂપિ**ન્તિ અરૂપસમાપત્તિનિમિત્તં વા, ઠપેત્વા સઞ્ઞાક્ખન્ધં સેસઅરૂપધમ્મે વા અત્તાતિ પઞ્ઞપેન્તા લાભિનોપિ તક્કિકાપિ એવં પઞ્ઞપેન્તિ. તતિયદિટ્ઠિ પન મિસ્સકગાહવસેન પવત્તા, ચતુત્થા તક્કગાહેનેવ. દુતિયચતુક્કે પઠમદિટ્ઠિ સમાપન્નકવારેન કથિતા, દુતિયદિટ્ઠિ અસમાપન્નકવારેન, તતિયદિટ્ઠિ સુપ્પમત્તેન વા સરાવમત્તેન વા કસિણપરિકમ્મવસેન, ચતુત્થદિટ્ઠિ વિપુલકસિણવસેન કથિતાતિ વેદિતબ્બા.

એતં વા પનેકેસં ઉપાતિવત્તતન્તિ સઞ્ઞીતિપદેન સઙ્ખેપતો વુત્તં સઞ્ઞાસત્તકં અતિક્કન્તાનન્તિ અત્થો. અપરે અટ્ઠકન્તિ વદન્તિ. તદુભયં પરતો આવિભવિસ્સતિ. અયં પનેત્થ સઙ્ખેપત્થો – કેચિ હિ એતા સત્ત વા અટ્ઠ વા સઞ્ઞા સમતિક્કમિતું સક્કોન્તિ, કેચિ પન ન સક્કોન્તિ. તત્થ યે સક્કોન્તિ, તેવ ગહિતા. તેસં પન એકેસં ઉપાતિવત્તતં અતિક્કમિતું સક્કોન્તાનં યથાપિ નામ ગઙ્ગં ઉત્તિણ્ણેસુ મનુસ્સેસુ એકો દીઘવાપિં ગન્ત્વા તિટ્ઠેય્ય, એકો તતો પરં મહાગામં; એવમેવ એકે વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનં અપ્પમાણં આનેઞ્જન્તિ વત્વા તિટ્ઠન્તિ, એકે આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં. તત્થ વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનં તાવ દસ્સેતું **વિઞ્ઞાણકસિણમેકે**તિ વુત્તં. પરતો ''આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનમેકે''તિ વક્ખતિ. **તયિદ**ન્તિ તં ઇદં દિટ્ઠિગતઞ્ચ દિટ્ઠિપચ્ચયઞ્ચ દિટ્ઠારમ્મણઞ્ચ. **તથાગતો અભિજાનાતી**તિ. ઇમિના પચ્ચયેન ઇદં નામ દસ્સનં ગહિતન્તિ અભિવિસિટ્ઠેન ઞાણેન જાનાતિ.

ઇદાનિ તદેવ વિત્થારેન્તો **યે ખો તે ભોન્તો**તિઆદિમાહ. **યા વા પન એતાસં સઞ્ઞાન**ન્તિ યા વા પન એતાસં ''યદિ રૂપસઞ્ઞાન''ન્તિ એવં વુત્તસઞ્ઞાનં. **પરિસુદ્ધા**તિ નિરુપક્કિલેસા. **પરમા**તિ ઉત્તમા. **અગ્ગા**તિ સેટ્ઠા. **અનુત્તરિયા અક્ખાયતી**તિ અસદિસા કથીયતિ. **યદિ રૂપસઞ્ઞાન**ન્તિ ઇમિના ચતસ્સો રૂપાવચરસઞ્ઞા કથિતા. **યદિ અરૂપસઞ્ઞાન**ન્તિ ઇમિના આકાસાનઞ્ચાયતનવિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનસઞ્ઞા. ઇતરેહિ પન દ્વીહિ પદેહિ સમાપન્નકવારો ચ અસમાપન્નકવારો ચ કથિતોતિ એવમેતા કોટ્ઠાસતો અટ્ઠ, અત્થતો પન સત્ત સઞ્ઞા હોન્તિ. સમાપન્નકવારો હિ પુરિમાહિ છહિસઙ્ગહિતોયેવ. **તયિદં સઙ્ખત**ન્તિ તં ઇદં સબ્બમ્પિ સઞ્ઞાગતં સદ્ધિં દિટ્ઠિગતેન સઙ્ખતં પચ્ચયેહિ સમાગન્ત્વા કતં. **ઓળારિક**ન્તિ સઙ્ખતત્તાવ ઓળારિકં. **અત્થિ ખો પન સઙ્ખારાનં નિરોધો**તિ એતેસં પન સઙ્ખતન્તિ વુત્તાનં સઙ્ખારાનં નિરોધસઙ્ખાતં નિબ્બાનં નામ અત્થિ. **અત્થેતન્તિ ઇતિ વિદિત્વા**તિ તં ખો પન નિબ્બાનં ''અત્થિ એત''ન્તિ એવં જાનિત્વા. **તસ્સ નિસ્સરણદસ્સાવી**તિ તસ્સ સઙ્ખતસ્સ નિસ્સરણદસ્સી નિબ્બાનદસ્સી. **તથાગતો તદુપાતિવત્તો**તિ તં સઙ્ખતં અતિક્કન્તો સમતિક્કન્તોતિ અત્થો.

૨૩. **તત્રા**તિ તેસુ અટ્ઠસુ અસઞ્ઞીવાદેસુ. **રૂપિં વા**તિઆદીનિ સઞ્ઞીવાદે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બાનિ. અયઞ્ચ યસ્મા અસઞ્ઞીવાદો, તસ્મા ઇધ દુતિયચતુક્કં ન વુત્તં. **પટિક્કોસન્તી**તિ પટિબાહન્તિ પટિસેધેન્તિ. **સઞ્ઞા રોગો**તિઆદીસુ આબાધટ્ઠેન **રોગો**, સદોસટ્ઠેન **ગણ્ડો**, અનુપવિટ્ઠટ્ઠેન **સલ્લં**. **આગતિં વા ગતિં વા**તિઆદીસુ પટિસન્ધિવસેન **આગતિં**, ચુતિવસેન **ગતિં**, ચવનવસેન **ચુતિં**, ઉપપજ્જનવસેન **ઉપપત્તિં**, પુનપ્પુનં ઉપ્પજ્જિત્વા અપરાપરં વડ્ઢનવસેન **વુડ્ઢિં વિરૂળ્હિં વેપુલ્લં**. કામઞ્ચ ચતુવોકારભવે રૂપં વિનાપિ વિઞ્ઞાણસ્સ પવત્તિ અત્થિ, સેસે પન તયો ખન્ધે વિના નત્થિ. અયં પન પઞ્હો પઞ્ચવોકારભવવસેન કથિતો. પઞ્ચવોકારે હિ એત્તકે ખન્ધે વિના વિઞ્ઞાણસ્સ પવત્તિ નામ નત્થિ. વિતણ્ડવાદી પનેત્થ ''અઞ્ઞત્ર રૂપાતિઆદિવચનતો અરૂપભવેપિ રૂપં, અસઞ્ઞાભવે ચ વિઞ્ઞાણં અત્થિ, તથા નિરોધસમાપન્નસ્સા''તિ વદતિ. સો વત્તબ્બો – બ્યઞ્જનચ્છાયાય ચે અત્થં

પટિબાહસિ, આગતિં વાતિઆદિવચનતો તં વિઞ્ઞાણં પક્ખિદ્વિપદચતુપ્પદા વિય ઉપ્પતિત્વાપિ ગચ્છતિ, પદસાપિ ગચ્છતિ, ગોવિસાણવલ્લિઆદીનિ વિય ચ વડ્ઢતીતિ આપજ્જતિ. યે ચ ભગવતા અનેકસતેસુ સુત્તેસુ તયો ભવા વુત્તા, તે અરૂપભવસ્સ અભાવા દ્વેવ આપજ્જન્તિ. તસ્મા મા એવં અવચ, યથા વુત્તમત્થં ધારેહીતિ.

૨૪. **તત્રા**તિ અટ્ઠસુ નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞીવાદેસુ ભુમ્મં. ઇધાપિ **રૂપિં વા**તિઆદીનિ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બાનિ. **અસઞ્ઞા સમ્મોહો**તિ નિસ્સઞ્ઞભાવો નામેસ સમ્મોહટ્ઠાનં. યો હિ કિઞ્ચિ ન જાનાતિ, તં અસઞ્ઞી એસોતિ વદન્તિ. **દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતબ્બસઙ્ખારમત્તેના**તિ દિટ્ઠવિઞ્ઞાતબ્બમત્તેન સુતવિઞ્ઞાતબ્બમત્તેન મુતવિઞ્ઞાતબ્બમત્તેન. એત્થ ચ વિજાનાતીતિ વિઞ્ઞાતબ્બં, દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતબ્બમત્તેન પઞ્ચદ્વારિકસઞ્ઞાપવત્તિમત્તેનાતિ અયમ્પિ એત્થ અત્થો. **સઙ્ખારમત્તેના**તિ ઓળારિકસઙ્ખારપવત્તિમત્તેનાતિ અત્થો. **એતસ્સ આયતનસ્સા**તિ એતસ્સ નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસ્સ . **ઉપસમ્પદ**ન્તિ પટિલાભં. **બ્યસનં હેત**ન્તિ વિનાસો હેસ, વુટ્ઠાનં હેતન્તિ અત્થો. પઞ્ચદ્વારિકસઞ્ઞાપવત્તમ્પિ ઓળારિકસઙ્ખારપવત્તં વા અપ્પવત્તં કત્વા તં સમાપજ્જિતબ્બં. તસ્સ પન પવત્તેન તતો વુટ્ઠાનં હોતીતિ દસ્સેતિ. **સઙ્ખારસમાપત્તિપત્તબ્બમક્ખાયતી**તિ ઓળારિકસઙ્ખારપવત્તિયા પત્તબ્બન્તિ ન અક્ખાયતિ. **સઙ્ખારાવસેસસમાપત્તિપત્તબ્બ**ન્તિ સઙ્ખારાનંયેવ અવસેસા ભાવનાવસેન સબ્બસુખુમભાવં પત્તા સઙ્ખારા, તેસં પવત્તિયા એતં પત્તબ્બન્તિ અત્થો. એવરૂપેસુ હિ સઙ્ખારેસુ પવત્તેસુ એતં પત્તબ્બં નામ હોતિ. **તયિદ**ન્તિ તં ઇદં એતં સુખુમમ્પિ સમાનં સઙ્ખતં સઙ્ખતત્તા ચ ઓળારિકં.

૨૫. **તત્રા**તિ સત્તસુ ઉચ્છેદવાદેસુ ભુમ્મં. **ઉદ્ધં સર**ન્તિ ઉદ્ધં વુચ્ચતિ અનાગતસંસારવાદો, અનાગતં સંસારવાદં સરન્તીતિ અત્થો. **આસત્તિંયેવ અભિવદન્તિ** લગ્ગનકંયેવ વદન્તિ. ''આસત્ત''ન્તિપિ પાઠો, તણ્હંયેવ વદન્તીતિ અત્થો. **ઇતિ પેચ્ચ ભવિસ્સામા**તિ એવં પેચ્ચ ભવિસ્સામ. ખત્તિયા ભવિસ્સામ, બ્રાહ્મણા ભવિસ્સામાતિ એવમેત્થ નયો નેતબ્બો. **વાણિજૂપમા મઞ્ઞે**તિ વાણિજૂપમા વિય વાણિજપટિભાગા વાણિજસદિસા મય્હં ઉપટ્ઠહન્તિ. **સક્કાયભયા**તિ સક્કાયસ્સ ભયા. તે હિ યથેવ ''ચત્તારો ખો, મહારાજ, અભયસ્સ ભાયન્તિ. કતમે ચત્તારો? ગણ્ડુપ્પાદો ખો, મહારાજ, ભયા પથવિં ન ખાદતિ 'મા પથવી ખિયી'તિ, કોન્તો ખો, મહારાજ, એકપાદેન તિટ્ઠતિ 'મા પથવી ઓસીદી'તિ, કિકી ખો, મહારાજ, ઉત્તાના સેતિ 'મા અમ્ભા ઉન્દ્રિયી'તિ, બ્રાહ્મણધમ્મિકો ખો, મહારાજ, બ્રહ્મચરિયં ન ચરતિ 'મા લોકો ઉચ્છિજ્જી'તિ ઇમે ચત્તારો અભયસ્સ ભાયન્તિ, એવં સક્કાયસ્સ ભાયન્તિ''. **સક્કાયપરિજેગુચ્છા**તિ તમેવ તેભૂમકસઙ્ખાતં સક્કાયં પરિજિગુચ્છમાના. **સા ગદ્દુલબદ્ધો**તિ દણ્ડકે રજ્જું પવેસેત્વા બદ્ધસુનખો. **એવમેવિમે**તિ એત્થ દળ્હત્થમ્ભો વિય ખીલો વિય ચ તેભૂમકધમ્મસઙ્ખાતો સક્કાયો દટ્ઠબ્બો, સા વિય દિટ્ઠિગતિકો, દણ્ડકો વિય દિટ્ઠિ, રજ્જુ વિય તણ્હા, ગદ્દુલેન બન્ધિત્વા થમ્ભે વા ખીલે વા ઉપનિબદ્ધસુનખસ્સ અત્તનો ધમ્મતાય છિન્દિત્વા ગન્તું અસમત્થસ્સ અનુપરિધાવનં વિય દિટ્ઠિગતિકસ્સ દિટ્ઠિદણ્ડકે પવેસિતાય તણ્હારજ્જુયા બન્ધિત્વા સક્કાયે ઉપનિબદ્ધસ્સ અનુપરિધાવનં વેદિતબ્બં.

૨૬. **ઇમાનેવ પઞ્ચાયતનાની**તિ ઇમાનેવ પઞ્ચ કારણાનિ. ઇતિ માતિકં ઠપેન્તેનપિ પઞ્ચેવ ઠપિતાનિ, નિગમેન્તેનપિ પઞ્ચેવ નિગમિતાનિ, ભાજેન્તેન પન ચત્તારિ ભાજિતાનિ. દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનં કુહિં પવિટ્ઠન્તિ. એકત્તનાનત્તવસેન દ્વીસુ પદેસુ પવિટ્ઠન્તિ વેદિતબ્બં.

૨૭. એવઞ્ચ ચતુચત્તાલીસ અપરન્તકપ્પિકે દસ્સેત્વા ઇદાનિ અટ્ઠારસ પુબ્બન્તકપ્પિકે દસ્સેતું **સન્તિ, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ અતીતકોટ્ઠાસસઙ્ખાતં પુબ્બન્તં કપ્પેત્વા વિકપ્પેત્વા ગણ્હન્તીતિ **પુબ્બન્તકપ્પિકા**. પુબ્બન્તકપ્પો વા એતેસં અત્થીતિ પુબ્બન્તકપ્પિકા. એવં સેસમ્પિ પુબ્બે વુત્તપ્પકારં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચાતિ રૂપાદીસુ અઞ્ઞતરં અત્તાતિ ચ લોકોતિ ચ ગહેત્વા સસ્સતો અમરો નિચ્ચો ધુવોતિ અભિવદન્તિ. યથાહ ''રૂપં અત્તા ચેવ લોકો ચ સસ્સતો ચાતિ અત્તાનઞ્ચ લોકઞ્ચ પઞ્ઞપેન્તી''તિ વિત્થારો. અસસ્સતાદીસુપિ એસેવ નયો. એત્થ ચ પઠમવાદેન ચત્તારો સસ્સતવાદા વુત્તા, દુતિયવાદેન સત્ત ઉચ્છેદવાદા.

નનુ ચેતે હેટ્ઠા આગતા, ઇધ કસ્મા પુન ગહિતાતિ. હેટ્ઠા તત્થ તત્થ મતો તત્થ તત્થેવ ઉચ્છિજ્જતીતિ દસ્સનત્થં આગતા. ઇધ પન પુબ્બેનિવાસલાભી દિટ્ઠિગતિકો અતીતં પસ્સતિ, ન અનાગતં, તસ્સ એવં હોતિ ''પુબ્બન્તતો આગતો અત્તા ઇધેવ ઉચ્છિજ્જતિ, ઇતો પરં ન ગચ્છતી''તિ ઇમસ્સત્થસ્સ દસ્સનત્થં ગહિતા. તતિયવાદેન ચત્તારો એકચ્ચસસ્સતવાદા વુત્તા, ચતુત્થવાદેન ચત્તારો અમરાવિક્ખેપિકા વુત્તા. **અન્તવા**તિ સપરિયન્તો પરિચ્છિન્નો પરિવટુમો. અવડ્ઢિતકસિણસ્સ તં કસિણં અત્તાતિ ચ લોકોતિ ચ ગહેત્વા એવં હોતિ. દુતિયવાદો વડ્ઢિતકસિણસ્સ વસેન વુત્તો, તતિયવાદો તિરિયં વડ્ઢેત્વા ઉદ્ધમધો અવડ્ઢિતકસિણસ્સ, ચતુત્થવાદો તક્કિવસેન વુત્તો. અનન્તરચતુક્કં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ.

એકન્તસુખીતિ નિરન્તરસુખી. અયં દિટ્ઠિ લાભીજાતિસ્સરતક્કીનં વસેન ઉપ્પજ્જતિ. લાભિનો હિ પુબ્બેનિવાસઞાણેન ખત્તિયાદિકુલે એકન્તસુખમેવ અત્તનો જાતિં અનુસ્સરન્તસ્સ એવં દિટ્ઠિ ઉપ્પજ્જતિ. તથા જાતિસ્સરસ્સ પચ્ચુપ્પન્નં સુખમનુભવતો અતીતાસુ સત્તસુ જાતીસુ તાદિસમેવ અત્તભાવં અનુસ્સરન્તસ્સ. તક્કિસ્સ પન ઇધ સુખસમઙ્ગિનો ''અતીતેપાહં એવમેવ અહોસિ''ન્તિ તક્કેનેવ ઉપ્પજ્જતિ.

એકન્તદુક્ખીતિ અયં દિટ્ઠિ લાભિનો નુપ્પજ્જતિ. સો હિ એકન્તેનેવ ઇધ ઝાનસુખેન સુખી હોતિ. ઇધ દુક્ખેન ફુટ્ઠસ્સ પન જાતિસ્સરસ્સ તક્કિસ્સેવ ચ સા ઉપ્પજ્જતિ. તતિયા ઇધ વોકિણ્ણસુખદુક્ખાનં સબ્બેસમ્પિ તેસં ઉપ્પજ્જતિ, તથા ચતુત્થા દિટ્ઠિ. લાભિનો હિ ઇદાનિ ચતુત્થજ્ઝાનવસેન અદુક્ખમસુખસ્સ, પુબ્બે ચતુત્થજ્ઝાનિકમેવ બ્રહ્મલોકં અનુસ્સરન્તસ્સ . જાતિસ્સરસ્સાપિ પચ્ચુપ્પન્ને મજ્ઝત્તસ્સ, અનુસ્સરન્તસ્સાપિ મજ્ઝત્તભૂતટ્ઠાનમેવ અનુસ્સરન્તસ્સ, તક્કિનોપિ પચ્ચુપ્પન્ને મજ્ઝત્તસ્સ, અતીતેપિ એવં ભવિસ્સતીતિ તક્કેનેવ ગણ્હન્તસ્સ એસા દિટ્ઠિ ઉપ્પજ્જતિ. એત્તાવતા ચત્તારો સસ્સતવાદા, ચત્તારો એકચ્ચસસ્સતિકા, ચત્તારો અન્તાનન્તિકા, ચત્તારો અમરાવિક્ખેપિકા , દ્વે અધિચ્ચ-સમુપ્પન્નિકાતિ અટ્ઠારસપિ પુબ્બન્તકપ્પિકા કથિતા હોન્તિ.

૨૮. ઇદાનિ દિટ્ઠુદ્ધારં ઉદ્ધરન્તો **તત્ર, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **પચ્ચત્તંયેવ ઞાણન્તિ** પચ્ચક્ખઞાણં. **પરિસુદ્ધન્તિ** નિરુપક્કિલેસં. **પરિયોદાતન્તિ** પભસ્સરં. સબ્બપદેહિ વિપસ્સનાઞાણંયેવ કથિતં. સદ્ધાદયો હિ પઞ્ચ ધમ્મા બાહિરસમયસ્મિમ્પિ હોન્તિ, વિપસ્સનાઞાણં સાસનસ્મિંયેવ. **તત્થ ઞાણભાગમત્તમેવ પરિયોદપેન્તી**તિ મયમિદં જાનામાતિ એવં તત્થ ઞાણકોટ્ઠાસં ઓતારેન્તિયેવ. **ઉપાદાનમક્ખાયતી**તિ ન તં ઞાણં, મિચ્છાદસ્સનં નામેતં, તસ્મા તદપિ તેસં ભવન્તાનં દિટ્ઠુપાદાનં અક્ખાયતીતિ અત્થો. અથાપિ તં જાનનમત્તલક્ખણત્તા ઞાણભાગમત્તમેવ, તથાપિ તસ્સ દસ્સનસ્સ અનુપાતિવત્તનતો ઉપાદાનપચ્ચયતો ચ ઉપાદાનમેવ. **તદુપાતિવત્તો**તિ તં દિટ્ઠિં અતિક્કન્તો. એત્તાવતા ચત્તારો સસ્સતવાદા, ચત્તારો એકચ્ચસસ્સતિકા, ચત્તારો અન્તાનન્તિકા, ચત્તારો અમરાવિક્ખેપિકા, દ્વે અધિચ્ચસમુપ્પન્નિકા, સોળસ સઞ્ઞીવાદા, અટ્ઠ અસઞ્ઞીવાદા, અટ્ઠ નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞીવાદા, સત્ત ઉચ્છેદવાદા, પઞ્ચ દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનવાદાતિ બ્રહ્મજાલે આગતા દ્વાસટ્ઠિપિ દિટ્ઠિયો કથિતા હોન્તિ. બ્રહ્મજાલે પન કથિતે ઇદં સુત્તં અકથિતમેવ હોતિ. કસ્મા? ઇધ તતો અતિરેકાય સક્કાયદિટ્ઠિયા આગતત્તા. ઇમસ્મિં પન કથિતે બ્રહ્મજાલં કથિતમેવ હોતિ.

૩૦. ઇદાનિ ઇમા દ્વાસટ્ઠિ દિટ્ઠિયો ઉપ્પજ્જમાના સક્કાયદિટ્ઠિપમુખેનેવ ઉપ્પજ્જન્તીતિ દસ્સેતું **ઇધ, ભિક્ખવે, એકચ્ચો**તિઆદિમાહ. તત્થ **પટિનિસ્સગ્ગા**તિ પરિચ્ચાગેન. **કામસંયોજનાનં અનધિટ્ઠાના**તિ પઞ્ચકામગુણતણ્હાનં નિસ્સટ્ઠત્તા. **પવિવેકં પીતિ**ન્તિ સપ્પીતિકજ્ઝાનદ્વયપીતિં. **નિરુજ્ઝતી**તિ ઝાનનિરોધેન નિરુજ્ઝતિ. સમાપત્તિતો પન વુટ્ઠિતસ્સ નિરુદ્ધા નામ હોતિ. યથેવ હિ ''અદુક્ખમસુખાય વેદનાય નિરોધા ઉપ્પજ્જતિ નિરામિસં સુખં, નિરામિસસુખસ્સ નિરોધા ઉપ્પજ્જતિ અદુક્ખમસુખા વેદના''તિ એત્થ ન અયમત્થો હોતિ – ચતુત્થજ્ઝાનનિરોધા તતિયજ્ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતીતિ. અયં પનેત્થ અત્થો – ચતુત્થજ્ઝાના વુટ્ઠાય તતિયં ઝાનં સમાપજ્જતિ, તતિયજ્ઝાના વુટ્ઠાય ચતુત્થં ઝાનં સમાપજ્જતીતિ, એવંસમ્પદમિદં વેદિતબ્બં. **ઉપ્પજ્જતિ દોમનસ્સ**ન્તિ હીનજ્ઝાનપરિયાદાનકદોમનસ્સં. સમાપત્તિતો વુટ્ઠિતચિત્તસ્સ પન કમ્મનીયભાવો કથિતો.

પવિવેકા પીતીતિ સા એવ ઝાનદ્વયપીતિ. **યં છાયા જહતી**તિ યં ઠાનં છાયા જહતિ. કિં વુત્તં હોતિ? યસ્મિં ઠાને છાયા અત્થિ, તસ્મિં આતપો નત્થિ. યસ્મિં આતપો અત્થિ, તસ્મિં છાયા નત્થીતિ.

૩૧. **નિરામિસં સુખ**ન્તિ તતિયજ્ઝાનસુખં.

૩૨. **અદુક્ખમસુખ**ન્તિ ચતુત્થજ્ઝાનવેદનં.

૩૩. **અનુપાદાનોહમસ્મી**તિ નિગ્ગહણો અહમસ્મિ. **નિબ્બાનસપ્પાય**ન્તિ નિબ્બાનસ્સ સપ્પાયં ઉપકારભૂતં . નનુ ચ મગ્ગદસ્સનં નામ સબ્બત્થ નિકન્તિયા સુક્ખાપિતાય ઉપ્પજ્જતિ, કથમેતં નિબ્બાનસ્સ ઉપકારપટિપદા નામ જાતન્તિ, સબ્બત્થ અનુપાદિયનવસેન અગ્ગણ્હનવસેન ઉપકારપટિપદા નામ જાતં. **અભિવદતી**તિ અભિમાનેન ઉપવદતિ. **પુબ્બન્તાનુદિટ્ઠિ**ન્તિ અટ્ઠારસવિધમ્પિ પુબ્બન્તાનુદિટ્ઠિં. **અપરન્તાનુદિટ્ઠિ**ન્તિ ચતુચત્તારીસવિધમ્પિ અપરન્તાનુદિટ્ઠિં. **ઉપાદાનમક્ખાયતી**તિ અહમસ્મીતિ ગહણસ્સ સક્કાયદિટ્ઠિપરિયાપન્નત્તા દિટ્ઠુપાદાનં અક્ખાયતિ.

સન્તિવરપદન્તિ વૂપસન્તકિલેસત્તા સન્તં ઉત્તમપદં. **છન્નં ફસ્સાયતનાન**ન્તિ ભગવતા ''યત્થ ચક્ખુ ચ નિરુજ્ઝતિ રૂપસઞ્ઞા ચ નિરુજ્ઝતિ સો આયતનો વેદિતબ્બો''તિ એત્થ દ્વિન્નં આયતનાનં પટિક્ખેપેન નિબ્બાનં દસ્સિતં.

> ''યત્થ આપો ચ પથવી, તેજો વાયો ન ગાધતિ;
> અતો સરા નિવત્તન્તિ, એત્થ વટ્ટં ન વત્તતિ;
> એત્થ નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ, અસેસં ઉપરુજ્ઝતી''તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૨૭) –

એત્થ પન સઞ્ઞારપટિક્ખેપેન નિબ્બાનં દસ્સિતં.

> ''કત્થ આપો ચ પથવી, તેજો વાયો ન ગાધતિ;
> કત્થ દીઘઞ્ચ રસ્સઞ્ચ, અણું થૂલં સુભાસુભં;
> કત્થ નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ, અસેસં ઉપરુજ્ઝતી''તિ. (દી॰ નિ॰ ૧.૪૯૮);

તત્ર વેય્યાકરણં ભવતિ –

‘‘વિઞ્ઞાણં અનિદસ્સનં, અનન્તં સબ્બતો પભ’’ન્તિ –

એત્થ સઙ્ખારપટિક્ખેપેન નિબ્બાનં દસ્સિતં. ઇમસ્મિં પન સુત્તે છઆયતનપટિક્ખેપેન દસ્સિતં. અઞ્ઞત્થ ચ **અનુપાદાવિમોક્ખો**તિ નિબ્બાનમેવ દસ્સિતં, ઇધ પન અરહત્તફલસમાપત્તિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

પઞ્ચત્તયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. કિન્તિસુત્તવણ્ણના

૩૪. એવં મે સુતન્તિ કિન્તિસુત્તં. તત્થ **પિસિનારાય**ન્તિ એવંનામકે મણ્ડલપદેસે. **બલિહરણે**તિ તસ્મિં વનસણ્ડે ભૂતાનં બલિં આહરન્તિ, તસ્મા સો બલિહરણન્તિ વુત્તો. **ચીવરહેતૂ**તિ ચીવરકારણા, ચીવરં પચ્ચાસીસમાનોતિ અત્થો. **ઇતિભવાભવહેતૂ**તિ એવં ઇમં દેસનામયં પુઞ્ઞકિરિયવત્થું નિસ્સાય તસ્મિં તસ્મિં ભવે સુખં વેદિસ્સામીતિ ધમ્મં દેસેતીતિ કિં તુમ્હાકં એવં હોતીતિ અત્થો.

૩૫. ચત્તારો સતિપટ્ઠાનાતિઆદયો સત્તતિંસ બોધિપક્ખિયધમ્મા લોકિયલોકુત્તરાવ કથિતા. **તત્થા**તિ તેસુ સત્તતિંસાય ધમ્મેસુ. **સિયંસૂ**તિ ભવેય્યું. **અભિધમ્મે**તિ વિસિટ્ઠે ધમ્મે, ઇમેસુ સત્તતિંસબોધિપક્ખિયધમ્મેસૂતિ અત્થો. **તત્ર ચે**તિ ઇદમ્પિ બોધિપક્ખિયધમ્મેસ્વેવ ભુમ્મં. **અત્થતો ચેવ નાનં બ્યઞ્જનતો ચા**તિ એત્થ ‘‘કાયોવ સતિપટ્ઠાનં વેદનાવ સતિપટ્ઠાન’’ન્તિ વુત્તે અત્થતો નાનં હોતિ , ‘‘સતિપટ્ઠાના’’તિ વુત્તે પન બ્યઞ્જનતો નાનં નામ હોતિ. **તદમિનાપી**તિ તં તુમ્હે ઇમિનાપિ કારણેન જાનાથાતિ અત્થઞ્ચ બ્યઞ્જનઞ્ચ સમાનેત્વા અથસ્સ ચ અઞ્ઞથા ગહિતભાવો બ્યઞ્જનસ્સ ચ મિચ્છા રોપિતભાવો દસ્સેતબ્બો. **યો ધમ્મો યો વિનયો**તિ એત્થ અત્થઞ્ચ બ્યઞ્જનઞ્ચ વિઞ્ઞાપનકારણમેવ ધમ્મો ચ વિનયો ચ.

૩૭. અત્થતો હિ ખો સમેતીતિ સતિયેવ સતિપટ્ઠાનન્તિ ગહિતા. **બ્યઞ્જનતો નાન**ન્તિ કેવલં બ્યઞ્જનમેવ સતિપટ્ઠાનોતિ વા સતિપટ્ઠાનાતિ વા મિચ્છા રોપેથ. **અપ્પમત્તકં ખો**તિ સુત્તન્તં પત્વા બ્યઞ્જનં અપ્પમત્તકં નામ હોતિ. પરિત્તમત્તં ધનિતં કત્વા રોપિતેપિ હિ નિબ્બુતિં પત્તું સક્કા હોતિ.

તત્રિદં વત્થુ – વિજયારામવિહારવાસી કિરેકો ખીણાસવત્થેરો દ્વિન્નં ભિક્ખૂનં સુત્તં આહરિત્વા કમ્મટ્ઠાનં કથેન્તો – ‘‘સમુદ્ધો સમુદ્ધોતિ, ભિક્ખવે, અસ્સુતવા પુથુજ્જનો ભાસતી’’તિ ધનિતં કત્વા આહ. એકો ભિક્ખુ ‘‘સમુદ્ધો નામ, ભન્તે’’તિ આહ. આવુસો, સમુદ્ધોતિ વુત્તેપિ સમુદ્દોતિ વુત્તેપિ મયં લોણસાગરમેવ જાનામ, તુમ્હે પન નો અત્થગવેસકા, બ્યઞ્જનગવેસકા, ગચ્છથ મહાવિહારે પગુણબ્યઞ્જનાનં ભિક્ખૂનં સન્તિકે બ્યઞ્જનં સોધાપેથાતિ કમ્મટ્ઠાનં અકથેત્વાવ ઉટ્ઠાપેસિ. સો અપરભાગે મહાવિહારે ભેરિં પહરાપેત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચતૂસુ મગ્ગેસુ પઞ્હં કથેત્વાવ પરિનિબ્બુતો. એવં સુત્તન્તં પત્વા બ્યઞ્જનં અપ્પમત્તકં નામ હોતિ.

વિનયં પન પત્વા નો અપ્પમત્તકં. સામણેરપબ્બજ્જાપિ હિ ઉભતોસુદ્ધિતો વટ્ટતિ, ઉપસમ્પદાદિકમ્માનિપિ સિથિલાદીનં ધનિતાદિકરણમત્તેનેવ કુપ્પન્તિ. ઇધ પન સુત્તન્તબ્યઞ્જનં સન્ધાયેતં વુત્તં.

૩૮. અથ ચતુત્થવારે વિવાદો કસ્મા? સઞ્ઞાય વિવાદો. ‘‘અહં સતિમેવ સતિપટ્ઠાનં વદામિ, અયં ‘કાયો સતિપટ્ઠાન’ન્તિ વદતી’’તિ હિ નેસં સઞ્ઞા હોતિ. બ્યઞ્જનેપિ એસેવ નયો.

૩૯. **ન ચોદનાય તરિતબ્બ**ન્તિ ન ચોદનત્થાય વેગાયિતબ્બં. એકચ્ચો હિ પુગ્ગલો ‘‘નલાટે તે સાસપમત્તા પિળકા’’તિ વુત્તો ‘‘મય્હં નલાટે સાસપમત્તં પિળકં પસ્સસિ, અત્તનો નલાટે તાલપક્કમત્તં મહાગણ્ડં ન પસ્સસી’’તિ વદતિ. તસ્મા પુગ્ગલો ઉપપરિક્ખિતબ્બો. **અદળ્હદિટ્ઠી**તિ અનાદાનદિટ્ઠી સુંસુમારં હદયે પક્ખિપન્તો વિય દળ્હં ન ગણ્હાતિ.

ઉપઘાતોતિ ચણ્ડભાવેન વણઘટ્ટિતસ્સ વિય દુક્ખુપ્પત્તિ. **સુપ્પટિનિસ્સગ્ગી**તિ ‘‘કિં નામ અહં આપન્નો, કદા આપન્નો’’તિ વા ‘‘ત્વં આપન્નો, તવ ઉપજ્ઝાયો આપન્નો’’તિ વા એકં દ્વે વારે વત્વાપિ ‘‘અસુકં નામ અસુકદિવસે નામ, ભન્તે, આપન્નત્થ, સણિકં અનુસ્સરથા’’તિ સરિત્વા તાવદેવ વિસ્સજ્જેતિ. **વિહેસા**તિ બહું અત્થઞ્ચ કારણઞ્ચ આહરન્તસ્સ કાયચિત્તકિલમથો. **સક્કોમી**તિ એવરૂપો હિ પુગ્ગલો ઓકાસં કારેત્વા ‘‘આપત્તિં આપન્નત્થ, ભન્તે’’તિ વુત્તો ‘‘કદા કિસ્મિં વત્થુસ્મિ’’ન્તિ વત્વા ‘‘અસુકદિવસે અસુકસ્મિં વત્થુસ્મિ’’ન્તિ વુત્તે ‘‘ન સરામિ, આવુસો’’તિ વદતિ, તતો ‘‘સણિકં, ભન્તે, સરથા’’તિ બહું વત્વા સારિતો સરિત્વા વિસ્સજ્જેતિ. તેનાહ ‘‘સક્કોમી’’તિ. ઇમિના નયેન સબ્બત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

ઉપેક્ખા નાતિમઞ્ઞિતબ્બાતિ ઉપેક્ખા ન અતિક્કમિતબ્બા, કત્તબ્બા જનેતબ્બાતિ અત્થો. યો હિ એવરૂપં પુગ્ગલં હિતકંયેવ પસ્સાવં કરોન્તં દિસ્વાપિ ‘‘નનુ, આવુસો, નિસીદિતબ્બ’’ન્તિ વદતિ, સો ઉપેક્ખં અતિમઞ્ઞતિ નામ.

૪૦. **વચીસંહારો**તિ વચનસઞ્ચારો. ઇમેહિ કથિતં અમૂસં અન્તરં પવેસેય્ય, તુમ્હે ઇમેહિ ઇદઞ્ચિદઞ્ચ વુત્તાતિ અમૂહિ કથિતં ઇમેસં અન્તરં પવેસેય્યાતિ અત્થો. **દિટ્ઠિપળાસો**તિઆદીહિ ચિત્તસ્સ અનારાધનિયભાવો કથિતો. **તં જાનમાનો સમાનો ગરહેય્યા**તિ તં સત્થા જાનમાનો સમાનો નિન્દેય્ય અમ્હેતિ. **એતં પનાવુસો, ધમ્મ**ન્તિ એતં કલહભણ્ડનધમ્મં.

તઞ્ચેતિ તં સઞ્ઞત્તિકારકં ભિક્ખું. **એવં બ્યાકરેય્યા**તિ મયા એતે સુદ્ધન્તે પતિટ્ઠાપિતાતિ અવત્વા યેન કારણેન સઞ્ઞત્તિ કતા, તદેવ દસ્સેન્તો એવં બ્યાકરેય્ય. **તાહં ધમ્મં સુત્વા**તિ એત્થ **ધમ્મો**તિ સારણીયધમ્મો અધિપ્પેતો. **ન ચેવ અત્તાન**ન્તિઆદીસુ ‘‘બ્રહ્મલોકપ્પમાણો હેસ અગ્ગિ ઉટ્ઠાસિ, કો એતમઞ્ઞત્ર મયા નિબ્બાપેતું સમત્થો’’તિ હિ વદન્તો અત્તાનં ઉક્કંસેતિ નામ. ‘‘એત્તકા જના વિચરન્તિ, ઓકાસો લદ્ધું ન સક્કા, એકોપિ એત્તકમત્તં નિબ્બાપેતું સમત્થો નામ નત્થી’’તિ વદમાનો પરં વમ્ભેતિ નામ. તદુભયમ્પેસ ન કરોતિ. **ધમ્મો** પનેત્થ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ બ્યાકરણં, તેસં ભિક્ખૂનં સઞ્ઞત્તિકરણં **અનુધમ્મો**, તદેવ **બ્યાકરોતિ નામ**. **ન ચ કોચિ સહધમ્મિકો**તિ અઞ્ઞો ચસ્સ કોચિ સહેતુકો પરેહિ વુત્તો વાદો વા અનુવાદો વા ગરહિતબ્બભાવં આગચ્છન્તો નામ નત્થિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

કિન્તિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. સામગામસુત્તવણ્ણના

૪૧. એવં મે સુતન્તિ સામગામસુત્તં. તત્થ **સામગામે**તિ સામાકાનં ઉસ્સન્નત્તા એવંલદ્ધનામે ગામે. **અધુના કાલઙ્કતો**તિ સમ્પતિ કાલં કતો. **દ્વેધિકજાતા**તિ દ્વેજ્ઝજાતા દ્વેભાગજાતા. ભણ્ડનાદીસુ **ભણ્ડનં** પુબ્બભાગકલહો, તં દણ્ડાદાનાદિવસેન પણ્ણત્તિવીતિક્કમવસેન ચ વડ્ઢિતં **કલહો**, ''ન ત્વં ઇમં ધમ્મવિનયં આજાનાસી''તિઆદિકં વિરુદ્ધવચનં **વિવાદો**. **વિતુદન્તા**તિ વિતુજ્જન્તા. **સહિતં મે**તિ મમ વચનં અત્થસંહિતં. **અધિચિણ્ણં તે વિપરાવત્ત**ન્તિ યં તવ અધિચિણ્ણં ચિરકાલસેવનવસેન પગુણં, તં મમ વાદં આગમ્મ નિવત્તં. **આરોપિતો તે વાદો**તિ તુય્હં ઉપરિ મયા દોસો આરોપિતો. **ચર વાદપ્પમોક્ખાયા**તિ ભત્તપુટં આદાય તં તં ઉપસઙ્કમિત્વા વાદપ્પમોક્ખત્થાય ઉત્તરિ પરિયેસમાનો ચર. **નિબ્બેઠેહિ વા**તિ અથ મયા આરોપિતવાદતો અત્તાનં મોચેહિ. **સચે પહોસી**તિ સચે સક્કોસિ. **વધોયેવા**તિ મરણમેવ.

નાટપુત્તિયેસૂતિ નાટપુત્તસ્સ અન્તેવાસિકેસુ. **નિબ્બિન્નરૂપા**તિ ઉક્કણ્ઠિતસભાવા, અભિવાદનાદીનિ ન કરોન્તિ. **વિરત્તરૂપા**તિ વિગતપેમા. **પટિવાનરૂપા**તિ તેસં નિપચ્ચકિરિયતો નિવત્તસભાવા. **યથા ત**ન્તિ યથા ચ દુરક્ખાતાદિસભાવે ધમ્મવિનયે નિબ્બિન્નવિરત્તપટિવાનરૂપેહિ ભવિતબ્બં, તથેવ જાતાતિ અત્થો. **દુરક્ખાતે**તિ દુક્કથિતે. **દુપ્પવેદિતે**તિ દુવિઞ્ઞાપિતે. **અનુપસમસંવત્તનિકે**તિ રાગાદીનં ઉપસમં કાતું અસમત્થો. **ભિન્નથૂપે**તિ ભિન્નપતિટ્ઠે. એત્થ હિ નાટપુત્તોવ નેસં પતિટ્ઠેન થૂપો, સો પન ભિન્નો મતો. તેન વુત્તં ''ભિન્નથૂપે''તિ. **અપ્પટિસરણે**તિ તસ્સેવ અભાવેન પટિસરણવિરહિતે.

નનુ ચાયં નાટપુત્તો નાળન્દવાસિકો, સો કસ્મા પાવાયં કાલંકતોતિ. સો કિર ઉપાલિના ગહપતિના પટિવિદ્ધસચ્ચેન દસહિ ગાથાહિ ભાસિતે બુદ્ધગુણે સુત્વા ઉણ્હં લોહિતં છડ્ડેસિ. અથ નં અફાસુકં ગહેત્વા પાવં અગમંસુ, સો તત્થ કાલમકાસિ. કાલં કુરુમાનો ચ ''મમ લદ્ધિ અનિય્યાનિકા સારરહિતા, મયં તાવ નટ્ઠા, અવસેસજનો મા અપાયપૂરકો અહોસિ . સચે પનાહં 'મમ સાસનં અનિય્યાનિક'ન્તિ વક્ખામિ, ન સદ્દહિસ્સન્તિ. યંનૂનાહં દ્વેપિ જને ન એકનીહારેન ઉગ્ગાહાપેય્યં, તે મમચ્ચયેન અઞ્ઞમઞ્ઞં વિવદિસ્સન્તિ. સત્થા તં વિવાદં પટિચ્ચ એકં ધમ્મકથં કથેસ્સતિ, તતો તે સાસનસ્સ મહન્તભાવં જાનિસ્સન્તી''તિ.

અથ નં એકો અન્તેવાસિકો ઉપસઙ્કમિત્વા આહ ''ભન્તે, તુમ્હે દુબ્બલા, મય્હં ઇમસ્મિં ધમ્મે સારં આચિક્ખથ આચરિયપ્પમાણ''ન્તિ. આવુસો, ત્વં મમચ્ચયેન સસ્સતન્તિ ગણ્હેય્યાસીતિ. અપરોપિ તં ઉપસઙ્કમિ, તં ઉચ્છેદં ગણ્હાપેસિ. એવં દ્વેપિ જને એકલદ્ધિકે અકત્વા બહૂ નાનાનીહારેન ઉગ્ગણ્હાપેત્વા કાલમકાસિ. તે તસ્સ સરીરકિચ્ચં કત્વા સન્નિપતિત્વા અઞ્ઞમઞ્ઞં પુચ્છિંસુ ''કસ્સાવુસો, આચરિયો સારમાચિક્ખી''તિ? એકો ઉટ્ઠહિત્વા મય્હન્તિ આહ. કિં આચિક્ખીતિ? સસ્સતન્તિ. અપરો તં પટિબાહિત્વા મય્હં સારં આચિક્ખીતિ આહ. એવં સબ્બે ''મય્હં સારં આચિક્ખિ, અહં જેટ્ઠકો''તિ અઞ્ઞમઞ્ઞં વિવાદં વડ્ઢેત્વા અક્કોસે ચેવ પરિભાસે ચ હત્થપાદપહારાદીનિ ચ પવત્તેત્વા એકમગ્ગેન દ્વે અગચ્છન્તા નાનાદિસાસુ પક્કમિંસુ, એકચ્ચે ગિહી અહેસું.

ભગવતો પન ધરમાનકાલેપિ ભિક્ખુસઙ્ઘે વિવાદો ન ઉપ્પજ્જિ. સત્થા હિ તેસં વિવાદકારણે ઉપ્પન્નમત્તેયેવ સયં વા ગન્ત્વા તે વા ભિક્ખૂ પક્કોસાપેત્વા ખન્તિ મેત્તા પટિસઙ્ખા અવિહિંસા સારણીયધમ્મેસુ એકં કારણં કથેત્વા વિવાદં વૂપસમેતિ. એવં ધરમાનોપિ સઙ્ઘસ્સ પતિટ્ઠાવ અહોસિ. પરિનિબ્બાયમાનોપિ અવિવાદકારણં કત્વાવ પરિનિબ્બાયિ. ભગવતા હિ સુત્તે દેસિતા ચત્તારો મહાપદેસા (અ॰ નિ॰ ૪.૧૮૦; દી॰ નિ॰ ૨.૧૮૭) યાવજ્જદિવસા

ભિક્ખૂનં પતિટ્ઠા ચ અવસ્સયો ચ. તથા ખન્ધકે દેસિતા ચત્તારો મહાપદેસા (મહાવ॰ ૩૦૫) સુત્તે વુત્તાનિ ચત્તારિ પઞ્હબ્યાકરણાનિ (અ॰ નિ॰ ૪.૪૨) ચ. તેનેવાહ – ‘‘યો વો મયા, આનન્દ, ધમ્મો ચ વિનયો ચ દેસિતો પઞ્ઞત્તો, સો વો મમચ્ચયેન સત્થા’’તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૧૬).

૪૨. **અથ ખો ચુન્દો સમણુદ્દેસો**તિ અયં થેરો ધમ્મસેનાપતિસ્સ કનિટ્ઠભાતિકો. તં ભિક્ખૂ અનુપસમ્પન્નકાલે ચુન્દો સમણુદ્દેસોતિ સમુદાચરિત્વા થેરકાલેપિ તથેવ સમુદાચરિંસુ. તેન વુત્તં ‘‘ચુન્દો સમણુદ્દેસો’’તિ. **ઉપસઙ્કમી**તિ કસ્મા ઉપસઙ્કમિ? નાટપુત્તે કિર કાલંકતે જમ્બુદીપે મનુસ્સા તત્થ તત્થ કથં પવત્તયિંસુ – ‘‘નિગણ્ઠો નાટપુત્તો એકો સત્થાતિ પઞ્ઞાયિત્થ, તસ્સ કાલકિરિયાય સાવકાનં એવરૂપો વિવાદો જાતો, સમણો પન ગોતમો જમ્બુદીપે ચન્દો વિય સૂરિયો વિય ચ પાકટોયેવ, કીદિસો નુ ખો સમણે ગોતમે પરિનિબ્બુતે સાવકાનં વિવાદો ભવિસ્સતી’’તિ. થેરો તં કથં સુત્વા ચિન્તેસિ – ‘‘ઇમં કથં ગહેત્વા દસબલસ્સ આરોચેસ્સામિ, સત્થા ચ એતં અત્થુપ્પત્તિં કત્વા એકં દેસનં કથેસ્સતી’’તિ. સો નિક્ખમિત્વા યેન સામગામો, યેનાયસ્મા આનન્દો તેનુપસઙ્કમિ. ઉજુમેવ ભગવતો સન્તિકં અગન્ત્વા યેનસ્સ ઉપજ્ઝાયો આયસ્મા આનન્દો તેનુપસઙ્કમીતિ અત્થો. એવં કિરસ્સ અહોસિ – ‘‘ઉપજ્ઝાયો મે મહાપઞ્ઞો, સો ઇમં સાસનં સત્થુ આરોચેસ્સતિ, અથ સત્થા તદનુરૂપં ધમ્મં દેસેસ્સતી’’તિ. **કથાપાભત**ન્તિ કથામૂલં, મૂલઞ્હિ પાભતન્તિ વુચ્ચતિ. યથાહ –

> ‘‘અપ્પકેનપિ મેધાવી, પાભતેન વિચક્ખણો;
> સમુટ્ઠાપેતિ અત્તાનં, અણું અગ્ગિંવ સન્ધમ’’ન્તિ. (જા॰ ૨.૧.૪);

દસ્સનાયાતિ દસ્સનત્થાય. કિં પનિમિના ભગવા ન દિટ્ઠપુબ્બોતિ? નો ન દિટ્ઠપુબ્બો, અયઞ્હિ આયસ્મા દિવા નવ વારે રત્તિં નવ વારેતિ એકાહં અટ્ઠારસ વારે ઉપટ્ઠાનમેવ ગચ્છતિ. દિવસસ્સ પન સતક્ખત્તું વા સહસ્સક્ખત્તું વા ગન્તુકામો સમાનોપિ ન અકારણા ગચ્છતિ, એકં પઞ્હુદ્ધારં ગહેત્વાવ ગચ્છતિ. સો તંદિવસં તેન ગન્તુકામો એવમાહ.

અહિતાય દુક્ખાય દેવમનુસ્સાનન્તિ એકસ્મિં વિહારે સઙ્ઘમજ્ઝે ઉપ્પન્નો વિવાદો કથં દેવમનુસ્સાનં અહિતાય દુક્ખાય સંવત્તતિ? કોસમ્બકક્ખન્ધકે (મહાવ॰ ૪૫૧) વિય હિ દ્વીસુ ભિક્ખૂસુ વિવાદં આપન્નેસુ તસ્મિં વિહારે તેસં અન્તેવાસિકા વિવદન્તિ, તેસં ઓવાદં ગણ્હન્તો ભિક્ખુનિસઙ્ઘો વિવદતિ, તતો તેસં ઉપટ્ઠાકા વિવદન્તિ, અથ મનુસ્સાનં આરક્ખદેવતા દ્વે કોટ્ઠાસા હોન્તિ. તત્થ ધમ્મવાદીનં આરક્ખદેવતા ધમ્મવાદિનિયો હોન્તિ, અધમ્મવાદીનં અધમ્મવાદિનિયો હોન્તિ. તતો તાસં આરક્ખદેવતાનં મિત્તા ભુમ્મદેવતા ભિજ્જન્તિ. એવં પરમ્પરાય યાવ બ્રહ્મલોકા ઠપેત્વા અરિયસાવકે સબ્બે દેવમનુસ્સા દ્વે કોટ્ઠાસા હોન્તિ. ધમ્મવાદીહિ પન અધમ્મવાદિનોવ બહુતરા હોન્તિ, તતો યં બહૂહિ ગહિતં, તં ગણ્હન્તિ. ધમ્મં વિસ્સજ્જેત્વા બહુતરાવ અધમ્મં ગણ્હન્તિ. તે અધમ્મં પૂરેત્વા વિહરન્તા અપાયે નિબ્બત્તન્તિ. એવં એકસ્મિં વિહારે સઙ્ઘમજ્ઝે ઉપ્પન્નો વિવાદો બહૂનં અહિતાય દુક્ખાય હોતિ.

૪૩. **અભિઞ્ઞા દેસિતા**તિ મહાબોધિમૂલે નિસિન્નેન પચ્ચક્ખં કત્વા પવેદિતા. **પતિસ્સયમાનરૂપા વિહરન્તી**તિ ઉપનિસ્સાય વિહરન્તિ. **ભગવતો અચ્ચયેના**તિ એતરહિ ભગવન્તં જેટ્ઠકં કત્વા સગારવા વિહરન્તિ, તુમ્હાકં, ભન્તે, ઉગ્ગતેજતાય દુરાસદતાય વિવાદં જનેતું ન સક્કોન્તિ, ભગવતો પન અચ્ચયેન વિવાદં જનેય્યુન્તિ વદતિ. યત્થ પન તં વિવાદં જનેય્યું, તં દસ્સેન્તો **અજ્ઝાજીવે વા અધિપાતિમોક્ખે વા**તિ આહ. તત્થ **અજ્ઝાજીવે**તિ આજીવહેતુ

આજીવકારણા – ‘‘ભિક્ખુ ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મં ઉલ્લપતિ આપત્તિ પારાજિકસ્સા’’તિઆદિના (પરિ॰ ૨૮૭) નયેન પરિવારે પઞ્ઞત્તાનિ છ સિક્ખાપદાનિ, તાનિ ઠપેત્વા સેસાનિ સબ્બસિક્ખાપદાનિ **અધિપાતિમોક્ખં** નામ. **અપ્પમત્તકો સો આનન્દા**તિ અજ્ઝાજીવં અધિપાતિમોક્ખઞ્ચ આરબ્ભ ઉપ્પન્નવિવાદો નામ યસ્મા પરસ્સ કથાયપિ અત્તનો ધમ્મતાયપિ સલ્લક્ખેત્વા સુપ્પજહો હોતિ, તસ્મા ‘‘અપ્પમત્તકો’’તિ વુત્તો.

તત્રાયં નયો – ઇધેકચ્ચો ‘‘ન સક્કા ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મં અનુલ્લપન્તેન કિઞ્ચિ લદ્ધુ’’ન્તિઆદીનિ ચિન્તેત્વા આજીવહેતુ ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મં વા ઉલ્લપતિ સઞ્ચરિત્તં વા આપજ્જતિ, યો તે વિહારે વસતિ, સો ભિક્ખુ અરહાતિઆદિના નયેન સામન્તજપ્પનં વા કરોતિ, અગિલાનો વા અત્તનો અત્થાય પણીતભોજનાનિ વિઞ્ઞાપેત્વા ભુઞ્જતિ, ભિક્ખુની વા પન તાનિ વિઞ્ઞાપેત્વા પાટિદેસનીયં આપજ્જતિ, યો કોચિ દુક્કટવત્થુકં યંકિઞ્ચિ સૂપોદનવિઞ્ઞત્તિમેવ વા કરોતિ, અઞ્ઞતરં વા પન પણ્ણત્તિવીતિક્કમં કરોન્તો વિહરતિ, તમેનં સબ્રહ્મચારી એવં સઞ્જાનન્તિ – ‘‘કિં ઇમસ્સ ઇમિના લાભેન લદ્ધેન, યો સાસને પબ્બજિત્વા મિચ્છાજીવેન જીવિકં કપ્પેતિ, પણ્ણત્તિવીતિક્કમં કરોતી’’તિ. અત્તનો ધમ્મતાયપિસ્સ એવં હોતિ – ‘‘કિસ્સ મય્હં ઇમિના લાભેન, ય્વાહં એવં સ્વાક્ખાતે ધમ્મવિનયે પબ્બજિત્વા મિચ્છાજીવેન જીવિકં કપ્પેમિ, પણ્ણત્તિવીતિક્કમં કરોમી’’તિ સલ્લક્ખેત્વા તતો ઓરમતિ. એવં પરસ્સ કથાયપિ અત્તનો ધમ્મતાયપિ સલ્લક્ખેત્વા સુપ્પજહો હોતિ. તેન ભગવા ‘‘અપ્પમત્તકો’’તિ આહ.

મગ્ગે વા હિ, આનન્દ, પટિપદાય વાતિ લોકુત્તરમગ્ગં પત્વા વિવાદો નામ સબ્બસો વૂપસમ્મતિ, નત્થિ અધિગતમગ્ગાનં વિવાદો. પુબ્બભાગમગ્ગં પન પુબ્બભાગપટિપદઞ્ચ સન્ધાયેતં વુત્તં.

તત્રાયં નયો – એવં ભિક્ખું મનુસ્સા લોકુત્તરધમ્મે સમ્ભાવેન્તિ. સો સદ્ધિવિહારિકાદયો આગન્ત્વા વન્દિત્વા ઠિતે પુચ્છતિ ‘‘કિં આગતત્થા’’તિ. મનસિકાતબ્બકમ્મટ્ઠાનં પુચ્છિતું, ભન્તેતિ. નિસીદથ, ખણેનેવ અરહત્તં પાપેતું સમત્થકમ્મટ્ઠાનકથં આચિક્ખિસ્સામીતિ વત્વા વદતિ – ‘‘ઇધ ભિક્ખુ અત્તનો વસનટ્ઠાનં પવિસિત્વા નિસિન્નો મૂલકમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોતિ, તસ્સ તં મનસિકરોતો ઓભાસો ઉપ્પજ્જતિ. અયં પઠમમગ્ગો નામ. સો દુતિયં ઓભાસઞાણં નિબ્બત્તેતિ, દુતિયમગ્ગો અધિગતો હોતિ, એવં તતિયઞ્ચ ચતુત્થઞ્ચ. એત્તાવતા મગ્ગપ્પત્તો ચેવ ફલપ્પત્તો ચ હોતી’’તિ. અથ તે ભિક્ખૂ ‘‘અખીણાસવો નામ એવં કમ્મટ્ઠાનં કથેતું ન સક્કોતિ, અદ્ધાયં ખીણાસવો’’તિ નિટ્ઠં ગચ્છન્તિ.

સો અપરેન સમયેન કાલં કરોતિ. સમન્તા ભિક્ખાચારગામેહિ મનુસ્સા આગન્ત્વા પુચ્છન્તિ ‘‘કેનચિ, ભન્તે, થેરો પઞ્હં પુચ્છિતો’’તિ. ઉપાસકા પુબ્બેવ થેરેન પઞ્હો કથિતો અમ્હાકન્તિ. તે પુપ્ફમણ્ડપં પુપ્ફકૂટાગારં સજ્જેત્વા સુવણ્ણેન અક્ખિપિધાનમુખપિધાનાદિં કરિત્વા ગન્ધમાલાદીહિ પૂજેત્વા સત્તાહં સાધુકીળિકં કીળેત્વા ઝાપેત્વા અટ્ઠીનિ આદાય ચેતિયં કરોન્તિ. અઞ્ઞે આગન્તુકા વિહારં આગન્ત્વા પાદે ધોવિત્વા ‘‘મહાથેરં પસ્સિસ્સામ, કહં, આવુસો, મહાથેરો’’તિ પુચ્છન્તિ. પરિનિબ્બુતો, ભન્તેતિ. દુક્કરં, આવુસો, થેરેન કતં મગ્ગફલાનિ નિબ્બત્તેન્તેન, પઞ્હં પુચ્છિત્થ, આવુસોતિ. ભિક્ખૂનં કમ્મટ્ઠાનં કથેન્તો ઇમિના નિયામેન કથેસિ, ભન્તેતિ. ન એસો, આવુસો, મગ્ગો, વિપસ્સનુપક્કિલેસો નામેસ, ન તુમ્હે જાનિત્થ, પુથુજ્જનો, આવુસો, થેરોતિ. તે કલહં કરોન્તા ઉટ્ઠહિત્વા ‘‘સકલવિહારે ભિક્ખૂ ચ ભિક્ખાચારગામેસુ મનુસ્સા ચ ન જાનન્તિ, તુમ્હેયેવ જાનાથ. કતરમગ્ગેન તુમ્હે આગતા, કિં વો વિહારદ્વારે ચેતિયં ન દિટ્ઠ’’ન્તિ. એવંવાદીનં પન ભિક્ખૂનં સતં વા, હોતુ સહસ્સં વા, યાવ તં લદ્ધિં નપ્પજહન્તિ, સગ્ગોપિ મગ્ગોપિ વારિતોયેવ.

અપરોપિ તાદિસોવ કમ્મટ્ઠાનં કથેન્તો એવં કથેતિ – ચિત્તેનેવ તીસુ ઉદ્ધનેસુ તીણિ કપલ્લાનિ આરોપેત્વા હેટ્ઠા અગ્ગિં કત્વા ચિત્તેનેવ અત્તનો દ્વત્તિંસાકારં ઉપ્પાટેત્વા કપલ્લેસુ પક્ખિપિત્વા ચિત્તેનેવ દણ્ડકેન પરિવત્તેત્વા પરિવત્તેત્વા ભજ્જિતબ્બં, યા ઝાયમાને છારિકા હોતિ, સા મુખવાતેન પલાસેતબ્બા. એત્તકેન ધૂતપાપો નામેસ સમણો હોતિ. સેસં પુરિમનયેનેવ વિત્થારેતબ્બં.

અપરો એવં કથેતિ – ચિત્તેનેવ મહાચાટિં ઠપેત્વા મત્થું યોજેત્વા ચિત્તેનેવ અત્તનો દ્વત્તિંસાકારં ઉપ્પાટેત્વા તત્થ પક્ખિપિત્વા મત્થું ઓતારેત્વા મન્થિતબ્બં. મથિયમાનં વિલીયતિ, વિલીને ઉપરિ ફેણો ઉગ્ગચ્છતિ. સો ફેણો પરિભુઞ્જિતબ્બો. એત્તાવતા વો અમતં પરિભુત્તં નામ ભવિસ્સતિ . ઇતો પરં ‘‘અથ તે ભિક્ખૂ’’તિઆદિ સબ્બં પુરિમનયેનેવ વિત્થારેતબ્બં.

૪૪. ઇદાનિ યો એવં વિવાદો ઉપ્પજ્જેય્ય, તસ્સ મૂલં દસ્સેન્તો **છયિમાની**તિઆદિમાહ. તત્થ **અગારવો**તિ ગારવવિરહિતો. **અપ્પતિસ્સો**તિ અપ્પતિસ્સયો અનીચવુત્તિ. એત્થ પન યો ભિક્ખુ સત્થરિ ધરમાને તીસુ કાલેસુ ઉપટ્ઠાનં ન યાતિ, સત્થરિ અનુપાહને ચઙ્કમન્તે સઉપાહનો ચઙ્કમતિ, નીચે ચઙ્કમે ચઙ્કમન્તે ઉચ્ચે ચઙ્કમે ચઙ્કમતિ, હેટ્ઠા વસન્તે ઉપરિ વસતિ, સત્થુ દસ્સનટ્ઠાને ઉભો અંસે પારુપતિ, છત્તં ધારેતિ, ઉપાહનં ધારેતિ, ન્હાનતિત્થે ઉચ્ચારં વા પસ્સાવં વા કરોતિ, પરિનિબ્બુતે વા પન ચેતિયં વન્દિતું ન ગચ્છતિ, ચેતિયસ્સ પઞ્ઞાયનટ્ઠાને સત્થુદસ્સનટ્ઠાને વુત્તં સબ્બં કરોતિ, અઞ્ઞેહિ ચ ભિક્ખૂહિ ‘‘કસ્મા એવં કરોસિ, ન ઇદં વટ્ટતિ, સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ નામ લજ્જિતું વટ્ટતી’’તિ વુત્તે ‘‘તુણ્હી હોતિ, કિં બુદ્ધો બુદ્ધોતિ વદસી’’તિ ભણતિ, અયં **સત્થરિ અગારવો** નામ.

યો પન ધમ્મસ્સવને સઙ્ઘુટ્ઠે સક્કચ્ચં ન ગચ્છતિ, સક્કચ્ચં ધમ્મં ન સુણાતિ, નિદ્દાયતિ વા સલ્લપેન્તો વા નિસીદતિ, સક્કચ્ચં ન ગણ્હાતિ ન ધારેતિ, ‘‘કિં ધમ્મે અગારવં કરોસી’’તિ વુત્તે ‘‘તુણ્હી હોતિ, ધમ્મો ધમ્મોતિ વદસિ, કિં ધમ્મો નામા’’તિ વદતિ, અયં **ધમ્મે અગારવો** નામ.

યો પન થેરેન ભિક્ખુના અનજ્ઝિટ્ઠો ધમ્મં દેસેતિ, નિસીદતિ પઞ્હં કથેતિ, વુડ્ઢે ભિક્ખૂ ઘટ્ટેન્તો ગચ્છતિ, તિટ્ઠતિ નિસીદતિ, દુસ્સપલ્લત્થિકં વા હત્થપલ્લત્થિકં વા કરોતિ, સઙ્ઘમજ્ઝે ઉભો અંસે પારુપતિ, છત્તુપાહનં ધારેતિ, ‘‘ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ લજ્જિતું વટ્ટતી’’તિ વુત્તેપિ ‘‘તુણ્હી હોતિ, સઙ્ઘો સઙ્ઘોતિ વદસિ, કિં સઙ્ઘો, મિગસઙ્ઘો અજસઙ્ઘો’’તિઆદીનિ વદતિ, અયં **સઙ્ઘે અગારવો** નામ. એકભિક્ખુસ્મિમ્પિ હિ અગારવે કતે સઙ્ઘે કતોયેવ હોતિ. તિસ્સો સિક્ખા પન અપરિપૂરયમાનોવ **સિક્ખાય ન પરિપૂરકારી** નામ.

અજ્ઝત્તં વાતિ અત્તનિ વા અત્તનો પરિસાય વા. **બાહિદ્ધા**તિ પરસ્મિં વા પરસ્સ પરિસાય વા.

૪૬. ઇદાનિ અયં છ ઠાનાનિ નિસ્સાય ઉપ્પન્નવિવાદો વડ્ઢન્તો યાનિ અધિકરણાનિ પાપુણાતિ, તાનિ દસ્સેતું **ચત્તારિમાની**તિઆદિમાહ. તત્થ વૂપસમનત્થાય પવત્તમાનેહિ સમથેહિ અધિકાતબ્બાનીતિ **અધિકરણાનિ**. વિવાદોવ અધિકરણં **વિવાદાધિકરણં**. ઇતરેસુપિ એસેવ નયો.

ઇદાનિ ઇમાનિપિ ચત્તારિ અધિકરણાનિ પત્વા ઉપરિ વડ્ઢેન્તો સો વિવાદો યેહિ સમથેહિ વૂપસમ્મતિ, તેસં દસ્સનત્થં **સત્ત ખો પનિમે**તિઆદિમાહ. તત્થ અધિકરણાનિ સમેન્તિ વૂપસમેન્તીતિ **અધિકરણસમથા**. **ઉપ્પન્નુપ્પન્નાનન્તિ** ઉપ્પન્નાનં ઉપ્પન્નાનં. **અધિકરણાનન્તિ** એતેસં વિવાદાધિકરણાદીનં ચતુન્નં. **સમથાય**

વૂપસમાયાતિ સમનત્થઞ્ચેવ વૂપસમનત્થઞ્ચ. **સમ્મુખાવિનયો દાતબ્બો…પે॰… તિણવત્થારક**ોતિ ઇમે સત્ત સમથા દાતબ્બા.

તત્રાયં વિનિચ્છયકથા – અધિકરણેસુ તાવ ધમ્મોતિ વા અધમ્મોતિ વાતિ અટ્ઠારસહિ વત્થૂહિ વિવદન્તાનં ભિક્ખૂનં યો વિવાદો, ઇદં **વિવાદાધિકરણં** નામ. સીલવિપત્તિયા વા આચારદિટ્ઠિઆજીવવિપત્તિયા વા અનુવદન્તાનં યો અનુવાદો ઉપવદના ચેવ ચોદના ચ, ઇદં **અનુવાદાધિકરણં** નામ. માતિકાયં આગતા પઞ્ચ વિભઙ્ગે દ્વેતિ સત્ત આપત્તિક્ખન્ધા **આપત્તાધિકરણં** નામ. યં સઙ્ઘસ્સ અપલોકનાદીનં ચતુન્નં કમ્માનં કરણં, ઇદં **કિચ્ચાધિકરણં** નામ.

તત્થ **વિવાદાધિકરણં** દ્વીહિ સમથેહિ સમ્મતિ સમ્મુખાવિનયેન ચ યેભુય્યસિકાય ચ. સમ્મુખાવિનયેનેવ સમ્મમાનં યસ્મિં વિહારે ઉપ્પન્નં, તસ્મિંયેવ વા, અઞ્ઞત્થ વૂપસમેતું ગચ્છન્તાનં અન્તરામગ્ગે વા, યત્થ ગન્ત્વા સઙ્ઘસ્સ નિય્યાતિતં, તત્થ સઙ્ઘેન વા ગણેન વા વૂપસમેતું અસક્કોન્તે તત્થેવ ઉબ્બાહિકાય સમ્મતપુગ્ગલેહિ વા વિનિચ્છિતં સમ્મતિ. એવં સમ્મમાને પન તસ્મિં યા સઙ્ઘસમ્મુખતા ધમ્મસમ્મુખતા, વિનયસમ્મુખતા, પુગ્ગલસમ્મુખતા, અયં **સમ્મુખાવિનયો** નામ.

તત્થ ચ કારકસઙ્ઘસ્સ સામગ્ગિવસેન સમ્મુખીભાવો સઙ્ઘસમ્મુખતા. સમેતબ્બસ્સ વત્થુનો ભૂતતા ધમ્મસમ્મુખતા. યથા તં સમેતબ્બં, તથેવ સમનં વિનયસમ્મુખતા. યો ચ વિવદતિ, યેન ચ વિવદતિ, તેસં ઉભિન્નં અત્તપચ્ચત્થિકાનં સમ્મુખીભાવો પુગ્ગલસમ્મુખતા. ઉબ્બાહિકાય વૂપસમે પનેત્થ સઙ્ઘસમ્મુખતા પરિહાયતિ. એવં તાવ સમ્મુખાવિનયેનેવ સમ્મતિ.

સચે પનેવમ્પિ ન સમ્મતિ, અથ નં ઉબ્બાહિકાય સમ્મતા ભિક્ખૂ ''ન મયં સક્કોમ વૂપસમેતુ''ન્તિ સઙ્ઘસ્સેવ નિય્યાતેન્તિ. તતો સઙ્ઘો પઞ્ચઙ્ગસમન્નાગતં ભિક્ખું સલાકગ્ગાહકં સમ્મન્નિત્વા તેન ગુળ્હકવિવટકસકણ્ણજપ્પકેસુ તીસુ સલાકગ્ગાહેસુ અઞ્ઞતરવસેન સલાકં ગાહેત્વા સન્નિપતિતપરિસાય ધમ્મવાદીનં યેભુય્યતાય યથા તે ધમ્મવાદિનો વદન્તિ, એવં વૂપસન્તં અધિકરણં સમ્મુખાવિનયેન ચ યેભુય્યસિકાય ચ વૂપસન્તં હોતિ. તત્થ સમ્મુખાવિનયો વુત્તનયો એવ. યં પન યેભુય્યસિકાય કમ્મસ્સ કરણં, અયં **યેભુય્યસિકા** નામ. એવં વિવાદાધિકરણં દ્વીહિ સમથેહિ સમ્મતિ.

અનુવાદાધિકરણં ચતૂહિ સમથેહિ સમ્મતિ સમ્મુખાવિનયેન ચ સતિવિનયેન ચ અમૂળ્હવિનયેન ચ તસ્સપાપિયસિકાય ચ. સમ્મુખાવિનયેનેવ સમ્મમાનં યો ચ અનુવદતિ, યઞ્ચ અનુવદતિ, તેસં વચનં સુત્વા, સચે કાચિ આપત્તિ નત્થિ, ઉભો ખમાપેત્વા, સચે અત્થિ, અયં નામેત્થ આપત્તીતિ એવં વિનિચ્છિતં વૂપસમ્મતિ. તત્થ સમ્મુખાવિનયલક્ખણં વુત્તનયમેવ.

યદા પન ખીણાસવસ્સ ભિક્ખુનો અમૂલિકાય સીલવિપત્તિયા અનુદ્ધંસિતસ્સ સતિવિનયં યાચમાનસ્સ સઙ્ઘો ઞત્તિચતુત્થેન કમ્મેન સતિવિનયં દેતિ, તદા સમ્મુખાવિનયેન ચ સતિવિનયેન ચ વૂપસન્તં હોતિ. દિન્ને પન સતિવિનયે પુન તસ્મિં પુગ્ગલે કસ્સચિ અનુવાદો ન રુહતિ.

યદા ઉમ્મત્તકો ભિક્ખુ ઉમ્માદવસેન કતે અસ્સામણકે અજ્ઝાચારે ''સરતાયસ્મા એવરૂપિં આપત્તિ''ન્તિ ભિક્ખૂહિ વુચ્ચમાનો – ''ઉમ્મત્તકેન મે, આવુસો, એતં કતં, નાહં તં સરામી''તિ ભણન્તોપિ ભિક્ખૂહિ ચોદિયમાનોવ

પુન અચોદનત્થાય અમૂળ્હવિનયં યાચતિ, સઙ્ઘો યસ્સ ઞત્તિચતુત્થેન કમ્મેન અમૂળ્હવિનયં દેતિ, તદા સમ્મુખાવિનયેન ચ અમૂળ્હવિનયેન ચ વૂપસન્તં હોતિ. દિન્ને પન અમૂળ્હવિનયે પુન તસ્મિં પુગ્ગલે કસ્સચિ તપ્પચ્ચયા અનુવાદો ન રુહતિ.

યદા પન પારાજિકેન વા પારાજિકસામન્તેન વા ચોદિયમાનસ્સ અઞ્ઞેનાઞ્ઞં પટિચરતો પાપુસ્સન્નતાય પાપિયસ્સ પુગ્ગલસ્સ – ''સચાયં અચ્છિન્નમૂલો ભવિસ્સતિ, સમ્મા વત્તિત્વા ઓસારણં લભિસ્સતિ, સચે છિન્નમૂલો, અયમેવસ્સ નાસના ભવિસ્સતી''તિ મઞ્ઞમાનો સઙ્ઘો ઞત્તિચતુત્થેન કમ્મેન તસ્સપાપિયસિકં કરોતિ, તદા સમ્મુખાવિનયેન ચ તસ્સ પાપિયસિકાય ચ વૂપસન્તં હોતિ. એવં અનુવાદાધિકરણં ચતૂહિ સમથેહિ સમ્મતિ.

આપત્તાધિકરણં તીહિ સમથેહિ સમ્મતિ સમ્મુખાવિનયેન ચ પટિઞ્ઞાતકરણેન ચ તિણવત્થારકેન ચ. તસ્સ સમ્મુખાવિનયેનેવ વૂપસમો નત્થિ. યદા પન એકસ્સ વા ભિક્ખુનો સન્તિકે સઙ્ઘગણમજ્ઝેસુ વા ભિક્ખુ લહુકં આપત્તિં દેસેતિ, તદા આપત્તાધિકરણં સમ્મુખાવિનયેન ચ પટિઞ્ઞાતકરણેન ચ વૂપસમ્મતિ. તત્થ સમ્મુખાવિનયો તાવ યો ચ દેસેતિ, યસ્સ ચ દેસેતિ, તેસં સમ્મુખતા. સેસં વુત્તનયમેવ. પુગ્ગલસ્સ ચ ગણસ્સ ચ દેસનાકાલે સઙ્ઘસમ્મુખતા પરિહાયતિ. યં પનેત્થ ''અહં, ભન્તે, ઇત્થન્નામં આપત્તિં અપન્નો''તિ ચ, આમ ''પસ્સામી''તિ ચ પટિઞ્ઞાતાય ''આયતિં સંવરેય્યાસી''તિ કરણં, તં પટિઞ્ઞાતકરણં નામ. સઙ્ઘાદિસેસે પરિવાસાદિયાચના પટિઞ્ઞા, પરિવાસાદીનં દાનં પટિઞ્ઞાતકરણં નામ.

દ્વેપક્ખજાતા પન ભણ્ડનકારકા ભિક્ખૂ બહું અસ્સામણકં અજ્ઝાચારં ચરિત્વા પુન લજ્જિધમ્મે ઉપ્પન્ને ''સચે મયં ઇમાહિ આપત્તીહિ અઞ્ઞમઞ્ઞં કારેસ્સામ, સિયાપિ તં અધિકરણં કક્ખળત્તાય સંવત્તેય્યા''તિ અઞ્ઞમઞ્ઞં આપત્તિયા કારાપને દોસં દિસ્વા યદા તિણવત્થારકકમ્મં કરોન્તિ, તદા આપત્તાધિકરણં સમ્મુખાવિનયેન ચ તિણવત્થારકેન ચ સમ્મતિ. તત્ર હિ યત્તકા હત્થપાસુપગતા ''ન મે તં ખમતી''તિ એવં દિટ્ઠાવિકમ્મં અકત્વા ''દુક્કટં કમ્મં પુન કાતબ્બં કમ્મ''ન્તિ ન ઉક્કોટેન્તિ, નિદ્દમ્પિ ઓક્કન્તા હોન્તિ, સબ્બેસમ્પિ ઠપેત્વા થુલ્લવજ્જઞ્ચ ગિહિપટિસંયુત્તઞ્ચ સબ્બાપત્તિયો વુટ્ઠહન્તિ. એવં આપત્તાધિકરણં તીહિ સમથેહિ સમ્મતિ. **કિચ્ચાધિકરણં** એકેન સમથેન સમ્મતિ સમ્મુખાવિનયેનેવ.

ઇમાનિ ચત્તારિ અધિકરણાનિ યથાનુરૂપં ઇમેહિ સત્તહિ સમથેહિ સમ્મન્તિ. તેન વુત્તં ''ઉપ્પન્નુપ્પન્નાનં અધિકરણાનં સમથાય વૂપસમાય સમ્મુખાવિનયો દાતબ્બો...પે॰... તિણવત્થારકો''તિ. અયમેત્થ વિનિચ્છયનયો, વિત્થારો પન સમથક્ખન્ધકે (ચૂળવ॰ ૧૮૫) આગતોયેવ. વિનિચ્છયોપિસ્સ **સમન્તપાસાદિકાય** વુત્તો.

૪૭. યો પનાયં ઇમસ્મિં સુત્તે ''ઇધાનન્દ, ભિક્ખૂ વિવદન્તી''તિઆદિકો વિત્થારો વુત્તો, સો એતેન નયેન સઙ્ખેપતોવ વુત્તોતિ વેદિતબ્બો. તત્થ **ધમ્મો**તિઆદીસુ સુત્તન્તપરિયાયેન તાવ દસ કુસલકમ્મપથા **ધમ્મો**, અકુસલકમ્મપથા **અધમ્મો**. તથા ''ચત્તારો સતિપટ્ઠાના''તિ હેટ્ઠા આગતા સત્તતિંસ બોધિપક્ખિયધમ્મા, તયો સતિપટ્ઠાના તયો સમ્મપ્પધાના તયો ઇદ્ધિપાદા છ ઇન્દ્રિયાનિ છ બલાનિ અટ્ઠ બોજ્ઝઙ્ગા નવઙ્ગિકો મગ્ગો ચાતિ, ચત્તારો ઉપાદાના પઞ્ચ નીવરણાનીતિઆદયો સઙ્કિલિટ્ઠધમ્મા ચાતિ અયં અધમ્મો.

તત્થ યંકિઞ્ચિ એકં અધમ્મકોટ્ઠાસં ગહેત્વા ''ઇમં અધમ્મં ધમ્મોતિ કરિસ્સામ, એવં અમ્હાકં આચરિયકુલં નિય્યાનિકં ભવિસ્સતિ, મયઞ્ચ લોકે પાકટા ભવિસ્સામા''તિ તં અધમ્મં ''ધમ્મો અય''ન્તિ કથેન્તા ધમ્મોતિ વિવદન્તિ. તત્થેવ ધમ્મકોટ્ઠાસેસુ એકં ગહેત્વા ''અધમ્મો અય''ન્તિ કથેન્તા અધમ્મોતિ વિવદન્તિ.

વિનયપરિયાયેન પન ભૂતેન વત્થુના ચોદેત્વા સારેત્વા યથાપટિઞ્ઞાય કાતબ્બકમ્મં **ધમ્મો** નામ, અભૂતેન પન વત્થુના અચોદેત્વા અસારેત્વા અપટિઞ્ઞાય કતબ્બકમ્મં **અધમ્મો** નામ. તેસુપિ અધમ્મં ''ધમ્મો અય''ન્તિ કથેન્તા ધમ્મોતિ વિવદન્તિ, ''અધમ્મો અય''ન્તિ કથેન્તા અધમ્મોતિ વિવદન્તિ.

સુત્તન્તપરિયાયેન પન રાગવિનયો દોસવિનયો મોહવિનયો સંવરો પહાનં પટિસઙ્ખાતિ અયં **વિનયો** નામ, રાગાદીનં અવિનયો અસંવરો અપ્પહાનં અપ્પટિસઙ્ખાતિ અયં **અવિનયો** નામ. વિનયપરિયાયેન વત્થુસમ્પત્તિ ઞત્તિસમ્પત્તિ અનુસાવનસમ્પત્તિ સીમસમ્પતિ પરિસસમ્પત્તીતિ અયં **વિનયો** નામ, વત્થુવિપત્તિ...પે॰... પરિસવિપત્તીતિ અયં **અવિનયો** નામ. તેસુપિ યંકિઞ્ચિ અવિનયં ''વિનયો અય''ન્તિ કથેન્તા વિનયોતિ વિવદન્તિ, વિનયં અવિનયોતિ કથેન્તા અવિનયોતિ વિવદન્તિ.

ધમ્મનેત્તિ સમનુમજ્જિતબ્બાતિ ધમ્મરજ્જુ અનુમજ્જિતબ્બા ઞાણેન ઘંસિતબ્બા ઉપપરિક્ખિતબ્બા. સા પનેસા ધમ્મનેત્તિ ''ઇતિ ખો વચ્છ ઇમે દસ ધમ્મા અકુસલા દસ ધમ્મા કુસલા''તિ એવં મહાવચ્છગોત્તસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૨.૧૯૪) આગતાતિ વુત્તા. સા એવ વા હોતુ, યો વા ઇધ ધમ્મોતિ ચ વિનયો ચ વુત્તો. **યથા તત્થ સમેતી**તિ યથા તાય ધમ્મનેત્તિયા સમેતિ, ''ધમ્મો ધમ્મોવ હોતિ, અધમ્મો અધમ્મોવ, વિનયો વિનયોવ હોતિ, અવિનયો અવિનયોવ''. **તથા ત**ન્તિ એવં તં અધિકરણં વૂપસમેતબ્બં. **એકચ્ચાનં અધિકરણાન**ન્તિ ઇધ વિવાદાધિકરણમેવ દસ્સિતં, સમ્મુખાવિનયો પન ન કિસ્મિઞ્ચિ અધિકરણે ન લબ્ભતિ.

૪૮. તં પનેતં યસ્મા દ્વીહિ સમથેહિ સમ્મતિ સમ્મુખાવિનયેન ચ યેભુય્યસિકાય ચ, તસ્મા હેટ્ઠા માતિકાય ઠપિતાનુક્કમેન ઇદાનિ સતિવિનયસ્સ વારે પત્તેપિ તં અવત્વા વિવાદાધિકરણયેવ તાવ દુતિયસમથં દસ્સેન્તો **કથઞ્ચાનન્દ, યેભુય્યસિકા**તિઆદિમાહ. તત્થ **બહુતરા**તિ અન્તમસો દ્વીહિ તીહિપિ અતિરેકતરા. સેસમેત્થ હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

૪૯. ઇદાનિ હેટ્ઠા અવિત્થારિતં સતિવિનયં આદિં કત્વા વિત્થારિતાવસેસસમથે પટિપાટિયા વિત્થારેતું **કથઞ્ચાનન્દ, સતિવિનયો**તિઆદિમાહ. તત્થ **પારાજિકસામન્તેન વા**તિ દ્વે સામન્તાનિ ખન્ધસામન્તઞ્ચ આપત્તિસામન્તઞ્ચ. તત્થ પારાજિકાપત્તિક્ખન્ધો સઙ્ઘાદિસેસાપત્તિક્ખન્ધો થુલ્લચ્ચય-પાચિત્તિય-પાટિદેસનીય-દુક્કટ-દુબ્ભાસિતાપત્તિક્ખન્ધોતિ એવં પુરિમસ્સ પચ્છિમખન્ધં ખન્ધસામન્તં નામ હોતિ. પઠમપારાજિકસ્સ પન પુબ્બભાગે દુક્કટં, સેસાનં થુલ્લચ્ચયન્તિ ઇદં આપત્તિસામન્તં નામ. તત્થ ખન્ધસામન્તે પારાજિકસામન્તં ગરુકાપત્તિ નામ હોતિ. **સરતાયસ્મા**તિ સરતુ આયસ્મા. **એકચ્ચાનં અધિકરણાન**ન્તિ ઇધ અનુવાદાધિકરણમેવ દસ્સિતં.

૫૦. **ભાસિતપરિક્કન્ત**ન્તિ વાચાય ભાસિતં કાયેન ચ પરિક્કન્તં, પરક્કમિત્વા કતન્તિ અત્થો. **એકચ્ચાન**ન્તિ ઇધાપિ અનુવાદાધિકરણમેવ અધિપ્પેતં. પટિઞ્ઞાતકરણે ''એકચ્ચાન''ન્તિ આપત્તાધિકરણં દસ્સિતં.

૫૨. **દવા**તિ સહસા. **રવા**તિ અઞ્ઞં ભણિતુકામેન અઞ્ઞં વુત્તં. **એવં ખો, આનન્દ, તસ્સપાપિયસિકા હોતી**તિ તસ્સપુગ્ગલસ્સ પાપુસ્સન્નતા પાપિયસિકા હોતિ. ઇમિના કમ્મસ્સ વત્થુ દસ્સિતં. એવરૂપસ્સ હિ પુગ્ગલસ્સ કમ્મં કાત્તબ્બં. કમ્મેન હિ અધિકરણસ્સ વૂપસમો હોતિ, ન પુગ્ગલસ્સ પાપુસ્સન્નતાય. ઇધાપિ ચ અનુવાદાધિકરણમેવ અધિકરણન્તિ વેદિતબ્બં.

૫૩. કથઞ્ચાનન્દ , તિણવત્થારકોતિ એત્થ ઇદં કમ્મં તિણવત્થારકસદિસત્તા તિણવત્થારકોતિ વુત્તં. યથા હિ ગૂથં વા મુત્તં વા ઘટ્ટિયમાનં દુગ્ગન્ધતાય બાધતિ, તિણેહિ અવત્થરિત્વા સુપ્પટિચ્છાદિતસ્સ પનસ્સ સો ગન્ધો ન બાધતિ, એવમેવ યં અધિકરણં મૂલાનુમૂલં ગન્ત્વા વૂપસમિયમાનં કક્ખળત્તાય વાળત્તાય ભેદાય સંવત્તતિ, તં ઇમિના કમ્મેન વૂપસન્તં ગૂથં વિય તિણવત્થારકેન પટિચ્છન્નં વૂપસન્તં હોતીતિ ઇદં કમ્મં તિણવત્થારકસદિસત્તા તિણવત્થારકોતિ વુત્તં. તસ્સ **ઇધાનન્દ, ભિક્ખૂનં ભણ્ડનજાતાન**ન્તિઆદિવચનેન આકારમત્તમેવ દસ્સિતં, ખન્ધકે આગતાયેવ પનેત્થ કમ્મવાચા પમાણં. **ઠપેત્વા થુલ્લવજ્જં ઠપેત્વા ગિહિપટિસંયુત્ત**ન્તિ. એત્થ પન **થુલ્લવજ્જ**ન્તિ થૂલ્લવજ્જં પારાજિકઞ્ચેવ સઙ્ઘાદિસેસઞ્ચ. **ગિહિપટિસંયુત્ત**ન્તિ ગિહીનં હીનેન ખુંસનવમ્ભનધમ્મિકપટિસ્સવેસુ આપન્ના આપત્તિ. **અધિકરણાન**ન્તિ ઇધ આપત્તાધિકરણમેવ વેદિતબ્બં. કિચ્ચાધિકરણસ્સ પન વસેન ઇધ ન કિઞ્ચિ વુત્તં. કિઞ્ચાપિ ન વુત્તં, સમ્મુખાવિનયેનેવ પનસ્સ વૂપસમો હોતીતિ વેદિતબ્બો.

૫૪. છયિમે , આનન્દ, ધમ્મા સારણીયાતિ હેટ્ઠા કલહવસેન સુત્તં આરદ્ધં, ઉપરિ સારણીયધમ્મા આગતા. ઇતિ યથાનુસન્ધિનાવ દેસના ગતા હોતિ. હેટ્ઠા કોસમ્બિયસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૧.૪૯૮-૫૦૦) પન સોતાપત્તિમગ્ગસમ્માદિટ્ઠિ કથિતા, ઇમસ્મિં સુત્તે સોતાપત્તિફલસમ્માદિટ્ઠિ વુત્તાતિ વેદિતબ્બા. **અણુ**ન્તિ અપ્પસાવજ્જં. **થૂલ**ન્તિ મહાસાવજ્જં. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

સામગામસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. સુનક્ખત્તસુત્તવણ્ણના

૫૫. એવં મે સુતન્તિ સુનક્ખત્તસુત્તં. તત્થ **અઞ્ઞા**તિ અરહત્તં. **બ્યાકતા**તિ ખીણા જાતીતિઆદીહિ ચતૂહિ પદેહિ કથિતા. **અધિમાનેના**તિ અપ્પત્તે પત્તસઞ્ઞિનો, અનધિગતે અધિગતસઞ્ઞિનો હુત્વા અધિગતં અમ્હેહીતિ માનેન બ્યાકરિંસુ.

૫૬. એવઞ્ચેત્થ સુનક્ખત્ત તથાગતસ્સ હોતીતિ સુનક્ખત્ત એત્થ એતેસં ભિક્ખૂનં પઞ્હબ્યાકરણે – ‘‘ઇદં ઠાનં એતેસં અવિભૂતં અન્ધકારં, તેનિમે અનધિગતે અધિગતસઞ્ઞિનો, હન્દ નેસં વિસોધેત્વા પાકટં કત્વા ધમ્મં દેસેમી’’તિ, એવઞ્ચ તથાગતસ્સ હોતિ. **અથ ચ પનિધેકચ્ચે…પે॰… તસ્સપિ હોતિ અઞ્ઞથત્ત**ન્તિ ભગવા પટિપન્નકાનં ધમ્મં દેસેતિ. યત્થ પન ઇચ્છાચારે ઠિતા એકચ્ચે મોઘપુરિસા હોન્તિ, તત્ર ભગવા પસ્સતિ – ‘‘ઇમે ઇમં પઞ્હં ઉગ્ગહેત્વા અજાનિત્વાવ જાનન્તા વિય અપ્પત્તે પત્તસઞ્ઞિનો હુત્વા ગામનિગમાદીસુ વિસેવમાના વિચરિસ્સન્તિ, તં નેસં ભવિસ્સતિ દીઘરત્તં અહિતાય દુક્ખાયા’’તિ એવમસ્સાયં ઇચ્છાચારે ઠિતાનં કારણા પટિપન્નકાનમ્પિ અત્થાય ‘‘ધમ્મં દેસિસ્સામી’’તિ ઉપ્પન્નસ્સ ચિત્તસ્સ અઞ્ઞથાભાવો હોતિ. તં સન્ધાયેતં વુત્તં.

૫૮. લોકામિસાધિમુત્તોતિ વટ્ટામિસ-કામામિસ-લોકામિસભૂતેસુ પઞ્ચસુ કામગુણેસુ અધિમુત્તો તન્નિન્નો તગ્ગરુકો તપ્પબ્ભારો. **તપ્પતિરૂપી**તિ કામગુણસભાગા. **આનેઞ્જપટિસંયુત્તાયા**તિ આનેઞ્જસમાપત્તિપટિસંયુત્તાય. **સંસેય્યા**તિ કથેય્ય. **આનેઞ્જસંયોજનેન હિ ખો વિસંયુત્તો**તિ આનેઞ્જસમાપત્તિસંયોજનેન વિસંસટ્ઠો. **લોકામિસાધિમુત્તો**તિ એવરૂપો હિ લૂખચીવરધરો મત્તિકાપત્તં આદાય અત્તનો સદિસેહિ કતિપયેહિ સદ્ધિં પચ્ચન્તજનપદં ગચ્છતિ, ગામં પિણ્ડાય પવિટ્ઠકાલે મનુસ્સા દિસ્વા ‘‘મહાપંસુકુલિકા આગતા’’તિ યાગુભત્તાદીનિ સમ્પાદેત્વા સક્કચ્ચં દાનં દેન્તિ,

ભત્તકિચ્ચે નિટ્ઠિતે અનુમોદનં સુત્વા – ''સ્વેપિ, ભન્તે, ઇધેવ પિણ્ડાય પવિસથા''તિ વદન્તિ. અલં ઉપાસકા, અજ્જાપિ વો બહૂનં દિન્નન્તિ. તેન હિ, ભન્તે, અન્તોવસ્સં ઇધ વસેય્યાથાતિ અધિવાસેત્વા વિહારમગ્ગં પુચ્છિત્વા વિહારં ગચ્છન્તિ. તત્થ સેનાસનં ગહેત્વા પત્તચીવરં પટિસામેન્તિ. સાયં એકો આવાસિકો તે ભિક્ખૂ પુચ્છતિ ''કત્થ પિણ્ડાય ચરિત્થા''તિ? અસુકગામેતિ. ભિક્ખાસમ્પન્નાતિ? આમ એવરૂપા નામ મનુસ્સાનં સદ્ધા હોતિ. ''અજ્જેવ નુ ખો એતે એદિસા, નિચ્ચમ્પિ એદિસા''તિ? સદ્ધા તે મનુસ્સા નિચ્ચમ્પિ એદિસા, તે નિસ્સાયેવ અયં વિહારો વડ્ઢતીતિ. તતો તે પંસુકુલિકા પુનપ્પુનં તેસં વણ્ણં કથેન્તિ , દિવસાવસેસં કથેત્વા રત્તિમ્પિ કથેન્તિ. એત્તાવતા ઇચ્છાચારે ઠિતસ્સ સીસં નિક્ખન્તં હોતિ ઉદરં ફાલિતં. એવં લોકામિસાધિમુત્તો વેદિતબ્બો.

૫૯. ઇદાનિ આનેઞ્જસમાપત્તિલાભિં અધિમાનિકં દસ્સેન્તો **ઠાનં ખો પનેત**ન્તિઆદિમાહ. **આનેઞ્જાધિમુત્તસ્સા**તિ કિલેસસિઞ્જનવિરહિતાસુ હેટ્ઠિમાસુ છસુ સમાપત્તીસુ અધિમુત્તસ્સ તન્નિન્નસ્સ તગ્ગરુનો તપ્પબ્ભારસ્સ. **સે પવુત્તે**તિ તં પવુત્તં. છ સમાપત્તિલાભિનો હિ અધિમાનિકસ્સ પઞ્ચકામગુણામિસબન્ધના પતિતપણ્ડુપલાસો વિય ઉપટ્ઠાતિ. તેનેતં વુત્તં.

૬૦. ઇદાનિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિ લાભિનો અધિમાનિકસ્સ નિધંસં દસ્સેતું **ઠાનં ખો પના**તિઆદિમાહ. તત્થ **દ્વેધા ભિન્ના**તિ મજ્ઝે ભિન્ના. **અપ્પટિસન્ધિકા**તિ ખુદ્દકા મુટ્ઠિપાસાણમત્તા જતુના વા સિલેસેન વા અલ્લીયાપેત્વા પટિસન્ધાતું સક્કા. મહન્તં પન કુટાગારપ્પમાણં સન્ધાયેતં વુત્તં. **સે ભિન્ને**તિ તં ભિન્નં. ઉપરિ સમાપત્તિલાભિનો હિ હેટ્ઠાસમાપત્તિ દ્વેધાભિન્ના સેલા વિય હોતિ, તં સમાપજ્જિસ્સામીતિ ચિત્તં ન ઉપ્પજ્જતિ. તેનેતં વુત્તં.

૬૧. ઇદાનિ નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનલાભિનો અધિમાનિકસ્સ ચ નિધંસં દસ્સેન્તો **ઠાનં ખો પના**તિઆદિમાહ. તત્થ **સે વન્તે**તિ તં વન્તં. અટ્ઠસમાપત્તિલાભિનો હિ હેટ્ઠાસમાપત્તિયો વન્તસદિસા હુત્વા ઉપટ્ઠહન્તિ, પુન સમાપજ્જિસ્સામીતિ ચિત્તં ન ઉપ્પજ્જતિ. તેનેતં વુત્તં.

૬૨. ઇદાનિ ખીણાસવસ્સ નિધંસં દસ્સેન્તો **ઠાનં ખો પના**તિઆદિમાહ. તત્થ **સે ઉચ્છિન્નમૂલે**તિ સો ઉચ્છિન્નમૂલો. ઉપરિ સમાપત્તિલાભિનો હિ હેટ્ઠાસમાપત્તિ મૂલચ્છિન્નતાલો વિય ઉપટ્ઠાતિ, તં સમાપજ્જિસ્સામીતિ ચિત્તં ન ઉપ્પજ્જતિ. તેનેતં વુત્તં.

૬૩. **ઠાનં ખો પના**તિ પાટિયેક્કો અનુસન્ધિ. હેટ્ઠા હિ સમાપત્તિલાભિનો અધિમાનિકસ્સપિ ખીણાસવસ્સપિ નિધંસો કથિતો, સુક્ખવિપસ્સકસ્સ પન અધિમાનિકસ્સપિ ખીણાસવસ્સપિ ન કથિતો. તેસં દ્વિન્નમ્પિ નિધંસં દસ્સેતું ઇમં દેસનં આરભિ. તં પન પટિક્ખિત્તં. સમાપત્તિલાભિનો હિ અધિમાનિકસ્સ નિધંસે કથિતે સુક્ખવિપસ્સકસ્સપિ અધિમાનિકસ્સ કથિતોવ હોતિ, સમાપત્તિલાભિનો ચ ખીણાસવસ્સ કથિતે સુક્ખવિપસ્સકખીણાસવસ્સ કથિતોવ હોતિ. એતેસં પન દ્વિન્નં ભિક્ખૂનં સપ્પાયાસપ્પાયં કથેતું ઇમં દેસનં આરભિ.

તત્થ સિયા – પુથુજ્જનસ્સ તાવ આરમ્મણં અસપ્પાયં હોતુ, ખીણાસવસ્સ કથં અસપ્પાયન્તિ. યદગ્ગેન પુથુજ્જનસ્સ અસપ્પાયં, તદગ્ગેન ખીણાસવસ્સાપિ અસપ્પાયમેવ. વિસં નામ જાનિત્વા ખાદિતમ્પિ અજાનિત્વા ખાદિતમ્પિ વિસમેવ. ન હિ ખીણાસવેનપિ ''અહં ખીણાસવો''તિ અસંવુતેન ભવિતબ્બં. ખીણાસવેનપિ યુત્તપયુત્તેનેવ ભવિતું વટ્ટતિ.

૬૪. તત્થ **સમણેના**તિ બુદ્ધસમણેન. **છન્દરાગબ્યાપાદેના**તિ સો અવિજ્જાસઙ્ખાતો વિસદોસો છન્દરાગેન ચ બ્યાપાદેન ચ રુપ્પતિ કુપ્પતિ. **અસપ્પાયાની**તિ અવડ્ઢિકરાનિ આરમ્મણાનિ. **અનુદ્ધંસેય્યા**તિ સોસેય્ય મિલાપેય્ય. **સઉપાદિસેસ**ન્તિ સગહણસેસં, ઉપાદિતબ્બં ગણ્હિતબ્બં ઇધ ઉપાદીતિ વુત્તં. **અનલઞ્ચ તે અન્તરાયાયા**તિ જીવિતન્તરાયં તે કાતું અસમત્થં. **રજોસૂક**ન્તિ રજો ચ વીહિસુકાદિ ચ સૂકં. **અસુ ચ વિસદોસો**તિ સો ચ વિસદોસો. **તદુભયેના**તિ યા સા અસપ્પાયકિરિયા ચ યો વિસદોસો ચ, તેન ઉભયેન. **પુથુત્ત**ન્તિ મહન્તભાવં.

એવમેવ ખોતિ એત્થ સઉપાદાનસલ્લુદ્ધારો વિય અપ્પહીનો અવિજ્જાવિસદોસો દટ્ઠબ્બો, અસપ્પાયકિરિયાય હિતભાવો વિય છસુ દ્વારેસુ અસંવુતકાલો, તદુભયેન વણે પુથુત્તં ગતે મરણં વિય સિક્ખં પચ્ચક્ખાય હીનાયાવત્તનં, મરણમત્તં દુક્ખં વિય અઞ્ઞતરાય ગરુકાય સંકિલિટ્ઠાય આપત્તિયા આપજ્જનં દટ્ઠબ્બં. સુક્કપક્ખેપિ ઇમિનાવ નયેન ઓપમ્મસંસન્દનં વેદિતબ્બં.

૬૫. **સતિયાયેતં અધિવચન**ન્તિ એત્થ સતિ પઞ્ઞાગતિકા. લોકિકાય પઞ્ઞાય લોકિકા હોતિ, લોકુત્તરાય લોકુત્તરા. **અરિયાયેતં પઞ્ઞાયા**તિ પરિસુદ્ધાય વિપસ્સનાપઞ્ઞાય.

ઇદાનિ ખીણાસવસ્સ બલં દસ્સેન્તો **સો વતા**તિઆદિમાહ. તત્થ **સંવુતકારી**તિ પિહિતકારી. **ઇતિ વિદિત્વા નિરુપધી**તિ એવં જાનિત્વા કિલેસુપધિપહાના નિરુપધિ હોતિ, નિરુપાદાનોતિ અત્થો. **ઉપધિસઙ્ખયે વિમુત્તો**તિ ઉપધીનં સઙ્ખયભૂતે નિબ્બાને આરમ્મણતો વિમુત્તો. **ઉપધિસ્મિ**ન્તિ કામુપધિસ્મિં. **કાયં ઉપસંહરિસ્સતી**તિ કાયં અલ્લીયાપેસ્સતિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – તણ્હક્ખયે નિબ્બાને આરમ્મણતો વિમુત્તો ખીણાસવો પઞ્ચ કામગુણે સેવિતું, કાયં વા ઉપસંહરિસ્સતિ ચિત્તં વા ઉપ્પાદેસ્સતીતિ નેતં ઠાનં વિજ્જતિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

સુનક્ખત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. આનેઞ્જસપ્પાયસુત્તવણ્ણના

૬૬. **એવં મે સુત**ન્તિ આનેઞ્જસપ્પાયસુત્તં. તત્થ **અનિચ્ચા**તિ હુત્વા અભાવટ્ઠેન અનિચ્ચા. **કામા**તિ વત્થુકામાપિ કિલેસકામાપિ. **તુચ્છા**તિ નિચ્ચસારધુવસારઅત્તસારવિરહિતત્તા રિત્તા, ન પન નત્થીતિ ગહેતબ્બા. ન હિ તુચ્છમુટ્ઠીતિ વુત્તે મુટ્ઠિ નામ નત્થીતિ વુત્તં હોતિ. યસ્સ પન અબ્ભન્તરે કિઞ્ચિ નત્થિ, સો વુચ્ચતિ તુચ્છો. **મુસા**તિ નાસનકા. **મોસધમ્મા**તિ નસ્સનસભાવા, ખેત્તં વિય વત્થુ વિય હિરઞ્ઞસુવણ્ણં વિય ચ ન પઞ્ઞાયિત્થ, કતિપાહેનેવ સુપિનકે દિટ્ઠા વિય નસ્સન્તિ ન પઞ્ઞાયન્તિ. તેન વુત્તં ''મોસધમ્મા''તિ, **માયાકતમેત**ન્તિ યથા માયાય ઉદકં મણીતિ કત્વા દસ્સિતં, બદરિપણ્ણં કહાપણોતિ કત્વા દસ્સિતં, અઞ્ઞં વા પન એવરૂપં દસ્સનૂપચારે ઠિતસ્સેવ તથા પઞ્ઞાયતિ, ઉપચારાતિક્કમતો પટ્ઠાય પાકતિકમેવ પઞ્ઞાયતિ. એવં કામાપિ ઇત્તરપચ્ચુપટ્ઠાનટ્ઠેન ''માયાકત''ન્તિ વુત્તા. યથા ચ માયાકારો ઉદકાદીનિ મણિઆદીનં વસેન દસ્સેન્તો વઞ્ચેતિ, એવં કામાપિ અનિચ્ચાદીનિ નિચ્ચાદિસભાવં દસ્સેન્તા વઞ્ચેન્તીતિ વઞ્ચનકટ્ઠેનપિ ''માયાકત''ન્તિ વુત્તા. **બાલલાપન**ન્તિ મય્હં પુત્તો, મય્હં ધીતા, મય્હં હિરઞ્ઞં મય્હં સુવણ્ણન્તિ એવં બાલાનં લાપનતો બાલલાપનં. **દિટ્ઠધમ્મિકા કામા**તિ માનુસકા પઞ્ચ કામગુણા. **સમ્પરાયિકા**તિ તે ઠપેત્વા અવસેસા. **દિટ્ઠધમ્મિકા. કામસઞ્ઞા**તિ માનુસકે કામે આરબ્ભ

ઉપ્પન્નસઞ્ઞા. **ઉભયમેતં મારધેય્યન્તિ** એતે કામા ચ કામસઞ્ઞા ચ ઉભયમ્પિ મારધેય્યં. યેહિ ઉભયમેતં ગહિતં, તેસઞ્હિ ઉપરિ મારો વસં વત્તેતિ. તં સન્ધાય ''ઉભયમેતં મારધેય્ય''ન્તિ વુત્તં.

મારસ્સેસ વિસયોતિઆદીસુપિ યથા ચોળસ્સ વિસયો ચોળવિસયો, પણ્ડસ્સ વિસયો પણ્ડવિસયો, સંવરાનં વિસયો સંવરવિસયોતિ પવત્તનટ્ઠાનં વિસયોતિ વુચ્ચતિ, એવં યેહિ એતે કામા ગહિતા, તેસં ઉપરિ મારો વસં વત્તેતિ. તં સન્ધાય **મારસ્સેસ વિસયો**તિ વુત્તં. પઞ્ચ પન કામગુણે નિવાપબીજં વિય વિપ્પકિરન્તો મારો ગચ્છતિ. યેહિ પન તે ગહિતા, તેસં ઉપરિ મારો વસં વત્તેતિ. તં સન્ધાય **મારસ્સેસ નિવાપો**તિ વુત્તં. યથા ચ યત્થ હત્થિઆદયો વસં વત્તેન્તિ, સો હત્થિગોચરો અસ્સગોચરો અજગોચરોતિ વુચ્ચતિ, એવં યેહિ એતે કામા ગહિતા, તેસુ મારો વસં વત્તેતિ. તં સન્ધાય **મારસ્સેસ ગોચરો**તિ વુત્તં.

એત્થાતિ એતેસુ કામેસુ. **માનસા**તિ ચિત્તસમ્ભૂતા. તત્થ સિયા – દુવિધે તાવ કામે આરબ્ભ અભિજ્ઝાનલક્ખણા અભિજ્ઝા, કરણુત્તરિયલક્ખણો સારમ્ભો ચ ઉપ્પજ્જતુ, બ્યાપાદો કથં ઉપ્પજ્જતીતિ? મમાયિતે વત્થુસ્મિં અચ્છિન્નેપિ સોચન્તિ, અચ્છિજ્જન્તેપિ સોચન્તિ, અચ્છિન્નસઙ્કિનોપિ સોચન્તિ, યો એવરૂપો ચિત્તસ્સ આઘાતોતિ એવં ઉપ્પજ્જતિ. **તેવ અરિયસાવકસ્સા**તિ તે અરિયસાવકસ્સ. વકારો આગમસન્ધિમત્તં હોતિ. **ઇધ મનુસિક્ખતો**તિ ઇમસ્મિં સાસને સિક્ખન્તસ્સ તે તયોપિ કિલેસા અન્તરાયકરા હોન્તિ. **અભિભુય્ય લોક**ન્તિ કામલોકં અભિભવિત્વા. **અધિટ્ઠાય મનસા**તિ ઝાનારમ્મણચિત્તેન અધિટ્ઠહિત્વા. **અપરિત્ત**ન્તિ કામાવચરચિત્તં પરિત્તં નામ, તસ્સ પટિક્ખેપેન મહગ્ગતં અપરિત્તં નામ. **પમાણ**ન્તિપિ કામાવચરમેવ, રૂપાવચરં અરૂપાવચરં **અપ્પમાણં**. **સુભાવિત**ન્તિ પન એતં કામાવચરાદીનં નામં ન હોતિ, લોકુત્તરસ્સેવેતં નામં. તસ્મા એતસ્સ વસેન અપરિત્તં અપ્પમાણં સુભાવિતન્તિ સબ્બં લોકુત્તરમેવ વટ્ટતિ.

તબ્બહુલવિહારિનોતિ કામપટિબાહનેન તમેવ પટિપદં બહુલં કત્વા વિહરન્તસ્સ. **આયતને ચિત્તં પસીદતી**તિ કારણે ચિત્તં પસીદતિ. કિં પનેત્થ કારણં? અરહત્તં વા, અરહત્તસ્સ વિપસ્સનં વા, ચતુત્થજ્ઝાનં વા, ચતુત્થજ્ઝાનસ્સ ઉપચારં વા. **સમ્પસાદે સતી**તિ એત્થ દુવિધો સમ્પસાદો અધિમોક્ખસમ્પસાદો ચ પટિલાભસમ્પસાદો ચ. અરહત્તસ્સ હિ વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા વિહરતો મહાભૂતાદીસુ ઉપટ્ઠહન્તેસુ યેનિમે નીહારેન મહાભૂતા ઉપટ્ઠહન્તિ, ઉપાદારૂપા ઉપટ્ઠહન્તિ નામરૂપા ઉપટ્ઠહન્તિ, પચ્ચયા સબ્બથા ઉપટ્ઠહન્તિ, લક્ખણારમ્મણા વિપસ્સના ઉપટ્ઠહતિ, અજ્જેવ અરહત્તં ગણ્હિસ્સામીતિ અપ્પટિલદ્ધેયેવ આસા સન્તિટ્ઠતિ, અધિમોક્ખં પટિલભતિ. તતિયજ્ઝાનં વા પાદકં કત્વા ચતુત્થજ્ઝાનત્થાય કસિણપરિકમ્મં કરોન્તસ્સ નીવરણવિક્ખમ્ભનાદીનિ સમનુપસ્સતો યેનિમે નીહારેન નીવરણા વિક્ખમ્ભન્તિ, કિલેસા સન્નિસીદન્તિ, સતિ સન્તિટ્ઠતિ, સઙ્ખારગતં વા વિભૂતં પાકટં હુત્વા દિબ્બચક્ખુકસ્સ પરલોકો વિય ઉપટ્ઠાતિ , ચિત્તુપ્પાદો લેપપિણ્ડે લગ્ગમાનો વિય ઉપચારેન સમાધિયતિ, અજ્જેવ ચતુત્થજ્ઝાનં નિબ્બત્તેસ્સામીતિ અપટિલદ્ધેયેવ આસા સન્તિટ્ઠતિ, અધિમોક્ખં પટિલભતિ . અયં **અધિમોક્ખસમ્પસાદો** નામ. તસ્મિં સમ્પસાદે સતિ. યો પન અરહત્તં વા પટિલભતિ ચતુત્થજ્ઝાનં વા, તસ્સ ચિત્તં વિપ્પસન્નં હોતિયેવ. ઇધ પન ''આયતને ચિત્તં પસીદતી''તિ વચનતો અરહત્તવિપસ્સનાય ચેવ ચતુત્થજ્ઝાનૂપચારસ્સ ચ પટિલાભો **પટિલાભસમ્પસાદો**તિ વેદિતબ્બો. વિપસ્સના હિ પઞ્ઞાય અધિમુચ્ચનસ્સ કારણં, ઉપચારં આનેઞ્જસમાપત્તિયા.

એતરહિ વા આનેઞ્જં સમાપજ્જતિ. પઞ્ઞાય વા અધિમુચ્ચતીતિ એત્થ એતરહિ વા પઞ્ઞાય અધિમુચ્ચતિ, આનેઞ્જં વા સમાપજ્જતીતિ એવં પદપરિવત્તનં કત્વા અત્થો વેદિતબ્બો. ઇદઞ્હિ વુત્તં હોતિ – તસ્મિં સમ્પસાદે

સતિ એતરહિ વા પઞ્ઞાય અધિમુચ્ચતિ, અરહત્તં સચ્છિકરોતીતિ અત્થો. તં અનભિસમ્ભુણન્તો આનેઞ્જં વા સમાપજ્જતિ, અથ વા **પઞ્ઞાય વા અધિમુચ્ચતી**તિ અરહત્તમગ્ગં ભાવેતિ, તં અનભિસમ્ભુણન્તો આનેઞ્જં વા સમાપજ્જતિ. અરહત્તમગ્ગં ભાવેતું અસક્કોન્તો એતરહિ ચતુસચ્ચં વા સચ્છિકરોતિ. તં અનભિસમ્ભુણન્તો આનેઞ્જં વા સમાપજ્જતીતિ.

તત્રાયં નયો – ઇધ ભિક્ખુ તતિયજ્ઝાનં પાદકં કત્વા ચતુત્થજ્ઝાનસ્સ કસિણપરિકમ્મં કરોતિ. તસ્સ નીવરણા વિક્ખમ્ભન્તિ, સતિ સન્તિટ્ઠતિ, ઉપચારેન ચિત્તં સમાધિયતિ. સો રૂપારૂપં પરિગણ્હાતિ, પચ્ચયં પરિગ્ગણ્હાતિ, લક્ખણારમ્મણિકં વિપસ્સનં વવત્થપેતિ, તસ્સ એવં હોતિ – ''ઉપચારેન મે ઝાનં વિસેસભાગિયં ભવેય્ય, તિટ્ઠતુ વિસેસભાગિયતા, નિબ્બેધભાગિયં નં કરિસ્સામી''તિ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં સચ્છિકરોતિ. એત્તકેનસ્સ કિચ્ચં કતં નામ હોતિ. અરહત્તં સચ્છિકાતું અસક્કોન્તો પન તતો ઓસક્કિતમાનસો અન્તરા ન તિટ્ઠતિ, ચતુત્થજ્ઝાનં સમાપજ્જતિયેવ. યથા કિં? યથા પુરિસો ''વનમહિંસં ઘાતેસ્સામી''તિ સત્તિં ગહેત્વા અનુબન્ધન્તો સચે તં ઘાતેતિ, સકલગામવાસિનો તોસેસ્સતિ, અસક્કોન્તો પન અન્તરામગ્ગે સસગોધાદયો ખુદ્દકમિગે ઘાતેત્વા કાજં પૂરેત્વા એતિયેવ.

તત્થ પુરિસસ્સ સત્તિં ગહેત્વા વનમહિંસાનુબન્ધનં વિય ઇમસ્સ ભિક્ખુનો તતિયજ્ઝાનં પાદકં કત્વા ચતુત્થજ્ઝાનસ્સ પરિકમ્મકરણં, વનમહિંસઘાતનં વિય – ''નીવરણવિક્ખમ્ભનાદીનિ સમનુપસ્સતો વિસેસભાગિયં ભવેય્ય, તિટ્ઠતુ વિસેસભાગિયતા, નિબ્બેધભાગિયં નં કરિસ્સામી''તિ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તસ્સ સચ્છિકરણં, મહિંસં ઘાતેતું અસક્કોન્તસ્સ અન્તરામગ્ગે સસગોધાદયો ખુદ્દકમિગે ઘાતેત્વા કાજં પૂરેત્વા ગમનં વિય અરહત્તં સચ્છિકાતું અસક્કોન્તસ્સ, તતો ઓસક્કિત્વા ચતુત્થજ્ઝાનસમાપજ્જનં વેદિતબ્બં. મગ્ગભાવના ચતુસચ્ચસચ્છિકિરિયાયોજનાસુપિ એસેવ નયો.

ઇદાનિ અરહત્તં સચ્છિકાતું અસક્કોન્તસ્સ નિબ્બત્તટ્ઠાનં દસ્સેન્તો **કાયસ્સ ભેદા**તિઆદિમાહ. તત્થ **ય**ન્તિ યેન કારણેન તં સંવત્તનિકં વિઞ્ઞાણં અસ્સ આનેઞ્જૂપગં, તં કારણં વિજ્જતીતિ અત્થો. એત્થ ચ **તંસંવત્તનિક**ન્તિ તસ્સ ભિક્ખુનો સંવત્તનિકં. યેન વિપાકવિઞ્ઞાણેન સો ભિક્ખુ સંવત્તતિ નિબ્બત્તતિ, તં વિઞ્ઞાણં. **આનેઞ્જૂપગ**ન્તિ કુસલાનેઞ્જસભાવૂપગતં અસ્સ, તાદિસમેવ ભવેય્યાતિ અત્થો. કેચિ કુસલવિઞ્ઞાણં વદન્તિ. યં તસ્સ ભિક્ખુનો સંવત્તનિકં ઉપપત્તિહેતુભૂતં કુસલવિઞ્ઞાણં આનેઞ્જૂપગતં અસ્સ, વિપાકકાલેપિ તન્નામકમેવ અસ્સાતિ અત્થો. સો પનાયમત્થો – ''પુઞ્ઞં ચે સઙ્ખારં અભિસઙ્ખરોતિ, પુઞ્ઞૂપગં હોતિ વિઞ્ઞાણં. અપુઞ્ઞં ચે સઙ્ખારં અભિસઙ્ખારોતિ, અપુઞ્ઞુપગં હોતિ વિઞ્ઞાણં. આનેઞ્જં ચે સઙ્ખારં અભિસઙ્ખરોતિ, આનેઞ્જૂપગં હોતિ વિઞ્ઞાણ''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૫૧) ઇમિના નયેન વેદિતબ્બો. **આનેઞ્જસપ્પાયા**તિ આનેઞ્જસ્સ ચતુત્થજ્ઝાનસ્સ સપ્પાયા. ન કેવલઞ્ચ સા આનેઞ્જસ્સેવ, ઉપરિ અરહત્તસ્સાપિ સપ્પાયાવ ઉપકારભૂતાયેવાતિ વેદિતબ્બા. ઇતિ ઇમસ્મિં પઠમકઆનેઞ્જે સમાધિવસેન ઓસક્કના કથિતા.

૬૭. ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતીતિ ચતુત્થજ્ઝાનં પત્વા એવં પટિસઞ્ચિક્ખતિ. અયઞ્હિ ભિક્ખુ હેટ્ઠિમેન ભિક્ખુના પઞ્ઞવન્તતરો તસ્સ ચ ભિક્ખુનો અત્તનો ચાતિ દ્વિન્નમ્પિ કમ્મટ્ઠાનં એકતો કત્વા સમ્મસતિ. **તબ્બહુલવિહારિનો**તિ રૂપપટિબાહનેન તમેવ પટિપદં બહુલં કત્વા વિહરન્તસ્સ. **આનેઞ્જં સમાપજ્જતી**તિ આકાસાનઞ્ચાયતનાનેઞ્જં સમાપજ્જતિ. સેસં પુરિમસદિસમેવ. યથા ચ ઇધ, એવં સબ્બત્થ વિસેસમત્તમેવ પન વક્ખામ. ઇતિ ઇમસ્મિં

દુતિયઆનેઞ્જે વિપસ્સનાવસેન ઓસક્કના કથિતા, ‘‘યંકિઞ્ચિ રૂપ’’ન્તિ એવં વિપસ્સનામગ્ગં દસ્સેન્તેન કથિતાતિ અત્થો.

ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતીતિ આકાસાનઞ્ચાયતનં પત્વા એવં પટિસઞ્ચિક્ખતિ. અયઞ્હિ હેટ્ઠા દ્વીહિ ભિક્ખૂહિ પઞ્ઞવન્તતરો તેસઞ્ચ ભિક્ખૂનં અત્તનો ચાતિ તિણ્ણમ્પિ કમ્મટ્ઠાનં એકતો કત્વા સમ્મસતિ. **ઉભયમેતં અનિચ્ચ**ન્તિ એત્થ અટ્ઠ એકેકકોટ્ઠાસા દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકવસેન પન સઙ્ખિપિત્વા ઉભયન્તિ વુત્તં. **નાલં અભિનન્દિતુ**ન્તિ તણ્હાદિટ્ઠિવસેન અભિનન્દિતું ન યુત્તં. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો. **તબ્બહુલવિહારિનો**તિ કામપટિબાહનેન ચ રૂપપટિબાહનેન ચ તમેવ પટિપદં બહુલં કત્વા વિહરન્તસ્સ. **આનેઞ્જં સમાપજ્જતી**તિ વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનાનેઞ્જં સમાપજ્જતિ. ઇમસ્મિં તતિયઆનેઞ્જે વિપસ્સનાવસેન ઓસક્કના કથિતા.

૬૮. **ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતી**તિ વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનં પત્વા એવં પટિસઞ્ચિક્ખતિ. અયઞ્હિ હેટ્ઠા તીહિ ભિક્ખૂહિ પઞ્ઞવન્તતરો તેસઞ્ચ ભિક્ખૂનં અત્તનો ચાતિ ચતુન્નમ્પિ કમ્મટ્ઠાનં એકતો કત્વા સમ્મસતિ. **યત્થેતા અપરિસેસા નિરુજ્ઝન્તી**તિ યં આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં પત્વા એતા હેટ્ઠા વુત્તા સબ્બસઞ્ઞા નિરુજ્ઝન્તિ. **એતં સન્તં એતં પણીત**ન્તિ એતં અઙ્ગસન્તતાય આરમ્મણસન્તતાય ચ **સન્તં**, અતપ્પકટ્ઠેન **પણીતં**. **તબ્બહુલવિહારિનો**તિ તાસં સઞ્ઞાનં પટિબાહનેન તમેવ પટિપદં બહુલં કત્વા વિહરન્તસ્સ. ઇમસ્મિં પઠમાકિઞ્ચઞ્ઞાયતને સમાધિવસેન ઓસક્કના કથિતા.

ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતીતિ વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનમેવ પત્વા એવં પટિસઞ્ચિક્ખતિ. અયઞ્હિ હેટ્ઠા ચતૂહિ ભિક્ખૂહિ પઞ્ઞવન્તતરો તેસઞ્ચ ભિક્ખૂનં અત્તનો ચાતિ પઞ્ચન્નમ્પિ કમ્મટ્ઠાનં એકતો કત્વા સમ્મસતિ. **અત્તેન વા અત્તનિયેન વા**તિ અહં મમાતિ ગહેતબ્બેન સુઞ્ઞં તુચ્છં રિત્તં. એવમેત્થ દ્વિકોટિકા સુઞ્ઞતા દસ્સિતા. **તબ્બહુલવિહારિનો**તિ હેટ્ઠા વુત્તપટિપદઞ્ચ ઇમઞ્ચ સુઞ્ઞતપટિપદં બહુલં કત્વા વિહરન્તસ્સ. ઇમસ્મિં દુતિયાકિઞ્ચઞ્ઞાયતને વિપસ્સનાવસેન ઓસક્કના કથિતા.

૭૦. **ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતી**તિ વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનમેવ પત્વા એવં પટિસઞ્ચિક્ખતિ. અયઞ્હિ હેટ્ઠા પઞ્ચહિ ભિક્ખૂહિ પઞ્ઞવન્તતરો તેસઞ્ચ ભિક્ખૂનં અત્તનો ચાતિ છન્નમ્પિ કમ્મટ્ઠાનં એકતો કત્વા સમ્મસતિ. **નાહં ક્વચનિ કસ્સચિ કિઞ્ચનતસ્મિં, ન ચ મમ ક્વચનિ કિસ્મિઞ્ચિ કિઞ્ચનં નત્થી**તિ એત્થ પન ચતુકોટિકા સુઞ્ઞતા કથિતા. કથં? અયઞ્હિ **નાહં ક્વચની**તિ ક્વચિ અત્તાનં ન પસ્સતિ, **કસ્સચિ કિઞ્ચનતસ્મિ**ન્તિ અત્તનો અત્તાનં કસ્સચિ પરસ્સ કિઞ્ચનભાવે ઉપનેતબ્બં ન પસ્સતિ, અત્તનો ભાતિટ્ઠાને ભાતરં સહાયટ્ઠાને સહાયં પરિક્ખારટ્ઠાને વા પરિક્ખારં મઞ્ઞિત્વા ઉપગન્ત્વા ઉપનેતબ્બં ન પસ્સતીતિ અત્થો. **ન ચ મમ ક્વચની**તિ એત્થ મમ – સદ્દં તાવ ઠપેત્વા ન ચ ક્વચનિ પરસ્સ ચ અત્તાનં ક્વચિ ન પસ્સતીતિ અયમત્થો. ઇદાનિ મમ – સદ્દં આહરિત્વા **મમ કિસ્મિઞ્ચિ કિઞ્ચનં નત્થી**તિ સો પરસ્સ અત્તા મમ કિસ્મિઞ્ચિ કિઞ્ચનભાવે અત્થીતિ ન પસ્સતિ. અત્તનો ભાતિટ્ઠાને ભાતરં સહાયટ્ઠાને સહાયં પરિક્ખારટ્ઠાને વા પરિક્ખારન્તિ કિસ્મિઞ્ચિ ઠાને પરસ્સ અત્તાનં ઇમિના કિઞ્ચનભાવેન ઉપનેતબ્બં ન પસ્સતીતિ અત્થો. એવમયં યસ્મા નેવ કત્થચિ અત્તાનં પસ્સતિ, ન તં પરસ્સ કિઞ્ચનભાવે ઉપનેતબ્બં પસ્સતિ, ન પરસ્સ અત્તાનં પસ્સતિ, ન પરસ્સ અત્તાનં અત્તનો કિઞ્ચનભાવે ઉપનેતબ્બં પસ્સતિ, તસ્મા અયં સુઞ્ઞતા ચતુકોટિકાતિ વેદિતબ્બા. **તબ્બહુલવિહારિનો**તિ હેટ્ઠા વુત્તપ્પટિપદં ઇમં ચતુકોટિસુઞ્ઞતઞ્ચ બહુલં કત્વા વિહરન્તસ્સ. ઇમસ્મિં તતિયાકિઞ્ચઞ્ઞાયતનેપિ વિપસ્સનાવસેનેવ ઓસક્કના કથિતા.

ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતીતિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં પત્વા એવં પટિસઞ્ચિક્ખતિ. અયઞ્હિ હેટ્ઠા છહિ ભિક્ખૂહિ પઞ્ઞવન્તતરો તેસઞ્ચ ભિક્ખૂનં અત્તનો ચાતિ સત્તન્નમ્પિ કમ્મટ્ઠાનં એકતો કત્વા સમ્મસતિ. **યત્થેતા અપરિસેસા નિરુજ્ઝન્તી**તિ યં નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં પત્વા એત્થ એતા હેટ્ઠા વુત્તા સબ્બસઞ્ઞા નિરુજ્ઝન્તિ. **તબ્બહુલવિહારિનો**તિ તાસં સઞ્ઞાનં પટિબાહનેન તમેવ પટિપદં બહુલં કત્વા વિહરન્તસ્સ. ઇમસ્મિં નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતને સમાધિવસેન ઓસક્કના કથિતા.

૭૧. નો ચસ્સ નો ચ મે સિયાતિ સચે મય્હં પુબ્બે પઞ્ચવિધં કમ્મવટ્ટં ન આયૂહિતં અસ્સ, યં મે ઇદં એતરહિ એવં પઞ્ચવિધં વિપાકવટ્ટં એતં મે ન સિયા નપ્પવત્તેય્યાતિ અત્થો. **ન ભવિસ્સતી**તિ સચે એતરહિ પઞ્ચવિધં કમ્મવટ્ટં આયૂહિતં ન ભવિસ્સતિ. **ન મે ભવિસ્સતી**તિ તસ્મિં અસતિ અનાગતે મે પઞ્ચવિધં વિપાકવટ્ટં ન ભવિસ્સતિ. **યદત્થિ યં ભૂતં તં પજહામી**તિ યં અત્થિ યં ભૂતં એતરહિ ખન્ધપઞ્ચકં, તં પજહામિ. **એવં ઉપેક્ખં પટિલભતી**તિ સો ભિક્ખુ એવં વિપસ્સનુપેક્ખં લભતીતિ અત્થો.

પરિનિબ્બાયેય્ય નુ ખો સો, ભન્તે, ભિક્ખુ ન વા પરિનિબ્બાયેય્યાતિ કિં પુચ્છામીતિ પુચ્છતિ, તતિયજ્ઝાનં પાદકં કત્વા ઠિતસ્સ અરહત્તમ્પિ ઓસક્કનાપિ પટિપદાપિ પટિસન્ધિપિ કથિતા, તથા ચતુત્થજ્ઝાનાદીનિ પાદકાનિ કત્વા ઠિતાનં, નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં પાદકં કત્વા ઠિતસ્સ ન કિઞ્ચિ કથિતં, તં પુચ્છામીતિ પુચ્છતિ. **અપેત્થા**તિ અપિ એત્થ. **સો તં ઉપેક્ખં અભિનન્દતી**તિ સો તં વિપસ્સનુપેક્ખં તણ્હાદિટ્ઠિઅભિનન્દનાહિ અભિનન્દતિ. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો. **તન્નિસ્સિતં હોતિ વિઞ્ઞાણ**ન્તિ વિઞ્ઞાણં વિપસ્સનાનિસ્સિતં હોતિ. **તદુપાદાન**ન્તિ યં નિકન્તિવિઞ્ઞાણં, તં તસ્સ ઉપાદાનં નામ ગહણં નામ હોતિ. **સઉપાદાનો**તિ સગહણો. **ન પરિનિબ્બાયતી**તિ વિપસ્સનાય સાલયો ભિક્ખુ મમ સાસને ન પરિનિબ્બાયતિ. યો પન વિહારપરિવેણઉપટ્ઠાકાદીસુ સાલયો, તસ્મિં વત્તબ્બમેવ નત્થીતિ દસ્સેતિ. **કહં પના**તિ? કત્થ પન? **ઉપાદિયમાનો ઉપાદિયતી**તિ પટિસન્ધિં ગણ્હમાનો ગણ્હાતિ. **ઉપાદાનસેટ્ઠં કિર સો, ભન્તે**તિ, ભન્તે, સો કિર ભિક્ખુ ગહેતબ્બટ્ઠાનં સેટ્ઠં ઉત્તમં ભવં ઉપાદિયતિ, સેટ્ઠભવે પટિસન્ધિં ગણ્હાતીતિ અત્થો. ઇમિના તસ્સ ભિક્ખુનો પટિસન્ધિ કથિતા. ઇદાનિસ્સ અરહત્તં કથેતું **ઇધાનન્દા**તિઆદિમાહ.

૭૩. નિસ્સાય નિસ્સાયાતિ તં તં સમાપત્તિં નિસ્સાય. **ઓઘસ્સ નિત્થરણા અક્ખાતા**તિ ઓઘતરણં કથિતં, તતિયજ્ઝાનં પાદકં કત્વા ઠિતભિક્ખુનો ઓઘનિત્થરણા કથિતા...પે॰... નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં પાદકં કત્વા ઠિતભિક્ખુનો ઓઘનિત્થરણા કથિતાતિ વદતિ.

કતમો પન, ભન્તે, અરિયો વિમોક્ખોતિ ઇધ કિં પુચ્છતિ? સમાપત્તિં તાવ પદટ્ઠાનં કત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં ગણ્હન્તો ભિક્ખુ નાવં વા ઉળુમ્પાદીનિ વા નિસ્સાય મહોઘં તરિત્વા પારં ગચ્છન્તો વિય ન કિલમતિ. સુક્ખવિપસ્સકો પન પકિણ્ણકસઙ્ખારે સમ્મસિત્વા અરહત્તં ગણ્હન્તો બાહુબલેન સોતં છિન્દિત્વા પારં ગચ્છન્તો વિય કિલમતિ. ઇતિ ઇમસ્સ સુક્ખવિપસ્સકસ્સ અરહત્તં પુચ્છામીતિ પુચ્છતિ. **અરિયસાવકો**તિ સુક્ખવિપસ્સકો અરિયસાવકો. અયઞ્હિ હેટ્ઠા અટ્ઠહિ ભિક્ખૂહિ પઞ્ઞવન્તતરો તેસઞ્ચ ભિક્ખૂનં અત્તનો ચાતિ નવન્નમ્પિ કમ્મટ્ઠાનં એકતો કત્વા સમ્મસતિ. **એસ સક્કાયો યાવતા સક્કાયો**તિ યત્તકો તેભૂમકવટ્ટસઙ્ખાતો સક્કાયો નામ અત્થિ, સબ્બોપિ સો એસ સક્કાયો, ન ઇતો પરં સક્કાયો અત્થીતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ.

એતં અમતં યદિદં અનુપાદા ચિત્તસ્સ વિમોક્ખોતિ યો પનેસ ચિત્તસ્સ અનુપાદાવિમોક્ખો નામ, એતં અમતં એતં સન્તં એતં પણીતન્તિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ. અઞ્ઞત્થ ચ ''અનુપાદા ચિત્તસ્સ વિમોક્ખો''તિ નિબ્બાનં વુચ્ચતિ. ઇમસ્મિં પન સુત્તે સુક્ખવિપસ્સકસ્સ અરહત્તં કથિતં. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવ.

કેવલં પન ઇમસ્મિં સુત્તે સત્તસુ ઠાનેસુ ઓસક્કના કથિતા, અટ્ઠસુ ઠાનેસુ પટિસન્ધિ, નવસુ ઠાનેસુ અરહત્તં કથિતન્તિ વેદિતબ્બં. કથં? તતિયં ઝાનં તાવ પાદકં કત્વા ઠિતસ્સ ભિક્ખુનો ઓસક્કના કથિતા, પટિસન્ધિ કથિતા, અરહત્તં કથિતં, તથા ચતુત્થજ્ઝાનં, તથા આકાસાનઞ્ચાયતનં. વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનં પન પદટ્ઠાનં કત્વા ઠિતાનં તિણ્ણં ભિક્ખૂનં ઓસક્કના કથિતા, પટિસન્ધિ કથિતા, અરહત્તં કથિતં. તથા આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં પાદકં કત્વા ઠિતસ્સ ભિક્ખુનો. નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં પાદકં કત્વા ઠિતસ્સ પન ઓસક્કના નત્થિ, પટિસન્ધિ પન અરહત્તઞ્ચ કથિતં. સુક્ખવિપસ્સકસ્સ અરહત્તમેવ કથિતન્તિ. એવં સત્તસુ ઠાનેસુ ઓસક્કના કથિતા, અટ્ઠસુ ઠાનેસુ પટિસન્ધિ, નવસુ ઠાનેસુ અરહત્તં કથિતન્તિ વેદિતબ્બં. ઇમઞ્ચ પન સત્તસુ ઠાનેસુ ઓસક્કનં અટ્ઠસુ પટિસન્ધિં નવસુ અરહત્તં સમોધાનેત્વા કથેન્તેન ઇમં આનેઞ્જસપ્પાયસુત્તં સુકથિતં નામ હોતીતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

આનેઞ્જસપ્પાયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. ગણકમોગ્ગલ્લાનસુત્તવણ્ણના

૭૪. **એવં મે સુત**ન્તિ ગણકમોગ્ગલ્લાનસુત્તં. તત્થ **યાવ પચ્છિમસોપાનકળેવરા**તિ યાવ પઠમસોપાનફલકા એકદિવસેનેવ સત્તભૂમિકો પાસાદો ન સક્કા કાતું, વત્થું સોધેત્વા થમ્ભુસ્સાપનતો પટ્ઠાય પન યાવ ચિત્તકમ્મકરણા અનુપુબ્બકિરિયા ચેત્થ પઞ્ઞાયતીતિ દસ્સેતિ. **યદિદં અજ્ઝેને**તિ તયોપિ વેદા ન સક્કા એકદિવસેનેવ અધીયિતું, એતેસં અજ્ઝેનેપિ પન અનુપુબ્બકિરિયાવ પઞ્ઞાયતીતિ દસ્સેતિ. **ઇસ્સત્થે**તિ આવુધવિજ્જાયપિ એકદિવસેનેવ વાલવેધિ નામ ન સક્કા કાતું, ઠાનસમ્પાદનમુટ્ઠિકરણાદીહિ પન એત્થાપિ અનુપુબ્બકિરિયા પઞ્ઞાયતીતિ દસ્સેતિ. **સઙ્ખાને**તિ ગણનાય. તત્થ અનુપુબ્બકિરિયં અત્તનાવ દસ્સેન્તો **એવં ગણાપેમા**તિઆદિમાહ.

૭૫. **સેય્યથાપિ બ્રાહ્મણા**તિ ઇધ ભગવા યસ્મા બાહિરસમયે યથા યથા સિપ્પં ઉગ્ગણ્હન્તિ, તથા તથા કેરાટિકા હોન્તિ, તસ્મા અત્તનો સાસનં બાહિરસમયેન અનુપમેત્વા ભદ્રઅસ્સાજાનીયેન ઉપમેન્તો **સેય્યથાપી**તિઆદિમાહ. ભદ્રો હિ અસ્સાજાનીયો યસ્મિં કારણે દમિતો હોતિ, તં જીવિતહેતુપિ નાતિક્કમતિ. એવમેવ સાસને સમ્માપટિપન્નો કુલપુત્તો સીલવેલં નાતિક્કમતિ. **મુખાધાને**તિ મુખટ્ઠપને.

૭૬. **સતિસમ્પજઞ્ઞાય ચા**તિ સતિસમ્પજઞ્ઞાહિ સમઙ્ગિભાવત્થાય . દ્વે હિ ખીણાસવા સતતવિહારી ચ નોસતતવિહારી ચ. તત્થ **સતતવિહારી** યંકિઞ્ચિ કમ્મં કત્વાપિ ફલસમાપત્તિં સમાપજ્જિતું સક્કોતિ, નો **સતતવિહારી** પન અપ્પમત્તકેપિ કિચ્ચે કિચ્ચપ્પસુતો હુત્વા ફલસમાપત્તિં અપ્પેતું ન સક્કોતિ.

તત્રિદં વત્થુ – એકો કિર ખીણાસવત્થેરો ખીણાસવસામણેરં ગહેત્વા અરઞ્ઞવાસં ગતો, તત્થ મહાથેરસ્સ સેનાસનં પત્તં, સામણેરસ્સ ન પાપુણાતિ, તં વિતક્કેન્તો થેરો એકદિવસમ્પિ ફલસમાપત્તિં અપ્પેતું નાસક્ખિ. સામણેરો પન તેમાસં ફલસમાપત્તિરતિયા વીતિનામેત્વા ''સપ્પાયો , ભન્તે, અરઞ્ઞવાસો જાતો''તિ થેરં પુચ્છિ.

થેરો ''ન જાતો, આવુસો''તિ આહ. ઇતિ યો એવરૂપો ખીણાસવો, સો ઇમે ધમ્મે આદિતો પટ્ઠાય આવજ્જિત્વાવ સમાપજ્જિતું સક્ખિસ્સતીતિ દસ્સેન્તો ''સતિસમ્પજઞ્ઞાય ચા''તિ આહ.

૭૮. યેમે, ભો ગોતમાતિ તથાગતે કિર કથયન્તેવ બ્રાહ્મણસ્સ ''ઇમે પુગ્ગલા ન આરાધેન્તિ, ઇમે આરાધેન્તી''તિ નયો ઉદપાદિ, તં દસ્સેન્તો એવં વત્તુમારદ્ધો.

પરમજ્જધમ્મેસૂતિ અજ્જધમ્મા નામ છસત્થારધમ્મા, તેસુ ગોતમવાદોવ, પરમો ઉત્તમોતિ અત્થો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ગણકમોગ્ગલ્લાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. ગોપકમોગ્ગલ્લાનસુત્તવણ્ણના

૭૯. એવં મે સુતન્તિ ગોપકમોગ્ગલ્લાનસુત્તં. તત્થ **અચિરપરિનિબ્બુતે ભગવતી**તિ ભગવતિ અચિરપરિનિબ્બુતે, ધાતુભાજનીયં કત્વા ધમ્મસઙ્ગીતિં કાતું રાજગહં આગતકાલે . **રઞ્ઞો પજ્જોતસ્સ આસઙ્કમાનો**તિ ચણ્ડપજ્જોતો નામેસ રાજા બિમ્બિસારમહારાજસ્સ સહાયો અહોસિ, જીવકં પેસેત્વા ભેસજ્જકારિતકાલતો પટ્ઠાય પન દળ્હમિત્તોવ જાતો, સો ''અજાતસત્તુના દેવદત્તસ્સ વચનં ગહેત્વા પિતા ઘાતિતો''તિ સુત્વા ''મમ પિયમિત્તં ઘાતેત્વા એસ રજ્જં કરિસ્સામીતિ મઞ્ઞતિ, મય્હં સહાયસ્સ સહાયાનં અત્થિકભાવં જાનાપેસ્સામી''તિ પરિસતિ વાચં અભાસિ. તં સુત્વા તસ્સ આસઙ્કા ઉપ્પન્ના. તેન વુત્તં ''રઞ્ઞો પજ્જોતસ્સ આસઙ્કમાનો''તિ. **કમ્મન્તો**તિ બહિનગરે નગરપટિસઙ્ખારાપનત્થાય કમ્મન્તટ્ઠાનં.

ઉપસઙ્કમીતિ મયં ધમ્મવિનયસઙ્ગીતિં કારેસ્સામાતિ વિચરામ, અયઞ્ચ મહેસક્ખો રાજવલ્લભો સઙ્ગહે કતે વેળુવનસ્સ આરક્ખં કરેય્યાતિ મઞ્ઞમાનો ઉપસઙ્કમિ. **તેહિ ધમ્મેહી**તિ તેહિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણધમ્મેહિ. **સબ્બેન સબ્બ**ન્તિ સબ્બાકારેન સબ્બં. **સબ્બથા સબ્બ**ન્તિ સબ્બકોટ્ઠાસેહિ સબ્બં. કિં પુચ્છામીતિ પુચ્છતિ? છ હિ સત્થારો પઠમતરં અપ્પઞ્ઞાતકુલેહિ નિક્ખમિત્વા પબ્બજિતા, તે તથાગતે ધરમાનેયેવ કાલંકતા, સાવકાપિ નેસં અપ્પઞ્ઞાતકુલેહેવ પબ્બજિતા. તે તેસં અચ્ચયેન મહાવિવાદં અકંસુ. સમણો પન ગોતમો મહાકુલા પબ્બજિતો, તસ્સ અચ્ચયેન સાવકાનં મહાવિવાદો ભવિસ્સતીતિ અયં કથા સકલજમ્બુદીપં પત્થરમાના ઉદપાદિ. સમ્માસમ્બુદ્ધે ચ ધરન્તે ભિક્ખૂનં વિવાદો નાહોસિ. યોપિ અહોસિ, સોપિ તત્થેવ વૂપસમિતો. પરિનિબ્બુતકાલે પનસ્સ – ''અટ્ઠસટ્ઠિયોજનસતસહસ્સુબ્બેધં સિનેરું અપવાહિતું સમત્થસ્સ વાતસ્સ પુરતો પુરાણપણ્ણં કિં ઠસ્સતિ, દસ પારમિયો પૂરેત્વા સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં પત્તસ્સ સત્થુ અલજ્જમાનો મચ્ચુરાજા કસ્સ લજ્જિસ્સતી''તિ મહાસંવેગં જનેત્વા ભિય્યોસોમત્તાય ભિક્ખૂ સમગ્ગા જાતા અતિવિય ઉપસન્તુપસન્તા, કિં નુ ખો એતન્તિ ઇદં પુચ્છામીતિ પુચ્છતિ. **અનુસઞ્ઞાયમાનો**તિ અનુસઞ્ઞાયમાનો, કતાકતં જનન્તોતિ અત્થો. અનુવિચરમાનો વા.

૮૦. અત્થિ નુ ખોતિ અયમ્પિ હેટ્ઠિમપુચ્છમેવ પુચ્છતિ. **અપ્પટિસરણે**તિ અપ્પટિસરણે ધમ્મવિનયે. **કો હેતુ સામગ્ગિયા**તિ તુમ્હાકં સમગ્ગભાવસ્સ કો હેતુ કો પચ્ચયો. **ધમ્મપ્પટિસરણા**તિ ધમ્મો અમ્હાકં પટિસરણં, ધમ્મો અવસ્સયોતિ દીપેતિ.

૮૧. **પવત્તતી**તિ પગુણં હુત્વા આગચ્છતિ. **આપત્તિ હોતિ વીતિક્કમો**તિ ઉભયમેતં બુદ્ધસ્સ આણાતિક્કમનમેવ. **યથાધમ્મં યથાનુસિટ્ઠં કારેમા**તિ યથા ધમ્મો ચ અનુસિટ્ઠિ ચ ઠિતા, એવં કારેમાતિ અત્થો.

ન કિર નો ભવન્તો કારેન્તિ ધમ્મો નો કારેતીતિ પદદ્વયેપિ નો કારો નિપાતમત્તં. એવં સન્તે ન કિર ભવન્તો કારેન્તિ, ધમ્મોવ કારેતીતિ અયમેત્થ અત્થો.

૮૩. **તગ્ઘા**તિ એકંસે નિપાતો. **કહં પન ભવં આનન્દો**તિ કિં થેરસ્સ વેળુવને વસનભાવં ન જાનાતીતિ? જાનાતિ. વેળુવનસ્સ પન અનેન આરક્ખા દિન્ના, તસ્મા અત્તાનં ઉક્કંસાપેતુકામો પુચ્છતિ. કસ્મા પન તેન તત્થ આરક્ખા દિન્ના? સો કિર એકદિવસં મહાકચ્ચાયનત્થેરં ગિજ્ઝકૂટા ઓતરન્તં દિસ્વા – ''મક્કટો વિય એસો''તિ આહ. ભગવા તં કથં સુત્વા – ''સચે ખમાપેતિ, ઇચ્ચેતં કુસલં. નો ચે ખમાપેતિ, ઇમસ્મિં વેળુવને ગોનઙ્ગલમક્કટો ભવિસ્સતી''તિ આહ. સો તં કથં સુત્વા – ''સમણસ્સ ગોતમસ્સ કથાય દ્વેધાભાવો નામ નત્થિ, પચ્છા મે મક્કટભૂતકાલે ગોચરટ્ઠાનં ભવિસ્સતી''તિ વેળુવને નાનાવિધે રુક્ખે રોપેત્વા આરક્ખં અદાસિ. અપરભાગે કાલં કત્વા મક્કટો હુત્વા નિબ્બત્તિ. ''વસ્સકારા''તિ વુત્તે આગન્ત્વા સમીપે અટ્ઠાસિ. **તગ્ઘા**તિ સબ્બવારેસુ એકંસવચનેયેવ નિપાતો. **તગ્ઘ, ભો આનન્દા**તિ એવં થેરેન પરિસમજ્ઝે અત્તનો ઉક્કંસિતભાવં ઞત્વા અહમ્પિ થેરં ઉક્કંસિસ્સામીતિ એવમાહ.

૮૪. **ન ચ ખો**, **બ્રાહ્મણા**તિ થેરો કિર ચિન્તેસિ ''સમ્માસમ્બુદ્ધેન વણ્ણિતજ્ઝાનમ્પિ અત્થિ, અવણ્ણિતજ્ઝાનમ્પિ અત્થિ, અયં પન બ્રાહ્મણો સબ્બમેવ વણ્ણેતીતિ પઞ્હં વિસંવાદેતિ, ન ખો પન સક્કા ઇમસ્સ મુખં ઉલ્લોકેતું ન પિણ્ડપાતં રક્ખિતું, પઞ્હં ઉજું કત્વા કથેસ્સામી''તિ ઇદં વત્તું આરદ્ધં. **અન્તરં કરિત્વા**તિ અબ્ભન્તરં કરિત્વા. **એવરૂપં ખો**, **બ્રાહ્મણ**, **સો ભગવા ઝાનં વણ્ણેસી**તિ ઇધ સબ્બસઙ્ગાહકજ્ઝાનં નામ કથિતં.

યં નો મયન્તિ અયં કિર બ્રાહ્મણો વસ્સકારબ્રાહ્મણં ઉસૂયતિ, તેન પુચ્છિતપઞ્હસ્સ અકથનં પચ્ચાસીસમાનો કથિતભાવં ઞત્વા ''વસ્સકારેન પુચ્છિતં પઞ્હં પુનપ્પુનં તસ્સ નામં ગણ્હન્તો વિત્થારેત્વા કથેસિ, મયા પુચ્છિતપઞ્હં પન યટ્ઠિકોટિયા ઉપ્પીળેન્તો વિય એકદેસમેવ કથેસી''તિ અનત્તમનો અહોસિ, તસ્મા એવમાહ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ગોપકમોગ્ગલ્લાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. મહાપુણ્ણમસુત્તવણ્ણના

૮૫. **એવં મે સુત**ન્તિ મહાપુણ્ણમસુત્તં. તત્થ **તદહૂ**તિ તસ્મિં અહુ, તસ્મિં દિવસેતિ અત્થો. ઉપવસન્તિ એત્થાતિ **ઉપોસથો**. ઉપવસન્તીતિ સીલેન વા અનસનેન વા ઉપેતા હુત્વા વસન્તીતિ અત્થો. અયં પનેત્થ અત્થુદ્ધારો – ''આયામ, આવુસો, કપ્પિન, ઉપોસથં ગમિસ્સામા''તિઆદીસુ હિ પાતિમોક્ખુદ્દેસો ઉપોસથો. ''અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતો ખો વિસાખે ઉપોસથો ઉપવુત્થો''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૮.૫૩) સીલં. ''સુદ્ધસ્સ વે સદા ફગ્ગુ, સુદ્ધસ્સુપોસથો સદા''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૭૯) ઉપવાસો. ''ઉપોસથો નામ નાગરાજા''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૪૬) પઞ્ઞત્તિ. ''ન, ભિક્ખવે, તદહુપોસથે સભિક્ખુકા આવાસા''તિઆદીસુ (મહાવ॰ ૧૮૧)

ઉપવસિતબ્બદિવસો. ઇધાપિ સોયેવ અધિપ્પેતો . સો પનેસ અટ્ઠમીચાતુદ્દસીપન્નરસીભેદેન તિવિધો. તસ્મા સેસદ્વયનિવારણત્થં **પન્નરસે**તિ વુત્તં. તેન વુત્તં ''ઉપવસન્તિ એત્થાતિ ઉપોસથો''તિ. માસપુણ્ણતાય પુણ્ણા સંપુણ્ણાતિ **પુણ્ણા. મા**-ઇતિ ચન્દો વુચ્ચતિ, સો એત્થ પુણ્ણોતિ **પુણ્ણમા**. એવં પુણ્ણાય પુણ્ણમાયાતિ ઇમસ્મિં પદદ્વયે અત્થો વેદિતબ્બો.

દેસન્તિ કારણં. **તેન હિ ત્વં ભિક્ખુ સકે આસને નિસીદિત્વા પુચ્છા**તિ કસ્મા ભગવા ઠિતસ્સ અકથેત્વા નિસીદાપેસીતિ. અયં કિર ભિક્ખુ સટ્ઠિમત્તાનં પધાનિયભિક્ખૂનં સઙ્ઘત્થેરો સટ્ઠિ ભિક્ખૂ ગહેત્વા અરઞ્ઞે વસતિ, તે તસ્સ સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ઘટેન્તિ વાયમન્તિ. મહાભૂતાનિ પરિગ્ગણ્હન્તિ ઉપાદારૂપાનિ, નામરૂપપચ્ચયલક્ખણારમ્મણિકવિપસ્સનં પરિગ્ગણ્હન્તિ. અથ ને આચરિયુપટ્ઠાનં આગન્ત્વા વન્દિત્વા નિસિન્ને થેરો મહાભૂતપરિગ્ગહાદીનિ પુચ્છતિ. તે સબ્બં કથેન્તિ, મગ્ગફલપઞ્હં પુચ્છિતા પન કથેતું ન સક્કોન્તિ. અથ થેરો ચિન્તેસિ – ''મમ સન્તિકે એતેસં ઓવાદસ્સ પરિહાનિ નત્થિ, ઇમે ચ આરદ્ધવીરિયા વિહરન્તિ. કુક્કુટસ્સ પાનીયપિવનકાલમત્તમ્પિ નેસં પમાદકિરિયા નત્થિ. એવં સન્તેપિ મગ્ગફલાનિ નિબ્બત્તેતું ન સક્કોન્તિ. અહં ઇમેસં અજ્ઝાસયં ન જાનામિ, બુદ્ધવેનેય્યા એતે ભવિસ્સન્તિ , ગહેત્વા ને સત્થુ સન્તિકં ગચ્છામિ, અથ નેસં સત્થા ચરિયવસેન ધમ્મં દેસેસ્સતી''તિ, તે ભિક્ખૂ ગહેત્વા સત્થુ સન્તિકં આગતો.

સત્થાપિ સાયન્હસમયે આનન્દત્થેરેન ઉપનીતં ઉદકં આદાય સરીરં ઉતું ગણ્હાપેત્વા મિગારમાતુપાસાદપરિવેણે પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસીદિ, ભિક્ખુસઙ્ઘોપિ નં પરિવારેત્વા નિસીદિ.

તસ્મિં સમયે સૂરિયો અત્થઙ્ગમેતિ, ચન્દો ઉગ્ગચ્છતિ, મજ્ઝટ્ઠાને ચ ભગવા નિસિન્નો. ચન્દસ્સ પભા નત્થિ, સૂરિયસ્સ પભા નત્થિ, ચન્દિમસૂરિયાનં પભં મક્ખેત્વા છબ્બણ્ણા યમકબુદ્ધરસ્મિયો વિજ્જોતમાના પુઞ્જા પુઞ્જા હુત્વા દિસાવિદિસાસુ ધાવન્તીતિ સબ્બં હેટ્ઠા વુત્તનયેન વિત્થારેતબ્બં. વણ્ણભૂમિ નામેસા, ધમ્મકથિકસ્સેવેત્થ થામો પમાણં, યત્તકં સક્કોતિ, તત્તકં કથેતબ્બં. દુક્કથિતન્તિ ન વત્તબ્બં. એવં સન્નિસિન્નાય પરિસાય થેરો ઉટ્ઠહિત્વા સત્થારં પઞ્હસ્સ ઓકાસં કારેસિ. તતો ભગવા – ''સચે ઇમસ્મિં ઠિતકે પુચ્છન્તે 'આચરિયો નો ઉટ્ઠિતો'તિ સેસભિક્ખૂ ઉટ્ઠહિસ્સન્તિ, એવં તથાગતે અગારવો કતો ભવિસ્સતિ. અથ નિસિન્નાવ પુચ્છિસ્સન્તિ, આચરિયે અગારવો કતો ભવિસ્સતિ, એકગ્ગા હુત્વા ધમ્મદેસનં પટિચ્છિતું ન સક્કુણિસ્સન્તિ. આચરિયે પન નિસિન્ને તેપિ નિસીદિસ્સન્તિ. તતો એકગ્ગા ધમ્મદેસનં પટિચ્છિતું સક્કુણિસ્સન્તી''તિ ઇમિના કારણેન ભગવા ઠિતસ્સ અકથેત્વા નિસીદાપેતીતિ.

ઇમે નુ ખો, ભન્તેતિ વિમતિપુચ્છા વિય કથિતા. થેરો પન પઞ્ચક્ખન્ધાનં ઉદયબ્બયં પરિગ્ગણ્હિત્વા અરહત્તં પત્તો મહાખીણાસવો, નત્થિ એતસ્સ વિમતિ. જાનન્તેનપિ પન અજાનન્તેન વિય હુત્વા પુચ્છિતું વટ્ટતિ. સચે હિ જાનન્તો વિય પુચ્છતિ, ''જાનાતિ અય''ન્તિ તસ્સ તસ્સ વિસ્સજ્જેન્તો એકદેસમેવ કથેતિ. અજાનન્તેન વિય પુચ્છિતે પન કથેન્તો ઇતો ચ એત્તો ચ કારણં આહરિત્વા પાકટં કત્વા કથેતિ. કોચિ પન અજાનન્તોપિ જાનન્તો વિય પુચ્છતિ. થેરો એવરૂપં વચનં કિં કરિસ્સતિ, જાનન્તોયેવ પન અજાનન્તો વિય પુચ્છતીતિ વેદિતબ્બો.

છન્દમૂલકાતિ તણ્હામૂલકા. **એવંરૂપો સિયન્તિ** સચે ઓદાતો હોતુકામો, હરિતાલવણ્ણો વા મનોસિલાવણ્ણો વા સિયન્તિ પત્થેતિ . સચે કાળો હોતુકામો, નીલુપ્પલવણ્ણો વા અઞ્જનવણ્ણો વા અતસીપુપ્ફવણ્ણો વા સિયન્તિ પત્થેતિ. **એવંવેદનો**તિ કુસલવેદનો વા સુખવેદનો વા સિયન્તિ પત્થેતિ. સઞ્ઞાદીસુપિ એસેવ નયો. યસ્મા પન

અતીતે પત્થના નામ નત્થિ, પત્થેન્તેનાપિ ચ ન સક્કા તં લદ્ધું, પચ્ચુપ્પન્નેપિ ન હોતિ, ન હિ ઓદાતો કાળભાવં પત્થેત્વા પચ્ચુપ્પન્ને કાળો હોતિ, ન કાળો વા ઓદાતો, દીઘો વા રસ્સો, રસ્સો વા દીઘો, દાનં પન દત્વા સીલં વા સમાદિયિત્વા ''અનાગતે ખત્તિયો વા હોમિ બ્રાહ્મણો વા''તિ પત્થેન્તસ્સ પત્થના સમિજ્ઝતિ. તસ્મા અનાગતમેવ ગહિતં.

ખન્ધાધિવચનન્તિ ખન્ધાનં ખન્ધપણ્ણત્તિ કિત્તકેન હોતીતિ પુચ્છતિ.

મહાભૂતા હેતૂતિ ''તયો કુસલહેતૂ''તિઆદીસુ (ધ॰ સ॰ ૧૪૪૧) હિ હેતુહેતુ વુત્તો. અવિજ્જા પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારાદીનં સાધારણત્તા સાધારણહેતુ. કુસલાકુસલં અત્તનો અત્તનો વિપાકદાને ઉત્તમહેતુ. ઇધ પચ્ચયહેતુ અધિપ્પેતો. તત્થ પથવીધાતુ મહાભૂતં ઇતરેસં તિણ્ણં ભૂતાનં ઉપાદારૂપસ્સ ચ પઞ્ઞાપનાય દસ્સનત્થાય હેતુ ચેવ પચ્ચયો ચ. એવં સેસેસુપિ યોજના વેદિતબ્બા.

ફસ્સોતિ ''ફુટ્ઠો, ભિક્ખવે, વેદેતિ, ફુટ્ઠો સઞ્જાનાતિ, ફુટ્ઠો ચેતેતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૯૩) વચનતો ફસ્સો તિણ્ણં ખન્ધાનં પઞ્ઞાપનાય હેતુ ચેવ પચ્ચયો ચ. **વિઞ્ઞાણક્ખન્ધસ્સા**તિ એત્થ પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણેન તાવ સદ્ધિં ગબ્ભસેય્યકાનં ઉપરિમપરિચ્છેદેન સમતિંસ રૂપાનિ સમ્પયુત્તા ચ તયો ખન્ધા ઉપ્પજ્જન્તિ, તં નામરૂપં પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણસ્સ પઞ્ઞાપનાય હેતુ ચેવ પચ્ચયો ચ. ચક્ખુદ્વારે ચક્ખુપસાદો ચેવ રૂપારમ્મણઞ્ચ રૂપં, સમ્પયુત્તા તયો ખન્ધા નામં. તં નામરૂપં ચક્ખુવિઞ્ઞાણસ્સ પઞ્ઞાપનાય હેતુ ચેવ પચ્ચયો ચ. એસેવ નયો સેસવિઞ્ઞાણેસુ.

૮૭. **કથં પન, ભન્તે**તિ ઇદં કિત્તકેન નુ ખોતિ વટ્ટં પુચ્છન્તો એવમાહ. **સક્કાયદિટ્ઠિ ન હોતી**તિ ઇદં વિવટ્ટં પુચ્છન્તો એવમાહ.

૮૮. **અયં રૂપે અસ્સાદો**તિ ઇમિના પરિઞ્ઞાપટિવેધો ચેવ દુક્ખસચ્ચઞ્ચ કથિતં. **અયં રૂપે આદીનવો**તિ ઇમિના પહાનપટિવેધો ચેવ સમુદયસચ્ચઞ્ચ. **ઇદં રૂપે નિસ્સરણ**ન્તિ ઇમિના સચ્છિકિરિયાપટિવેધો ચેવ નિરોધસચ્ચઞ્ચ. યે ઇમેસુ તીસુ ઠાનેસુ સમ્માદિટ્ઠિઆદયો ધમ્મા, અયં ભાવનાપટિવેધો મગ્ગસચ્ચં. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો.

૮૯. **બહિદ્ધા**તિ પરસ્સ સવિઞ્ઞાણકે કાયે. **સબ્બનિમિત્તેસૂ**તિ ઇમિના પન અનિન્દ્રિયબદ્ધમ્પિ સઙ્ગણ્હાતિ. ''સવિઞ્ઞાણકે કાયે''તિ વચનેન વા અત્તનો ચ પરસ્સ ચ કાયો ગહિતોવ, બહિદ્ધા ચ સબ્બનિમિત્તગ્ગહણેન અનિન્દ્રિયબદ્ધં ગણ્હાતિ.

૯૦. **અનત્તકતાની**તિ અનત્તનિ ઠત્વા કતાનિ. **કમત્તાનં ફુસિસ્સન્તી**તિ કતરસ્મિં અત્તનિ ઠત્વા વિપાકં દસ્સેન્તીતિ સસ્સતદસ્સનં ઓક્કમન્તો એવમાહ. **તણ્હાધિપતેય્યેના**તિ તણ્હાજેટ્ઠકેન. **તત્ર તત્રા**તિ તેસુ તેસુ ધમ્મેસુ. **સટ્ઠિમત્તાન**ન્તિ ઇમે ભિક્ખૂ પકતિકમ્મટ્ઠાનં જહિત્વા અઞ્ઞં નવકમ્મટ્ઠાનં સમ્મસન્તા પલ્લઙ્કં અભિન્દિત્વા તસ્મિંયેવ આસને અરહત્તં પાપુણિંસુ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

મહાપુણ્ણમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ચૂળપુણ્ણમસુત્તવણ્ણના

૯૧. **એવં મે સુત**ન્તિ ચૂળપુણ્ણમસુત્તં. તત્થ **તુણ્હીભૂતં તુણ્હીભૂત**ન્તિ યં યં દિસં અનુવિલોકેતિ, તત્થ તત્થ તુણ્હીભૂતમેવ. **અનુવિલોકેત્વા**તિ પઞ્ચપસાદપટિમણ્ડિતાનિ અક્ખીનિ ઉમ્મીલેત્વા તતો તતો વિલોકેત્વા અન્તમસો હત્થકુક્કુચ્ચપાદકુક્કુચ્ચાનમ્પિ અભાવં દિસ્વા. **અસપ્પુરિસો**તિ પાપપુરિસો. **નો હેતં, ભન્તે**તિ યસ્મા અન્ધો અન્ધં વિય સો તં જાનિતું ન સક્કોતિ, તસ્મા એવમાહંસુ. એતેનેવ નયેન ઇતો પરેસુપિ વારેસુ અત્થો વેદિતબ્બો. **અસ્સદ્ધસમન્નાગતો**તિ પાપધમ્મસમન્નાગતો. **અસપ્પુરિસભત્તી**તિ અસપ્પુરિસસેવનો. **અસપ્પુરિસચિન્તી**તિ અસપ્પુરિસચિન્તાય ચિન્તકો. **અસપ્પુરિસમન્તી**તિ અસપ્પુરિસમન્તનં મન્તેતા. **અસપ્પુરિસવાચો**તિ અસપ્પુરિસવાચં ભાસિતા. **અસપ્પુરિસકમ્મન્તો**તિ અસપ્પુરિસકમ્માનં કત્તા. **અસપ્પુરિસદિટ્ઠી**તિ અસપ્પુરિસદિટ્ઠિયા સમન્નાગતો. **અસપ્પુરિસદાન**ન્તિ અસપ્પુરિસેહિ દાતબ્બં દાનં. **ત્યાસ્સ મિત્તા**તિ તે અસ્સ મિત્તા. **અત્તબ્યાબાધાયપિ ચેતેતી**તિ પાણં હનિસ્સામિ, અદિન્નં આદિયિસ્સામિ, મિચ્છા ચરિસ્સામિ, દસ અકુસલકમ્મપથે સમાદાય વત્તિસ્સામીતિ એવં અત્તનો દુક્ખત્થાય ચિન્તેતિ. **પરબ્યાબાધાયા**તિ યથા અસુકો અસુકં પાણં હન્તિ, અસુકસ્સ સન્તકં અદિન્નં આદિયતિ, દસ અકુસલકમ્મપથે સમાદાય વત્તતિ, એવં નં આણાપેસ્સામીતિ એવં પરસ્સ દુક્ખત્થાય ચિન્તેતિ. **ઉભયબ્યાબાધાયા**તિ અહં અસુકઞ્ચ અસુકઞ્ચ ગહેત્વા દસ અકુસલકમ્મપથે સમાદાય વત્તિસ્સામીતિ એવં ઉભયદુક્ખત્થાય ચિન્તેતીતિ.

અત્તબ્યાબાધાયપિ મન્તેતીતિઆદીસુ અહં દસ અકુસલકમ્મપથે સમાદાય વત્તિસ્સામીતિ મન્તેન્તો અત્તબ્યાબાધાય મન્તેતિ નામ. અસુકં દસ અકુસલકમ્મપથે સમાદપેસ્સામીતિ મન્તેન્તો પરબ્યાબાધાય મન્તેતિ નામ. અઞ્ઞેન સદ્ધિં – ''મયં ઉભોપિ એકતો હુત્વા દસ અકુસલકમ્મપથે સમાદાય વત્તિસ્સામા''તિ મન્તેન્તો ઉભયબ્યાબાધાય મન્તેતિ નામ.

અસક્કચ્ચં દાનં દેતીતિ દેય્યધમ્મમ્પિ પુગ્ગલમ્પિ ન સક્કરોતિ. દેય્યધમ્મં ન સક્કરોતિ નામ ઉત્તણ્ડુલાદિદોસસમન્નાગતં આહારં દેતિ, ન પસન્નં કરોતિ. પુગ્ગલં ન સક્કરોતિ નામ નિસીદનટ્ઠાનં અસમ્મજ્જિત્વા યત્થ વા તત્થ વા નિસીદાપેત્વા યં વા તં વા આધારકં ઠપેત્વા દાનં દેતિ. **અસહત્થા**તિ અત્તનો હત્થેન, ન દેતિ, દાસકમ્મકારાદીહિ દાપેતિ. **અચિત્તિકત્વા**તિ હેટ્ઠા વુત્તનયેન દેય્યધમ્મેપિ પુગ્ગલેપિ ન ચિત્તીકારં કત્વા દેતિ. **અપવિદ્ધ**ન્તિ છડ્ડેતુકામો હુત્વા વમ્મિકે ઉરગં પક્ખિપન્તો વિય દેતિ. **અનાગમનદિટ્ઠિકો**તિ નો ફલપાટિકઙ્ખી હુત્વા દેતિ.

તત્થ ઉપપજ્જતીતિ ન દાનં દત્વા નિરયે ઉપપજ્જતિ. યં પન તેન પાપલદ્ધિકાય મિચ્છાદસ્સનં ગહિતં, તાય મિચ્છાદિટ્ઠિયા નિરયે ઉપપજ્જતિ. સુક્કપક્ખો વુત્તપટિપક્ખનયેન વેદિતબ્બો. **દેવમહત્તતા**તિ છકામાવચરદેવા. **મનુસ્સમહત્તતા**તિ તિણ્ણં કુલાનં સમ્પત્તિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવ. ઇદં પન સુત્તં સુદ્ધવટ્ટવસેનેવ કથિતન્તિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ચૂળપુણ્ણમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઠમવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. અનુપદવગ્ગો

૧. અનુપદસુત્તવણ્ણના

૯૩. **એવં મે સુત**ન્તિ અનુપદસુત્તં. તત્થ **એતદવોચા**તિ એતં (પટિ॰ મ॰ ૩.૪) ‘‘પણ્ડિતો’’તિઆદિના નયેન ધમ્મસેનાપતિસારિપુત્તત્થેરસ્સ ગુણકથં અવોચ. કસ્મા? અવસેસત્થેરેસુ હિ મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરસ્સ ઇદ્ધિમાતિ ગુણો પાકટો, મહાકસ્સપસ્સ ધુતવાદોતિ, અનુરુદ્ધત્થેરસ્સ દિબ્બચક્ખુકોતિ, ઉપાલિત્થેરસ્સ વિનયધરોતિ, રેવતત્થેરસ્સ ઝાયી ઝાનાભિરતોતિ, આનન્દત્થેરસ્સ બહુસ્સુતોતિ. એવં તેસં તેસં થેરાનં તે તે ગુણા પાકટા, સારિપુત્તત્થેરસ્સ પન અપાકટા. કસ્મા? પઞ્ઞવતો હિ ગુણા ન સક્કા અકથિતા જાનિતું. ઇતિ ભગવા ‘‘સારિપુત્તસ્સ ગુણે કથેસ્સામી’’તિ સભાગપરિસાય સન્નિપાતં આગમેસિ. વિસભાગપુગ્ગલાનઞ્હિ સન્તિકે વણ્ણં કથેતું ન વટ્ટતિ, તે વણ્ણે કથિયમાને અવણ્ણમેવ કથેન્તિ. ઇમસ્મિં પન દિવસે થેરસ્સ સભાગપરિસા સન્નિપતિ, તસ્સા સન્નિપતિતભાવં દિસ્વા સત્થા વણ્ણં કથેન્તો ઇમં દેસનં આરભિ.

તત્થ **પણ્ડિતો**તિ ધાતુકુસલતા આયતનકુસલતા પટિચ્ચસમુપ્પાદકુસલતા ઠાનાટ્ઠાનકુસલતાતિ ઇમેહિ ચતૂહિ કારણેહિ પણ્ડિતો. **મહાપઞ્ઞો**તિઆદીસુ મહાપઞ્ઞાદીહિ સમન્નાગતોતિ અત્થો.

તત્રિદં મહાપઞ્ઞાદીનં નાનત્તં – તત્થ કતમા **મહાપઞ્ઞા?** મહન્તે સીલક્ખન્ધે પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા, મહન્તે સમાધિક્ખન્ધે, પઞ્ઞાક્ખન્ધે, વિમુત્તિક્ખન્ધે, વિમુત્તિઞાણદસ્સનક્ખન્ધે પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા, મહન્તાનિ ઠાનાટ્ઠાનાનિ, મહન્તા વિહારસમાપત્તિયો , મહન્તાનિ અરિયસચ્ચાનિ, મહન્તે સતિપટ્ઠાને, સમ્મપ્પધાને, ઇદ્ધિપાદે, મહન્તાનિ ઇન્દ્રિયાનિ, બલાનિ, બોજ્ઝઙ્ગાનિ, મહન્તે અરિયમગ્ગે, મહન્તાનિ સામઞ્ઞફલાનિ, મહન્તા અભિઞ્ઞાયો, મહન્તં પરમત્થં નિબ્બાનં પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા.

કતમા **પુથુપઞ્ઞા**, પુથુ નાનાખન્ધેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા. પુથુ નાનાધાતૂસુ, પુથુ નાનાઆયતનેસુ, પુથુ નાનાઅત્થેસુ, પુથુ નાનાપટિચ્ચસમુપ્પાદેસુ, પુથુ નાનાસુઞ્ઞતમનુપલબ્ભેસુ, પુથુ નાનાઅત્થેસુ, ધમ્મેસુ, નિરુત્તીસુ, પટિભાનેસુ, પુથુ નાનાસીલક્ખન્ધેસુ, પુથુ નાનાસમાધિ-પઞ્ઞા-વિમુત્તિ-વિમુત્તિઞાણદસ્સનક્ખન્ધેસુ, પુથુ નાનાઠાનાટ્ઠાનેસુ, પુથુ નાનાવિહારસમાપત્તીસુ, પુથુ નાનાઅરિયસચ્ચેસુ, પુથુ નાનાસતિપટ્ઠાનેસુ, સમ્મપ્પધાનેસુ, ઇદ્ધિપાદેસુ, ઇન્દ્રિયેસુ, બલેસુ, બોજ્ઝઙ્ગેસુ, પુથુ નાનાઅરિયમગ્ગેસુ, સામઞ્ઞફલેસુ, અભિઞ્ઞાસુ, પુથુ નાનાજનસાધારણે ધમ્મે સમતિક્કમ્મ પરમત્થે નિબ્બાને ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા.

કતમા **હાસપઞ્ઞા**, ઇધેકચ્ચો હાસબહુલો વેદબહુલો તુટ્ઠિબહુલો પામોજ્જબહુલો સીલં પરિપૂરેતિ, ઇન્દ્રિયસંવરં પરિપૂરેતિ, ભોજને મત્તઞ્ઞુતં, જાગરિયાનુયોગં, સીલક્ખન્ધં, સમાધિક્ખન્ધં, પઞ્ઞાક્ખન્ધં, વિમુત્તિક્ખન્ધં, વિમુત્તિઞાણદસ્સનક્ખન્ધં પરિપૂરેતીતિ હાસપઞ્ઞા. હાસબહુલો પામોજ્જબહુલો ઠાનાટ્ઠાનં પટિવિજ્ઝતિ, હાસબહુલો વિહારસમાપત્તિયો પરિપૂરેતીતિ હાસપઞ્ઞા, હાસબહુલો અરિયસચ્ચાનિ પટિવિજ્ઝતિ. સતિપટ્ઠાને, સમ્મપ્પધાને, ઇદ્ધિપાદે, ઇન્દ્રિયાનિ, બલાનિ, બોજ્ઝઙ્ગાનિ, અરિયમગ્ગં ભાવેતીતિ હાસપઞ્ઞા, હાસબહુલો સામઞ્ઞફલાનિ સચ્છિકરોતિ, અભિઞ્ઞાયો પટિવિજ્ઝતીતિ હાસપઞ્ઞા, હાસબહુલો વેદતુટ્ઠિપામોજ્જબહુલો પરમત્થં નિબ્બાનં સચ્છિકરોતીતિ હાસપઞ્ઞા.

કતમા **જવનપઞ્ઞા**, યંકિઞ્ચિ રૂપં અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નં...પે॰... યં દૂરે સન્તિકે વા, સબ્બં રૂપં અનિચ્ચતો ખિપ્પં જવતીતિ જવનપઞ્ઞા. દુક્ખતો ખિપ્પં... અનત્તતો ખિપ્પં જવતીતિ જવનપઞ્ઞા. યા કાચિ વેદના...પે॰... યંકિઞ્ચિ વિઞ્ઞાણં અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નં...પે॰... સબ્બં વિઞ્ઞાણં અનિચ્ચતો દુક્ખતો અનત્તતો ખિપ્પં જવતીતિ જવનપઞ્ઞા. ચક્ખુ...પે॰... જરામરણં અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નં અનિચ્ચતો દુક્ખતો અનત્તતો ખિપ્પં જવતીતિ જવનપઞ્ઞા. રૂપં અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નં અનિચ્ચં ખયટ્ઠેન, દુક્ખં ભયટ્ઠેન, અનત્તા અસારકટ્ઠેનાતિ તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા રૂપનિરોધે નિબ્બાને ખિપ્પં જવતીતિ જવનપઞ્ઞા. વેદના, સઞ્ઞા, સઙ્ખારા, વિઞ્ઞાણં , ચક્ખુ...પે॰... જરામરણં અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નં અનિચ્ચં ખયટ્ઠેન...પે॰... વિભૂતં કત્વા જરામરણનિરોધે નિબ્બાને ખિપ્પં જવતીતિ જવનપઞ્ઞા. રૂપં અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નં...પે॰... વિઞ્ઞાણં. ચક્ખુ...પે॰... જરામરણં અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નં અનિચ્ચં સઙ્ખતં પટિચ્ચસમુપ્પન્નં ખયધમ્મં વયધમ્મં વિરાગધમ્મં નિરોધધમ્મન્તિ તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા જરામરણનિરોધે નિબ્બાને ખિપ્પં જવતીતિ જવનપઞ્ઞા.

કતમા **તિક્ખપઞ્ઞા**, ખિપ્પં કિલેસે છિન્દતીતિ તિક્ખપઞ્ઞા. ઉપ્પન્નં કામવિતક્કં નાધિવાસેતિ, ઉપ્પન્નં બ્યાપાદવિતક્કં, ઉપ્પન્નં વિહિંસાવિતક્કં, ઉપ્પન્નુપ્પન્ને પાપકે અકુસલે ધમ્મે, ઉપ્પન્નં રાગં, દોસં, મોહં, કોધં, ઉપનાહં, મક્ખં, પળાસં, ઇસ્સં, મચ્છરિયં, માયં, સાઠેય્યં, થમ્ભં, સારમ્ભં, માનં, અતિમાનં, મદં, પમાદં, સબ્બે કિલેસે, સબ્બે દુચ્ચરિતે, સબ્બે અભિસઙ્ખારે, સબ્બે ભવગામિકમ્મે નાધિવાસેતિ પજહતિ વિનોદેતિ બ્યન્તીકરોતિ અનભાવં ગમેતીતિ તિક્ખપઞ્ઞા. એકસ્મિં આસને ચત્તારો અરિયમગ્ગા, ચત્તારિ સામઞ્ઞફલાનિ, ચતસ્સો પટિસમ્ભિદાયો, છ ચ અભિઞ્ઞાયો અધિગતા હોન્તિ સચ્છિકતા પસ્સિતા પઞ્ઞાયાતિ તિક્ખપઞ્ઞા.

કતમા **નિબ્બેધિકપઞ્ઞા**, ઇધેકચ્ચો સબ્બસઙ્ખારેસુ ઉબ્બેગબહુલો હોતિ ઉત્તાસબહુલો ઉક્કણ્ઠનબહુલો અરતિબહુલો અનભિરતિબહુલો બહિમુખો ન રમતિ સબ્બસઙ્ખારેસુ, અનિબ્બિદ્ધપુબ્બં અપ્પદાલિતપુબ્બં લોભક્ખન્ધં નિબ્બિજ્ઝતિ પદાલેતીતિ નિબ્બેધિકપઞ્ઞા. અનિબ્બિદ્ધપુબ્બં અપ્પદાલિતપુબ્બં દોસક્ખન્ધં, મોહક્ખન્ધં, કોધં, ઉપનાહં...પે॰... સબ્બે ભવગામિકમ્મે નિબ્બિજ્ઝતિ પદાલેતીતિ નિબ્બેધિકપઞ્ઞા.

અનુપદધમ્મવિપસ્સનન્તિ સમાપત્તિવસેન વા ઝાનઙ્ગવસેન વા અનુપટિપાટિયા ધમ્મવિપસ્સનં વિપસ્સતિ, એવં વિપસ્સન્તો અદ્ધમાસેન અરહત્તં પત્તો. મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરો પન સત્તહિ દિવસેહિ. એવં સન્તેપિ સારિપુત્તત્થેરો મહાપઞ્ઞવન્તતરો. મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરો હિ સાવકાનં સમ્મસનચારં યટ્ઠિકોટિયા ઉપ્પીળેન્તો વિય એકદેસમેવ સમ્મસન્તો સત્ત દિવસે વાયમિત્વા અરહત્તં પત્તો. સારિપુત્તત્થેરો ઠપેત્વા બુદ્ધાનં પચ્ચેકબુદ્ધાનઞ્ચ સમ્મસનચારં સાવકાનં સમ્મસનચારં નિપ્પદેસં સમ્મસિ. એવં સમ્મસન્તો અદ્ધમાસં વાયમિ. અરહત્તઞ્ચ કિર પત્વા અઞ્ઞાસિ – ''ઠપેત્વા બુદ્ધે ચ પચ્ચેકબુદ્ધે ચ અઞ્ઞો સાવકો નામ પઞ્ઞાય મયા પત્તબ્બં પત્તું સમત્થો નામ ન ભવિસ્સતી''તિ. યથા હિ પુરિસો વેળુયટ્ઠિં ગણ્હિસ્સામીતિ મહાજટં વેળું દિસ્વા જટં છિન્દન્તસ્સ પપઞ્ચો ભવિસ્સતીતિ અન્તરેન હત્થં પવેસેત્વા સમ્પત્તમેવ યટ્ઠિં મૂલે ચ અગ્ગે ચ છિન્દિત્વા આદાય પક્કમેય્ય, સો કિઞ્ચાપિ પઠમતરં ગચ્છતિ, યટ્ઠિં પન સારં વા ઉજું વા ન લભતિ. અપરો ચ તથારૂપમેવ વેણું દિસ્વા ''સચે સમ્પત્તં યટ્ઠિં ગણ્હિસ્સામિ, સારં વા ઉજું વા ન લભિસ્સામી''તિ કચ્છં બન્ધિત્વા મહન્તેન સત્થેન વેણુજટં છિન્દિત્વા સારા ચેવ ઉજૂ ચ યટ્ઠિયો ઉચ્ચિનિત્વા આદાય પક્કમેય્ય. અયં કિઞ્ચાપિ પચ્છા ગચ્છતિ, યટ્ઠિયો પન સારા ચેવ ઉજૂ ચ લભતિ. એવંસમ્પદમિદં વેદિતબ્બં ઇમેસં દ્વિન્નં થેરાનં પધાનં.

એવં પન અદ્ધમાસં વાયમિત્વા ધમ્મસેનાપતિ સારિપુત્તત્થેરો સૂકરખતલેણદ્વારે ભાગિનેય્યસ્સ દીઘનખપરિબ્બાજકસ્સ વેદનાપરિગ્ગહસુત્તન્તે દેસિયમાને દસબલં બીજયમાનો ઠિતો દેસનાનુસારેન ઞાણં પેસેત્વા પબ્બજિતદિવસતો પન્નરસમે દિવસે સાવકપારમિઞાણસ્સ મત્થકં પત્વા સત્તસટ્ઠિ ઞાણાનિ પટિવિજ્ઝિત્વા સોળસવિધં પઞ્ઞં અનુપ્પત્તો.

તત્રિદં, ભિક્ખવે, સારિપુત્તસ્સ અનુપદધમ્મવિપસ્સનાયાતિ યા અનુપદધમ્મવિપસ્સનં વિપસ્સતીતિ અનુપદધમ્મવિપસ્સના વુત્તા, તત્ર અનુપદધમ્મવિપસ્સનાય સારિપુત્તસ્સ ઇદં હોતિ. ઇદાનિ વત્તબ્બં તં તં વિપસ્સનાકોટ્ઠાસં સન્ધાયેતં વુત્તં.

૯૪. પઠમે ઝાનેતિ યે પઠમે ઝાને અન્તોસમાપત્તિયં ધમ્મા. **ત્યાસ્સા**તિ તે અસ્સ. **અનુપદવવત્થિતા હોન્તી**તિ અનુપટિપાટિયા વવત્થિતા પરિચ્છિન્ના ઞાતા વિદિતા હોન્તિ. કથં? થેરો હિ તે ધમ્મે ઓલોકેન્તો અભિનિરોપનલક્ખણો વિતક્કો વત્તતીતિ જાનાતિ. તથા અનુમજ્જનલક્ખણો વિચારો, ફરણલક્ખણા પીતિ, સાતલક્ખણં સુખં, અવિક્ખેપલક્ખણા ચિત્તેકગ્ગતા, ફુસનલક્ખણો ફસ્સો વેદયિતલક્ખણા વેદના, સઞ્જાનનલક્ખણા સઞ્ઞા, ચેતયિતલક્ખણા ચેતના, વિજાનનલક્ખણં વિઞ્ઞાણં, કત્તુકમ્યતાલક્ખણો છન્દો, અધિમોક્ખલક્ખણો અધિમોક્ખો, પગ્ગાહલક્ખણં વીરિયં ઉપટ્ઠાનલક્ખણા સતિ, મજ્ઝત્તલક્ખણા ઉપેક્ખા, અનુનયમનસિકારલક્ખણો મનસિકારો વત્તતીતિ જાનાતિ. એવં જાનં અભિનિરોપનટ્ઠેન વિતક્કં સભાવતો વવત્થપેતિ…પે॰… અનુનયમનસિકારણટ્ઠેન મનસિકારં સભાવભાવતો વવત્થપેતિ. તેન વુત્તં ''ત્યાસ્સ ધમ્મા અનુપદવવત્થિતા હોન્તી''તિ.

વિદિતા ઉપ્પજ્જન્તીતિ ઉપ્પજ્જમાના વિદિતા પાકટાવ હુત્વા ઉપ્પજ્જન્તિ. **વિદિતા ઉપટ્ઠહન્તી**તિ તિટ્ઠમાનાપિ વિદિતા પાકટાવ હુત્વા તિટ્ઠન્તિ. **વિદિતા અબ્ભત્થં ગચ્છન્તી**તિ નિરુજ્ઝમાનાપિ વિદિતા પાકટાવ હુત્વા નિરુજ્ઝન્તિ. એત્થ પન તંઞાણતા ચેવ ઞાણબહુતા ચ મોચેતબ્બા. યથા હિ તેનેવ અઙ્ગુલગ્ગેન તં અઙ્ગુલગ્ગં ન સક્કા ફુસિતું, એવમેવ તેનેવ ચિત્તેન તસ્સ ચિત્તસ્સ ઉપ્પાદો વા ઠિતિ વા ભઙ્ગો વા ન સક્કા જાનિતુન્તિ. એવં તાવ તંઞાણતા મોચેતબ્બા. યદિ પન દ્વે ચિત્તાનિ એકતો ઉપ્પજ્જેય્યું, એકેન ચિત્તેન એકસ્સ ઉપ્પાદો વા ઠિતિ વા ભઙ્ગો વા સક્કા ભવેય્ય જાનિતું. દ્વે પન ફસ્સા વા વેદના વા સઞ્ઞા વા ચેતના વા ચિત્તાનિ વા એકતો ઉપ્પજ્જનકાનિ નામ નત્થિ, એકેકમેવ ઉપ્પજ્જતિ. એવં ઞાણબહુતા મોચેતબ્બા. એવં સન્તે કથં? મહાથેરસ્સ અન્તોસમાપત્તિયં સોળસ ધમ્મા વિદિતા પાકટા હોન્તીતિ. વત્થારમ્મણાનં પરિગ્ગહિતતાય. થેરેન હિ વત્થુ ચેવ આરમ્મણઞ્ચ પરિગ્ગહિતં, તેનસ્સ તેસં ધમ્માનં ઉપ્પાદં આવજ્જન્તસ્સ ઉપ્પાદો પાકટો હોતિ, ઠાનં આવજ્જન્તસ્સ ઠાનં પાકટં હોતિ, ભેદં આવજ્જન્તસ્સ ભેદો પાકટો હોતિ. તેન વુત્તં ''વિદિતા ઉપ્પજ્જન્તિ વિદિતા ઉપટ્ઠહન્તિ વિદિતા અબ્ભત્થં ગચ્છન્તી''તિ. **અહુત્વા સમ્ભોન્તી**તિ ઇમિના ઉદયં પસ્સતિ. **હુત્વા પટિવેન્તી**તિ ઇમિના વયં પસ્સતિ.

અનુપાયોતિ રાગવસેન અનુપગમનો હુત્વા. **અનપાયો**તિ પટિઘવસેન અનપગતો. **અનિસ્સિતો**તિ તણ્હાદિટ્ઠિનિસ્સયેહિ અનિસ્સિતો. **અપ્પટિબદ્ધો**તિ છન્દરાગેન અબદ્ધો. **વિપ્પમુત્તો**તિ કામરાગતો વિપ્પમુત્તો. **વિસંયુત્તો**તિ ચતૂહિ યોગેહિ સબ્બકિલેસેહિ વા વિસંયુત્તો. **વિમરિયાદીકતેના**તિ નિમ્મરિયાદીકતેન. **ચેતસા**તિ એવંવિધેન ચિત્તેન વિહરતિ.

તત્થ દ્વે મરિયાદા કિલેસમરિયાદા ચ આરમ્મણમરિયાદા ચ. સચે હિસ્સ અન્તોસમાપત્તિયં પવત્તે સોળસ ધમ્મે આરબ્ભ રાગાદયો ઉપ્પજ્જેય્યું, કિલેસમરિયાદા તેન કતા ભવેય્ય, તેસુ પનસ્સ એકોપિ ન ઉપ્પન્નોતિ કિલેસમરિયાદા નત્થિ. સચે પનસ્સ અન્તોસમાપત્તિયં પવત્તે સોળસ ધમ્મે આવજ્જન્તસ્સ એકચ્ચે આપાથં નાગચ્છેય્યું. એવમસ્સ આરમ્મણમરિયાદા ભવેય્યું. તે પનસ્સ સોળસ ધમ્મે આવજ્જન્તસ્સ આપાથં અનાગતધમ્મો નામ નત્થીતિ આરમ્મણમરિયાદાપિ નત્થિ.

અપરાપિ દ્વે મરિયાદા વિક્ખમ્ભનમરિયાદા ચ સમુચ્છેદમરિયાદા ચ. તાસુ સમુચ્છેદમરિયાદા ઉપરિ આગમિસ્સતિ, ઇમસ્મિં પન ઠાને વિક્ખમ્ભનમરિયાદા અધિપ્પેતા. તસ્સ વિક્ખમ્ભિતપચ્ચનીકત્તા નત્થીતિ વિમરિયાદિકતેન ચેતસા વિહરતિ.

ઉત્તરિ નિસ્સરણન્તિ ઇતો ઉત્તરિ નિસ્સરણં. અઞ્ઞેસુ ચ સુત્તેસુ ‘‘ઉત્તરિ નિસ્સરણ’’ન્તિ નિબ્બાનં વુત્તં, ઇધ પન અનન્તરો વિસેસો અધિપ્પેતોતિ વેદિતબ્બો. **તબ્બહુલીકારા**તિ તસ્સ પજાનનસ્સ બહુલીકરણેન. **અત્થિત્વેવસ્સ હોતી**તિ તસ્સ થેરસ્સ અત્થીતિયેવ દળ્હતરં હોતિ. ઇમિના નયેન સેસવારેસુપિ અત્થો વેદિતબ્બો.

દુતિયવારે પન સમ્પસાદનટ્ઠેન **સમ્પસાદો**. સભાવતો વવત્થપેતિ.

ચતુત્થવારે **ઉપેક્ખા**તિ સુખટ્ઠાને વેદનુપેક્ખાવ. **પસ્સદ્ધત્તા ચેતસો અનાભોગો**તિ યો સો ‘‘યદેવ તત્થ સુખ’’ન્તિ ચેતસો આભોગો, એતેનેતં ઓળારિકમક્ખાયતીતિ એવં પસ્સદ્ધત્તા ચેતસો અનાભોગો વુત્તો, તસ્સ અભાવાતિ અત્થો. **સતિપારિસુદ્ધી**તિ પરિસુદ્ધાસતિયેવ. **ઉપેક્ખાપિ** પારિસુદ્ધિઉપેક્ખા.

૯૫. **સતો વુટ્ઠહતી**તિ સતિયા સમન્નાગતો ઞાણેન સમ્પજાનો હુત્વા વુટ્ઠાતિ. **તે ધમ્મે સમનુપસ્સતી**તિ યસ્મા નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતને બુદ્ધાનંયેવ અનુપદધમ્મવિપસ્સના હોતિ, ન સાવકાનં, તસ્મા એત્થ કલાપવિપસ્સનં દસ્સેન્તો એવમાહ.

પઞ્ઞાય ચસ્સ દિસ્વા આસવા પરિક્ખીણા હોન્તીતિ મગ્ગપઞ્ઞાય ચત્તારિ સચ્ચાનિ દિસ્વા ચત્તારો આસવા ખીણા હોન્તિ. સારિપુત્તત્થેરસ્સ સમથવિપસ્સનં યુગનદ્ધં આહરિત્વા અરહત્તં પત્તવારોપિ અત્થિ, નિરોધસમાપત્તિસમાપન્નવારોપિ. અરહત્તં પત્તવારો ઇધ ગહિતો, નિરોધં પન ચિણ્ણવસિતાય અપરાપરં સમાપજ્જિસ્સતીતિ વદન્તિ.

તત્થસ્સ યસ્મિં કાલે નિરોધસમાપત્તિ સીસં હોતિ, નિરોધસ્સ વારો આગચ્છતિ, ફલસમાપત્તિ ગૂળ્હા હોતિ. યસ્મિં કાલે ફલસમાપત્તિ સીસં હોતિ, ફલસમાપત્તિયા વારો આગચ્છતિ, નિરોધસમાપત્તિ ગૂળ્હા હોતિ. જમ્બુદીપવાસિનો થેરા પન વદન્તિ ‘‘સારિપુત્તત્થેરો સમથવિપસ્સનં યુગનદ્ધં આહરિત્વા અનાગામિફલં સચ્છિકત્વા નિરોધં સમાપજ્જિ, નિરોધા વુટ્ઠાય અરહત્તં પત્તો’’તિ. **તે ધમ્મે**તિ અન્તોસમાપત્તિયં પવત્તે તિસમુટ્ઠાનિકરૂપધમ્મે, હેટ્ઠા નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસમાપત્તિયં પવત્તધમ્મે વા. તેપિ હિ ઇમસ્મિં વારે વિપસ્સિતબ્બધમ્માવ, તસ્મા તે વા વિપસ્સતીતિ દસ્સેતું ઇદં વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં.

૯૭. **વસિપ્પત્તો**તિ ચિણ્ણવસિતં પત્તો. **પારમિપ્પત્તો**તિ નિપ્ફત્તિં પત્તો. **ઓરસો**તિઆદીસુ થેરો ભગવતો ઉરે નિબ્બત્તસદ્દં સુત્વા જાતોતિ **ઓરસો**, મુખેન પભાવિતં સદ્દં સુત્વા જાતોતિ **મુખતો જાતો**, ધમ્મેન પન જાતત્તા

નિમ્મિતત્તા **ધમ્મજો ધમ્મનિમ્મિતો**, ધમ્મદાયસ્સ આદિયનતો **ધમ્મદાયાદો**, આમિસદાયસ્સ અનાદિયનતો **નો આમિસદાયાદો**તિ વેદિતબ્બો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

અનુપદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. છબ્બિસોધનસુત્તવણ્ણના

૯૮. **એવં મે સુત**ન્તિ છબ્બિસોધનસુત્તં. તત્થ **ખીણા જાતી**તિઆદીસુ એકેનાપિ પદેન અઞ્ઞા બ્યાકતાવ હોતિ, દ્વીહિપિ. ઇધ પન ચતૂહિ પદેહિ અઞ્ઞબ્યાકરણં આગતં. **દિટ્ઠે દિટ્ઠવાદિતા**તિઆદીસુ યાય ચેતનાય દિટ્ઠે દિટ્ઠં મેતિ વદતિ, સા દિટ્ઠે દિટ્ઠવાદિતા નામ. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો. **અયમનુધમ્મો**તિ અયં સભાવો. **અભિનન્દિતબ્બ**ન્તિ ન કેવલં અભિનન્દિતબ્બં, પરિનિબ્બુતસ્સ પનસ્સ સબ્બોપિ ખીણાસવસ્સ સક્કારો કાતબ્બો. **ઉત્તરિં પઞ્હો**તિ સચે પનસ્સ વેય્યાકરણેન અસન્તુટ્ઠા હોથ, ઉત્તરિમ્પિ અયં પઞ્હો પુચ્છિતબ્બોતિ દસ્સેતિ. ઇતો પરેસુપિ તીસુ વારેસુ અયમેવ નયો.

૯૯. **અબલ**ન્તિ દુબ્બલં. **વિરાગુન**ન્તિ વિગચ્છનસભાવં. **અનસ્સાસિક**ન્તિ અસ્સાસવિરહિતં. **ઉપાયૂપાદાના**તિ તણ્હાદિટ્ઠીનમેતં અધિવચનં. તણ્હાદિટ્ઠિયો હિ તેભૂમકધમ્મે ઉપેન્તીતિ **ઉપાયા**, ઉપાદિયન્તીતિ **ઉપાદાના**. **ચેતસો અધિટ્ઠાનાભિનિવેસાનુસયા**તિપિ તાસંયેવ નામં. ચિત્તઞ્હિ તણ્હાદિટ્ઠીહિ સક્કાયધમ્મેસુ તિટ્ઠતિ અધિતિટ્ઠતીતિ તણ્હાદિટ્ઠિયો **ચેતસો અધિટ્ઠાના**, તાહિ તં અભિનિવિસતીતિ **અભિનિવેસા**, તાહિયેવ તં અનુસેતીતિ **અનુસયા**તિ વુચ્ચન્તિ. **ખયા વિરાગા**તિઆદીસુ ખયેન વિરાગેનાતિ અત્થો. સબ્બાનિ ચેતાનિ અઞ્ઞમઞ્ઞવેવચનાનેવ.

૧૦૦. **પથવીધાતૂ**તિ પતિટ્ઠાનધાતુ. **આપોધાતૂ**તિ આબન્ધનધાતુ. **તેજોધાતૂ**તિ પરિપાચનધાતુ. **વાયોધાતૂ**તિ વિત્થમ્ભનધાતુ. **આકાસધાતૂ**તિ અસમ્ફુટ્ઠધાતુ. **વિઞ્ઞાણધાતૂ**તિ વિજાનનધાતુ. **ન અનત્તતો ઉપગચ્છિ**ન્તિ અહં અત્તાતિ અત્તકોટ્ઠાસેન ન ઉપગમિં. **ન ચ પથવીધાતુનિસ્સિત**ન્તિ પથવીધાતુનિસ્સિતા સેસધાતુયો ચ ઉપાદારૂપઞ્ચ અરૂપક્ખન્ધા ચ. તેપિ હિ નિસ્સિતવત્થુરૂપાનં પથવીધાતુનિસ્સિતત્તા એકેન પરિયાયેન પથવીધાતુનિસ્સિતાવ. તસ્મા ''ન ચ પથવીધાતુનિસ્સિત''ન્તિ વદન્તો સેસરૂપારૂપધમ્મેપિ અત્તતો ન ઉપગચ્છિન્તિ વદતિ. આકાસધાતુનિસ્સિતપદે પન અવિનિબ્ભોગવસેન સબ્બમ્પિ ભૂતુપાદારૂપં **આકાસધાતુનિસ્સિતં** નામ , તથા તંનિસ્સિતરૂપવત્થુકા અરૂપક્ખન્ધા. એવં ઇધાપિ રૂપારૂપં ગહિતમેવ હોતિ. વિઞ્ઞાણધાતુનિસ્સિતપદે પન સહજાતા તયો ખન્ધા ચિત્તસમુટ્ઠાનરૂપઞ્ચ **વિઞ્ઞાણધાતુનિસ્સિત**ન્તિ રૂપારૂપં ગહિતમેવ હોતિ.

૧૦૧. **રૂપે ચક્ખુવિઞ્ઞાણે ચક્ખુવિઞ્ઞાણવિઞ્ઞાતબ્બેસુ ધમ્મેસૂ**તિ એત્થ યં અતીતે ચક્ખુદ્વારસ્સ આપાથં આગન્ત્વા નિરુદ્ધં, યઞ્ચ અનાગતે આપાથં આગન્ત્વા નિરુજ્ઝિસ્સતિ, યમ્પિ એતરહિ આગન્ત્વા નિરુદ્ધં, તં સબ્બં રૂપં નામ. યં પન અતીતેપિ આપાથં અનાગન્ત્વા નિરુદ્ધં, અનાગતેપિ અનાગન્ત્વા નિરુજ્ઝિસ્સતિ, એતરહિપિ અનાગન્ત્વા નિરુદ્ધં, તં ચક્ખુવિઞ્ઞાણવિઞ્ઞાતબ્બધમ્મેસુ સઙ્ગહિતન્તિ વુત્તે તિપિટકચૂળાભયત્થેરો આહ – ''ઇમસ્મિં ઠાને દ્વિધા કરોથ, ઉપરિ છન્દોવારે કિન્તિ કરિસ્સથ, નયિદં લબ્ભતી''તિ. તસ્મા તીસુ કાલેસુ આપાથં આગતં વા અનાગતં વા સબ્બમ્પિ તં રૂપમેવ, ચક્ખુવિઞ્ઞાણસમ્પયુત્તા પન તયો ખન્ધા ચક્ખુવિઞ્ઞાણવિઞ્ઞાતબ્બધમ્માતિ વેદિતબ્બા. અયઞ્હેત્થ અત્થો ''ચક્ખુવિઞ્ઞાણેન સદ્ધિં વિઞ્ઞાતબ્બેસુ ધમ્મેસૂ''તિ. **છન્દો**તિ તણ્હાછન્દો. **રાગો**તિ

સ્વેવ રજ્જનવસેન રાગો. **નન્દી**તિ સ્વેવ અભિનન્દનવસેન નન્દી. **તણ્હા**તિ સ્વેવ તણ્હાયનવસેન તણ્હા. સેસદ્વારેસુપિ એસેવ નયો.

૧૦૨. અહઙ્કારમમઙ્કારમાનાનુસયાતિ એત્થ અહઙ્કારો માનો, મમઙ્કારો તણ્હા, સ્વેવ માનાનુસયો. **આસવાનં ખયઞાણાયા**તિ ઇદં પુબ્બેનિવાસં દિબ્બચક્ખુઞ્ચ અવત્વા કસ્મા વુત્તં? ભિક્ખૂ લોકિયધમ્મં ન પુચ્છન્તિ, લોકુત્તરમેવ પુચ્છન્તિ, તસ્મા પુચ્છિતપઞ્હંયેવ કથેન્તો એવમાહ. એકવિસ્સજ્જિતસુત્તં નામેતં, છબ્બિસોધનન્તિપિસ્સ નામં. એત્થ હિ ચત્તારો વોહારા પઞ્ચ ખન્ધા છ ધાતુયો છ અજ્ઝત્તિકબાહિરાનિ આયતનાનિ અત્તનો સવિઞ્ઞાણકકાયો પરેસં સવિઞ્ઞાણકકાયોતિ ઇમે છ કોટ્ઠાસા વિસુદ્ધા, તસ્મા ''છબ્બિસોધનિય''ન્તિ વુત્તં. **પરસમુદ્દવાસિત્થેરા** પન અત્તનો ચ પરસ્સ ચ વિઞ્ઞાણકકાયં એકમેવ કત્વા ચતૂહિ આહારેહિ સદ્ધિન્તિ છ કોટ્ઠાસે વદન્તિ.

ઇમે પન છ કોટ્ઠાસા ''કિં તે અધિગતં, કિન્તિ તે અધિગતં, કદા તે અધિગતં, કત્થ તે અધિગતં, કતમે તે કિલેસા પહીના, કતમેસં ત્વં ધમ્માનં લાભી''તિ (પારા॰ ૧૯૮) એવં વિનયનિદ્દેસપરિયાયેન સોધેતબ્બા.

એત્થ હિ **કિં તે અધિગત**ન્તિ અધિગમપુચ્છા, ઝાનવિમોક્ખાદીસુ સોતાપત્તિમગ્ગાદીસુ વા કિં તયા અધિગતં. **કિન્તિ તે અધિગત**ન્તિ ઉપાયપુચ્છા. અયઞ્હિ એત્થાધિપ્પાયો – કિં તયા અનિચ્ચલક્ખણં ધુરં કત્વા અધિગતં, દુક્ખાનત્તલક્ખણેસુ અઞ્ઞતરં વા, કિં વા સમાધિવસેન અભિનિવિસિત્વા , ઉદાહુ વિપસ્સનાવસેન, તથા કિં રૂપે અભિનિવિસિત્વા, ઉદાહુ અરૂપે, કિં વા અજ્ઝત્તં અભિનિવિસિત્વા, ઉદાહુ બહિદ્ધાતિ. **કદા તે અધિગત**ન્તિ કાલપુચ્છા, પુબ્બણ્હમજ્ઝન્હિકાદીસુ કતરસ્મિં કાલેતિ વુત્તં હોતિ.

કત્થ તે અધિગતન્તિ ઓકાસપુચ્છા, કિસ્મિં ઓકાસે, કિં રત્તિટ્ઠાને દિવાટ્ઠાને રુક્ખમૂલે મણ્ડપે કતરસ્મિં વા વિહારેતિ વુત્તં હોતિ. **કતમે તે કિલેસા પહીના**તિ પહીનકિલેસે પુચ્છતિ, કતરમગ્ગવજ્ઝા તવ કિલેસા પહીનાતિ વુત્તં હોતિ.

કતમેસં ત્વં ધમ્માનં લાભીતિ પટિલદ્ધધમ્મપુચ્છા, પઠમમગ્ગાદીસુ કતમેસં ત્વં ધમ્માનં લાભીતિ વુત્તં હોતિ.

તસ્મા ઇદાનિ ચેપિ કોચિ ભિક્ખુ ઉત્તરિમનુસ્સધમ્માધિગમં બ્યાકરેય્ય, ન સો એત્તાવતાવ સક્કાતબ્બો. ઇમેસુ પન છસુ ઠાનેસુ સોધનત્થં વત્તબ્બો ''કિં તે અધિગતં, કિં ઝાનં ઉદાહુ વિમોક્ખાદીસુ અઞ્ઞતર''ન્તિ? યો હિ યેન અધિગતો ધમ્મો, સો તસ્સ પાકટો હોતિ. સચે ''ઇદં નામ મે અધિગત''ન્તિ વદતિ, તતો ''કિન્તિ તે અધિગત''ન્તિ પુચ્છિતબ્બો. અનિચ્ચલક્ખણાદીસુ કિં ધુરં કત્વા, અટ્ઠતિંસાય વા આરમ્મણેસુ રૂપારૂપઅજ્ઝત્તબહિદ્ધાદિભેદેસુ વા ધમ્મેસુ કેન મુખેન અભિનિવિસિત્વાતિ? યો હિ યસ્સાભિનિવેસો, સો તસ્સ પાકટો હોતિ.

સચે પન ''અયં નામ મે અભિનિવેસો, એવં મયા અધિગત''ન્તિ વદતિ, તતો ''કદા તે અધિગત''ન્તિ પુચ્છિતબ્બો, ''કિં પુબ્બણ્હે, ઉદાહુ મજ્ઝન્હિકાદીસુ અઞ્ઞતરસ્મિં કાલે''તિ ? સબ્બેસઞ્હિ અત્તના અધિગતકાલો પાકટો હોતિ. સચે ''અમુકસ્મિં નામ મે કાલે અધિગત''ન્તિ વદતિ, તતો ''કત્થ તે અધિગત''ન્તિ પુચ્છિતબ્બો, ''કિં દિવાટ્ઠાને, ઉદાહુ રત્તિટ્ઠાનાદીસુ અઞ્ઞતરસ્મિં ઓકાસે''તિ? સબ્બેસઞ્હિ અત્તના અધિગતોકાસો પાકટો હોતિ. સચે ''અમુકસ્મિં નામ મે ઓકાસે અધિગત''ન્તિ વદતિ, તતો ''કતમે તે કિલેસા પહીના''તિ પુચ્છિતબ્બો, ''કિં

પઠમમગ્ગવજ્ઝા, ઉદાહુ દુતિયાદિમગ્ગવજ્ઝા''તિ? સબ્બેસઞ્હિ અત્તના અધિગતમગ્ગેન પહીનકિલેસા પાકટા હોન્તિ.

સચે ''ઇમે નામ મે કિલેસા પહીના''તિ વદતિ, તતો ''કતમેસં ત્વં ધમ્માનં લાભી''તિ પુચ્છિતબ્બો, ''કિં સોતાપત્તિમગ્ગસ્સ, ઉદાહુ સકદાગામિમગ્ગાદીસુ અઞ્ઞતરસ્સા''તિ? સબ્બેસઞ્હિ અત્તના અધિગતધમ્મો પાકટો હોતિ. સચે ''ઇમેસં નામાહં ધમ્માનં લાભી''તિ વદતિ, એત્તાવતાપિસ્સ વચનં ન સદ્ધાતબ્બં. બહુસ્સુતા હિ ઉગ્ગહપરિપુચ્છાકુસલા ભિક્ખૂ ઇમાનિ છ ઠાનાનિ સોધેતું સક્કોન્તિ. ઇમસ્સ ભિક્ખુનો આગમનપટિપદા સોધેતબ્બા, યદિ આગમનપટિપદા ન સુજ્ઝતિ, ''ઇમાય પટિપદાય લોકુત્તરધમ્મા નામ ન લબ્ભન્તી''તિ અપનેતબ્બો.

યદિ પનસ્સ આગમનપટિપદા સુજ્ઝતિ, ''દીઘરત્તં તીસુ સિક્ખાસુ અપ્પમત્તો જાગરિયમનુયુત્તો ચતૂસુ પચ્ચયેસુ અલગ્ગો આકાસે પાણિસમેન ચેતસા વિહરતી''તિ પઞ્ઞાયતિ, તસ્સ ભિક્ખુનો બ્યાકરણં પટિપદાય સદ્ધિં સંસન્દતિ સમેતિ. ''સેય્યથાપિ નામ ગઙ્ગોદકં યમુનોદકેન સદ્ધિં સંસન્દતિ સમેતિ, એવમેવ સુપઞ્ઞત્તા તેન ભગવતા સાવકાનં નિબ્બાનગામિની પટિપદા સંસન્દતિ સમેતિ નિબ્બાનઞ્ચ પટિપદા ચા''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૯૬) વુત્તસદિસં હોતિ.

અપિચ ખો એત્તકેનાપિ સક્કારો ન કાતબ્બો. કસ્મા? એકચ્ચસ્સ હિ પુથુજ્જનસ્સાપિ સતો ખીણાસવપટિપત્તિસદિસા પટિપદા હોતિ. તસ્મા સો ભિક્ખુ તેહિ તેહિ ઉપાયેહિ ઉત્તાસેતબ્બો. ખીણાસવસ્સ નામ અસનિયાપિ મત્થકે પતમાનાય ભયં વા છમ્ભિતત્તં વા લોમહંસો વા ન હોતિ, પુથુજ્જનસ્સ અપ્પમત્તકેનાપિ હોતિ.

તત્રિમાનિ વત્થૂનિ – દીઘભાણકઅભયત્થેરો કિર એકં પિણ્ડપાતિકં પરિગ્ગહેતું અસક્કોન્તો દહરસ્સ સઞ્ઞં અદાસિ. સો તં ન્હાયમાનં કલ્યાણીનદીમુખદ્વારે નિમુજ્જિત્વા પાદે અગ્ગહેસિ. પિણ્ડપાતિકો કુમ્ભીલોતિ સઞ્ઞાય મહાસદ્દમકાસિ, તદા નં પુથુજ્જનોતિ સઞ્જાનિંસુ. ચન્દમુખતિસ્સરાજકાલે પન મહાવિહારે સઙ્ઘત્થેરો ખીણાસવો દુબ્બલચક્ખુકો વિહારેયેવ અચ્છિ. રાજા થેરં પરિગ્ગણ્હિસ્સામીતિ ભિક્ખૂસુ ભિક્ખાચારં ગતેસુ અપ્પસદ્દો ઉપસઙ્કમિત્વા સપ્પો વિય પાદે અગ્ગહેસિ. થેરો સિલાથમ્ભો વિય નિચ્ચલો હુત્વા કો એત્થાતિ આહ ? અહં, ભન્તે, તિસ્સોતિ. સુગન્ધં વાયસિ નો તિસ્સાતિ? એવં ખીણાસવસ્સ ભયં નામ નત્થીતિ.

એકચ્ચો પન પુથુજ્જનોપિ અતિસૂરો હોતિ નિબ્ભયો. સો રજનીયેન આરમ્મણેન પરિગ્ગણ્હિતબ્બો. વસભરાજાપિ હિ એકં થેરં પરિગ્ગણ્હમાનો ઘરે નિસીદાપેત્વા તસ્સ સન્તિકે બદરસાળવં મદ્દમાનો નિસીદિ. મહાથેરસ્સ ખેળો ચલિ, તતો થેરસ્સ પુથુજ્જનભાવો આવિભૂતો. ખીણાસવસ્સ હિ રસતણ્હા નામ સુપ્પહીના, દિબ્બેસુપિ રસેસુ નિકન્તિ નામ ન હોતિ. તસ્મા ઇમેહિ ઉપાયેહિ પરિગ્ગહેત્વા સચસ્સ ભયં વા છમ્ભિતત્તં વા લોમહંસો વા રસતણ્હા વા ઉપ્પજ્જતિ, ન ત્વં અરહાતિ અપનેતબ્બો. સચે પન અભીરૂ અચ્છમ્ભી અનુત્રાસી હુત્વા સીહો વિય નિસીદતિ, દિબ્બારમ્મણેપિ નિકન્તિં ન જનેતિ. અયં ભિક્ખુ સમ્પન્નવેય્યાકરણો સમન્તા રાજરાજમહામત્તાદીહિ પેસિતં સક્કારં અરહતીતિ.

છબ્બિસોધનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. સપ્પુરિસધમ્મસુત્તવણ્ણના

૧૦૫. **એવં મે સુત**ન્તિ સપ્પુરિસધમ્મસુત્તં. તત્થ **સપ્પુરિસધમ્મ**ન્તિ સપ્પુરિસાનં ધમ્મં. **અસપ્પુરિસધમ્મ**ન્તિ પાપપુરિસાનં ધમ્મં. એવં માતિકં ઠપેત્વાપિ પુન યથા નામ મગ્ગકુસલો પુરિસો વામં મુઞ્ચિત્વા દક્ખિણં ગણ્હાતિ. પઠમં મુઞ્ચિતબ્બં કથેતિ, એવં પહાતબ્બં ધમ્મં પઠમં દેસેન્તો **કતમો ચ, ભિક્ખવે, અસપ્પુરિસધમ્મો**તિઆદિમાહ. તત્થ **ઉચ્ચાકુલા**તિ ખત્તિયકુલા વા બ્રાહ્મણકુલા વા. એતદેવ હિ કુલદ્વયં ‘‘ઉચ્ચાકુલ’’ન્તિ વુચ્ચતિ. **સો તત્થ પુજ્જો**તિ સો ભિક્ખુ તેસુ ભિક્ખૂસુ પૂજારહો. **અન્તરં કરિત્વા**તિ અબ્ભન્તરં કત્વા.

મહાકુલાતિ ખત્તિયકુલા વા બ્રાહ્મણકુલા વા વેસ્સકુલા વા. ઇદમેવ હિ કુલત્તયં ‘‘મહાકુલ’’ન્તિ વુચ્ચતિ. **મહાભોગકુલા**તિ મહન્તેહિ ભોગેહિ સમન્નાગતા કુલા. **ઉળારભોગકુલા**તિ ઉળારેહિ પણીતેહિ ભોગેહિ સમ્પન્નકુલા. ઇમસ્મિં પદદ્વયે ચત્તારિપિ કુલાનિ લબ્ભન્તિ. યત્થ કત્થચિ કુલે જાતો હિ પુઞ્ઞબલેહિ મહાભોગોપિ ઉળારભોગોપિ હોતિયેવ.

૧૦૬. **યસસ્સી**તિ પરિવારસમ્પન્નો. **અપ્પઞ્ઞાતા**તિ રત્તિં ખિત્તસરા વિય સઙ્ઘમજ્ઝાદીસુ ન પઞ્ઞાયન્તિ. **અપ્પેસક્ખા**તિ અપ્પપરિવારા.

૧૦૭. **આરઞ્ઞિકો**તિ સમાદિન્નઆરઞ્ઞિકધુતઙ્ગો. સેસધુતઙ્ગેસુપિ એસેવ નયો. ઇમસ્મિઞ્ચ સુત્તે પાળિયં નવેવ ધુતઙ્ગાનિ આગતાનિ, વિત્થારેન પનેતાનિ તેરસ હોન્તિ. તેસુ યં વત્તબ્બં, તં સબ્બં સબ્બાકારેન **વિસુદ્ધિમગ્ગે** ધુતઙ્ગનિદ્દેસે વુત્તમેવ.

૧૦૮. **અતમ્મયતા**તિ તમ્મયતા વુચ્ચતિ તણ્હા, નિત્તણ્હાતિ અત્થો. **અતમ્મયતઞ્ઞેવ અન્તરં કરિત્વા**તિ નિત્તણ્હતંયેવ કારણં કત્વા અબ્ભન્તરં વા કત્વા, ચિત્તે ઉપ્પાદેત્વાતિ અત્થો.

નિરોધવારે યસ્મા અનાગામિખીણાસવાવ તં સમાપત્તિં સમાપજ્જન્તિ, પુથુજ્જનસ્સ સા નત્થિ, તસ્મા અસપ્પુરિસવારો પરિહીનો. **ન કિઞ્ચિ મઞ્ઞતી**તિ કિઞ્ચિ પુગ્ગલં તીહિ મઞ્ઞનાહિ ન મઞ્ઞતિ. **ન કુહિઞ્ચિ મઞ્ઞતી**તિ કિસ્મિઞ્ચિ ઓકાસે ન મઞ્ઞતિ. **ન કેનચિ મઞ્ઞતી**તિ કેનચિ વત્થુનાપિ તં પુગ્ગલં ન મઞ્ઞતિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

સપ્પુરિસધમ્મસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. સેવિતબ્બાસેવિતબ્બસુત્તવણ્ણના

૧૦૯. **એવં મે સુત**ન્તિ સેવિતબ્બાસેવિતબ્બસુત્તં. તત્થ **તઞ્ચ અઞ્ઞમઞ્ઞં કાયસમાચાર**ન્તિ અઞ્ઞં સેવિતબ્બં કાયસમાચારં, અઞ્ઞં અસેવિતબ્બં વદામિ, સેવિતબ્બમેવ કેનચિ પરિયાયેન અસેવિતબ્બન્તિ, અસેવિતબ્બં વા

સેવિતબ્બન્તિ ચ ન વદામીતિ અત્થો. વચીસમાચારાદીસુ એસેવ નયો. ઇતિ ભગવા સત્તહિ પદેહિ માતિકં ઠપેત્વા વિત્થારતો અવિભજિત્વાવ દેસનં નિટ્ઠાપેસિ. કસ્મા? સારિપુત્તત્થેરસ્સ ઓકાસકરણત્થં.

૧૧૩. મનોસમાચારે મિચ્છાદિટ્ઠિસમ્માદિટ્ઠિયો દિટ્ઠિપટિલાભવસેન વિસું અઙ્ગં હુત્વા ઠિતાતિ ન ગહિતા.

૧૧૪. ચિત્તુપ્પાદે અકમ્મપથપ્પત્તા અભિજ્ઝાદયો વેદિતબ્બા.

૧૧૫. સઞ્ઞાપટિલાભવારે **અભિજ્ઝાસહગતાય સઞ્ઞાયા**તિઆદીનિ કામસઞ્ઞાદીનં દસ્સનત્થં વુત્તાનિ.

૧૧૭. સબ્યાબજ્ઝન્તિ સદુક્ખં. **અપરિનિટ્ઠિતભાવાયા**તિ ભવાનં અપરિનિટ્ઠિતભાવાય. એત્થ ચ સબ્યાબજ્ઝત્તભાવા નામ ચત્તારો હોન્તિ. પુથુજ્જનોપિ હિ યો તેનત્તભાવેન ભવં પરિનિટ્ઠાપેતું ન સક્કોતિ, તસ્સ પટિસન્ધિતો પટ્ઠાય અકુસલા ધમ્મા વડ્ઢન્તિ, કુસલા ધમ્મા ચ પરિહાયન્તિ, સદુક્ખમેવ અત્તભાવં અભિનિબ્બત્તેતિ નામ. તથા સોતાપન્નસકદાગામિઅનાગામિનો. પુથુજ્જનાદયો તાવ હોન્તુ, અનાગામી કથં સબ્યાબજ્ઝં અત્તભાવં અભિનિબ્બત્તેતિ, કથઞ્ચસ્સ અકુસલા ધમ્મા અભિવડ્ઢન્તિ, કુસલા ધમ્મા પરિહાયન્તીતિ. અનાગામીપિ હિ સુદ્ધાવાસે નિબ્બત્તો ઉય્યાનવિમાનકપ્પરુક્ખે ઓલોકેત્વા ''અહો સુખં અહો સુખ''ન્તિ ઉદાનં ઉદાનેતિ, અનાગામિનો ભવલોભો ભવતણ્હા અપ્પહીનાવ હોન્તિ, તસ્સ અપ્પહીનતણ્હતાય અકુસલા વડ્ઢન્તિ નામ, કુસલા પરિહાયન્તિ નામ, સદુક્ખમેવ અત્તભાવં અભિનિબ્બત્તેતિ, અપરિનિટ્ઠિતભવોયેવ હોતીતિ વેદિતબ્બો.

અબ્યાબજ્ઝન્તિ અદુક્ખં. અયમ્પિ ચતુન્નં જનાનં વસેન વેદિતબ્બો. યો હિ પુથુજ્જનોપિ તેનત્તભાવેન ભવં પરિનિટ્ઠાપેતું સક્કોતિ, પુન પટિસન્ધિં ન ગણ્હાતિ, તસ્સ પટિસન્ધિગ્ગહણતો પટ્ઠાય અકુસલા પરિહાયન્તિ, કુસલાયેવ વડ્ઢન્તિ, અદુક્ખમેવ અત્તભાવં નિબ્બત્તેતિ, પરિનિટ્ઠિતભવોયેવ નામ હોતિ. તથા સોતાપન્નસકદાગામિઅનાગામિનો. સોતાપન્નાદયો તાવ હોન્તુ, પુથુજ્જનો કથં અબ્યાબજ્ઝઅત્તભાવં નિબ્બત્તેતિ, કથઞ્ચસ્સ અકુસલપરિહાનિઆદીનિ હોન્તીતિ. પુથુજ્જનોપિ પચ્છિમભવિકો તેનત્તભાવેન ભવં પરિનિટ્ઠાપેતું સમત્થો હોતિ. તસ્સ અઙ્ગુલિમાલસ્સ વિય એકેનૂનપાણસહસ્સં ઘાતેન્તસ્સાપિ અત્તભાવો અબ્યાબજ્ઝોયેવ નામ, ભવં પરિનિટ્ઠાપેતિયેવ નામ. અકુસલમેવ હાયતિ, વિપસ્સનમેવ ગબ્ભં ગણ્હાપેતિ નામ.

૧૧૯. ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યન્તિઆદીસુ યસ્મા એકચ્ચસ્સ તસ્મિંયેવ રૂપે રાગાદયો ઉપ્પજ્જન્તિ, અભિનન્દતિ અસ્સાદેતિ, અભિનન્દન્તો અસ્સાદેન્તો અનયબ્યસનં પાપુણાતિ, એકચ્ચસ્સ નુપ્પજ્જન્તિ, નિબ્બિન્દતિ વિરજ્જતિ, નિબ્બિન્દન્તો વિરજ્જન્તો નિબ્બુતિં પાપુણાતિ, તસ્મા ''તઞ્ચ અઞ્ઞમઞ્ઞ''ન્તિ ન વુત્તં. એસ નયો સબ્બત્થ.

એવં વિત્થારેન અત્થં આજાનેય્યુન્તિ એત્થ કે ભગવતો ઇમસ્સ ભાસિતસ્સ અત્થં આજાનન્તિ, કે ન આજાનન્તીતિ? યે તાવ ઇમસ્સ સુત્તસ્સ પાળિઞ્ચ અટ્ઠકથઞ્ચ ઉગ્ગણ્હિત્વા તક્કરા ન હોન્તિ, યથાવુત્તં અનુલોમપટિપદં ન પટિપજ્જન્તિ, તે ન આજાનન્તિ નામ. યે પન તક્કરા હોન્તિ, યથાવુત્તં અનુલોમપટિપદં પટિપજ્જન્તિ, તે આજાનન્તિ નામ. એવં સન્તેપિ સપટિસન્ધિકાનં તાવ દીઘરત્તં હિતાય સુખાય હોતુ, અપ્પટિસન્ધિકાનં કથં હોતીતિ. અપ્પટિસન્ધિકા અનુપાદાના વિય જાતવેદા પરિનિબ્બાયન્તિ, કપ્પસતસહસ્સાનમ્પિ અચ્ચયેન તેસં પુન દુક્ખં નામ નત્થિ. ઇતિ એકંસેન તેસંયેવ દીઘરત્તં હિતાય સુખાય હોતિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

સેવિતબ્બાસેવિતબ્બસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. બહુધાતુકસુત્તવણ્ણના

૧૨૪. **એવં મે સુત**ન્તિ બહુધાતુકસુત્તં. તત્થ **ભયાની**તિઆદીસુ **ભય**ન્તિ ચિત્તુત્રાસો. **ઉપદ્દવો**તિ અનેકગ્ગતાકારો. **ઉપસગ્ગો**તિ ઉપસટ્ઠાકારો તત્થ તત્થ લગ્ગનાકારો. તેસં એવં નાનત્તં વેદિતબ્બં – પબ્બતાદિવિસમનિસ્સિતા ચોરા જનપદવાસીનં પેસેન્તિ ''મયં અસુકદિવસે નામ તુમ્હાકં ગામં પહરિસ્સામા''તિ. તં પવત્તિં સુતકાલતો પટ્ઠાય ભયં સન્તાસં આપજ્જન્તિ. અયં ચિત્તુત્રાસો નામ. ''ઇધ નો ચોરા કુપિતા અનત્થમ્પિ આવહેય્યુ''ન્તિ હત્થસારં ગહેત્વા દ્વિપદચતુપ્પદેહિ સદ્ધિં અરઞ્ઞં પવિસિત્વા તત્થ તત્થ ભૂમિયં નિપજ્જન્તિ, ડંસમકસાદીહિ ખજ્જમાના ગુમ્બન્તરાનિ પવિસન્તિ, ખાણુકણ્ટકે મદ્દન્તિ. તેસં એવં વિચરન્તાનં વિક્ખિત્તભાવો અનેકગ્ગતાકારો નામ. તતો ચોરેસુ યથાવુત્તે દિવસે અનાગચ્છન્તેસુ ''તુચ્છકસાસનં તં ભવિસ્સતિ, ગામં પવિસિસ્સામા''તિ સપરિક્ખારા ગામં પવિસન્તિ, અથ તેસં પવિટ્ઠભાવં ઞત્વા ગામં પરિવારેત્વા દ્વારે અગ્ગિં દત્વા મનુસ્સે ઘાતેત્વા ચોરા સબ્બં વિભવં વિલુમ્પેત્વા ગચ્છન્તિ. તેસુ ઘાતિતાવસેસા અગ્ગિં નિબ્બાપેત્વા કોટ્ઠચ્છાયભિત્તિચ્છાયાદીસુ તત્થ તત્થ લગ્ગિત્વા નિસીદન્તિ નટ્ઠં અનુસોચમાના. અયં ઉપસટ્ઠાકારો લગ્ગનાકારો નામ.

નળાગારાતિ નળેહિ પરિચ્છન્ના અગારા, સેસસમ્ભારા પનેત્થ રુક્ખમયા હોન્તિ. તિણાગારેપિ એસેવ નયો. **બાલતો ઉપ્પજ્જન્તી**તિ બાલમેવ નિસ્સાય ઉપ્પજ્જન્તિ. બાલો હિ અપણ્ડિતપુરિસો રજ્જં વા ઉપરજ્જં વા અઞ્ઞં વા પન મહન્તં ઠાનં પત્થેન્તો કતિપયે અત્તના સદિસે વિધવાપુત્તે મહાધુત્તે ગહેત્વા ''એથ અહં તુમ્હે ઇસ્સરે કરિસ્સામી''તિ પબ્બતગહનાદીનિ નિસ્સાય અન્તન્તે ગામે પહરન્તો દામરિકભાવં જાનાપેત્વા અનુપુબ્બેન નિગમેપિ જનપદેપિ પહરતિ, મનુસ્સા ગેહાનિ છડ્ડેત્વા ખેમન્તટ્ઠાનં પત્થયમાના પક્કમન્તિ, તે નિસ્સાય વસન્તા ભિક્ખૂપિ ભિક્ખુનિયોપિ અત્તનો અત્તનો વસનટ્ઠાનાનિ પહાય પક્કમન્તિ. ગતગતટ્ઠાને ભિક્ખાપિ સેનાસનમ્પિ દુલ્લભં હોતિ. એવં ચતુન્નં પરિસાનં ભયં આગતમેવ હોતિ. પબ્બજિતેસુપિ દ્વે બાલા ભિક્ખૂ અઞ્ઞમઞ્ઞં વિવાદં પટ્ઠપેત્વા ચોદનં આરભન્તિ . ઇતિ કોસમ્બિવાસિકાનં વિય મહાકલહો ઉપ્પજ્જતિ, ચતુન્નં પરિસાનં ભયં આગતમેવ હોતીતિ એવં યાનિ કાનિચિ ભયાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ, સબ્બાનિ તાનિ બાલતો ઉપ્પજ્જન્તીતિ વેદિતબ્બાનિ.

એતદવોચાતિ ભગવતા ધમ્મદેસના મત્થકં અપાપેત્વાવ નિટ્ઠાપિતા. યંનૂનાહં દસબલં પુચ્છિત્વા સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેનેવસ્સ દેસનાય પારિપૂરિં કરેય્યન્તિ ચિન્તેત્વા એતં ''કિત્તાવતા નુ ખો, ભન્તે''તિઆદિવચનં અવોચ.

૧૨૫. અટ્ઠારસસુ ધાતૂસુ અટ્ઠેકાદસધાતુયો રૂપપરિગ્ગહો, અટ્ઠટ્ઠમકધાતુયો અરૂપપરિગ્ગહોતિ રૂપારૂપપરિગ્ગહોવ કથિતો. સબ્બાપિ ખન્ધવસેન પઞ્ચક્ખન્ધા હોન્તિ. પઞ્ચપિ ખન્ધા દુક્ખસચ્ચં, તેસં સમુટ્ઠાપિકા તણ્હા સમુદયસચ્ચં, ઉભિન્નં અપ્પવત્તિ નિરોધસચ્ચં, નિરોધપજાનના પટિપદા મગ્ગસચ્ચં. ઇતિ ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનં એકસ્સ ભિક્ખુનો નિગ્ગમનં મત્થકં પાપેત્વા કથિતં હોતિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારતો પનેતા ધાતુયો **વિસુદ્ધિમગ્ગે** કથિતાવ. **જાનાતિ પસ્સતી**તિ સહ વિપસ્સનાય મગ્ગો વુત્તો.

પથવીધાતુઆદયો સવિઞ્ઞાણકકાયં સુઞ્ઞતો નિસ્સત્તતો દસ્સેતું વુત્તા. તાપિ પુરિમાહિ અટ્ઠારસહિ ધાતૂહિ પૂરેતબ્બા. પૂરેન્તેન વિઞ્ઞાણધાતુતો નીહરિત્વા પૂરેતબ્બા. વિઞ્ઞાણધાતુ હેસા ચક્ખુવિઞ્ઞાણાદિવસેન છબ્બિધા હોતિ. તત્થ ચક્ખુવિઞ્ઞાણધાતુયા પરિગ્ગહિતાય તસ્સા વત્થુ ચક્ખુધાતુ, આરમ્મણં રૂપધાતૂતિ દ્વે ધાતુયો પરિગ્ગહિતાવ હોન્તિ. એસ નયો સબ્બત્થ. મનોવિઞ્ઞાણધાતુયા પન પરિગ્ગહિતાય તસ્સા પુરિમપચ્છિમવસેન મનોધાતુ, આરમ્મણવસેન ધમ્મધાતૂતિ દ્વે ધાતુયો પરિગ્ગહિતાવ હોન્તિ. ઇતિ ઇમાસુ અટ્ઠારસસુ ધાતૂસુ અટ્ઠેકાદસધાતુયો રૂપપરિગ્ગહોતિ પુરિમનયેનેવ ઇદમ્પિ એકસ્સ ભિક્ખુનો નિગ્ગમનં મત્થકં પાપેત્વા કથિતં હોતિ.

સુખધાતૂતિઆદીસુ સુખઞ્ચ તં નિસ્સત્તસુઞ્ઞતટ્ઠેન ધાતુ ચાતિ સુખધાતુ. એસ નયો સબ્બત્થ. એત્થ ચ પુરિમા ચતસ્સો ધાતુયો સપ્પટિપક્ખવસેન ગહિતા, પચ્છિમા દ્વે સરિક્ખકવસેન. અવિભૂતભાવેન હિ ઉપેક્ખાધાતુ અવિજ્જાધાતુયા સરિક્ખા. એત્થ ચ સુખદુક્ખધાતૂસુ પરિગ્ગહિતાસુ કાયવિઞ્ઞાણધાતુ પરિગ્ગહિતાવ હોતિ, સેસાસુ પરિગ્ગહિતાસુ મનોવિઞ્ઞાણધાતુ પરિગ્ગહિતાવ હોતિ. ઇમાપિ છ ધાતુયો હેટ્ઠા અટ્ઠારસહિયેવ પૂરેતબ્બા. પૂરેન્તેન ઉપેક્ખાધાતુતો નીહરિત્વા પૂરેતબ્બા. ઇતિ ઇમાસુ અટ્ઠારસસુ ધાતૂસુ અટ્ઠેકાદસધાતુયો રૂપપરિગ્ગહોતિ પુરિમનયેનેવ ઇદમ્પિ એકસ્સ ભિક્ખુનો નિગ્ગમનં મત્થકં પાપેત્વા કથિતં હોતિ.

કામધાતુઆદીનં દ્વેધાવિતક્કે (મ॰ નિ॰ ૧.૨૦૬) કામવિતક્કાદીસુ વુત્તનયેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો. અભિધમ્મેપિ ''તત્થ કતમા કામધાતુ, કામપટિસંયુત્તો તક્કો વિતક્કો''તિઆદિના (વિભ॰ ૧૮૨) નયેનેવ એતાસં વિત્થારો આગતોયેવ. ઇમાપિ છ ધાતુયો હેટ્ઠા અટ્ઠારસહિયેવ પૂરેતબ્બા. પૂરેન્તેન કામધાતુતો નીહરિત્વા પૂરેતબ્બા. ઇતિ ઇમાસુ અટ્ઠારસસુ ધાતૂસુ અટ્ઠેકાદસધાતુયો રૂપપરિગ્ગહોતિ પુરિમનયેનેવ ઇદમ્પિ એકસ્સ ભિક્ખુનો નિગ્ગમનં મત્થકં પાપેત્વા કથિતં હોતિ.

કામધાતુઆદીસુ પઞ્ચ કામાવચરક્ખન્ધા કામધાતુ નામ, પઞ્ચ રૂપાવચરક્ખન્ધા રૂપધાતુ નામ, ચત્તારો અરૂપાવચરક્ખન્ધા અરૂપધાતુ નામ. અભિધમ્મે પન ''તત્થ કતમા કામધાતુ, હેટ્ઠતો અવીચિનિરયં પરિયન્તં કરિત્વા''તિઆદિના (વિભ॰ ૧૮૨) નયેન એતાસં વિત્થારો આગતોયેવ. ઇમાપિ તિસ્સો ધાતુયો હેટ્ઠા અટ્ઠારસહિયેવ પૂરેતબ્બા. પૂરેન્તેન કામધાતુતો નીહરિત્વા પૂરેતબ્બા. ઇતિ ઇમાસુ અટ્ઠારસસુ ધાતૂસુ અટ્ઠેકાદસધાતુયો રૂપપરિગ્ગહોતિ પુરિમનયેનેવ ઇદમ્પિ એકસ્સ ભિક્ખુનો નિગ્ગમનં મત્થકં પાપેત્વા કથિતં હોતિ.

સઙ્ખતાતિ પચ્ચયેહિ સમાગન્ત્વા કતા, પઞ્ચન્નં ખન્ધાનમેતં અધિવચનં. ન સઙ્ખતા **અસઙ્ખતા**. નિબ્બાનસ્સેતં અધિવચનં. ઇમાપિ દ્વે ધાતુયો હેટ્ઠા અટ્ઠારસહિયેવ પૂરેતબ્બા. પૂરેન્તેન સઙ્ખતધાતુતો નીહરિત્વા પૂરેતબ્બા. ઇતિ ઇમાસુ અટ્ઠારસસુ ધાતૂસુ અટ્ઠેકાદસધાતુયો રૂપપરિગ્ગહોતિ પુરિમનયેનેવ ઇદમ્પિ એકસ્સ ભિક્ખુનો નિગ્ગમનં મત્થકં પાપેત્વા કથિતં હોતિ.

૧૨૬. અજ્ઝત્તિકબાહિરાનીતિ અજ્ઝત્તિકાનિ ચ બાહિરાનિ ચ. એત્થ હિ ચક્ખુઆદીનિ અજ્ઝત્તિકાનિ છ, રૂપાદીનિ બાહિરાનિ છ. ઇધાપિ **જાનાતિ પસ્સતી**તિ સહ વિપસ્સનાય મગ્ગો કથિતો.

ઇમસ્મિં સતિ ઇદન્તિઆદિ મહાતણ્હાસઙ્ખયે વિત્થારિતમેવ.

૧૨૭. અટ્ઠાનન્તિ હેતુપટિક્ખેપો. **અનવકાસો**તિ પચ્ચયપટિક્ખેપો. ઉભયેનાપિ કારણમેવ પટિક્ખિપતિ. કારણઞ્હિ તદાયત્તવુત્તિતાય અત્તનો ફલસ્સ ઠાનન્તિ ચ અવકાસોતિ ચ વુચ્ચતિ. **ય**ન્તિ યેન કારણેન.

દિટ્ઠિસમ્પન્નોતિ મગ્ગદિટ્ઠિયા સમ્પન્નો સોતાપન્નો અરિયસાવકો. **કઞ્ચિ સઙ્ખારન્તિ** ચતુભૂમકેસુ સઙ્ખતસઙ્ખારેસુ કઞ્ચિ એકસઙ્ખારમ્પિ. **નિચ્ચતો ઉપગચ્છેય્યા**તિ નિચ્ચોતિ ગણ્હેય્ય. **નેતં ઠાનં વિજ્જતી**તિ એતં કારણં નત્થિ ન ઉપલબ્ભતિ. **યં પુથુજ્જનો**તિ યેન કારણેન પુથુજ્જનો. **ઠાનમેતં વિજ્જતી**તિ એતં કારણં અત્થિ. સસ્સતદિટ્ઠિયા હિ સો તેભૂમકેસુ સઙ્ખતસઙ્ખારેસુ કઞ્ચિ સઙ્ખારં નિચ્ચતો ગણ્હેય્યાતિ અત્થો. ચતુત્થભૂમકસઙ્ખારા પન તેજુસ્સદત્તા દિવસં સન્તત્તો અયોગુળો વિય મક્ખિકાનં દિટ્ઠિયા વા અઞ્ઞેસં વા અકુસલાનં આરમ્મણં ન હોન્તિ. ઇમિના નયેન **કઞ્ચિ સઙ્ખારં સુખતો**તિઆદીસુપિ અત્થો વેદિતબ્બો.

સુખતો ઉપગચ્છેય્યાતિ ‘‘એકન્તસુખી અત્તા હોતિ અરોગો પરં મરણા’’તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૧, ૨૨) એવં અત્તદિટ્ઠિવસેન સુખતો ગાહં સન્ધાયેતં વુત્તં. દિટ્ઠિવિપ્પયુત્તચિત્તેન પન અરિયસાવકો પરિળાહાભિભૂતો પરિળાહવૂપસમત્થં મત્તહત્થિં પરિત્તાસિતો વિય, ચોક્ખબ્રાહ્મણો વિય ચ ગૂથં કઞ્ચિ સઙ્ખારં સુખતો ઉપગચ્છતિ. અત્તવારે કસિણાદિપણ્ણત્તિસઙ્ગહત્થં સઙ્ખારન્તિ અવત્વા કઞ્ચિ ધમ્મન્તિ વુત્તં. ઇધાપિ અરિયસાવકસ્સ ચતુભૂમકવસેન વેદિતબ્બો, પુથુજ્જનસ્સ તેભૂમકવસેન. સબ્બવારેસુ અરિયસાવકસ્સાપિ તેભૂમકવસેનેવ પરિચ્છેદો વટ્ટતિ. યં યઞ્હિ પુથુજ્જનો ગણ્હાતિ, તતો તતો અરિયસાવકો ગાહં વિનિવેઠેતિ. પુથુજ્જનો હિ યં યં નિચ્ચં સુખં અત્તાતિ ગણ્હાતિ, તં તં અરિયસાવકો અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તાતિ ગણ્હન્તો તં ગાહં વિનિવેઠેતિ.

૧૨૮. માતરન્તિઆદીસુ જનિકાવ માતા, જનકો પિતા, મનુસ્સભૂતોવ ખીણાસવો અરહાતિ અધિપ્પેતો. કિં પન અરિયસાવકો અઞ્ઞં જીવિતા વોરોપેય્યાતિ? એતમ્પિ અટ્ઠાનં. સચેપિ હિ ભવન્તરગતં અરિયસાવકં અત્તનો અરિયભાવં અજાનન્તમ્પિ કોચિ એવં વદેય્ય ‘‘ઇમં કુન્થકિપિલ્લિકં જીવિતા વોરોપેત્વા સકલચક્કવાળગબ્ભે ચક્કવત્તિરજ્જં પટિપજ્જાહી’’તિ , નેવ સો તં જીવિતા વોરોપેય્ય. અથાપિ નં એવં વદેય્ય ‘‘સચે ઇમં ન ઘાતેસ્સસિ, સીસં તે છિન્દિસ્સામા’’તિ. સીસમેવસ્સ છિન્દેય્ય, ન ચ સો તં ઘાતેય્ય. પુથુજ્જનભાવસ્સ પન મહાસાવજ્જભાવદસ્સનત્થં અરિયસાવકસ્સ ચ બલદીપનત્થમેતં વુત્તં. અયઞ્હેત્થ અધિપ્પાયો – સાવજ્જો પુથુજ્જનભાવો, યત્ર હિ નામ પુથુજ્જનો માતુઘાતાદીનિપિ આનન્તરિયાનિ કરિસ્સતિ. મહાબલો ચ અરિયસાવકો, યો એતાનિ કમ્માનિ ન કરોતીતિ.

દુટ્ઠચિત્તોતિ વધકચિત્તેન પદુટ્ઠચિત્તો. **લોહિતં ઉપ્પાદેય્યા**તિ જીવમાનકસરીરે ખુદ્દકમક્ખિકાય પિવનમત્તમ્પિ લોહિતં ઉપ્પાદેય્ય. **સઙ્ઘં ભિન્દેય્યા**તિ સમાનસંવાસકં સમાનસીમાય ઠિતં પઞ્ચહિ કારણેહિ સઙ્ઘં ભિન્દેય્ય. વુત્તઞ્હેતં ‘‘પઞ્ચહુપાલિ આકારેહિ સઙ્ઘો ભિજ્જતિ. કમ્મેન ઉદ્દેસેન વોહરન્તો અનુસ્સાવનેન સલાકગ્ગાહેના’’તિ (પરિ॰ ૪૫૮).

તત્થ **કમ્મેના**તિ અપલોકનાદીસુ ચતૂસુ કમ્મેસુ અઞ્ઞતરેન કમ્મેન. **ઉદ્દેસેના**તિ પઞ્ચસુ પાતિમોક્ખુદ્દેસેસુ અઞ્ઞતરેન ઉદ્દેસેન. **વોહરન્તો**તિ કથયન્તો, તાહિ તાહિ ઉપ્પત્તીહિ અધમ્મં ધમ્મોતિઆદીનિ અટ્ઠારસ ભેદકરવત્થૂનિ દીપેન્તો. **અનુસ્સાવનેના**તિ નનુ તુમ્હે જાનાથ મય્હં ઉચ્ચાકુલા પબ્બજિતભાવં બહુસ્સુતભાવઞ્ચ, માદિસો નામ ઉદ્ધમ્મં ઉબ્બિનયં સત્થુસાસનં ગાહેય્યાતિ ચિત્તમ્પિ ઉપ્પાદેતું તુમ્હાકં યુત્તં, કિં મય્હં અવીચિ નીલુપ્પલવનં વિય સીતલો, કિં અહં અપાયતો ન ભાયામીતિઆદિના નયેન કણ્ણમૂલે વચીભેદં કત્વા અનુસ્સાવનેન. **સલાકગ્ગાહેના**તિ એવં અનુસ્સાવેત્વા તેસં ચિત્તં ઉપત્થમ્ભેત્વા અનિવત્તિધમ્મે કત્વા ‘‘ગણ્હથ ઇમં સલાક’’ન્તિ સલાકગ્ગાહેન.

એત્થ ચ કમ્મમેવ ઉદ્દેસો વા પમાણં, વોહારાનુસ્સાવનસલાકગ્ગાહા પન પુબ્બભાગા. અટ્ઠારસવત્થુદીપનવસેન હિ વોહરન્તેન તત્થ રુચિજનનત્થં અનુસ્સાવેત્વા સલાકાય ગાહિતાયપિ અભિન્નોવ હોતિ સઙ્ઘો. યદા પન એવં ચત્તારો વા અતિરેકા વા સલાકં ગાહેત્વા આવેણિકં કમ્મં વા ઉદ્દેસં વા કરોન્તિ, તદા સઙ્ઘો ભિન્નો નામ હોતિ. એવં દિટ્ઠિસમ્પન્નો પુગ્ગલો સઙ્ઘં ભિન્દેય્યાતિ નેતં ઠાનં વિજ્જતિ. એત્તાવતા માતુઘાતાદીનિ પઞ્ચ આનન્તરિયકમ્માનિ દસ્સિતાનિ હોન્તિ, યાનિ પુથુજ્જનો કરોતિ, ન અરિયસાવકો, તેસં આવિભાવત્થં –

કમ્મતો દ્વારતો ચેવ, કપ્પટ્ઠિતિયતો તથા;
પાકસાધારણાદીહિ, વિઞ્ઞાતબ્બો વિનિચ્છયો.

તત્થ **કમ્મતો** તાવ – એત્થ હિ મનુસ્સભૂતસ્સેવ મનુસ્સભૂતં માતરં વા પિતરં વા અપિ પરિવત્તલિઙ્ગં જીવિતા વોરોપેન્તસ્સ કમ્મં આનન્તરિયં હોતિ, તસ્સ વિપાકં પટિબાહિસ્સામીતિ સકલચક્કવાળં મહાચેતિયપ્પમાણેહિ કઞ્ચનથૂપેહિ પૂરેત્વાપિ સકલચક્કવાળં પૂરેત્વા નિસિન્નભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ મહાદાનં દત્વાપિ બુદ્ધસ્સ ભગવતો સઙ્ઘાટિકણ્ણં અમુઞ્ચન્તો વિચરિત્વાપિ કાયસ્સ ભેદા નિરયમેવ ઉપપજ્જતિ. યો પન સયં મનુસ્સભૂતો તિરચ્છાનભૂતં માતરં વા પિતરં વા, સયં વા તિરચ્છાનભૂતો મનુસ્સભૂતં, તિરચ્છાનોયેવ વા તિરચ્છાનભૂતં જીવિતા વોરોપેતિ, તસ્સ કમ્મં આનન્તરિયં ન હોતિ, ભારિયં પન હોતિ, આનન્તરિયં આહચ્ચેવ તિટ્ઠતિ. મનુસ્સજાતિકાનં પન વસેન અયં પઞ્હો કથિતો.

તત્થ એળકચતુક્કં સઙ્ગામચતુક્કં ચોરચતુક્કઞ્ચ કથેતબ્બં. એળકં મારેમીતિ અભિસન્ધિનાપિ હિ એળકટ્ઠાને ઠિતં મનુસ્સો મનુસ્સભૂતં માતરં વા પિતરં વા મારેન્તો આનન્તરિયં ફુસતિ. એળકાભિસન્ધિના પન માતાપિતાઅભિસન્ધિના વા એળકં મારેન્તો આનન્તરિયં ન ફુસતિ. માતાપિતાઅભિસન્ધિના માતાપિતરો મારેન્તો ફુસતેવ. એસેવ નયો ઇતરસ્મિમ્પિ ચતુક્કદ્વયે. યથા ચ માતાપિતૂસુ, એવં અરહન્તેપિ એતાનિ ચતુક્કાનિ વેદિતબ્બાનિ.

મનુસ્સઅરહન્તમેવ મારેત્વા આનન્તરિયં ફુસતિ, ન યક્ખભૂતં. કમ્મં પન ભારિયં, આનન્તરિયસદિસમેવ. મનુસ્સઅરહન્તસ્સ ચ પુથુજ્જનકાલેયેવ સત્થપ્પહારે વા વિસે વા દિન્નેપિ યદિ સો અરહત્તં પત્વા તેનેવ મરતિ, અરહન્તઘાતો હોતિયેવ. યં પન પુથુજ્જનકાલે દિન્નં દાનં અરહત્તં પત્વા પરિભુઞ્જતિ, પુથુજ્જનસ્સેવ દિન્નં હોતિ. સેસઅરિયપુગ્ગલે મારેન્તસ્સ આનન્તરિયં નત્થિ. કમ્મં પન ભારિયં, આનન્તરિયસદિસમેવ.

લોહિતુપ્પાદે તથાગતસ્સ અભેજ્જકાયતાય પરૂપક્કમેન ચમ્મચ્છેદં કત્વા લોહિતપગ્ઘરણં નામ નત્થિ. સરીરસ્સ પન અન્તોયેવ એકસ્મિંયેવ ઠાને લોહિતં સમોસરતિ. દેવદત્તેન પવિદ્ધસિલતો ભિજ્જિત્વા ગતા સકલિકાપિ તથાગતસ્સ પાદન્તં પહરિ, ફરસુના પહટો વિય પાદો અન્તોલોહિતોયેવ અહોસિ. તથા કરોન્તસ્સ આનન્તરિયં હોતિ. જીવકો પન તથાગતસ્સ રુચિયા સત્થકેન ચમ્મં છિન્દિત્વા તમ્હા ઠાના દુટ્ઠલોહિતં નીહરિત્વા ફાસુમકાસિ, તથા કરોન્તસ્સ પુઞ્ઞકમ્મમેવ હોતિ.

અથ યે ચ પરિનિબ્બુતે તથાગતે ચેતિયં ભિન્દન્તિ, બોધિં છિન્દન્તિ ધાતુમ્હિ ઉપક્કમન્તિ, તેસં કિં હોતીતિ? ભારિયં કમ્મં હોતિ આનન્તરિયસદિસં. સધાતુકં પન થૂપં વા પટિમં વા બાધમાનં બોધિસાખં છિન્દિતું વટ્ટતિ. સચેપિ તત્થ નિલીના સકુણા ચેતિયે વચ્ચં પાતેન્તિ, છિન્દિતું વટ્ટતિયેવ. પરિભોગચેતિયતો હિ સરીરચેતિયં મહન્તતરં. ચેતિયવત્થું ભિન્દિત્વા ગચ્છન્તં બોધિમૂલમ્પિ છિન્દિત્વા હરિતું વટ્ટતિ. યા પન બોધિસાખા બોધિઘરં

બાધતિ, તં ગેહરક્ખણત્થં છિન્દિતું ન લભતિ, બોધિઅત્થઞ્હિ ગેહં, ન ગેહત્થાય બોધિ. આસનઘરેપિ એસેવ નયો. યસ્મિં પન આસનઘરે ધાતુ નિહિતા હોતિ, તસ્સ રક્ખણત્થાય બોધિસાખં છિન્દિતું વટ્ટતિ. બોધિજગ્ગનત્થં ઓજોહરણસાખં વા પૂતિટ્ઠાનં વા છિન્દિતું વટ્ટતિયેવ, ભગવતો સરીરપટિજગ્ગને વિય પુઞ્ઞમ્પિ હોતિ.

સઙ્ઘભેદે સીમટ્ઠકસઙ્ઘે અસન્નિપતિતે વિસું પરિસં ગહેત્વા કતવોહારાનુસ્સાવન-સલાકગ્ગાહસ્સ કમ્મં વા કરોન્તસ્સ, ઉદ્દેસં વા ઉદ્દિસન્તસ્સ ભેદો ચ હોતિ આનન્તરિયકમ્મઞ્ચ. સમગ્ગસઞ્ઞાય પન વટ્ટતીતિ કમ્મં કરોન્તસ્સ ભેદોવ હોતિ, ન આનન્તરિયકમ્મં, તથા નવતો ઊનપરિસાયં. સબ્બન્તિમેન પરિચ્છેદેન નવન્નં જનાનં યો સઙ્ઘં ભિન્દતિ , તસ્સ આનન્તરિયકમ્મં હોતિ. અનુવત્તકાનં અધમ્મવાદીનં મહાસાવજ્જકમ્મં. ધમ્મવાદિનો પન અનવજ્જા.

તત્થ નવન્નમેવ સઙ્ઘભેદે ઇદં સુત્તં – ‘‘એકતો ઉપાલિ ચત્તારો હોન્તિ, એકતો ચત્તારો, નવમો અનુસ્સાવેતિ, સલાકં ગાહેતિ ‘અયં ધમ્મો અયં વિનયો ઇદં સત્થુસાસનં, ઇદં ગણ્હથ, ઇમં રોચેથા’તિ, એવં ખો, ઉપાલિ, સઙ્ઘરાજિ ચેવ હોતિ સઙ્ઘભેદો ચ. નવન્નં વા, ઉપાલિ, અતિરેકનવન્નં વા સઙ્ઘરાજિ ચેવ હોતિ સઙ્ઘભેદો ચા’’તિ (ચૂળવ॰ ૩૫૧). એતેસુ પન પઞ્ચસુ સઙ્ઘભેદો વચીકમ્મં, સેસાનિ કાયકમ્માનીતિ. એવં કમ્મતો વિઞ્ઞાતબ્બો વિનિચ્છયો.

દ્વારતોતિ સબ્બાનેવ ચેતાનિ કાયદ્વારતોપિ વચીદ્વારતોપિ સમુટ્ઠહન્તિ. પુરિમાનિ પનેત્થ ચત્તારિ આણત્તિકવિજ્જામયપયોગવસેન વચીદ્વારતો સમુટ્ઠહિત્વાપિ કાયદ્વારમેવ પૂરેન્તિ, સઙ્ઘભેદો હત્થમુદ્દાય ભેદં કરોન્તસ્સ કાયદ્વારતો સમુટ્ઠહિત્વાપિ વચીદ્વારમેવ પૂરેતીતિ. એવમેત્થ દ્વારતોપિ વિઞ્ઞાતબ્બો વિનિચ્છયો.

કપ્પટ્ઠિતિયતોતિ સઙ્ઘભેદોયેવ ચેત્થ કપ્પટ્ઠિતિયો. સણ્ઠહન્તે હિ કપ્પે કપ્પવેમજ્ઝે વા સઙ્ઘભેદં કત્વા કપ્પવિનાસેયેવ મુચ્ચતિ. સચેપિ હિ સ્વેવ કપ્પો વિનસ્સિસ્સતીતિ અજ્જ સઙ્ઘભેદં કરોતિ, સ્વેવ મુચ્ચતિ, એકદિવસમેવ નિરયે પચ્ચતિ. એવં કરણં પન નત્થિ. સેસાનિ ચત્તારિ કમ્માનિ આનન્તરિયાનેવ હોન્તિ, ન કપ્પટ્ઠિતિયાનીતિ એવમેત્થ કપ્પટ્ઠિતિયતોપિ વિઞ્ઞાતબ્બો વિનિચ્છયો.

પાકતોતિ યેન ચ પઞ્ચપે’તાનિ કમ્માનિ કતાનિ હોન્તિ, તસ્સ સઙ્ઘભેદોયેવ પટિસન્ધિવસેન વિપચ્ચતિ, સેસાનિ ‘‘અહોસિકમ્મં, નાહોસિ કમ્મવિપાકો’’તિ એવમાદીસુ સઙ્ખ્યં ગચ્છન્તિ. સઙ્ઘસ્સ ભેદાભાવે લોહિતુપ્પાદો, તદભાવે અરહન્તઘાતો, તદભાવે ચ સચે પિતા સીલવા હોતિ, માતા દુસ્સીલા, નો વા તથા સીલવતી, પિતુઘાતો પટિસન્ધિવસેન વિપચ્ચતિ. સચે માતાપિતુઘાતો, દ્વીસુપિ સીલેન વા દુસ્સીલેન વા સમાનેસુ માતુઘાતોવ પટિસન્ધિવસેન વિપચ્ચતિ . માતા હિ દુક્કરકારિની બહૂપકારા ચ પુત્તાનન્તિ એવમેત્થ પાકતોપિ વિઞ્ઞાતબ્બો વિનિચ્છયો.

સાધારણાદીહીતિ પુરિમાનિ ચત્તારિ સબ્બેસમ્પિ ગહટ્ઠપબ્બજિતાનં સાધારણાનિ. સઙ્ઘભેદો પન ‘‘ન ખો, ઉપાલિ ભિક્ખુની, સઙ્ઘં ભિન્દતિ, ન સિક્ખમાના, ન સામણેરો, ન સામણેરી, ન ઉપાસકો, ન ઉપાસિકા સઙ્ઘં ભિન્દતિ, ભિક્ખુ ખો, ઉપાલિ, પકતત્તો સમાનસંવાસકો સમાનસીમાયં ઠિતો સઙ્ઘં ભિન્દતી’’તિ (ચૂળવ॰ ૩૫૧) વચનતો વુત્તપ્પકારસ્સ ભિક્ખુનોવ હોતિ, ન અઞ્ઞસ્સ, તસ્મા અસાધારણો. આદિસદ્દેન સબ્બેપિ તે દુક્ખવેદનાસહગતા દોસમોહસમ્પયુત્તા ચાતિ એવમેત્થ સાધારણાદીહિપિ વિઞ્ઞાતબ્બો વિનિચ્છયો.

અઞ્ઞં સત્થારન્તિ "અયં મે સત્થા સત્થુકિચ્ચં કાતું અસમત્થો"તિ ભવન્તરેપિ અઞ્ઞં તિત્થકરં "અયં મે સત્થા"તિ એવં ગણ્હેય્ય, નેતં ઠાનં વિજ્જતીતિ અત્થો.

૧૨૯. **એકિસ્સા લોકધાતુયા**તિ દસસહસ્સિલોકધાતુયા. **તીણિ** હિ **ખેત્તાનિ** જાતિખેત્તં આણાખેત્તં વિસયખેત્તં. તત્થ **જાતિખેત્તં** નામ દસસહસ્સી લોકધાતુ. સા હિ તથાગતસ્સ માતુકુચ્છિઓક્કમનકાલે નિક્ખમનકાલે સમ્બોધિકાલે ધમ્મચક્કપ્પવત્તને આયુસઙ્ખારોસ્સજ્જને પરિનિબ્બાને ચ કમ્પતિ. કોટિસતસહસ્સચક્કવાળં પન **આણાખેત્તં** નામ. આટાનાટિયમોરપરિત્તધજગ્ગપરિત્તરતનપરિત્તાદીનઞ્હિ એત્થ આણા વત્તતિ. **વિસયખેત્તસ્સ** પન પરિમાણં નત્થિ. બુદ્ધાનઞ્હિ "યાવતકં ઞાણં તાવતકં નેય્યં, યાવતકં નેય્યં તાવતકં ઞાણં, ઞાણપરિયન્તિકં નેય્યં નેય્યપરિયન્તિકં ઞાણ"ન્તિ (પટિ॰ મ॰ ૩.૫) વચનતો અવિસયો નામ નત્થિ.

ઇમેસુ પન તીસુ ખેત્તેસુ ઠપેત્વા ઇમં ચક્કવાળં અઞ્ઞસ્મિં ચક્કવાળે બુદ્ધા ઉપ્પજ્જન્તીતિ સુત્તં નત્થિ, ન ઉપ્પજ્જન્તીતિ પન અત્થિ. **તીણિ પિટકાનિ** વિનયપિટકં સુત્તન્તપિટકં અભિધમ્મપિટકં, **તિસ્સો સઙ્ગીતિયો** મહાકસ્સપત્થેરસ્સ સઙ્ગીતિ, યસત્થેરસ્સ સઙ્ગીતિ, મોગ્ગલિપુત્તતિસ્સત્થેરસ્સ સઙ્ગીતીતિ. ઇમા તિસ્સો સઙ્ગીતિયો આરુળ્હે તેપિટકે બુદ્ધવચને ઇમં ચક્કવાળં મુઞ્ચિત્વા અઞ્ઞત્થ બુદ્ધા ઉપ્પજ્જન્તીતિ સુત્તં નત્થિ, ન ઉપ્પજ્જન્તીતિ પન અત્થિ.

અપુબ્બં અચરિમન્તિ અપુરે અપચ્છા. એકતો ન ઉપ્પજ્જન્તિ, પુરે વા પચ્છા વા ઉપ્પજ્જન્તીતિ વુત્તં હોતિ. તત્થ હિ બોધિપલ્લઙ્કે બોધિં અપ્પત્વા ન ઉટ્ઠહિસ્સામીતિ નિસિન્નકાલતો પટ્ઠાય યાવ માતુકુચ્છિસ્મિં પટિસન્ધિગ્ગહણં, તાવ પુબ્બેતિ ન વેદિતબ્બં. બોધિસત્તસ્સ હિ પટિસન્ધિગ્ગહણેન દસસહસ્સચક્કવાળકમ્પનેનેવ ખેત્તપરિગ્ગહો કતો, અઞ્ઞસ્સ બુદ્ધસ્સ ઉપ્પત્તિ નિવારિતાવ હોતિ. પરિનિબ્બાનકાલતો પટ્ઠાય યાવ સાસપમત્તા ધાતુ તિટ્ઠતિ, તાવ પચ્છાતિ ન વેદિતબ્બં. ધાતૂસુ હિ ઠિતાસુ બુદ્ધા ઠિતાવ હોન્તિ. તસ્મા એત્થન્તરે અઞ્ઞસ્સ બુદ્ધસ્સ ઉપ્પત્તિ નિવારિતાવ હોતિ. ધાતુપરિનિબ્બાને પન જાતે અઞ્ઞસ્સ બુદ્ધસ્સ ઉપ્પત્તિ ન નિવારિતા.

તીણિ હિ અન્તરધાનાનિ નામ પરિયત્તિઅન્તરધાનં, પટિવેધઅન્તરધાનં, પટિપત્તિઅન્તરધાનન્તિ. તત્થ **પરિયત્તી**તિ તીણિ પિટકાનિ. **પટિવેધો**તિ સચ્ચપટિવેધો. **પટિપત્તી**તિ પટિપદા. તત્થ પટિવેધો ચ પટિપત્તિ ચ હોતિપિ ન હોતિપિ. એકસ્મિઞ્હિ કાલે પટિવેધધરા ભિક્ખૂ બહૂ હોન્તિ, એસો ભિક્ખુ પુથુજ્જનોતિ અઙ્ગુલિં પસારેત્વા દસ્સેતબ્બો હોતિ. ઇમસ્મિંયેવ દીપે એકવારે પુથુજ્જનભિક્ખુ નામ નાહોસિ. પટિપત્તિપૂરિકાપિ કદાચિ બહૂ હોન્તિ કદાચિ અપ્પા. ઇતિ પટિવેધો ચ પટિપત્તિ ચ હોતિપિ ન હોતિપિ, સાસનટ્ઠિતિયા પન **પરિયત્તિ પમાણં**.

પણ્ડિતો હિ તેપિટકં સુત્વા દ્વેપિ પૂરેતિ. યથા અમ્હાકં બોધિસત્તો આળારસ્સ સન્તિકે પઞ્ચાભિઞ્ઞા સત્ત ચ સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેત્વા નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસમાપત્તિયા પરિકમ્મં પુચ્છિ, સો ન જાનામીતિ આહ. તતો ઉદકસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા અધિગતં વિસેસં સંસન્દેત્વા નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસ્સ પરિકમ્મં પુચ્છિ, સો આચિક્ખિ, તસ્સ વચનસમનન્તરમેવ મહાસત્તો તં સમ્પાદેસિ, એવમેવ પઞ્ઞવા ભિક્ખુ પરિયત્તિં સુત્વા દ્વેપિ પૂરેતિ. તસ્મા પરિયત્તિયા ઠિતાય સાસનં ઠિતં હોતિ.

યદા પન સા અન્તરધાયતિ, તદા પઠમં **અભિધમ્મપિટકં** નસ્સતિ. તત્થ પટ્ઠાનં સબ્બપઠમં અન્તરધાયતિ, અનુક્કમેન પચ્છા ધમ્મસઙ્ગહો, તસ્મિં અન્તરહિતે ઇતરેસુ દ્વીસુ પિટકેસુ ઠિતેસુ સાસનં ઠિતમેવ હોતિ. તત્થ સુત્તન્તપિટકે અન્તરધાયમાને પઠમં અઙ્ગુત્તરનિકાયો એકાદસકતો પટ્ઠાય યાવ એકકા અન્તરધાયતિ, તદનન્તરં

સંયુત્તનિકાયો ચક્કપેય્યાલતો પટ્ઠાય યાવ ઓઘતરણા અન્તરધાયતિ, તદનન્તરં મજ્ઝિમનિકાયો ઇન્દ્રિયભાવનતો પટ્ઠાય યાવ મૂલપરિયાયા અન્તરધાયતિ, તદનન્તરં દીઘનિકાયો દસુત્તરતો પટ્ઠાય યાવ બ્રહ્મજાલા અન્તરધાયતિ. એકિસ્સાપિ દ્વિન્નમ્પિ ગાથાનં પુચ્છા અદ્ધાનં ગચ્છતિ, સાસનં ધારેતું ન સક્કોતિ સભિયપુચ્છા (સુ॰ નિ॰ સભિયસુત્તં) વિય આળવકપુચ્છા (સુ॰ નિ॰ આળવકસુત્તં; સં॰ નિ॰ ૧.૨૪૬) વિય ચ. એતા કિર કસ્સપબુદ્ધકાલિકા અન્તરા સાસનં ધારેતું નાસક્ખિંસુ.

દ્વીસુ પન પિટકેસુ અન્તરહિતેસુપિ વિનયપિટકે ઠિતે સાસનં તિટ્ઠતિ, પરિવારખન્ધકેસુ અન્તરહિતેસુ ઉભતોવિભઙ્ગે ઠિતે ઠિતમેવ હોતિ. ઉભતોવિભઙ્ગે અન્તરહિતે માતિકાય ઠિતાયપિ ઠિતમેવ હોતિ. માતિકાય અન્તરહિતાય પાતિમોક્ખપબ્બજ્જઉપસમ્પદાસુ ઠિતાસુ સાસનં તિટ્ઠતિ. લિઙ્ગમદ્ધાનં ગચ્છતિ, સેતવત્થસમણવંસો પન કસ્સપબુદ્ધકાલતો પટ્ઠાય સાસનં ધારેતું નાસક્ખિ. પચ્છિમકસ્સ પન સચ્ચપટિવેધતો પચ્છિમકસ્સ સીલભેદતો ચ પટ્ઠાય સાસનં ઓસક્કિતં નામ હોતિ. તતો પટ્ઠાય અઞ્ઞસ્સ બુદ્ધસ્સ ઉપ્પત્તિ ન વારિતાતિ.

તીણિ પરિનિબ્બાનાનિ નામ કિલેસપરિનિબ્બાનં ખન્ધપરિનિબ્બાનં ધાતુપરિનિબ્બાનન્તિ. તત્થ કિલેસપરિનિબ્બાનં બોધિપલ્લઙ્કે અહોસિ, ખન્ધપરિનિબ્બાનં કુસિનારાયં, ધાતુપરિનિબ્બાનં અનાગતે ભવિસ્સતિ. સાસનસ્સ કિર ઓસક્કનકાલે ઇમસ્મિં તમ્બપણ્ણિદીપે ધાતુયો સન્નિપતિત્વા મહાચેતિયં ગમિસ્સન્તિ, મહાચેતિયતો નાગદીપે રાજાયતનચેતિયં, તતો મહાબોધિપલ્લઙ્કં ગમિસ્સન્તિ, નાગભવનતોપિ દેવલોકતોપિ બ્રહ્મલોકતોપિ ધાતુયો મહાબોધિપલ્લઙ્કમેવ ગમિસ્સન્તિ. સાસપમત્તાપિ ધાતુ અન્તરા ન નસ્સિસ્સતિ. સબ્બા ધાતુયો મહાબોધિપલ્લઙ્કે રાસિભૂતા સુવણ્ણક્ખન્ધો વિય એકગ્ઘના હુત્વા છબ્બણ્ણરસ્મિયો વિસ્સજ્જેસ્સન્તિ, તા દસસહસ્સિલોકધાતું ફરિસ્સન્તિ.

તતો દસસહસ્સચક્કવાળે દેવતા યો સન્નિપતિત્વા ''અજ્જ સત્થા પરિનિબ્બાયતિ, અજ્જ સાસનં ઓસક્કતિ, પચ્છિમદસ્સનં દાનિ ઇદં અમ્હાક''ન્તિ દસબલસ્સ પરિનિબ્બુતદિવસતો મહન્તતરં કારુઞ્ઞં કરિસ્સન્તિ. ઠપેત્વા અનાગામિખીણાસવે અવસેસા સકભાવેન સણ્ઠાતું ન સક્ખિસ્સન્તિ. ધાતૂસુ તેજોધાતુ ઉટ્ઠહિત્વા યાવ બ્રહ્મલોકા ઉગ્ગચ્છિસ્સતિ, સાસપમત્તાયપિ ધાતુયા સતિ એકજાલાવ ભવિસ્સતિ, ધાતૂસુ પરિયાદાનં ગતાસુ પચ્છિજ્જિસ્સતિ. એવં મહન્તં આનુભાવં દસ્સેત્વા ધાતૂસુ અન્તરહિતાસુ સાસનં અન્તરહિતં નામ હોતિ. યાવ એવં ન અનન્તરધાયતિ, તાવ અચરિમં નામ હોતિ. એવં અપુબ્બં અચરિમં ઉપ્પજ્જેય્યુન્તિ નેતં ઠાનં વિજ્જતિ.

કસ્મા પન અપુબ્બં અચરિમં ન ઉપ્પજ્જન્તીતિ. અનચ્છરિયત્તા. બુદ્ધા હિ અચ્છરિયમનુસ્સા. યથાહ – ''એકપુગ્ગલો, ભિક્ખવે, લોકે ઉપ્પજ્જમાનો ઉપ્પજ્જતિ અચ્છરિયમનુસ્સો, કતમો એકપુગ્ગલો, તથાગતો અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૭૧-૧૭૪).

યદિ ચ દ્વે વા ચત્તારો વા અટ્ઠ વા સોળસ વા એકતો ઉપ્પજ્જેય્યું, ન અચ્છરિયા ભવેય્યું. એકસ્મિઞ્હિ વિહારે દ્વિન્નં ચેતિયાનમ્પિ લાભસક્કારો ઉળારો ન હોતિ ભિક્ખૂપિ બહુતાય ન અચ્છરિયા જાતા, એવં બુદ્ધાપિ ભવેય્યું. તસ્મા ન ઉપ્પજ્જન્તિ.

દેસનાય ચ વિસેસાભાવતો. યઞ્હિ સતિપટ્ઠાનાદિભેદં ધમ્મં એકો દેસેતિ, અઞ્ઞેન ઉપ્પજ્જિત્વાપિ સોવ દેસેતબ્બો સિયા. તતો ન અચ્છરિયો સિયા, એકસ્મિં પન ધમ્મં દેસેન્તે દેસનાપિ અચ્છરિયા હોતિ.

વિવાદાભાવતો ચ. બહૂસુ ચ બુદ્ધેસુ ઉપ્પજ્જન્તેસુ બહૂનં આચરિયાનં અન્તેવાસિકા વિય ‘‘અમ્હાકં બુદ્ધો પાસાદિકો, અમ્હાકં બુદ્ધો મધુરસ્સરો લાભી પુઞ્ઞવા’’તિ વિવદેય્યું, તસ્માપિ એવં ન ઉપ્પજ્જન્તિ. અપિચેતં કારણં મિલિન્દરઞ્ઞા પુટ્ઠેન નાગસેનત્થેરેન વિત્થારિતમેવ. વુત્તઞ્હિ (મિ॰ પ॰ ૫.૧.૧) –

‘‘તત્થ, ભન્તે નાગસેન, ભાસિતમ્પેતં ભગવતા ‘અટ્ઠાનમેતં, ભિક્ખવે, અનવકાસો, યં એકિસ્સા લોકધાતુયા દ્વે અરહન્તો સમ્માસમ્બુદ્ધા અપુબ્બં અચરિમં ઉપ્પજ્જેય્યું, નેતં ઠાનં વિજ્જતી’તિ. દેસેન્તા ચ, ભન્તે નાગસેન, સબ્બેપિ તથાગતા સત્તતિંસ બોધિપક્ખિયધમ્મે દેસેન્તિ, કથયમાના ચ ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ કથેન્તિ, સિક્ખાપેન્તા ચ તીસુ સિક્ખાસુ સિક્ખાપેન્તિ, અનુસાસમાના ચ અપ્પમાદપટિપત્તિયં અનુસાસન્તિ. યદિ, ભન્તે નાગસેન, સબ્બેસમ્પિ તથાગતાનં એકા દેસના એકા કથા એકા સિક્ખા એકા અનુસિટ્ઠિ, કેન કારણેન દ્વે તથાગતા એકક્ખણે નુપ્પજ્જન્તિ? એકેનપિ તાવ બુદ્ધુપ્પાદેન અયં લોકો ઓભાસજાતો. યદિ દુતિયો બુદ્ધો ભવેય્ય, દ્વિન્નં પભાય અયં લોકો ભિય્યોસોમત્તાય ઓભાસજાતો ભવેય્ય. ઓવદમાના ચ દ્વે તથાગતા સુખં ઓવદેય્યું, અનુસાસમાના ચ સુખં અનુસાસેય્યું, તત્થ મે કારણં બ્રૂહિ, યથાહં નિસ્સંસયો ભવેય્યન્તિ.

અયં મહારાજ દસસહસ્સી લોકધાતુ એકબુદ્ધધારણી, એકસ્સેવ તથાગતસ્સ ગુણં ધારેતિ, યદિ દુતિયો બુદ્ધો ઉપ્પજ્જેય્ય, નાયં દસસહસ્સી લોકધાતુ ધારેય્ય, ચલેય્ય કમ્પેય્ય નમેય્ય ઓનમેય્ય વિનમેય્ય વિકિરેય્ય વિધમેય્ય વિદ્ધંસેય્ય, ન ઠાનમુપગચ્છેય્ય.

યથા, મહારાજ, નાવા એકપુરિસસન્ધારણી ભવેય્ય. એકસ્મિં પુરિસે અભિરૂળ્હે સા નાવા સમુપાદિકા ભવેય્ય. અથ દુતિયો પુરિસો આગચ્છેય્ય તાદિસો આયુના વણ્ણેન વયેન પમાણેન કિસથૂલેન સબ્બઙ્ગપચ્ચઙ્ગેન, સો તં નાવં અભિરૂહેય્ય. અપિનુ સા મહારાજ, નાવા દ્વિન્નમ્પિ ધારેય્યાતિ? ન હિ, ભન્તે, ચલેય્ય કમ્પેય્ય નમેય્ય ઓનમેય્ય વિનમેય્ય વિકિરેય્ય વિધમેય્ય વિદ્ધંસેય્ય, ન ઠાનમુપગચ્છેય્ય, ઓસીદેય્ય ઉદકેતિ. એવમેવ ખો, મહારાજ, અયં દસસહસ્સી લોકધાતુ એકબુદ્ધધારણી, એકસ્સેવ તથાગતસ્સ ગુણં ધારેતિ, યદિ દુતિયો બુદ્ધો ઉપ્પજ્જેય્ય, નાયં દસસહસ્સી લોકધાતુ ધારેય્ય, ચલેય્ય...પે॰... ન ઠાનમુપગચ્છેય્ય.

યથા વા પન મહારાજ પુરિસો યાવદત્થં ભોજનં ભુઞ્જેય્ય છાદેન્તં યાવકણ્ઠમભિપૂરયિત્વા, સો ધાતો પીણિતો પરિપુણ્ણો નિરન્તરો તન્દિકતો અનોનમિતદણ્ડજાતો પુનદેવ તત્તકં ભોજનં ભુઞ્જેય્ય, અપિનુ ખો, મહારાજ, પુરિસો સુખિતો ભવેય્યાતિ? ન હિ, ભન્તે, સકિં ભુત્તોવ મરેય્યાતિ. એવમેવ ખો, મહારાજ, અયં દસસહસ્સી લોકધાતુ એકબુદ્ધધારણી ...પે॰... ન ઠાનમુપગચ્છેય્યાતિ.

કિં નુ ખો, ભન્તે નાગસેન, અતિધમ્મભારેન પથવી ચલતીતિ? ઇધ, મહારાજ, દ્વે સકટા રતનપરિપૂરિતા ભવેય્યું યાવ મુખસમા. એકસ્મા સકટતો રતનં ગહેત્વા એકસ્મિં સકટે આકિરેય્યું, અપિનુ ખો તં, મહારાજ, સકટં દ્વિન્નમ્પિ સકટાનં રતનં ધારેય્યાતિ? ન હિ, ભન્તે, નાભિપિ તસ્સ ફલેય્ય, અરાપિ તસ્સ ભિજ્જેય્યું, નેમિપિ તસ્સ ઓપતેય્ય, અક્ખોપિ તસ્સ ભિજ્જેય્યાતિ. કિં નુ ખો, મહારાજ, અતિરતનભારેન સકટં ભિજ્જતીતિ? આમ, ભન્તેતિ. એવમેવ ખો, મહારાજ, અતિધમ્મભારેન પથવી ચલતીતિ.

અપિચ મહારાજ ઇમં કારણં બુદ્ધબલપરિદીપનાય ઓસારિતં, અઞ્ઞમ્પિ તત્થ અભિરૂપં કારણં સુણોહિ, યેન કારણેન દ્વે સમ્માસમ્બુદ્ધા એકક્ખણે નુપ્પજ્જન્તિ. યદિ, મહારાજ, દ્વે સમ્માસમ્બુદ્ધા એકક્ખણે ઉપ્પજ્જેય્યું, તેસં પરિસાય વિવાદો ઉપ્પજ્જેય્ય – ‘‘તુમ્હાકં બુદ્ધો અમ્હાકં બુદ્ધો’’તિ ઉભતોપક્ખજાતા ભવેય્યું. યથા, મહારાજ, દ્વિન્નં

બલવામચ્ચાનં પરિસાય વિવાદો ઉપ્પજ્જેય્ય ‘તુમ્હાકં અમચ્ચો અમ્હાકં અમચ્ચો’તિ ઉભતોપક્ખજાતા હોન્તિ, એવમેવ ખો, મહારાજ, યદિ, દ્વે સમ્માસમ્બુદ્ધા એકક્ખણે ઉપ્પજ્જેય્યું, તેસં પરિસાય વિવાદો ઉપ્પજ્જેય્ય ‘તુમ્હાકં બુદ્ધો અમ્હાકં બુદ્ધો’તિ ઉભતોપક્ખજાતા ભવેય્યું. ઇદં તાવ, મહારાજ, એકં કારણં, યેન કારણેન દ્વે સમ્માસમ્બુદ્ધા એકક્ખણે નુપ્પજ્જન્તિ.

અપરમ્પિ, મહારાજ, ઉત્તરિં કારણં સુણોહિ, યેન કારણેન દ્વે સમ્માસમ્બુદ્ધા એકક્ખણે નુપ્પજ્જન્તિ. યદિ, મહારાજ, દ્વે સમ્માસમ્બુદ્ધા એકક્ખણે ઉપ્પજ્જેય્યું, અગ્ગો બુદ્ધોતિ યં વચનં, તં મિચ્છા ભવેય્ય. જેટ્ઠો બુદ્ધોતિ યં વચનં, તં મિચ્છા ભવેય્ય. સેટ્ઠો બુદ્ધોતિ, વિસિટ્ઠો બુદ્ધોતિ, ઉત્તમો બુદ્ધોતિ, પવરો બુદ્ધોતિ, અસમો બુદ્ધોતિ, અસમસમો બુદ્ધોતિ, અપ્પટિસમો બુદ્ધોતિ, અપ્પટિભાગો બુદ્ધોતિ, અપ્પટિપુગ્ગલો બુદ્ધોતિ યં વચનં , તં મિચ્છા ભવેય્ય. ઇદમ્પિ ખો ત્વં, મહારાજ , કારણં અત્થતો સમ્પટિચ્છ, યેન કારણેન દ્વે સમ્માસમ્બુદ્ધા એકક્ખણે નુપ્પજ્જન્તિ.

અપિચ ખો મહારાજ બુદ્ધાનં ભગવન્તાનં સભાવપકતિ એસા, યં એકોયેવ બુદ્ધો લોકે ઉપ્પજ્જતિ. કસ્મા કારણા? મહન્તતાય સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધગુણાનં. અઞ્ઞમ્પિ મહારાજ યં લોકે મહન્તં, તં એકંયેવ હોતિ. પથવી, મહારાજ, મહન્તી, સા એકાયેવ. સાગરો મહન્તો, સો એકોયેવ. સિનેરુ ગિરિરાજા મહન્તો, સો એકોયેવ. આકાસો મહન્તો, સો એકોયેવ. સક્કો મહન્તો, સો એકોયેવ. મારો મહન્તો, સો એકોયેવ. બ્રહ્મા મહન્તો, સો એકોયેવ. તથાગતો અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો મહન્તો, સો એકોયેવ લોકસ્મિં. યત્થ તે ઉપ્પજ્જન્તિ, તત્થ અઞ્ઞસ્સ ઓકાસો ન હોતિ. તસ્મા, મહારાજ, તથાગતો અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો એકોયેવ લોકસ્મિં ઉપ્પજ્જતીતિ. સુકથિતો, ભન્તે નાગસેન, પઞ્હો ઓપમ્મેહિ કારણેહી’’તિ.

એકિસ્સા લોકધાતુયાતિ એકસ્મિં ચક્કવાળે. હેટ્ઠા ઇમિનાવ પદેન દસચક્કવાળસહસ્સાનિ ગહિતાનિ તાનિપિ, એકચક્કવાળેનેવ પરિચ્છિન્દિતું વટ્ટન્તિ. બુદ્ધા હિ ઉપ્પજ્જમાના ઇમસ્મિંયેવ ચક્કવાળે ઉપ્પજ્જન્તિ, ઉપ્પજ્જનટ્ઠાને પન વારિતે ઇતો અઞ્ઞેસુ ચક્કવાળેસુ નુપ્પજ્જન્તીતિ વારિતમેવ હોતિ.

અપુબ્બં અચરિમન્તિ એત્થ ચક્કરતનપાતુભાવતો પુબ્બે પુબ્બં, તસ્સેવ અન્તરધાનતો પચ્છા ચરિમં. તત્થ દ્વિધા ચક્કરતનસ્સ અન્તરધાનં હોતિ, ચક્કવત્તિનો કાલંકિરિયતો વા પબ્બજ્જાય વા. અન્તરધાયમાનઞ્ચ પન તં કાલંકિરિયતો વા પબ્બજ્જતો વા સત્તમે દિવસે અન્તરધાયતિ, તતો પરં ચક્કવત્તિનો પાતુભાવો અવારિતો.

કસ્મા પન એકચક્કવાળે દ્વે ચક્કવત્તિનો નુપ્પજ્જન્તીતિ . વિવાદુપચ્છેદતો અચ્છરિયભાવતો ચક્કરતનસ્સ મહાનુભાવતો ચ. દ્વીસુ હિ ઉપ્પજ્જન્તેસુ ‘‘અમ્હાકં રાજા મહન્તો અમ્હાકં રાજા મહન્તો’’તિ વિવાદો ઉપ્પજ્જેય્ય. એકસ્મિં દીપે ચક્કવત્તીતિ ચ એકસ્મિં દીપે ચક્કવત્તીતિ ચ અનચ્છરિયા ભવેય્યું . યો ચાયં ચક્કરતનસ્સ દ્વિસહસ્સદીપપરિવારેસુ ચતૂસુ મહાદીપેસુ ઇસ્સરિયાનુપ્પદાનસમત્થો મહાનુભાવો, સો પરિહાયેથ. ઇતિ વિવાદુપચ્છેદતો અચ્છરિયભાવતો ચક્કરતનસ્સ મહાનુભાવતો ચ ન એકચક્કવાળે દ્વે ઉપ્પજ્જન્તિ.

૧૩૦. યં ઇત્થી અસ્સ અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધોતિ એત્થ તિટ્ઠતુ તાવ સબ્બઞ્ઞુગુણે નિબ્બત્તેત્વા લોકુત્તારણસમત્થો બુદ્ધભાવો, પણિધાનમત્તમ્પિ ઇત્થિયા ન સમ્પજ્જતિ.

મનુસ્સત્તં લિઙ્ગસમ્પત્તિ, હેતુ સત્થારદસ્સનં;

પબ્બજ્જા ગુણસમ્પત્તિ, અધિકારો ચ છન્દતા;
અટ્ઠધમ્મસમોધાના, અભિનીહારો સમિજ્ઝતીતિ. (બુ॰ વં॰ ૨.૫૯) –

ઇમાનિ હિ પણિધાનસમ્પત્તિકારણાનિ. ઇતિ પણિધાનમ્પિ સમ્પાદેતું અસમત્થાય ઇત્થિયા કુતો બુદ્ધભાવોતિ ''અટ્ઠાનમેતં અનવકાસો યં ઇત્થી અસ્સ અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો''તિ વુત્તં. સબ્બાકારપરિપૂરો ચ પુઞ્ઞુસ્સયો સબ્બાકારપરિપૂરમેવ અત્તભાવં નિબ્બત્તેતીતિ પુરિસોવ અરહં હોતિ સમ્માસમ્બુદ્ધો.

યં ઇત્થી રાજા અસ્સ ચક્કવત્તીતિઆદીસુપિ યસ્મા ઇત્થિયા કોસોહિતવત્થગુય્હતાદીનં અભાવેન લક્ખણાનિ ન પરિપૂરેન્તિ, ઇત્થિરતનાભાવેન સત્તરતનસમઙ્ગિતા ન સમ્પજ્જતિ, સબ્બમનુસ્સેહિ ચ અધિકો અત્તભાવો ન હોતિ, તસ્મા ''અટ્ઠાનમેતં અનવકાસો યં ઇત્થી રાજા અસ્સ ચક્કવત્તી''તિ વુત્તં. યસ્મા ચ સક્કત્તાદીનિ તીણિ ઠાનાનિ ઉત્તમાનિ, ઇત્થિલિઙ્ગઞ્ચ હીનં, તસ્મા તસ્સા સક્કત્તાદીનિપિ પટિસિદ્ધાનિ.

નનુ ચ યથા ઇત્થિલિઙ્ગં, એવં પુરિસલિઙ્ગમ્પિ બ્રહ્મલોકે નત્થિ? તસ્મા ''યં પુરિસો બ્રહ્મત્તં કરેય્ય, ઠાનમેતં વિજ્જતી''તિપિ ન વત્તબ્બં સિયાતિ. નો ન વત્તબ્બં. કસ્મા? ઇધ પુરિસસ્સ તત્થ નિબ્બત્તનતો. બ્રહ્મત્તન્તિ હિ મહાબ્રહ્મત્તં અધિપ્પેતં. ઇત્થી ચ ઇધ ઝાનં ભાવેત્વા કાલં કત્વા બ્રહ્મપારિસજ્જાનં સહબ્યતં ઉપપજ્જતિ, ન મહાબ્રહ્માનં, પુરિસો પન તત્થ ન ઉપ્પજ્જતીતિ ન વત્તબ્બો. સમાનેપિ ચેત્થ ઉભયલિઙ્ગાભાવે પુરિસસણ્ઠાનાવ બ્રહ્માનો, ન ઇત્થિસણ્ઠાના, તસ્મા સુવુત્તમેવેતં.

૧૩૧. કાયદુચ્ચરિતસ્સાતિઆદીસુ યથા નિમ્બબીજકોસાતકીબીજાદીનિ મધુરફલં ન નિબ્બત્તેન્તિ, અસાતં અમધુરમેવ નિબ્બત્તેન્તિ, એવં કાયદુચ્ચરિતાદીનિ મધુરવિપાકં ન નિબ્બત્તેન્તિ, અમધુરમેવ વિપાકં નિબ્બત્તેન્તિ. યથા ચ ઉચ્છુબીજસાલિબીજાદીનિ મધુરં સાદુરસમેવ ફલં નિબ્બત્તેન્તિ, ન અસાતં કટુકં, એવં કાયસુચરિતાદીનિ મધુરમેવ વિપાકં નિબ્બત્તેન્તિ, ન અમધુરં. વુત્તમ્પિ ચેતં –

''યાદિસં વપતે બીજં, તાદિસં હરતે ફલં;
કલ્યાણકારી કલ્યાણં, પાપકારી ચ પાપક''ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૨૫૬);

તસ્મા ''અટ્ઠાનમેતં અનવકાસો યં કાયદુચ્ચરિતસ્સા''તિઆદિ વુત્તં.

કાયદુચ્ચરિતસમઙ્ગીતિઆદીસુ **સમઙ્ગી**તિ પઞ્ચવિધા સમઙ્ગિતા આયૂહનસમઙ્ગિતા ચેતનાસમઙ્ગિતા કમ્મસમઙ્ગિતા વિપાકસમઙ્ગિતા, ઉપટ્ઠાનસમઙ્ગિતાતિ. તત્થ કુસલાકુસલકમ્માયૂહનક્ખણે **આયૂહનસમઙ્ગિતા**તિ વુચ્ચતિ. તથા **ચેતનાસમઙ્ગિતા**. યાવ પન અરહત્તં ન પાપુણન્તિ, તાવ સબ્બેપિ સત્તા પુબ્બે ઉપચિતં વિપાકારહં કમ્મં સન્ધાય ''કમ્મસમઙ્ગિનો''તિ વુચ્ચન્તિ, એસા **કમ્મસમઙ્ગિતા. વિપાકસમઙ્ગિતા** વિપાકક્ખણેયેવ વેદિતબ્બા. યાવ પન સત્તા અરહત્તં ન પાપુણન્તિ, તાવ નેસં તતો તતો ચવિત્વા નિરયે તાવ ઉપ્પજ્જમાનાનં અગ્ગિજાલલોહકુમ્ભિઆદીહિ ઉપટ્ઠાનાકારેહિ નિરયો, ગબ્ભસેય્યકત્તં આપજ્જમાનાનં માતુકુચ્છિ, દેવેસુ ઉપ્પજ્જમાનાનં કપ્પરુક્ખવિમાનાદીહિ ઉપટ્ઠાનાકારેહિ દેવલોકોતિ એવં ઉપ્પત્તિનિમિત્તં ઉપટ્ઠાતિ, ઇતિ નેસં ઇમિના ઉપ્પત્તિનિમિત્તઉપટ્ઠાનેન અપરિમુત્તતા **ઉપટ્ઠાનસમઙ્ગિતા** નામ. સા ચલતિ સેસા નિચ્ચલા. નિરયે હિ ઉપટ્ઠિતેપિ દેવલોકો ઉપટ્ઠાતિ, દેવલોકે ઉપટ્ઠિતેપિ નિરયો ઉપટ્ઠાતિ, મનુસ્સલોકે ઉપટ્ઠિતેપિ તિરચ્છાનયોનિ ઉપટ્ઠાતિ, તિરચ્છાનયોનિયા ચ ઉપટ્ઠિતાયપિ મનુસ્સલોકો ઉપટ્ઠાતિયેવ.

તત્રિદં વત્થુ – સોણગિરિપાદે કિર અચેલવિહારે સોણત્થેરો નામ એકો ધમ્મકથિકો, તસ્સ પિતા સુનખજીવિકો અહોસિ. થેરો તં પટિબાહન્તોપિ સંવરે ઠપેતું અસક્કોન્તો ''મા નસ્સિ જરકો''તિ મહલ્લકકાલે અકામકં પબ્બાજેસિ. તસ્સ ગિલાનસેય્યાય નિપન્નસ્સ નિરયો ઉપટ્ઠાતિ, સોણગિરિપાદતો મહન્તા મહન્તા સુનખા આગન્ત્વા ખાદિતુકામા વિય સમ્પરિવારેસું. સો મહાભયભીતો – ''વારેહિ, તાત સોણ, વારેહિ, તાત સોણા''તિ આહ. કિં મહાથેરાતિ. ન પસ્સસિ તાતાતિ તં પવત્તિં આચિક્ખિ. સોણત્થેરો – ''કથઞ્હિ નામ માદિસસ્સ પિતા નિરયે નિબ્બત્તિસ્સતિ, પતિટ્ઠા'સ્સ ભવિસ્સામી''તિ સામણેરેહિ નાનાપુપ્ફાનિ આહરાપેત્વા ચેતિયઙ્ગણબોધિયઙ્ગણેસુ તલસન્થરણપૂજં આસનપૂજઞ્ચ કારેત્વા પિતરં મઞ્ચેન ચેતિયઙ્ગણં આહરિત્વા મઞ્ચે નિસીદાપેત્વા – ''અયં મહાથેર-પૂજા તુમ્હાકં અત્થાય કતા 'અયં મે ભગવા દુગ્ગતપણ્ણાકારો'તિ વત્વા ભગવન્તં વન્દિત્વા ચિત્તં પસાદેહી''તિ આહ. સો મહાથેરો પૂજં દિસ્વા તથા કરોન્તો ચિત્તં પસાદેસિ, તાવદેવસ્સ દેવલોકો ઉપટ્ઠાસિ, નન્દનવન-ચિત્તલતાવન-મિસ્સકવન-ફારુસકવનવિમાનાનિ ચેવ નાટકાનિ ચ પરિવારેત્વા ઠિતાનિ વિય અહેસું. સો ''અપેથ અપેથ સોણા''તિ આહ. કિમિદં થેરાતિ? એતા તે, તાત, માતરો આગચ્છન્તીતિ . થેરો ''સગ્ગો ઉપટ્ઠિતો મહાથેરસ્સા''તિ ચિન્તેસિ. એવં ઉપટ્ઠાનસમઙ્ગિતા ચલતીતિ વેદિતબ્બા. એતાસુ સમઙ્ગિતાસુ ઇધ આયૂહનચેતનાકમ્મસમઙ્ગિતાવસેન કાયદુચ્ચરિતસમઙ્ગીતિઆદિ વુત્તં.

૧૩૨. **એવં વુત્તે આયસ્મા આનન્દો**તિ ''એવં ભગવતા ઇમસ્મિં સુત્તે વુત્તે થેરો આદિતો પટ્ઠાય સબ્બસુત્તં સમન્નાહરિત્વા એવં સસ્સિરિકં કત્વા દેસિતસુત્તસ્સ નામ ભગવતા નામં ન ગહિતં. હન્દસ્સ નામં ગણ્હાપેસ્સામી''તિ ચિન્તેત્વા ભગવન્તં એતદવોચ.

તસ્મા તિહ ત્વન્તિઆદીસુ અયં અત્થયોજના –

આનન્દ, યસ્મા ઇમસ્મિં ધમ્મપરિયાયે ''અટ્ઠારસ ખો ઇમા, આનન્દ, ધાતુયો, છ ઇમા, આનન્દ, ધાતુયો''તિ એવં બહુધાતુયો વિભત્તા, તસ્મા તિહ ત્વં ઇમં ધમ્મપરિયાયં **બહુધાતુકો**તિપિ નં ધારેહિ. યસ્મા પનેત્થ ધાતુઆયતનપટિચ્ચસમુપ્પાદટ્ઠાનાટ્ઠાનવસેન ચત્તારો પરિવટ્ટા કથિતા , તસ્મા **ચતુપરિવટ્ટો**તિપિ નં ધારેહિ. યસ્મા ચ આદાસં ઓલોકેન્તસ્સ મુખનિમિત્તં વિય ઇમં ધમ્મપરિયાયં ઓલોકેન્તસ્સ એતે ધાતુઆદયો અત્થા પાકટા હોન્તિ, તસ્મા **ધમ્માદાસો**તિપિ નં ધારેહિ. યસ્મા ચ યથા નામ પરસેનમદ્દના યોધા સઙ્ગામતૂરિયં પગ્ગહેત્વા પરસેનં પવિસિત્વા સપત્તે મદ્દિત્વા અત્તનો જયં ગણ્હન્તિ, એવમેવ કિલેસસેનમદ્દના યોગિનો ઇધ વુત્તવસેન વિપસ્સનં પગ્ગહેત્વા કિલેસે મદ્દિત્વા અત્તનો અરહત્તજયં ગણ્હન્તિ, તસ્મા **અમતદુન્દુભી**તિપિ નં ધારેહિ. યસ્મા ચ યથા સઙ્ગામયોધા પઞ્ચાવુધં ગહેત્વા પરસેનં વિદ્ધંસેત્વા જયં ગણ્હન્તિ, એવં યોગિનોપિ ઇધ વુત્તં વિપસ્સનાવુધં ગહેત્વા કિલેસસેનં વિદ્ધંસેત્વા અરહત્તજયં ગણ્હન્તિ. તસ્મા **અનુત્તરો સઙ્ગામવિજયો**તિપિ નં ધારેહીતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

બહુધાતુકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. ઇસિગિલિસુત્તવણ્ણના

૧૩૩. **એવં મે સુત**ન્તિ ઇસિગિલિસુત્તં. તત્થ **અઞ્ઞાવ સમઞ્ઞા અહોસી**તિ ઇસિગિલિસ્સ ઇસિગિલીતિ સમઞ્ઞાય ઉપ્પન્નકાલે વેભારો ન વેભારોતિ પઞ્ઞાયિત્થ, અઞ્ઞાયેવસ્સ સમઞ્ઞા અહોસિ. **અઞ્ઞા પઞ્ઞત્તી**તિ ઇદં

પુરિમપદસ્સેવ વેવચનં. સેસેસુપિ એસેવ નયો.

તદા કિર ભગવા સાયન્હસમયે સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય ગન્ધકુટિતો નિક્ખમિત્વા યસ્મિં ઠાને નિસિન્નાનં પઞ્ચ પબ્બતા પઞ્ઞાયન્તિ, તત્થ ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો નિસીદિત્વા ઇમે પઞ્ચ પબ્બતે પટિપાટિયા આચિક્ખિ. તત્થ ન ભગવતો પબ્બતેહિ અત્થો અત્થિ, ઇતિ ઇમેસુ પન પબ્બતેસુ પટિપાટિયા કથિયમાનેસુ ઇસિગિલિસ્સ ઇસિગિલિભાવો કથેતબ્બો હોતિ. તસ્મિં કથિયમાને પદુમવતિયા પુત્તાનં પઞ્ચસતાનં પચ્ચેકબુદ્ધાનં નામાનિ ચેવ પદુમવતિયા ચ પત્થના કથેતબ્બા ભવિસ્સતીતિ ભગવા ઇમં પઞ્ચ પબ્બતપટિપાટિં આચિક્ખિ.

પવિસન્તા દિસ્સન્તિ પવિટ્ઠા ન દિસ્સન્તીતિ યથાફાસુકટ્ઠાને પિણ્ડાય ચરિત્વા કતભત્તકિચ્ચા આગન્ત્વા ચેતિયગબ્ભે યમકમહાદ્વારં વિવરન્તા વિય તં પબ્બતં દ્વેધા કત્વા અન્તો પવિસિત્વા રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાનાનિ માપેત્વા તત્થ વસિંસુ, તસ્મા એવમાહ. **ઇમે ઇસી**તિ ઇમે પચ્ચેકબુદ્ધઇસી.

કદા પન તે તત્થ વસિંસુ? અતીતે કિર અનુપ્પન્ને તથાગતે બારાણસિં ઉપનિસ્સાય એકસ્મિં ગામકે એકા કુલધીતા ખેત્તં રક્ખમાના એકસ્સ પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ પઞ્ચહિ લાજાસતેહિ સદ્ધિં એકં પદુમપુપ્ફં દત્વા પઞ્ચ પુત્તસતાનિ પત્થેસિ. તસ્મિંયેવ ચ ખણે પઞ્ચસતા મિગલુદ્દકા મધુરમંસં દત્વા ‘‘એતિસ્સા પુત્તા ભવેય્યામા’’તિ પત્થયિંસુ. સા યાવતાયુકં ઠત્વા દેવલોકે નિબ્બત્તા, તતો ચુતા જાતસ્સરે પદુમગબ્ભે નિબ્બત્તિ. તમેકો તાપસો દિસ્વા પટિજગ્ગિ, તસ્સા વિચરન્તિયાવ પાદુદ્ધારે પાદુદ્ધારે ભૂમિતો પદુમાનિ ઉટ્ઠહન્તિ. એકો વનચરકો દિસ્વા બારાણસિરઞ્ઞો આરોચેસિ. રાજા નં આહરાપેત્વા અગ્ગમહેસિં અકાસિ, તસ્સા ગબ્ભો સણ્ઠાસિ. મહાપદુમકુમારો માતુકુચ્છિયં વસિ, સેસા ગબ્ભમલં નિસ્સા નિબ્બત્તા. વયપ્પત્તા ઉય્યાને પદુમસ્સરે કીળન્તા એકેકસ્મિં પદુમે નિસીદિત્વા ખયવયં પટ્ઠપેત્વા પચ્ચેકબોધિઞાણં નિબ્બત્તયિંસુ. અયં તેસં બ્યાકરણગાથા અહોસિ –

‘‘સરોરુહં પદુમપલાસપત્તજં, સુપુપ્ફિતં ભમરગણાનુચિણ્ણં;
અનિચ્ચતાયુપગતં વિદિત્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

તસ્મિં કાલે તે તત્થ વસિંસુ, તદા ચસ્સ પબ્બતસ્સ ઇસિગિલીતિ સમઞ્ઞા ઉદપાદિ.

૧૩૫. યે સત્તસારાતિ અરિટ્ઠો ઉપરિટ્ઠો તગરસિખી યસસ્સી સુદસ્સનો પિયદસ્સી ગન્ધારો પિણ્ડોલો ઉપાસભો નીતો તથો સુતવા ભાવિતત્તોતિ તેરસન્નં પચ્ચેકબુદ્ધાનં નામાનિ વત્વા ઇદાનિ તેસઞ્ચ અઞ્ઞેસઞ્ચ ગાથાબન્ધેન નામાનિ આચિક્ખન્તો **યે સત્તસારા**તિઆદિમાહ . તત્થ **સત્તસારા**તિ સત્તાનં સારભૂતા. **અનીઘા**તિ નિદ્દુક્ખા. **નિરાસા**તિ નિત્તણ્હા.

દ્વે જાલિનોતિ ચૂળજાલિ મહાજાલીતિ દ્વે જાલિનામકા. **સન્તચિત્તો**તિ ઇદમ્પિ એકસ્સ નામમેવ. **પસ્સિ જહિ ઉપધિદુક્ખમૂલન્તિ** એત્થ પસ્સિ નામ સો પચ્ચેકબુદ્ધો, દુક્ખસ્સ પન મૂલં ઉપધિં જહીતિ અયમસ્સ થુતિ. **અપરાજિતો**તિપિ એકસ્સ નામમેવ.

સત્થા પવત્તા સરભઙ્ગો લોમહંસો ઉચ્ચઙ્ગમાયોતિ ઇમે પઞ્ચ જના. **અસિતો અનાસવો મનોમયો**તિ ઇમેપિ તયો જના. **માનચ્છિદો ચ બન્ધુમા**તિ બન્ધુમા નામ એકો, માનસ્સ પન છિન્નત્તા માનચ્છિદોતિ વુત્તો. **તદાધિમુત્તો**તિપિ નામમેવ.

કેતુમ્ભરાગો ચ માતઙ્ગો અરિયોતિ ઇમે તયો જના. **અથચ્ચુતો**તિ અથ અચ્ચુતો. **અચ્ચુતગામબ્યામઙ્કો**તિ ઇમે દ્વે જના. **ખેમાભિરતો ચ સોરતો**તિ ઇમે દ્વેયેવ.

સય્હો અનોમનિક્કમોતિ સય્હો નામ સો બુદ્ધો, અનોમવીરિયત્તા પન અનોમનિક્કમોતિ વુત્તો. **આનન્દો નન્દો ઉપનન્દો દ્વાદસા**તિ ચત્તારો આનન્દા, ચત્તારો નન્દા ચત્તારો ઉપનન્દાતિ એવં દ્વાદસ. **ભારદ્વાજો અન્તિમદેહધારી**તિ ભારદ્વાજો નામ સો બુદ્ધો. **અન્તિમદેહધારી**તિ થુતિ.

તણ્હચ્છિદોતિ સિખરિસ્સાયં થુતિ. **વીતરાગો**તિ મઙ્ગલસ્સ થુતિ. **ઉસભચ્છિદા જાલિનિં દુક્ખમૂલ**ન્તિ ઉસભો નામ સો બુદ્ધો દુક્ખમૂલભૂતં જાલિનિં અચ્છિદાતિ અત્થો. **સન્તં પદં અજ્ઝગમોપનીતો**તિ ઉપનીતો નામ સો બુદ્ધો સન્તં પદં અજ્ઝગમા. **વીતરાગો**તિપિ એકસ્સ નામમેવ. **સુવિમુત્તચિત્તો**તિ અયં કણ્હસ્સ થુતિ.

એતે ચ અઞ્ઞે ચાતિ એતે પાળિયં આગતા ચ પાળિયં અનાગતા અઞ્ઞે ચ એતેસં એકનામકાયેવ. ઇમેસુ હિ પઞ્ચસુ પચ્ચેકબુદ્ધસતેસુ દ્વેપિ તયોપિ દસપિ દ્વાદસપિ આનન્દાદયો વિય એકનામકા અહેસું. ઇતિ પાળિયં આગતનામેહેવ સબ્બેસં નામાનિ વુત્તાનિ હોન્તીતિ ઇતો પરં વિસું વિસું અવત્વા ''એતે ચ અઞ્ઞે ચા''તિ આહ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ઇસિગિલિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. મહાચત્તારીસકસુત્તવણ્ણના

૧૩૬. એવં મે સુતન્તિ મહાચત્તારીસકસુત્તં. તત્થ **અરિય**ન્તિ નિદ્દોસં લોકુત્તરં, નિદ્દોસઞ્હિ ''અરિય''ન્તિ વુચ્ચતિ. **સમ્માસમાધિ**ન્તિ મગ્ગસમાધિં. **સઉપનિસ**ન્તિ સપચ્ચયં. **સપરિક્ખાર**ન્તિ સપરિવારં.

પરિક્ખતાતિ પરિવારિતા. **સમ્માદિટ્ઠિ પુબ્બઙ્ગમા હોતી**તિ દ્વિધા સમ્માદિટ્ઠિ પુબ્બઙ્ગમા હોતિ પુરેચારિકા વિપસ્સનાસમ્માદિટ્ઠિ ચ મગ્ગસમ્માદિટ્ઠિ ચ. વિપસ્સનાસમ્માદિટ્ઠિ તેભૂમકસઙ્ખારે અનિચ્ચાદિવસેન પરિવીમંસતિ; મગ્ગસમ્માદિટ્ઠિ પન પરિવીમંસનપરિયોસાને ભૂમિલદ્ધં વટ્ટં સમુગ્ઘાટયમાના વૂપસમયમાના સીતુદકઘટસહસ્સં મત્થકે આસિઞ્ચમાના વિય ઉપ્પજ્જતિ. યથા હિ ખેત્તં કુરુમાનો કસ્સકો પઠમં અરઞ્ઞે રુક્ખે છિન્દતિ, પચ્છા અગ્ગિં દેતિ, સો અગ્ગિ પઠમં છિન્ને રુક્ખે અનવસેસે ઝાપેતિ, એવમેવ વિપસ્સનાસમ્માદિટ્ઠિ પઠમં અનિચ્ચાદિવસેન સઙ્ખારે વીમંસતિ, મગ્ગસમ્માદિટ્ઠિ તાય વીમંસનત્થં સઙ્ખારે પુન અપ્પવત્તિવસેન સમુગ્ઘાટયમાના ઉપ્પજ્જતિ, સા દુવિધાપિ ઇધ અધિપ્પેતા.

મિચ્છાદિટ્ઠીતિ પજાનાતીતિ મિચ્છાદિટ્ઠિં અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તાતિ લક્ખણપટિવેધેન આરમ્મણતો પજાનાતિ, સમ્માદિટ્ઠિં કિચ્ચતો અસમ્મોહતો પજાનાતિ. **સાસ્સ હોતિ સમ્માદિટ્ઠી**તિ સા એવં પજાનના અસ્સ સમ્માદિટ્ઠિ નામ હોતિ.

દ્વાયં વદામીતિ દ્વયં વદામિ, દુવિધકોટ્ઠાસં વદામીતિ અત્થો. **પુઞ્ઞભાગિયા**તિ પુઞ્ઞકોટ્ઠાસભૂતા. **ઉપધિવેપક્કા**તિ ઉપધિસઙ્ખાતસ્સ વિપાકસ્સ દાયિકા.

પઞ્ઞા પઞ્ઞિન્દ્રિયન્તિઆદીસુ વિભજિત્વા વિભજિત્વા અમતદ્વારં પઞ્ઞપેતિ દસ્સેતીતિ **પઞ્ઞા**. તસ્મિં અત્થે ઇન્દત્તં કરોતીતિ **પઞ્ઞિન્દ્રિયં**. અવિજ્જાય ન કમ્પતીતિ **પઞ્ઞાબલં**. બોજ્ઝઙ્ગપ્પત્તા હુત્વા ચતુસચ્ચધમ્મે વિચિનાતીતિ **ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગો**. મગ્ગસમ્પત્તિયા પસટ્ઠા સોભના દિટ્ઠીતિ **સમ્માદિટ્ઠિ**. અરિયમગ્ગસ્સ અઙ્ગન્તિ **મગ્ગઙ્ગં**. **સો**તિ સો ભિક્ખુ. **પહાનાયા**તિ પજહનત્થાય. **ઉપસમ્પદાયા**તિ પટિલાભત્થાય. **સમ્માવાયામો**તિ નિય્યાનિકો કુસલવાયામો. **સતો**તિ સતિયા સમન્નાગતો હુત્વા. **અનુપરિધાવન્તિ અનુપરિવત્તન્તી**તિ સહજાતા ચ પુરેજાતા ચ હુત્વા પરિવારેન્તિ. એત્થ હિ સમ્માવાયામો ચ સમ્માસતિ ચ લોકુત્તરસમ્માદિટ્ઠિં સહજાતા પરિવારેન્તિ રાજાનં વિય એકરથે ઠિતા અસિગ્ગાહછત્તગ્ગાહા. વિપસ્સનાસમ્માદિટ્ઠિ પન પુરેજાતા હુત્વા પરિવારેતિ રથસ્સ પુરતો પત્તિકાદયો વિય. દુતિયપબ્બતો પટ્ઠાય પન સમ્માસઙ્કપ્પાદીનં તયોપિ સહજાતપરિવારાવ હોન્તીતિ વેદિતબ્બા.

૧૩૭. મિચ્છાસઙ્કપ્પોતિ પજાનાતીતિ મિચ્છાસઙ્કપ્પં અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તાતિ લક્ખણપટિવેધેન આરમ્મણતો પજાનાતિ સમ્માસઙ્કપ્પં કિચ્ચતો અસમ્મોહતો પજાનાતિ. ઇતો અપરેસુ સમ્માવાચાદીસુપિ એવમેવ યોજના વેદિતબ્બા. કામસઙ્કપ્પાદયો દ્વેધાવિતક્કસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૧.૨૦૬) વુત્તાયેવ.

તક્કોતિઆદીસુ તક્કનવસેન **તક્કો**. સ્વેવ ચ ઉપસગ્ગેન પદં વડ્ઢેત્વા **વિતક્કો**તિ વુત્તો, સ્વેવ સઙ્કપ્પનવસેન **સઙ્કપ્પો**. એકગ્ગો હુત્વા આરમ્મણે અપ્પેતીતિ **અપ્પના** . ઉપસગ્ગેન પન પદં વડ્ઢેત્વા **બ્યપ્પના**તિ વુત્તં. **ચેતસો અભિનિરોપના**તિ ચિત્તસ્સ અભિનિરોપના. વિતક્કસ્મિઞ્હિ સતિ વિતક્કો આરમ્મણે ચિત્તં અભિનિરોપેતિ વિતક્કે પન અસતિ અત્તનોયેવ ધમ્મતાય ચિત્તં આરમ્મણં અભિરુહતિ જાતિસમ્પન્નો અભિઞ્ઞાતપુરિસો વિય રાજગેહં. અનભિઞ્ઞાતસ્સ હિ પટિહારેન વા દોવારિકેન વા અત્થો હોતિ, અભિઞ્ઞાતં જાતિસમ્પન્નં સબ્બે રાજરાજમહામત્તા જાનન્તીતિ અત્તનોવ ધમ્મતાય નિક્ખમતિ ચેવ પવિસતિ ચ, એવંસમ્પદમિદં વેદિતબ્બં. વાચં સઙ્ખરોતીતિ **વચીસઙ્ખારો**. એત્થ ચ લોકિયવિતક્કો વાચં સઙ્ખરોતિ, ન લોકુત્તરો. કિઞ્ચાપિ ન સઙ્ખરોતિ, વચીસઙ્ખારોત્વેવ ચ પનસ્સ નામં હોતિ. **સમ્માસઙ્કપ્પં અનુપરિધાવન્તી**તિ લોકુત્તરસમ્માસઙ્કપ્પં પરિવારેન્તિ. એત્થ ચ તયોપિ નેક્ખમ્મસઙ્કપ્પાદયો પુબ્બભાગે નાનાચિત્તેસુ લબ્ભન્તિ, મગ્ગક્ખણે પન તિણ્ણમ્પિ કામસઙ્કપ્પાદીનઞ્ચ પદચ્છેદં સમુગ્ઘાતં કરોન્તો મગ્ગઙ્ગં પૂરયમાનો એકોવ સમ્માસઙ્કપ્પો ઉપ્પજ્જિત્વા નેક્ખમ્મસઙ્કપ્પાદિવસેન તીણિ નામાનિ લભતિ. પરતો સમ્માવાચાદીસુપિ એસેવ નયો.

૧૩૮. મુસાવાદા વેરમણીતિઆદીસુ વિરતિપિ ચેતનાપિ વટ્ટતિ. **આરતી**તિઆદીસુ વચીદુચ્ચરિતેહિ આરકા રમતીતિ **આરતિ**. વિના તેહિ રમતીતિ **વિરતિ**. તતો તતો પટિનિવત્તાવ હુત્વા તેહિ વિના રમતીતિ **પટિવિરતિ**. ઉપસગ્ગવસેન વા પદં વડ્ઢિતં, સબ્બમિદં ઓરમનભાવસ્સેવ અધિવચનં. વેરં મણતિ વિનાસેતીતિ **વેરમણિ**. ઇદમ્પિ ઓરમનસ્સેવ વેવચનં.

૧૩૯. પાણાતિપાતા વેરમણીતિઆદીસુપિ ચેતના વિરતીતિ ઉભયમ્પિ વટ્ટતિયેવ.

૧૪૦. કુહનાતિઆદીસુ તિવિધેન કુહનવત્થુના લોકં એતાય કુહયન્તિ વિમ્હાપયન્તીતિ **કુહના**. લાભસક્કારત્થિકા હુત્વા એતાય લપન્તીતિ **લપના**. નિમિત્તં સીલમેતેસન્તિ નેમિત્તિકા, તેસં ભાવો **નેમિત્તિકતા**. નિપ્પેસો સીલમેતેસન્તિ નિપ્પેસિકા, તેસં ભાવો **નિપ્પેસિકતા**. લાભેન લાભં નિજિગીસન્તિ મગ્ગન્તિ પરિયેસન્તીતિ લાભેન લાભં નિજિગીસના, તેસં ભાવો **લાભેન લાભં નિજિગીસનતા**. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારેન

પનેતા કુહનાદિકા **વિસુદ્ધિમગ્ગે** સીલનિદ્દેસેયેવ પાળિઞ્ચ **અટ્ઠકથઞ્ચ** આહરિત્વા પકાસિતા. **મિચ્છાઆજીવસ્સ પહાનાયા**તિ એત્થ ન કેવલં પાળિયં આગતોવ મિચ્છાઆજીવો, આજીવહેતુ પન પવત્તિતા પાણાતિપાતાદયો સત્તકમ્મપથચેતનાપિ મિચ્છાઆજીવોવ. તાસંયેવ સત્તન્નં ચેતનાનં પદપચ્છેદં સમુગ્ઘાતં કુરુમાનં મગ્ગઙ્ગં પૂરયમાના ઉપ્પન્ના વિરતિ સમ્માઆજીવો નામ.

૧૪૧. સમ્માદિટ્ઠિસ્સાતિ મગ્ગસમ્માદિટ્ઠિયં ઠિતસ્સ પુગ્ગલસ્સ. **સમ્માસઙ્કપ્પો પહોતી**તિ મગ્ગસમ્માસઙ્કપ્પો પહોતિ, ફલસમ્માદિટ્ઠિસ્સપિ ફલસમ્માસઙ્કપ્પો પહોતીતિ એવં સબ્બપદેસુ અત્થો વેદિતબ્બો. **સમ્માઞાણસ્સ સમ્માવિમુત્તી**તિ એત્થ પન મગ્ગસમ્માસમાધિમ્હિ ઠિતસ્સ મગ્ગપચ્ચવેક્ખણં સમ્માઞાણં પહોતિ, ફલસમ્માસમાધિમ્હિ ઠિતસ્સ ફલપચ્ચવેક્ખણં સમ્માઞાણં પહોતિ. મગ્ગપચ્ચવેક્ખણસમ્માઞાણે ચ ઠિતસ્સ મગ્ગસમ્માવિમુત્તિ પહોતિ, ફલપચ્ચવેક્ખણસમ્માઞાણે ઠિતસ્સ ફલસમ્માવિમુત્તિ પહોતીતિ અત્થો. એત્થ ચ ઠપેત્વા અટ્ઠ ફલઙ્ગાનિ સમ્માઞાણં પચ્ચવેક્ખણં કત્વા સમ્માવિમુત્તિં ફલં કાતું વટ્ટતીતિ વુત્તં.

૧૪૨. સમ્માદિટ્ઠિસ્સ , **ભિક્ખવે, મિચ્છાદિટ્ઠિ નિજ્જિણ્ણા હોતી**તિઆદીસુ અવસેસનિકાયભાણકા ફલં કથિતન્તિ વદન્તિ, મજ્ઝિમભાણકા પન દસન્નં નિજ્જરવત્થૂનં આગતટ્ઠાને મગ્ગો કથિતોતિ વદન્તિ. તત્થ દસ્સનટ્ઠેન **સમ્માદિટ્ઠિ** વેદિતબ્બા, વિદિતકરણટ્ઠેન **સમ્માઞાણં**, તદધિમુત્તટ્ઠેન **સમ્માવિમુત્તિ**.

વીસતિ કુસલપક્ખાતિ સમ્માદિટ્ઠિઆદયો દસ, ''સમ્માદિટ્ઠિપચ્ચયા ચ અનેકે કુસલા ધમ્મા''તિઆદિના નયેન વુત્તા દસાતિ એવં વીસતિ કુસલપક્ખા હોન્તિ. **વીસતિ અકુસલપક્ખા**તિ ''મિચ્છાદિટ્ઠિ નિજ્જિણ્ણા હોતી''તિઆદિના નયેન વુત્તા મિચ્છાદિટ્ઠિઆદયો દસ, ''યે ચ મિચ્છાદિટ્ઠિપચ્ચયા અનેકે પાપકા''તિઆદિના વુત્તા દસ ચાતિ એવં વીસતિ અકુસલપક્ખા વેદિતબ્બા. **મહાચત્તારીસકો**તિ મહાવિપાકદાનેન મહન્તાનં કુસલપક્ખિકાનઞ્ચેવ અકુસલપક્ખિકાનઞ્ચ ચત્તારીસાય ધમ્માનં પકાસિતત્તા મહાચત્તારીસકોતિ.

ઇમસ્મિઞ્ચ પન સુત્તે પઞ્ચ સમ્માદિટ્ઠિયો કથિતા વિપસ્સનાસમ્માદિટ્ઠિ કમ્મસ્સકતાસમ્માદિટ્ઠિ મગ્ગસમ્માદિટ્ઠિ ફલસમ્માદિટ્ઠિ પચ્ચવેક્ખણાસમ્માદિટ્ઠીતિ. તત્થ ''મિચ્છાદિટ્ઠિં મિચ્છાદિટ્ઠીતિ પજાનાતી''તિઆદિના નયેન વુત્તા વિપસ્સનાસમ્માદિટ્ઠિ નામ. ''અત્થિ દિન્ન''ન્તિઆદિના નયેન વુત્તા કમ્મસ્સકતાસમ્માદિટ્ઠિ નામ. ''સમ્માદિટ્ઠિસ્સ, ભિક્ખવે, સમ્માસઙ્કપ્પો પહોતી''તિ એત્થ પન મગ્ગસમ્માદિટ્ઠિ ફલસમ્માદિટ્ઠીતિ દ્વેપિ કથિતા. ''સમ્માઞાણં પહોતી''તિ. એત્થ પન પચ્ચવેક્ખણાસમ્માદિટ્ઠિ કથિતાતિ વેદિતબ્બા.

૧૪૩. સમ્માદિટ્ઠિં ચે ભવં ગરહતીતિ મિચ્છાદિટ્ઠિ નામાયં સોભનાતિ વદન્તોપિ સમ્માદિટ્ઠિ નામાયં ન સોભનાતિ વદન્તોપિ સમ્માદિટ્ઠિં ગરહતિ નામ. **ઓક્કલા**તિ ઓક્કલજનપદવાસિનો. **વસ્સભઞ્ઞા**તિ વસ્સો ચ ભઞ્ઞો ચાતિ દ્વે જના. **અહેતુવાદા**તિ નત્થિ હેતુ નત્થિ પચ્ચયો સત્તાનં વિસુદ્ધિયાતિ એવમાદિવાદિનો. **અકિરિયવાદા**તિ કરોતો ન કરીયતિ પાપન્તિ એવં કિરિયપટિક્ખેપવાદિનો. **નત્થિકવાદા**તિ નત્થિ દિન્નન્તિઆદિવાદિનો. તે ઇમેસુ તીસુપિ દસ્સનેસુ ઓક્કન્તનિયામા અહેસું. કથં પનેતેસુ નિયામો હોતીતિ. યો હિ એવરૂપં લદ્ધિં ગહેત્વા રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાને નિસિન્નો સજ્ઝાયતિ વીમંસતિ, તસ્સ ''નત્થિ હેતુ નત્થિ પચ્ચયો કરોતો ન કરીયતિ પાપં, નત્થિ દિન્નં, કાયસ્સ ભેદા ઉચ્છિજ્જતી''તિ તસ્મિં આરમ્મણે મિચ્છાસતિ સન્તિટ્ઠતિ, ચિત્તં એકગ્ગં હોતિ, જવનાનિ જવન્તિ. પઠમજવને સતેકિચ્છો હોતિ, તથા દુતિયાદીસુ. સત્તમે બુદ્ધાનમ્પિ અતેકિચ્છો અનિવત્તી અરિટ્ઠકણ્ડકસદિસો હોતિ.

તત્થ કોચિ એકં દસ્સનં ઓક્કમતિ, કોચિ દ્વે, કોચિ તીણિપિ, નિયતમિચ્છાદિટ્ઠિકોવ હોતિ, પત્તો સગ્ગમગ્ગાવરણઞ્ચેવ મોક્ખમગ્ગાવરણઞ્ચ. અભબ્બો તસ્સ અત્તભાવસ્સ અનન્તરં સગ્ગમ્પિ ગન્તું, પગેવ મોક્ખં, વટ્ટખાણુ નામેસ સત્તો પથવીગોપકો, યેભુય્યેન એવરૂપસ્સ ભવતો વુટ્ઠાનં નત્થિ. વસ્સભઞ્ઞાપિ એદિસા અહેસું. **નિન્દાબ્યારોસઉપારમ્ભભયા**તિ અત્તનો નિન્દાભયેન ઘટ્ટનભયેન ઉપવાદભયેન ચાતિ અત્થો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

મહાચત્તારીસકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. આનાપાનસ્સતિસુત્તવણ્ણના

૧૪૪. એવં મે સુતન્તિ આનાપાનસ્સતિસુત્તં. તત્થ **અઞ્ઞેહિ ચા**તિ ઠપેત્વા પાળિયં આગતે દસ થેરે અઞ્ઞેહિપિ અભિઞ્ઞાતેહિ બહૂહિ સાવકેહિ સદ્ધિં. તદા કિર મહા ભિક્ખુસઙ્ઘો અહોસિ અપરિચ્છિન્નગણનો.

ઓવદન્તિ અનુસાસન્તીતિ આમિસસઙ્ગહેન ધમ્મસઙ્ગહેન ચાતિ દ્વીહિ સઙ્ગહેહિ સઙ્ગણ્હિત્વા કમ્મટ્ઠાનોવાદાનુસાસનીહિ ઓવદન્તિ ચ અનુસાસન્તિ ચ. **તે ચા**તિ ચકારો આગમસન્ધિમત્તં. **ઉળારં પુબ્બેનાપરં વિસેસં જાનન્તી**તિ સીલપરિપૂરણાદિતો પુબ્બવિસેસતો ઉળારતરં અપરં કસિણપરિકમ્માદિવિસેસં જાનન્તીતિ અત્થો.

૧૪૫. આરદ્ધોતિ તુટ્ઠો. **અપ્પત્તસ્સ પત્તિયા**તિ અપ્પત્તસ્સ અરહત્તસ્સ પાપુણનત્થં. સેસપદદ્વયેપિ અયમેવ અત્થો. **કોમુદિં ચાતુમાસિનિ**ન્તિ પચ્છિમકત્તિકચાતુમાસપુણ્ણમં. સા હિ કુમુદાનં અત્થિતાય કોમુદી, ચતુન્નં વસ્સિકાનં માસાનં પરિયોસાનત્તા ચાતુમાસિનીતિ વુચ્ચતિ. **આગમેસ્સામી**તિ ઉદિક્ખિસ્સામિ, અજ્જ અપવારેત્વા યાવ સા આગચ્છતિ, તાવ કત્થચિ અગન્ત્વા ઇધેવ વસિસ્સામીતિ અત્થો. ઇતિ ભિક્ખૂનં પવારણસઙ્ગહં અનુજાનન્તો એવમાહ.

પવારણસઙ્ગહો નામ ઞત્તિદુતિયેન કમ્મેન દિય્યતિ કસ્સ પનેસ દિય્યતિ, કસ્સ ન દિય્યતીતિ. અકારકસ્સ તાવ બાલપુથુજ્જનસ્સ ન દિય્યતિ, તથા આરદ્ધવિપસ્સકસ્સ ચેવ અરિયસાવકસ્સ ચ. યસ્સ પન સમથો વા તરુણો હોતિ વિપસ્સના વા, તસ્સ દિય્યતિ. ભગવાપિ તદા ભિક્ખૂનં ચિત્તાચારં પરિવીમંસન્તો સમથવિપસ્સનાનં તરુણભાવં ઞત્વા – ‘‘મયિ અજ્જ પવારેન્તે દિસાસુ વસ્સંવુટ્ઠા ભિક્ખૂ ઇધ ઓસરિસ્સન્તિ. તતો ઇમે ભિક્ખૂ વુડ્ઢતરેહિ ભિક્ખૂહિ સેનાસને ગહિતે વિસેસં નિબ્બત્તેતું ન સક્ખિસ્સન્તિ. સચેપિ ચારિકં પક્કમિસ્સામિ, ઇમેસં વસનટ્ઠાનં દુલ્લભમેવ ભવિસ્સતિ. મયિ પન અપવારેન્તે ભિક્ખૂપિ ઇમં સાવત્થિં ન ઓસરિસ્સન્તિ, અહમ્પિ ચારિકં ન પક્કમિસ્સામિ, એવં ઇમેસં ભિક્ખૂનં વસનટ્ઠાનં અપલિબુદ્ધં ભવિસ્સતિ. તે અત્તનો અત્તનો વસનટ્ઠાને ફાસુ વિહરન્તા સમથવિપસ્સના થામજાતા કત્વા વિસેસં નિબ્બત્તેતું સક્ખિસ્સન્તી’’તિ સો તંદિવસં અપવારેત્વા કત્તિકપુણ્ણમાયં પવારેસ્સામીતિ ભિક્ખૂનં પવારણસઙ્ગહં અનુજાનિ. પવારણસઙ્ગહસ્મિઞ્હિ લદ્ધે યસ્સ નિસ્સયપટિપન્નસ્સ આચરિયુપજ્ઝાયા પક્કમન્તિ, સોપિ ‘‘સચે પતિરૂપો નિસ્સયદાયકો આગમિસ્સતિ, તસ્સ સન્તિકે નિસ્સયં ગણ્હિસ્સામી’’તિ યાવ ગિમ્હાનં પચ્છિમમાસા વસિતું લભતિ. સચેપિ સટ્ઠિવસ્સા ભિક્ખૂ

આગચ્છન્તિ, તસ્સ સેનાસનં ગહેતું ન લભન્તિ. અયઞ્ચ પન પવારણસઙ્ગહો એકસ્સ દિન્નોપિ સબ્બેસં દિન્નોયેવ હોતિ.

સાવત્થિં ઓસરન્તીતિ ભગવતા પવારણસઙ્ગહો દિન્નોતિ સુતસુતટ્ઠાનેયેવ યથાસભાવેન એકં માસં વસિત્વા કત્તિકપુણ્ણમાય ઉપોસથં કત્વા ઓસરન્તે સન્ધાય ઇદં વુત્તં. **પુબ્બેનાપર**ન્તિ ઇધ તરુણસમથવિપસ્સનાસુ કમ્મં કત્વા સમથવિપસ્સના થામજાતા અકંસુ, અયં પુબ્બે વિસેસો નામ. તતો સમાહિતેન ચિત્તેન સઙ્ખારે સમ્મસિત્વા કેચિ સોતાપત્તિફલં...પે॰... કેચિ અરહત્તં સચ્છિકરિંસુ. અયં અપરો ઉળારો વિસેસો નામ.

૧૪૬. **અલ**ન્તિ યુત્તં. **યોજનગણનાની**તિ એકં યોજનં યોજનમેવ, દસપિ યોજનાનિ યોજનાનેવ, તતો ઉદ્ધં યોજનગણનાનીતિ વુચ્ચન્તિ. ઇધ પન યોજનસતમ્પિ યોજનસહસ્સમ્પિ અધિપ્પેતં. **પુટોસેનાપી**તિ પુટોસં વુચ્ચતિ પાથેય્યં. તં પાથેય્યં ગહેત્વાપિ ઉપસઙ્કમિતું યુત્તમેવાતિ અત્થો. ''પુટંસેના''તિપિ પાઠો, તસ્સત્થો – પુટો અંસે અસ્સાતિ પુટંસો, તેન પુટંસેન, અંસે પાથેય્યપુટં વહન્તેનાપીતિ વુત્તં હોતિ.

૧૪૭. ઇદાનિ એવરૂપેહિ ચરણેહિ સમન્નાગતા એત્થ ભિક્ખૂ અત્થીતિ દસ્સેતું **સન્તિ**, **ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **ચતુન્નં સતિપટ્ઠાનાન**ન્તિઆદીનિ તેસં ભિક્ખૂનં અભિનિવિટ્ઠકમ્મટ્ઠાનદસ્સનત્થં વુત્તાનિ. તત્થ સત્તતિંસ બોધિપક્ખિયધમ્મા લોકિયલોકુત્તરા કથિતા. તત્ર હિ યે ભિક્ખૂ તસ્મિં ખણે મગ્ગં ભાવેન્તિ, તેસં લોકુત્તરા હોન્તિ. આરદ્ધવિપસ્સકાનં લોકિયા. **અનિચ્ચસઞ્ઞાભાવનાનુયોગ**ન્તિ એત્થ સઞ્ઞાસીસેન વિપસ્સના કથિતા . યસ્મા પનેત્થ આનાપાનકમ્મટ્ઠાનવસેન અભિનિવિટ્ઠાવ બહૂ ભિક્ખૂ, તસ્મા સેસકમ્મટ્ઠાનાનિ સઙ્ખેપેન કથેત્વા આનાપાનકમ્મટ્ઠાનં વિત્થારેન કથેન્તો **આનાપાનસ્સતિ, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. ઇદં પન આનાપાનકમ્મટ્ઠાનં સબ્બાકારેન **વિસુદ્ધિમગ્ગે** વિત્થારિતં, તસ્મા તત્થ વુત્તનયેનેવસ્સ પાળિત્થો ચ ભાવનાનયો ચ વેદિતબ્બો.

૧૪૯. **કાયઞ્ઞતર**ન્તિ પથવીકાયાદીસુ ચતૂસુ કાયેસુ અઞ્ઞતરં વદામિ, વાયો કાયં વદામીતિ અત્થો. અથ વા રૂપાયતનં...પે॰... કબળીકારો આહારોતિ પઞ્ચવીસતિ રૂપકોટ્ઠાસા રૂપકાયો નામ. તેસુ આનાપાનં ફોટ્ઠબ્બાયતને સઙ્ગહિતત્તા કાયઞ્ઞતરં હોતિ, તસ્માપિ એવમાહ. **તસ્માતિહા**તિ યસ્મા ચતૂસુ કાયેસુ અઞ્ઞતરં વાયોકાયં, પઞ્ચવીસતિરૂપકોટ્ઠાસે વા રૂપકાયે અઞ્ઞતરં આનાપાનં અનુપસ્સતિ, તસ્મા કાયે કાયાનુપસ્સીતિ અત્થો. એવં સબ્બત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. **વેદનાઞ્ઞતર**ન્તિ તીસુ વેદનાસુ અઞ્ઞતરં, સુખવેદનં સન્ધાયેતં વુત્તં. **સાધુકં મનસિકાર**ન્તિ પીતિપટિસંવેદિતાદિવસેન ઉપ્પન્નં સુન્દરમનસિકારં. કિં પન મનસિકારો સુખવેદના હોતીતિ. ન હોતિ, દેસનાસીસં પનેતં. યથેવ હિ ''અનિચ્ચસઞ્ઞાભાવનાનુયોગમનુયુત્તા''તિ એત્થ સઞ્ઞાનામેન પઞ્ઞા વુત્તા, એવમિધાપિ મનસિકારનામેન વેદના વુત્તાતિ વેદિતબ્બા. એતસ્મિં ચતુક્કે પઠમપદે પીતિસીસેન વેદના વુત્તા, દુતિયપદે સુખન્તિ સરૂપેનેવ વુત્તા. ચિત્તસઙ્ખારપદદ્વયે ''સઞ્ઞા ચ વેદના ચ ચેતસિકા, એતે ધમ્મા ચિત્તપટિબદ્ધા ચિત્તસઙ્ખારા''તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૭૪) વચનતો ''વિતક્કવિચારે ઠપેત્વા સબ્બેપિ ચિત્તસમ્પયુત્તકા ધમ્મા ચિત્તસઙ્ખારે સઙ્ગહિતા''તિ વચનતો ચિત્તસઙ્ખારનામેન વેદના વુત્તા. તં સબ્બં મનસિકારનામેન સઙ્ગહેત્વા ઇધ ''સાધુકં મનસિકાર''ન્તિ આહ.

એવં સન્તેપિ યસ્મા એસા વેદના આરમ્મણં ન હોતિ, તસ્મા વેદનાનુપસ્સના ન યુજ્જતીતિ. નો ન યુજ્જતિ, સતિપટ્ઠાનવણ્ણનાયમ્પિ હિ ''તંતંસુખાદીનં વત્થું આરમ્મણં કત્વા વેદનાવ વેદયતિ, તં પન વેદનાપવત્તિં

ઉપાદાય ‘અહં વેદયામી’તિ વોહારમત્તં હોતી’’તિ વુત્તં . અપિચ પીતિપટિસંવેદીતિઆદીનં અત્થવણ્ણનાયમેતસ્સ પરિહારો વુત્તોયેવ. વુત્તઞ્હેતં વિસુદ્ધિમગ્ગે –

‘‘દ્વીહાકારેહિ પીતિ પટિસંવિદિતા હોતિ આરમ્મણતો ચ અસમ્મોહતો ચ. કથં આરમ્મણતો પીતિ પટિસંવિદિતા હોતિ? સપ્પીતિકે દ્વે ઝાને સમાપજ્જતિ, તસ્સ સમાપત્તિક્ખણે ઝાનપટિલાભેન આરમ્મણતો પીતિ પટિસંવિદિતા હોતિ આરમ્મણસ્સ પટિસંવિદિતત્તા. કથં અસમ્મોહતો (પીતિ પટિસંવિદિતા હોતિ)? સપ્પીતિકે દ્વે ઝાને સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠાય ઝાનસમ્પયુત્તં પીતિં ખયતો વયતો સમ્મસતિ, તસ્સ વિપસ્સનાક્ખણે લક્ખણપટિવેધા અસમ્મોહતો પીતિ પટિસંવિદિતા હોતિ. વુત્તમ્પિ ચેતં પટિસમ્ભિદાયં ‘દીઘં અસ્સાસવસેન ચિત્તસ્સ એકગ્ગતં અવિક્ખેપં પજાનતો સતિ ઉપટ્ઠિતા હોતિ, તાય સતિયા, તેન ઞાણેન સા પીતિ પટિસંવિદિતા હોતી’તિ. એતેનેવ નયેન અવસેસપદાનિપિ અત્થતો વેદિતબ્બાની’’તિ.

ઇતિ યથેવ ઝાનપટિલાભેન આરમ્મણતો પીતિસુખચિત્તસઙ્ખારા પટિસંવિદિતા હોન્તિ, એવં ઇમિનાપિ ઝાનસમ્પયુત્તેન વેદનાસઙ્ખાતમનસિકારપટિલાભેન આરમ્મણતો વેદના પટિસંવિદિતા હોતિ. તસ્મા સુવુત્તમેતં હોતિ ‘‘વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી તસ્મિં સમયે ભિક્ખુ વિહરતી’’તિ.

નાહં, ભિક્ખવે, મુટ્ઠસ્સતિસ્સ અસમ્પજાનસ્સાતિ એત્થ અયમધિપ્પાયો – યસ્મા ચિત્તપટિસંવેદી અસ્સસિસ્સામીતિઆદિના નયેન પવત્તો ભિક્ખુ કિઞ્ચાપિ અસ્સાસપસ્સાસનિમિત્તં આરમ્મણં કરોતિ, તસ્સ પન ચિત્તસ્સ આરમ્મણે સતિઞ્ચ સમ્પજઞ્ઞઞ્ચ ઉપટ્ઠપેત્વા પવત્તનતો ચિત્તે ચિત્તાનુપસ્સીયેવ નામેસ હોતિ. ન હિ મુટ્ઠસ્સતિસ્સ અસમ્પજાનસ્સ આનાપાનસ્સતિભાવના અત્થિ. તસ્મા આરમ્મણતો ચિત્તપટિસંવિદિતાદિવસેન ચિત્તે ચિત્તાનુપસ્સી તસ્મિં સમયે ભિક્ખુ વિહરતીતિ. **સો યં તં અભિજ્ઝાદોમનસ્સાનં પહાનં, તં પઞ્ઞાય દિસ્વા સાધુકં અજ્ઝુપેક્ખિતા હોતી**તિ એત્થ અભિજ્ઝાય કામચ્છન્દનીવરણં, દોમનસ્સવસેન બ્યાપાદનીવરણં દસ્સિતં. ઇદઞ્હિ ચતુક્કં વિપસ્સનાવસેનેવ વુત્તં, ધમ્માનુપસ્સના ચ નીવરણપબ્બાદિવસેન છબ્બિધા હોતિ, તસ્સા નીવરણપબ્બં આદિ, તસ્સપિ ઇદં નીવરણદ્વયં આદિ, ઇતિ ધમ્માનુપસ્સનાય આદિં દસ્સેતું ‘‘અભિજ્ઝાદોમનસ્સાન’’ન્તિ આહ. **પહાન**ન્તિ અનિચ્ચાનુપસ્સનાય નિચ્ચસઞ્ઞં પજહતીતિ એવં પહાનકરઞાણં અધિપ્પેતં. **તં પઞ્ઞાય દિસ્વા**તિ તં અનિચ્ચવિરાગનિરોધપટિનિસ્સગ્ગઞાણસઙ્ખાતં પહાનઞાણં અપરાય વિપસ્સનાપઞ્ઞાય, તમ્પિ અપરાયાતિ એવં વિપસ્સનાપરમ્પરં દસ્સેતિ. **અજ્ઝુપેક્ખિતા હોતી**તિ યઞ્ચ સમથપટિપન્નં અજ્ઝુપેક્ખતિ, યઞ્ચ એકતો ઉપટ્ઠાનં અજ્ઝુપેક્ખતીતિ દ્વિધા અજ્ઝુપેક્ખતિ નામ. તત્થ સહજાતાનમ્પિ અજ્ઝુપેક્ખના હોતિ આરમ્મણસ્સપિ અજ્ઝુપેક્ખના, ઇધ આરમ્મણઅજ્ઝુપેક્ખના અધિપ્પેતા. **તસ્માતિહ, ભિક્ખવે**તિ યસ્મા અનિચ્ચાનુપસ્સી અસ્સસિસ્સામીતિઆદિના નયેન પવત્તો ન કેવલં નીવરણાદિધમ્મે, અભિજ્ઝાદોમનસ્સસીસેન પન વુત્તાનં ધમ્માનં પહાનઞાણમ્પિ પઞ્ઞાય દિસ્વા અજ્ઝુપેક્ખિતા હોતિ, તસ્મા ‘‘ધમ્મેસુ ધમ્માનુપસ્સી તસ્મિં સમયે ભિક્ખુ વિહરતી’’તિ વેદિતબ્બો.

૧૫૦. **પવિચિનતી**તિ અનિચ્ચાદિવસેન પવિચિનતિ. ઇતરં પદદ્વયં એતસ્સેવ વેવચનં. **નિરામિસા**તિ નિક્કિલેસા. **પસ્સમ્ભતી**તિ કાયિકચેતસિકદરથપટિપ્પસ્સદ્ધિયા કાયોપિ ચિત્તમ્પિ પસ્સમ્ભતિ. **સમાધિયતી**તિ સમ્મા ઠપિયતિ, અપ્પનાપત્તં વિય હોતિ. **અજ્ઝુપેક્ખિતા હોતી**તિ સહજાતઅજ્ઝુપેક્ખનાય અજ્ઝુપેક્ખિતા હોતિ.

એવં યુદ્ધસવિધેન કાયપરિગ્ગાહકસ્સ ભિક્ખુનો તસ્મિં કાયે સતિ સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, સતિયા સમ્પયુત્તં ઞાણં ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, તંસમ્પયુત્તમેવ કાયિકચેતસિકવીરિયં વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, પીતિ, પસ્સદ્ધિ, ચિત્તેકગ્ગતા સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, ઇમેસં છન્નં સમ્બોજ્ઝઙ્ગાનં અનોસક્કનઅનતિવત્તનસઙ્ખાતો મજ્ઝત્તાકારો ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગો. યથેવ હિ સમપ્પવત્તેસુ અસ્સેસુ સારથિનો ''અયં ઓલીયતી''તિ તુદનં વા, ''અયં અતિધાવતી''તિ આકડ્ઢનં વા નત્થિ, કેવલં એવં પસ્સમાનસ્સ ઠિતાકારોવ હોતિ, એવમેવ ઇમેસં છન્નં સમ્બોજ્ઝઙ્ગાનં અનોસક્કનઅનતિવત્તનસઙ્ખાતો મજ્ઝત્તાકારો ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગો નામ હોતિ. એત્તાવતા કિં કથિતં? એકચિત્તક્ખણિકા નાનારસલક્ખણા વિપસ્સનાસમ્બોજ્ઝઙ્ગા નામ કથિતા.

૧૫૨. **વિવેકનિસ્સિત**ન્તિઆદીનિ વુત્તત્થાનેવ. એત્થ પન આનાપાનપરિગ્ગાહિકા સતિ લોકિયા હોતિ, લોકિયા આનાપાના લોકિયસતિપટ્ઠાનં પરિપૂરેન્તિ, લોકિયા સતિપટ્ઠાના લોકુત્તરબોજ્ઝઙ્ગે પરિપૂરેન્તિ, લોકુત્તરા બોજ્ઝઙ્ગા વિજ્જાવિમુત્તિફલનિબ્બાનં પરિપૂરેન્તિ. ઇતિ લોકિયસ્સ આગતટ્ઠાને લોકિયં કથિતં, લોકુત્તરસ્સ આગતટ્ઠાને લોકુત્તરં કથિતન્તિ. થેરો પનાહ ''અઞ્ઞત્થ એવં હોતિ, ઇમસ્મિં પન સુત્તે લોકુત્તરં ઉપરિ આગતં, લોકિયા આનાપાના લોકિયસતિપટ્ઠાને પરિપૂરેન્તિ, લોકિયા સતિપટ્ઠાના લોકિયે બોજ્ઝઙ્ગે પરિપૂરેન્તિ, લોકિયા બોજ્ઝઙ્ગા લોકુત્તરં વિજ્જાવિમુત્તિફલનિબ્બાનં પરિપૂરેન્તિ, વિજ્જાવિમુત્તિપદેન હિ ઇધ વિજ્જાવિમુત્તિફલનિબ્બાનં અધિપ્પેત''ન્તિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

આનાપાનસ્સતિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. કાયગતાસતિસુત્તવણ્ણના

૧૫૩-૪. **એવં મે સુત**ન્તિ કાયગતાસતિસુત્તં. તત્થ **ગેહસિતા**તિ પઞ્ચકામગુણનિસ્સિતા. **સરસઙ્કપ્પા**તિ ધાવનસઙ્કપ્પા. સરન્તીતિ હિ સરા, ધાવન્તીતિ અત્થો. **અજ્ઝત્તમેવા**તિ ગોચરજ્ઝત્તસ્મિંયેવ. **કાયગતાસતિ**ન્તિ કાયપરિગ્ગાહિકમ્પિ કાયારમ્મણમ્પિ સતિં. કાયપરિગ્ગાહિકન્તિ વુત્તે સમથો કથિતો હોતિ, કાયારમ્મણન્તિ વુત્તે વિપસ્સના. ઉભયેન સમથવિપસ્સના કથિતા હોન્તિ.

પુન ચપરં...પે॰... એવમ્પિ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ કાયગતાસતિં ભાવેતીતિ સતિપટ્ઠાને યુદ્ધસવિધેન કાયાનુપસ્સના કથિતા.

૧૫૬. **અન્તોગધાવાસ્સા**તિ તસ્સ ભિક્ખુનો ભાવનાય અબ્ભન્તરગતાવ હોન્તિ. **વિજ્જાભાગિયા**તિ એત્થ સમ્પયોગવસેન વિજ્જં ભજન્તીતિ વિજ્જાભાગિયા. વિજ્જાભાગે વિજ્જાકોટ્ઠાસે વત્તન્તીતિપિ વિજ્જાભાગિયા. તત્થ વિપસ્સનાઞાણં, મનોમયિદ્ધિ, છ અભિઞ્ઞાતિ અટ્ઠ વિજ્જા. પુરિમેન અત્થેન તાહિ સમ્પયુત્તધમ્માપિ વિજ્જાભાગિયા. પચ્છિમેન અત્થેન તાસુ યા કાચિ એકા વિજ્જા વિજ્જા, સેસા વિજ્જાભાગિયાતિ એવં વિજ્જાપિ વિજ્જાય સમ્પયુત્તા ધમ્માપિ વિજ્જાભાગિયાતેવ વેદિતબ્બા. **ચેતસા ફુટો**તિ એત્થ દુવિધં ફરણં આપોફરણઞ્ચ, દિબ્બચક્ખુફરણઞ્ચ, તત્થ આપોકસિણં સમાપજ્જિત્વા આપેન ફરણં આપોફરણં નામ. એવં ફુટેપિ મહાસમુદ્દે સબ્બા સમુદ્દઙ્ગમા કુન્નદિયો અન્તોગધાવ હોન્તિ, આલોકં પન વડ્ઢેત્વા દિબ્બચક્ખુના સકલસમુદ્દસ્સ દસ્સનં દિબ્બચક્ખુફરણં નામ. એવં ફરણેપિ મહાસમુદ્દે સબ્બા સમુદ્દઙ્ગમા કુન્નદિયો અન્તોગધાવ હોન્તિ.

ઓતારન્તિ વિવરં છિદ્દં. **આરમ્મણન્તિ** કિલેસુપ્પત્તિપચ્ચયં. **લભેથ ઓતારન્તિ** લભેય્ય પવેસનં, વિનિવિજ્ઝિત્વા યાવ પરિયોસાના ગચ્છેય્યાતિ અત્થો. **નિક્ખેપનન્તિ** નિક્ખિપનટ્ઠાનં.

૧૫૭. એવં અભાવિતકાયગતાસતિં પુગ્ગલં અલ્લમત્તિકપુઞ્જાદીહિ ઉપમેત્વા ઇદાનિ ભાવિતકાયગતાસતિં સારફલકાદીહિ ઉપમેતું **સેય્યથાપીતિ**આદિમાહ. તત્થ **અગ્ગળફલકન્તિ** કવાટં.

૧૫૮. કાકપેય્યોતિ મુખવટ્ટિયં નિસીદિત્વા કાકેન ગીવં અનામેત્વાવ પાતબ્બો. **અભિઞ્ઞાસચ્છિકરણીયસ્સાતિ** અભિઞ્ઞાય સચ્છિકાતબ્બસ્સ. **સક્ખિભબ્બતં પાપુણાતીતિ** પચ્ચક્ખભાવં પાપુણાતિ. **સતિ સતિ આયતનેતિ** સતિસતિ કારણે. કિં પનેત્થ કારણન્તિ? અભિઞ્ઞાવ કારણં. **આળિબન્ધાતિ** મરિયાદબદ્ધા.

યાનીકતાયાતિ યુત્તયાનં વિય કતાય. **વત્થુકતાયાતિ** પતિટ્ઠાકતાય. **અનુટ્ઠિતાયાતિ** અનુપ્પવત્તિતાય. **પરિચિતાયાતિ** પરિચયકતાય. **સુસમારદ્ધાયાતિ** સુટ્ઠુ સમારદ્ધાય સુસમ્પગ્ગહિતાય. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

કાયગતાસતિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. સઙ્ખારુપપત્તિસુત્તવણ્ણના

૧૬૦. એવં મે સુતન્તિ સઙ્ખારુપપત્તિસુત્તં. તત્થ **સઙ્ખારુપપત્તિન્તિ** સઙ્ખારાનંયેવ ઉપપત્તિં, ન સત્તસ્સ, ન પોસસ્સ, પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારેન વા ભવૂપગક્ખન્ધાનં ઉપપત્તિં.

૧૬૧. સદ્ધાય સમન્નાગતોતિ સદ્ધાદયો પઞ્ચ ધમ્મા લોકિકા વટ્ટન્તિ. **દહતીતિ** ઠપેતિ. **અધિટ્ઠાતીતિ** પતિટ્ઠાપેતિ. **સઙ્ખારા ચ વિહારા ચાતિ** સહ પત્થનાય સદ્ધાદયોવ પઞ્ચ ધમ્મા. **તત્રુપપત્તિયાતિ** તસ્મિં ઠાને નિબ્બત્તનત્થાય. **અયં મગ્ગો અયં પટિપદાતિ** સહ પત્થનાય પઞ્ચ ધમ્માવ. યસ્સ હિ પઞ્ચ ધમ્મા અત્થિ, ન પત્થના, તસ્સ ગતિ અનિબદ્ધા. યસ્સ પત્થના અત્થિ, ન પઞ્ચ ધમ્મા, તસ્સપિ અનિબદ્ધા. યેસં ઉભયં અત્થિ, તેસં ગતિ નિબદ્ધા. યથા હિ આકાસે ખિત્તદણ્ડો અગ્ગેન વા મજ્ઝેન વા મૂલેન વા નિપતિસ્સતીતિ નિયમો નત્થિ, એવં સત્તાનં પટિસન્ધિગ્ગહણં અનિયતં. તસ્મા કુસલં કમ્મં કત્વા એકસ્મિં ઠાને પત્થનં કાતું વટ્ટતિ.

૧૬૫. આમણ્ડન્તિ આમલકં. યથા તં પરિસુદ્ધચક્ખુસ્સ પુરિસસ્સ સબ્બસોવ પાકટં હોતિ, એવં તસ્સ બ્રહ્મુનો સદ્ધિં તત્થ નિબ્બત્તસત્તેહિ સહસ્સી લોકધાતુ. એસ નયો સબ્બત્થ.

૧૬૭. સુભોતિ સુન્દરો. **જાતિમાતિ** આકરસમ્પન્નો. **સુપરિકમ્મકતોતિ** ધોવનાદીહિ સુટ્ઠુકતપરિકમ્મો. **પણ્ડુકમ્બલે નિક્ખિત્તોતિ** રત્તકમ્બલે ઠપિતો.

૧૬૮. સતસહસ્સોતિ લોકધાતુસતસહસ્સમ્હિ આલોકફરણબ્રહ્મા. **નિક્ખન્તિ** નિક્ખેન કતં પિળન્ધનં, નિક્ખં નામ પઞ્ચસુવણ્ણં, ઊનકનિક્ખેન કતં પસાધનઞ્હિ ઘટ્ટનમજ્જનક્ખમં ન હોતિ, અતિરેકેન કતં ઘટ્ટનમજ્જનં ખમતિ, વણ્ણવન્તં પન ન હોતિ, ફરુસધાતુકં ખાયતિ. નિક્ખેન કતં ઘટ્ટનમજ્જનઞ્ચેવ ખમતિ, વણ્ણવન્તઞ્ચ હોતિ. **જમ્બોનદન્તિ** જમ્બુનદિયં નિબ્બત્તં. મહાજમ્બુરુક્ખસ્સ હિ એકેકા સાખા પણ્ણાસ પણ્ણાસ યોજનાનિ વડ્ઢિતા, તાસુ

મહન્તા નદિયો સન્દન્તિ, તાસં નદીનં ઉભયતીરેસુ જમ્બુપક્કાનં પતિતટ્ઠાને સુવણ્ણઙ્કુરા ઉટ્ઠહન્તિ, તે નદીજલેન વુય્હમાના અનુપુબ્બેન મહાસમુદ્દં પવિસન્તિ. તં સન્ધાય જમ્બોનદન્તિ વુત્તં. **દક્ખકમ્મારપુત્તઉક્કામુખસુકુસલસમ્પહટ્ઠ**ન્તિ દક્ખેન સુકુસલેન કમ્મારપુત્તેન ઉક્કામુખે પચિત્વા સમ્પહટ્ઠં. **ઉક્કામુખે**તિ ઉદ્ધને. **સમ્પહટ્ઠ**ન્તિ ધોતઘટ્ટિતમજ્જિતં. વત્થોપમે (મ॰ નિ॰ ૧.૭૫-૭૬) ચ ધાતુવિભઙ્ગે (મ॰ નિ॰ ૩.૩૫૭-૩૬૦) ચ પિણ્ડસોધનં વુત્તં. ઇમસ્મિં સુત્તે કતભણ્ડસોધનં વુત્તં.

યં પન સબ્બવારેસુ **ફરિત્વા અધિમુચ્ચિત્વા**તિ વુત્તં, તત્થ પઞ્ચવિધં ફરણં ચેતોફરણં કસિણફરણં દિબ્બચક્ખુફરણં આલોકફરણં સરીરફરણન્તિ. તત્થ ચેતોફરણં નામ લોકધાતુસહસ્સે સત્તાનં ચિત્તજાનનં. કસિણફરણં નામ લોકધાતુસહસ્સે કસિણપત્થરણં. દિબ્બચક્ખુફરણં નામ આલોકં વડ્ઢેત્વા દિબ્બેન ચક્ખુના સહસ્સલોકધાતુદસ્સનં. આલોકફરણમ્પિ એતદેવ. સરીરફરણં નામ લોકધાતુસહસ્સે સરીરપભાય પત્થરણં. સબ્બત્થ ઇમાનિ પઞ્ચ ફરણાનિ અવિનાસેન્તેન કથેતબ્બન્તિ.

તિપિટકચૂળાભયત્થેરો પનાહ – ‘‘મણિઓપમ્મે કસિણફરણં વિય નિક્ખોપમ્મે સરીરફરણં વિય દિસ્સતી’’તિ. તસ્સ વાદં વિય અટ્ઠકથા નામ નત્થીતિ પટિક્ખિત્વા સરીરફરણં ન સબ્બકાલિકં, ચત્તારિમાનિ ફરણાનિ અવિનાસેત્વાવ કથેતબ્બન્તિ વુત્તં. **અધિમુચ્ચતી**તિ પદં ફરણપદસ્સેવ વેવચનં, અથ વા **ફરતી**તિ પત્થરતિ. **અધિમુચ્ચતી**તિ જાનાતિ.

૧૬૯. આભાતિઆદીસુ આભાદયો નામ પાટિયેક્કા દેવા નત્થિ, તયો પરિત્તાભાદયો દેવા આભા નામ, પરિત્તાસુભાદયો ચ. સુભકિણ્હાદયો ચ સુભા નામ. વેહપ્ફલાદિવારા પાકટાયેવ.

ઇમે તાવ પઞ્ચ ધમ્મે ભાવેત્વા કામાવચરેસુ નિબ્બત્તતુ. બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તં પન આસવક્ખયઞ્ચ કથં પાપુણાતીતિ? ઇમે પઞ્ચ ધમ્મા સીલં, સો ઇમસ્મિં સીલે પતિટ્ઠાય કસિણપરિકમ્મં કત્વા તા તા સમાપત્તિયો ભાવેત્વા રૂપીબ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તતિ, અરૂપજ્ઝાનાનિ નિબ્બત્તેત્વા અરૂપીબ્રહ્મલોકે, સમાપત્તિપદટ્ઠાનં વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અનાગામિફલં સચ્છિકત્વા પઞ્ચસુ સુદ્ધાવાસેસુ નિબ્બત્તતિ. ઉપરિમગ્ગં ભાવેત્વા આસવક્ખયં પાપુણાતીતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

સઙ્ખારુપપત્તિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દુતિયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. સુઞ્ઞતવગ્ગો

૧. ચૂળસુઞ્ઞતસુત્તવણ્ણના

૧૭૬. એવં મે સુતન્તિ ચૂળસુઞ્ઞતસુત્તં. તત્થ **એકમિદ**ન્તિ થેરો કિર ભગવતો વત્તં કત્વા અત્તનો દિવાટ્ઠાનં ગન્ત્વા કાલપરિચ્છેદં કત્વા નિબ્બાનારમ્મણં સુઞ્ઞતાફલસમાપત્તિં અપ્પેત્વા નિસિન્નો યથાપરિચ્છેદેન વુટ્ઠાસિ. અથસ્સ સઙ્ખારા સુઞ્ઞતો ઉપટ્ઠહિંસુ. સો સુઞ્ઞતાકથં સોતુકામો જાતો. અથસ્સ એતદહોસિ – ''ન ખો પન સક્કા ધુરેન ધુરં પહરન્તેન વિય ગન્ત્વા 'સુઞ્ઞતાકથં મે, ભન્તે, કથેથા'તિ ભગવન્તં વત્તું, હન્દાહં યં મે ભગવા નગરકં ઉપનિસ્સાય વિહરન્તો એકં કથં કથેસિ, તં સારેમિ, એવં મે ભગવા સુઞ્ઞતાકથં કથેસ્સતી''તિ દસબલં સારેન્તો **એકમિદ**ન્તિઆદિમાહ.

તત્થ **ઇદ**ન્તિ નિપાતમત્તમેવ. **કચ્ચિમેતં, ભન્તે**તિ થેરો એકપદે ઠત્વા સટ્ઠિપદસહસ્સાનિ ઉગ્ગહેત્વા ધારેતું સમત્થો, કિં સો ''સુઞ્ઞતાવિહારેના''તિ એકં પદં ધારેતું ન સક્ખિસ્સતિ, સોતુકામેન પન જાનન્તેન વિય પુચ્છિતું ન વટ્ટતિ, પાકટં કત્વા વિત્થારિયમાનં સુઞ્ઞતાકથં સોતુકામો અજાનન્તો વિય એવમાહ. એકો અજાનન્તોપિ જાનન્તો વિય હોતિ, થેરો એવરૂપં કોહઞ્ઞં કિં કરિસ્સતિ, અત્તનો જાનનટ્ઠાનેપિ ભગવતો અપચિતિં દસ્સેત્વા ''કચ્ચિમેત''ન્તિઆદિમાહ.

પુબ્બેપીતિ પઠમબોધિયં નગરકં ઉપનિસ્સાય વિહરણકાલેપિ. **એતરહિપી**તિ ઇદાનિપિ. એવં પન વત્વા ચિન્તેસિ – ''આનન્દો સુઞ્ઞતાકથં સોતુકામો, એકો પન સોતું સક્કોતિ, ન ઉગ્ગહેતું, એકો સોતુમ્પિ ઉગ્ગહેતુમ્પિ સક્કોતિ, ન કથેતું, આનન્દો પન સોતુમ્પિ સક્કોતિ ઉગ્ગહેતુમ્પિ કથેતુમ્પિ, (કથેમિસ્સ) સુઞ્ઞતાકથ''ન્તિ. ઇતિ તં કથેન્તો **સેય્યથાપી**તિઆદિમાહ. તત્થ **સુઞ્ઞો હત્થિગવાસ્સવળવેના**તિ તત્થ કટ્ઠરૂપપોત્થકરૂપચિત્તરૂપવસેન કતા હત્થિઆદયો અત્થિ, વેસ્સવણમન્ધાતાદીનં ઠિતટ્ઠાને ચિત્તકમ્મવસેન કતમ્પિ, રતનપરિક્ખતાનં વાતપાનદ્વારબન્ધમઞ્ચપીઠાદીનં વસેન સણ્ઠિતમ્પિ, જિણ્ણપટિસઙ્ખરણત્થં ઠપિતમ્પિ જાતરૂપરજતં અત્થિ, કટ્ઠરૂપાદિવસેન કતા ધમ્મસવનપઞ્હપુચ્છનાદિવસેન આગચ્છન્તા ચ ઇત્થિપુરિસાપિ અત્થિ, તસ્મા ન સો તેહિ સુઞ્ઞો. ઇન્દ્રિયબદ્ધાનં સવિઞ્ઞાણકાનં હત્થિઆદીનં, ઇચ્છિતિચ્છિતક્ખણે પરિભુઞ્જિતબ્બસ્સ જાતરૂપરજતસ્સ, નિબદ્ધવાસં વસન્તાનં ઇત્થિપુરિસાનઞ્ચ અભાવં સન્ધાયેતં વુત્તં.

ભિક્ખુસઙ્ઘં પટિચ્ચાતિ ભિક્ખૂસુ હિ પિણ્ડાય પવિટ્ઠેસુપિ વિહારભત્તં સાદિયન્તેહિ ભિક્ખૂહિ ચેવ ગિલાનગિલાનુપટ્ઠાકઉદ્દેસચીવરકમ્મપસુતાદીહિ ચ ભિક્ખૂહિ સો અસુઞ્ઞોવ હોતિ, ઇતિ નિચ્ચમ્પિ ભિક્ખૂનં અત્થિતાય એવમાહ. **એકત્ત**ન્તિ એકભાવં, એકં અસુઞ્ઞતં અત્થીતિ અત્થો. એકો અસુઞ્ઞભાવો અત્થીતિ વુત્તં હોતિ. **અમનસિકરિત્વા**તિ ચિત્તે અકત્વા અનાવજ્જિત્વા અપચ્ચવેક્ખિત્વા. **ગામસઞ્ઞ**ન્તિ ગામોતિ પવત્તવસેન વા કિલેસવસેન વા ઉપ્પન્નં ગામસઞ્ઞં. મનુસ્સસઞ્ઞાયપિ એસેવ નયો. **અરઞ્ઞસઞ્ઞં પટિચ્ચ મનસિ કરોતિ એકત્ત**ન્તિ ઇદં અરઞ્ઞં, અયં રુક્ખો, અયં પબ્બતો, અયં નીલોભાસો વનસણ્ડોતિ એવં એકં અરઞ્ઞંયેવ પટિચ્ચ અરઞ્ઞસઞ્ઞં મનસિ કરોતિ. **પક્ખન્દતી**તિ ઓતરતિ. **અધિમુચ્ચતી**તિ એવન્તિ અધિમુચ્ચતિ. **યે અસ્સુ દરથા**તિ યે ચ પવત્તદરથા વા કિલેસદરથા વા ગામસઞ્ઞં પટિચ્ચ ભવેય્યું, તે ઇધ અરઞ્ઞસઞ્ઞાય ન સન્તિ.

દુતિયપદેપિ એસેવ નયો. **અત્થિ ચેવાયન્તિ** અયં પન એકં અરઞ્ઞસઞ્ઞં પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જમાના પવત્તદરથમત્તા અત્થિ.

યઞ્હિ ખો તત્થ ન હોતીતિ યં મિગારમાતુપાસાદે હત્થિઆદયો વિય ઇમિસ્સા અરઞ્ઞસઞ્ઞાય ગામસઞ્ઞામનુસ્સસઞ્ઞાવસેન ઉપ્પજ્જમાનં પવત્તદરથકિલેસદરથજાતં, તં ન હોતિ. **યં પન તત્થ અવસિટ્ઠન્તિ** યં મિગારમાતુપાસાદે ભિક્ખુસઙ્ઘો વિય તત્થ અરઞ્ઞસઞ્ઞાય પવત્તદરથમત્તં અવસિટ્ઠં હોતિ. **તં સન્તમિદં અત્થીતિ પજાનાતીતિ** તં વિજ્જમાનમેવ ‘‘અત્થિ ઇદ’’ન્તિ પજાનાતિ, **સુઞ્ઞતાવક્કન્તીતિ** સુઞ્ઞતાનિબ્બત્તિ.

૧૭૭. અમનસિકરિત્વા મનુસ્સસઞ્ઞન્તિ ઇધ ગામસઞ્ઞં ન ગણ્હાતિ. કસ્મા? એવં કિરસ્સ અહોસિ – ‘‘મનુસ્સસઞ્ઞાય ગામસઞ્ઞં નિવત્તેત્વા, અરઞ્ઞસઞ્ઞાય મનુસ્સસઞ્ઞં, પથવીસઞ્ઞાય અરઞ્ઞસઞ્ઞં, આકાસાનઞ્ચાયતનસઞ્ઞાય પથવીસઞ્ઞં…પે॰… નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસઞ્ઞાય આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસઞ્ઞં , વિપસ્સનાય નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસઞ્ઞં, મગ્ગેન વિપસ્સનં નિવત્તેત્વા અનુપુબ્બેન અચ્ચન્તસુઞ્ઞતં નામ દસ્સેસ્સામી’’તિ. તસ્મા એવં દેસનં આરભિ. તત્થ **પથવીસઞ્ઞન્તિ** કસ્મા અરઞ્ઞસઞ્ઞં પહાય પથવીસઞ્ઞં મનસિ કરોતિ? અરઞ્ઞસઞ્ઞાય વિસેસાનધિગમનતો. યથા હિ પુરિસસ્સ રમણીયં ખેત્તટ્ઠાનં દિસ્વા – ‘‘ઇધ વુત્તા સાલિઆદયો સુટ્ઠુ સમ્પજ્જિસ્સન્તિ, મહાલાભં લભિસ્સામી’’તિ સત્તક્ખત્તુમ્પિ ખેત્તટ્ઠાનં ઓલોકેન્તસ્સ સાલિઆદયો ન સમ્પજ્જન્તેવ, સચે પન તં ઠાનં વિહતખાણુકકણ્ટકં કત્વા કસિત્વા વપતિ, એવં સન્તે સમ્પજ્જન્તિ, એવમેવ – ‘‘ઇદં અરઞ્ઞં, અયં રુક્ખો, અયં પબ્બતો, અયં નીલોભાસો વનસણ્ડો’’તિ સચેપિ સત્તક્ખત્તું અરઞ્ઞસઞ્ઞં મનસિ કરોતિ, નેવૂપચારં ન સમાધિં પાપુણાતિ, પથવીસઞ્ઞાય પનસ્સ ધુવસેવનં કમ્મટ્ઠાનં પથવીકસિણં પરિકમ્મં કત્વા ઝાનાનિ નિબ્બત્તેત્વા ઝાનપદટ્ઠાનમ્પિ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા સક્કા અરહત્તં પાપુણિતું. તસ્મા અરઞ્ઞસઞ્ઞં પહાય પથવીસઞ્ઞં મનસિ કરોતિ. **પટિચ્ચાતિ** પટિચ્ચ સમ્ભૂતં.

ઇદાનિ યસ્મિં પથવીકસિણે સો પથવીસઞ્ઞી હોતિ, તસ્સ ઓપમ્મદસ્સનત્થં **સેય્યથાપીતિ**આદિમાહ. તત્થ ઉસભસ્સ એતન્તિ **આસભં**. અઞ્ઞેસં પન ગુન્નં ગણ્ડાપિ હોન્તિ પહારાપિ. તેસઞ્હિ ચમ્મં પસારિયમાનં નિબ્બલિકં ન હોતિ, ઉસભસ્સ લક્ખણસમ્પન્નતાય તે દોસા નત્થિ. તસ્મા તસ્સ ચમ્મં ગહિતં. **સઙ્કુસતેનાતિ** ખિલસતેન. **સુવિહતન્તિ** પસારેત્વા સુટ્ઠુ વિહતં. ઊનકસતસઙ્કુવિહતઞ્હિ નિબ્બલિકં ન હોતિ, સઙ્કુસતેન વિહતં ભેરિતલં વિય નિબ્બલિકં હોતિ. તસ્મા એવમાહ. **ઉક્કૂલવિક્કૂલન્તિ** ઉચ્ચનીચં થલટ્ઠાનં નિન્નટ્ઠાનં. **નદીવિદુગ્ગન્તિ** નદિયો ચેવ દુગ્ગમટ્ઠાનઞ્ચ. **પથવીસઞ્ઞં પટિચ્ચ મનસિ કરોતિ એકત્તન્તિ** કસિણપથવિયંયેવ પટિચ્ચ સમ્ભૂતં એકં સઞ્ઞં મનસિ કરોતિ. **દરથમત્તાતિ** ઇતો પટ્ઠાય સબ્બવારેસુ પવત્તદરથવસેન દરથમત્તા વેદિતબ્બા.

૧૮૨. અનિમિત્તં ચેતોસમાધિન્તિ વિપસ્સનાચિત્તસમાધિં. સો હિ નિચ્ચનિમિત્તાદિવિરહિતો અનિમિત્તોતિ વુચ્ચતિ. **ઇમમેવ કાયન્તિ** વિપસ્સનાય વત્થું દસ્સેતિ. તત્થ **ઇમમેવાતિ** ઇમં એવ ચતુમહાભૂતિકં. **સળાયતનિકન્તિ** સળાયતનપટિસંયુત્તં. **જીવિતપચ્ચયાતિ** યાવ જીવિતિન્દ્રિયાનં પવત્તિ, તાવ જીવિતપચ્ચયા પવત્તદરથમત્તા અત્થીતિ વુત્તં હોતિ.

૧૮૩. પુન **અનિમિત્તન્તિ** વિપસ્સનાય પટિવિપસ્સનં દસ્સેતું વુત્તં. **કામાસવં પટિચ્ચાતિ** કામાસવં પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જનપવત્તદરથા ઇધ ન સન્તિ, અરિયમગ્ગે ચેવ અરિયફલે ચ નત્થીતિ વુત્તં હોતિ. **ઇમમેવ કાયન્તિ** ઇમં

ઉપાદિસેસદરથદસ્સનત્થં વુત્તં. ઇતિ મનુસ્સસઞ્ઞાય ગામસઞ્ઞં નિવત્તેત્વા…પે॰… મગ્ગેન વિપસ્સનં નિવત્તેત્વા અનુપુબ્બેન અચ્ચન્તસુઞ્ઞતા નામ દસ્સિતા હોતિ.

૧૮૪. **પરિસુદ્ધન્તિ** નિરુપક્કિલેસં. **અનુત્તરન્તિ** ઉત્તરવિરહિતં સબ્બસેટ્ઠં. **સુઞ્ઞતન્તિ** સુઞ્ઞતફલસમાપત્તિં. **તસ્માતિ** યસ્મા અતીતેપિ, બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધબુદ્ધસાવકસઙ્ખાતા સમણબ્રાહ્મણા. અનાગતેપિ, એતરહિપિ બુદ્ધબુદ્ધસાવકસઙ્ખાતા સમણબ્રાહ્મણા ઇમંયેવ પરિસુદ્ધં પરમં અનુત્તરં સુઞ્ઞતં ઉપસમ્પજ્જ વિહરિંસુ વિહરિસ્સન્તિ વિહરન્તિ ચ, તસ્મા. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ચૂળસુઞ્ઞતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. મહાસુઞ્ઞતસુત્તવણ્ણના

૧૮૫. **એવં મે સુતન્તિ** મહાસુઞ્ઞતસુત્તં. તત્થ **કાળખેમકસ્સાતિ** છવિવણ્ણેન સો કાળો, ખેમકોતિ પનસ્સ નામં. **વિહારોતિ** તસ્મિંયેવ નિગ્રોધારામે એકસ્મિં પદેસે પાકારેન પરિક્ખિપિત્વા દ્વારકોટ્ઠકં માપેત્વા હંસવટ્ટકાદિસેનાસનાનિ ચેવ મણ્ડલમાળભોજનસાલાદીનિ ચ પતિટ્ઠપેત્વા કતો વિહારો. **સમ્બહુલાનિ સેનાસનાનીતિ** મઞ્ચો પીઠં ભિસિબિમ્બોહનં તટ્ટિકા ચમ્મખણ્ડો તિણસન્થારો પણ્ણસન્થારો પલાલસન્થારોતિઆદીનિ પઞ્ઞત્તાનિ હોન્તિ, મઞ્ચેન મઞ્ચં…પે॰… પલાલસન્થારેનેવ પલાલસન્થારં આહચ્ચ ઠપિતાનિ, ગણભિક્ખૂનં વસનટ્ઠાનસદિસં અહોસિ.

સમ્બહુલા નુ ખોતિ ભગવતો બોધિપલ્લઙ્કેયેવ સબ્બકિલેસાનં સમુગ્ઘાટિતત્તા સંસયો નામ નત્થિ, વિતક્કપુબ્બભાગા પુચ્છા, વિતક્કપુબ્બભાગે ચાયં નુકારો નિપાતમત્તો. પાટિમત્થકં ગચ્છન્તે અવિનિચ્છિતો નામ ન હોતિ. ઇતો કિર પુબ્બે ભગવતા દસ દ્વાદસ ભિક્ખૂ એકટ્ઠાને વસન્તા ન દિટ્ઠપુબ્બા.

અથસ્સ એતદહોસિ – ગણવાસો નામાયં વટ્ટે આચિણ્ણસમાચિણ્ણો નદીઓતિણ્ણઉદકસદિસો, નિરયતિરચ્છાનયોનિપેત્તિવિસયાસુરકાયેસુપિ, મનુસ્સલોક-દેવલોકબ્રહ્મલોકેસુપિ ગણવાસોવ આચિણ્ણો. દસયોજનસહસ્સો હિ **નિરયો** તિપુચુણ્ણભરિતા નાળિ વિય સત્તેહિ નિરન્તરો, પઞ્ચવિધબન્ધનકમ્મકારણકરણટ્ઠાને સત્તાનં પમાણં વા પરિચ્છેદો વા નત્થિ, તથા વાસીહિ તચ્છનાદિઠાનેસુ, ઇતિ ગણભૂતાવ પચ્ચન્તિ. **તિરચ્છાનયોનિયં** એકસ્મિં વમ્મિકે ઉપસિકાનં પમાણં વા પરિચ્છેદો વા નત્થિ, તથા એકેકબિલાદીસુપિ કિપિલ્લિકાદીનં. તિરચ્છાનયોનિયમ્પિ ગણવાસોવ. **પેતનગરાનિ** ચ ગાવુતિકાનિ અડ્ઢયોજનિકાનિપિ પેતભરિતાનિ હોન્તિ. એવં પેત્તિવિસયેપિ ગણવાસોવ. **અસુરભવનં** દસયોજનસહસ્સં કણ્ણે પક્ખિત્તસૂચિયા કણ્ણબિલં વિય હોતિ. ઇતિ અસુરકાયેપિ ગણવાસોવ. **મનુસ્સલોકે** સાવત્થિયં સત્તપણ્ણાસ કુલસતસહસ્સાનિ, રાજગહે અન્તો ચ બહિ ચ અટ્ઠારસ મનુસ્સકોટિયો વસિંસુ. એવં અઞ્ઞેસુપિ ઠાનેસૂતિ મનુસ્સલોકેપિ ગણવાસોવ. **ભુમ્મદેવતા** આદિં કત્વા દેવલોકબ્રહ્મલોકેસુપિ ગણવાસોવ. એકેકસ્સ હિ દેવપુત્તસ્સ અડ્ઢતિયા નાટકકોટિયો હોન્તિ, નવપિ કોટિયો હોન્તિ, એકટ્ઠાને દસસહસ્સાપિ બ્રહ્માનો વસન્તિ.

તતો ચિન્તેસિ – ‘‘મયા સતસહસ્સકપ્પાધિકાનિ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ ગણવાસવિદ્ધંસનત્થં દસ પારમિયો પૂરિતા, ઇમે ચ ભિક્ખૂ ઇતો પટ્ઠાયેવ ગણં બન્ધિત્વા ગણાભિરતા જાતા અનનુચ્છવિકં કરોન્તી’’તિ. સો ધમ્મસંવેગં ઉપ્પાદેત્વા પુન ચિન્તેસિ – ‘‘સચે ‘એકટ્ઠાને દ્વીહિ ભિક્ખૂહિ ન વસિતબ્બ’ન્તિ સક્કા ભવેય્ય સિક્ખાપદં પઞ્ઞપેતું, સિક્ખાપદં પઞ્ઞાપેય્યં, ન ખો પનેતં સક્કા. હન્દાહં મહાસુઞ્ઞતાપટિપત્તિં નામ સુત્તન્તં દેસેમિ, યં સિક્ખાકામાનં કુલપુત્તાનં સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિ વિય નગરદ્વારે નિક્ખિત્તસબ્બકાયિકઆદાસો વિય ચ ભવિસ્સતિ. તતો યથા નામેકસ્મિં આદાસે ખત્તિયાદયો અત્તનો વજ્જં દિસ્વા તં પહાય અનવજ્જા હોન્તિ, એવમેવં મયિ પરિનિબ્બુતેપિ પઞ્ચવસ્સસહસ્સાનિ ઇમં સુત્તં આવજ્જિત્વા ગણં વિનોદેત્વા એકીભાવાભિરતા કુલપુત્તા વટ્ટદુક્ખસ્સ અન્તં કરિસ્સન્તી’’તિ. ભગવતો ચ મનોરથં પૂરેન્તા વિય ઇમં સુત્તં આવજ્જિત્વા ગણં વિનોદેત્વા વટ્ટદુક્ખં ખેપેત્વા પરિનિબ્બુતા કુલપુત્તા ગણનપથં વીતિવત્તા. વાલિકપિટ્ઠિવિહારેપિ હિ આભિધમ્મિકઅભયત્થેરો નામ વસ્સૂપનાયિકસમયે સમ્બહુલેહિ ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં ઇમં સુત્તં સજ્ઝાયિત્વા ‘‘સમ્માસમ્બુદ્ધો એવં કારેતિ, મયં કિં કરોમા’’તિ આહ. તે સબ્બેપિ અન્તોવસ્સે ગણં વિનોદેત્વા એકીભાવાભિરતા અરહત્તં પાપુણિંસુ. ગણભેદનં નામ ઇદં સુત્તન્તિ.

૧૮૬. ઘટાયાતિ એવંનામકસ્સ સક્કસ્સ. **વિહારે**તિ અયમ્પિ વિહારો નિગ્રોધારામસ્સેવ એકદેસે કાળખેમકસ્સ વિહારો વિય કતોતિ વેદિતબ્બો. **ચીવરકમ્મન્તિ** જિણ્ણમલિનાનં અગ્ગળટ્ઠાનુપ્પાદનધોવનાદીહિ કતપરિભણ્ડમ્પિ, ચીવરત્થાય ઉપ્પન્નવત્થાનં વિચારણસિબ્બનાદીહિ અકતં સંવિધાનમ્પિ વટ્ટતિ, ઇધ પન અકતં સંવિધાનં અધિપ્પેતં. મનુસ્સા હિ આનન્દત્થેરસ્સ ચીવરસાટકે અદંસુ. તસ્મા થેરો સમ્બહુલે ભિક્ખૂ ગહેત્વા તત્થ ચીવરકમ્મં અકાસિ. તેપિ ભિક્ખૂ પાતોવ સૂચિપાસકસ્સ પઞ્ઞાયનકાલતો પટ્ઠાય નિસિન્ના અપઞ્ઞાયનકાલે ઉટ્ઠહન્તિ. સૂચિકમ્મે નિટ્ઠિતેયેવ સેનાસનાનિ સંવિદહિસ્સામાતિ ન સંવિદહિંસુ. **ચીવરકારસમયો નો**તિ થેરો કિર ચિન્તેસિ – ‘‘અદ્ધા એતેહિ ભિક્ખૂહિ ન પટિસામિતાનિ સેનાસનાનિ, ભગવતા ચ દિટ્ઠાનિ ભવિસ્સન્તિ. ઇતિ અનત્તમનો સત્થા સુટ્ઠુ નિગ્ગહેતુકામો, ઇમેસં ભિક્ખૂનં ઉપત્થમ્ભો ભવિસ્સામી’’તિ; તસ્મા એવમાહ. અયં પનેત્થ અધિપ્પાયો – ‘‘ન, ભન્તે, ઇમે ભિક્ખૂ કમ્મારામા એવ, ચીવરકિચ્ચવસેન પન એવં વસન્તી’’તિ.

ન ખો, આનન્દાતિ, આનન્દ, કમ્મસમયો વા હોતુ અકમ્મસમયો વા, ચીવરકારસમયો વા હોતુ અચીવરકારસમયો વા, અથ ખો સઙ્ગણિકારામો ભિક્ખુ ન સોભતિયેવ. મા ત્વં અનુપત્થમ્ભટ્ઠાને ઉપત્થમ્ભો અહોસીતિ. તત્થ **સઙ્ગણિકા**તિ સકપરિસસમોધાનં. **ગણો**તિ નાનાજનસમોધાનં. ઇતિ સઙ્ગણિકારામો વા હોતુ ગણારામો વા, સબ્બથાપિ ગણબાહુલ્લાભિરતો ગણબન્ધનબદ્ધો ભિક્ખુ ન સોભતિ. પચ્છાભત્તે પન દિવાટ્ઠાનં સમ્મજ્જિત્વા સુધોતહત્થપાદો મૂલકમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા એકારામતમનુયુત્તો ભિક્ખુ બુદ્ધસાસને સોભતિ. **નેક્ખમ્મસુખન્તિ** કામતો નિક્ખન્તસ્સ સુખં. **પવિવેકસુખમ્પિ** કામપવિવેકસુખમેવ. રાગાદીનં પન વૂપસમત્થાય સંવત્તતીતિ **ઉપસમસુખં**. મગ્ગસમ્બોધત્થાય સંવત્તતીતિ **સમ્બોધિસુખં**. **નિકામલાભી**તિ કામલાભી ઇચ્છિતલાભી. **અકિચ્છલાભી**તિ અદુક્ખલાભી. **અકસિરલાભી**તિ વિપુલલાભી.

સામાયિકન્તિ અપ્પિતપ્પિતસમયે કિલેસેહિ વિમુત્તં. **કન્તન્તિ** મનાપં. **ચેતોવિમુત્તિન્તિ** રૂપારૂપાવચરચિત્તવિમુત્તિં. વુત્તઞ્હેતં – ‘‘ચત્તારિ ચ ઝાનાનિ ચતસ્સો ચ અરૂપસમાપત્તિયો, અયં સામાયિકો વિમોક્ખો’’તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૨૧૩). **અસામાયિકન્તિ** ન સમયવસેન કિલેસેહિ વિમુત્તં, અથ ખો અચ્ચન્તવિમુત્તં લોકુત્તરં વુત્તં. વુત્તઞ્હેતં – ‘‘ચત્તારો ચ અરિયમગ્ગા ચત્તારિ ચ સામઞ્ઞફલાનિ, અયં અસામાયિકો વિમોક્ખો’’તિ. **અકુપ્પન્તિ** કિલેસેહિ અકોપેતબ્બં.

એત્તાવતા કિં કથિતં હોતિ? સઙ્ગણિકારામો ભિક્ખુ ગણબન્ધનબદ્ધો નેવ લોકિયગુણં, ન ચ લોકુત્તરગુણં નિબ્બત્તેતું સક્કોતિ, ગણં વિનોદેત્વા પન એકાભિરતો સક્કોતિ. તથા હિ વિપસ્સી બોધિસત્તો ચતુરાસીતિયા પબ્બજિતસહસ્સેહિ પરિવુતો સત્ત વસ્સાનિ વિચરન્તો સબ્બઞ્ઞુગુણં નિબ્બત્તેતું નાસક્ખિ, ગણં વિનોદેત્વા સત્તદિવસે એકીભાવાભિરતો બોધિમણ્ડં આરુય્હ સબ્બઞ્ઞુગુણં નિબ્બત્તેસિ. અમ્હાકં બોધિસત્તો પઞ્ચવગ્ગિયેહિ સદ્ધિં છબ્બસ્સાનિ વિચરન્તો સબ્બઞ્ઞુગુણં નિબ્બત્તેતું નાસક્ખિ, તેસુ પક્કન્તેસુ એકીભાવાભિરતો બોધિમણ્ડં આરુય્હ સબ્બઞ્ઞુગુણં નિબ્બત્તેસિ.

એવં સઙ્ગણિકારામસ્સ ગુણાધિગમાભાવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ દોસુપ્પત્તિં દસ્સેન્તો **નાહં આનન્દા**તિઆદિમાહ. તત્થ **રૂપ**ન્તિ સરીરં. **યત્થ રત્તસ્સા**તિ યસ્મિં રૂપે રાગવસેન રત્તસ્સ. **ન ઉપ્પજ્જેય્યુ**ન્તિ યસ્મિં રૂપે રત્તસ્સ ન ઉપ્પજ્જેય્યું, તં રૂપં ન સમનુપસ્સામિ, અથ ખો સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાનાનં દસબલસાવકત્તુપગમનસઙ્ખાતેન અઞ્ઞથાભાવેન સઞ્ચયસ્સ વિય, ઉપાલિગહપતિનો અઞ્ઞથાભાવેન નાટપુત્તસ્સ વિય, પિયજાતિકસુત્તે સેટ્ઠિઆદીનં વિય ચ ઉપ્પજ્જન્તિયેવ.

૧૮૭. અયં ખો પનાનન્દાતિ કો અનુસન્ધિ? સચે હિ કોચિ દુબ્બુદ્ધી નવપબ્બજિતો વદેય્ય – ''સમ્માસમ્બુદ્ધો ખેત્તં પવિટ્ઠા ગાવિયો વિય અમ્હેયેવ ગણતો નીહરતિ, એકીભાવે નિયોજેતિ, સયં પન રાજરાજમહામત્તાદીહિ પરિવુતો વિહરતી''તિ, તસ્સ વચનોકાસુપચ્છેદનત્થં – ''ચક્કવાળપરિયન્તાય પરિસાય મજ્ઝે નિસિન્નોપિ તથાગતો એકકોવા''તિ દસ્સેતું ઇમં દેસનં આરભિ. તત્થ **સબ્બનિમિત્તાન**ન્તિ રૂપાદીનં સઙ્ખનિમિત્તાનં. **અજ્ઝત્ત**ન્તિ વિસયજ્ઝત્તં. **સુઞ્ઞત**ન્તિ સુઞ્ઞતફલસમાપત્તિં. **તત્ર ચે**તિ ઉપયોગત્થે ભુમ્મં, તં ચેતિ વુત્તં હોતિ. પુન **તત્રા**તિ તસ્મિં પરિસમજ્ઝે ઠિતો. **વિવેકનિન્નેના**તિ નિબ્બાનનિન્નેન. **બ્યન્તીભૂતેના**તિ આસવટ્ઠાનીયધમ્મેહિ વિગતન્તેન નિસ્સટેન વિસંયુત્તેન. **ઉય્યોજનિકપટિસંયુત્ત**ન્તિ ગચ્છથ તુમ્હેતિ એવં ઉય્યોજનિકેન વચનેન પટિસંયુત્તં.

કાય પન વેલાય ભગવા એવં કથેતિ? પચ્છાભત્તકિચ્ચવેલાય, વા પુરિમયામકિચ્ચવેલાય વા. ભગવા હિ પચ્છાભત્તે ગન્ધકુટિયં સીહસેય્યં કપ્પેત્વા વુટ્ઠાય ફલસમાપત્તિં અપ્પેત્વા નિસીદતિ. તસ્મિં સમયે ધમ્મસ્સવનત્થાય પરિસા સન્નિપતન્તિ. અથ ભગવા કાલં વિદિત્વા ગન્ધકુટિતો નિક્ખમિત્વા બુદ્ધાસનવરગતો ધમ્મં દેસેત્વા ભેસજ્જતેલપાકં ગણ્હન્તો વિય કાલં અનતિક્કમિત્વા વિવેકનિન્નેન ચિત્તેન પરિસં ઉય્યોજેતિ . પુરિમયામેપિ ''અભિક્કન્તા ખો વાસેટ્ઠા રત્તિ, યસ્સ દાનિ કાલં મઞ્ઞથા''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૯૯) એવં ઉય્યોજેતિ . બુદ્ધાનઞ્હિ બોધિપત્તિતો પટ્ઠાય દ્વે પઞ્ચવિઞ્ઞાણાનિપિ નિબ્બાનનિન્નાનેવ. **તસ્માતિહાનન્દા**તિ યસ્મા સુઞ્ઞતાવિહારો સન્તો પણીતો, તસ્મા.

૧૮૮. અજ્ઝત્તમેવાતિ ગોચરજ્ઝત્તમેવ. **અજ્ઝત્તં સુઞ્ઞત**ન્તિ ઇધ નિયકજ્ઝત્તં, અત્તનો પઞ્ચસુ ખન્ધેસુ નિસ્સિતન્તિ અત્થો. **સમ્પજાનો હોતી**તિ કમ્મટ્ઠાનસ્સ અસમ્પજ્જનભાવજાનનેન સમ્પજાનો. **બહિદ્ધા**તિ પરસ્સ પઞ્ચસુ ખન્ધેસુ. **અજ્ઝત્તબહિદ્ધા**તિ કાલેન અજ્ઝત્તં કાલેન બહિદ્ધા . **આનેઞ્જ**ન્તિ ઉભતોભાગવિમુત્તો ભવિસ્સામાતિ આનેઞ્જં અરૂપસમાપત્તિં મનસિ કરોતિ.

તસ્મિંયેવ પુરિમસ્મિન્તિ પાદકજ્ઝાનં સન્ધાય વુત્તં. અપગુણપાદકજ્ઝાનતો વુટ્ઠિતસ્સ હિ અજ્ઝત્તં સુઞ્ઞતં મનસિકરોતો તત્થ ચિત્તં ન પક્ખન્દતિ. તતો ''પરસ્સ સન્તાને નુ ખો કથ''ન્તિ બહિદ્ધા મનસિ કરોતિ, તત્થપિ ન પક્ખન્દતિ. તતો – ''કાલેન અત્તનો સન્તાને, કાલેન પરસ્સ સન્તાને નુ ખો કથ''ન્તિ અજ્ઝત્તબહિદ્ધા મનસિ

કરોતિ, તત્થપિ ન પક્ખન્દતિ. તતો ઉભતોભાગવિમુત્તો હોતુકામો ''અરૂપસમાપત્તિયં નુ ખો કથ''ન્તિ આનેઞ્જં મનસિ કરોતિ, તત્થપિ ન પક્ખન્દતિ. ઇદાનિ – ''ન મે ચિત્તં પક્ખન્દતીતિ વિસ્સટ્ઠવીરિયેન ઉપટ્ઠાકાદીનં પચ્છતો ન ચરિતબ્બં, પાદકજ્ઝાનમેવ પન સાધુકં પુનપ્પુનં મનસિકાતબ્બં. એવમસ્સ રુક્ખે છિન્દતો ફરસુમ્હિ અવહન્તે પુન નિસિતં કારેત્વા છિન્દન્તસ્સ છિજ્જેસુ ફરસુ વિય કમ્મટ્ઠાને મનસિકારો વહતી''તિ દસ્સેતું **તસ્મિંયેવા**તિઆદિમાહ. ઇદાનિસ્સ એવં પટિપન્નસ્સ યં યં મનસિ કરોતિ, તત્થ તત્થ મનસિકારો સમ્પજ્જતીતિ દસ્સેન્તો **પક્ખન્દતી**તિ આહ.

૧૮૯. ઇમિના વિહારેનાતિ ઇમિના સમથવિપસ્સનાવિહારેન. **ઇતિહ તત્થ સમ્પજાનો**તિ ઇતિ ચઙ્કમન્તોપિ તસ્મિં કમ્મટ્ઠાને સમ્પજ્જમાને ''સમ્પજ્જતિ મે કમ્મટ્ઠાન''ન્તિ જાનનેન સમ્પજાનો હોતિ. **સયતી**તિ નિપજ્જતિ. એત્થ કઞ્ચિ કાલં ચઙ્કમિત્વા – ''ઇદાનિ એત્તકં કાલં ચઙ્કમિતું સક્ખિસ્સામી''તિ ઞત્વા ઇરિયાપથં અહાપેત્વા ઠાતબ્બં. એસ નયો સબ્બવારેસુ . **ન કથેસ્સામીતિ, ઇતિહ તત્થા**તિ એવં ન કથેસ્સામીતિ જાનનેન તત્થ સમ્પજાનકારી હોતિ.

પુન દુતિયવારે **એવરૂપિં કથં કથેસ્સામી**તિ જાનનેન સમ્પજાનકારી હોતિ, ઇમસ્સ ભિક્ખુનો સમથવિપસ્સના તરુણાવ, તાસં અનુરક્ખણત્થં –

> ''આવાસો ગોચરો ભસ્સં, પુગ્ગલો અથ ભોજનં;
> ઉતુ ઇરિયાપથો ચેવ, સપ્પાયો સેવિતબ્બકો''તિ.

સત્ત સપ્પાયાનિ ઇચ્છિતબ્બાનિ. તેસં દસ્સનત્થમિદં વુત્તં. વિતક્કવારેસુ અવિતક્કનસ્સ ચ વિતક્કનસ્સ ચ જાનનેન સમ્પજાનતા વેદિતબ્બા.

૧૯૦. ઇતિ વિતક્કપહાનેન દ્વે મગ્ગે કથેત્વા ઇદાનિ તતિયમગ્ગસ્સ વિપસ્સનં આચિક્ખન્તો **પઞ્ચ ખો ઇમે, આનન્દ, કામગુણા**તિઆદિમાહ. **આયતને**તિ તેસુયેવ કામગુણેસુ કિસ્મિઞ્ચિદેવ કિલેસુપ્પત્તિકારણે. **સમુદાચારો**તિ સમુદાચરણતો અપ્પહીનકિલેસો. **એવં સન્ત**ન્તિ એવં વિજ્જમાનમેવ. **સમ્પજાનો**તિ કમ્મટ્ઠાનસ્સ અસમ્પત્તિજાનનેન સમ્પજાનો. દુતિયવારે **એવં સન્તમેત**ન્તિ એવં સન્તે એતં. **સમ્પજાનો**તિ કમ્મટ્ઠાનસમ્પત્તિજાનનેન સમ્પજાનો. અયઞ્હિ ''પહીનો નુ ખો મે પઞ્ચસુ કામગુણેસુ છન્દરાગો નો''તિ પચ્ચવેક્ખમાનો અપહીનભાવં ઞત્વા વીરિયં પગ્ગહેત્વા તં અનાગામિમગ્ગેન સમુગ્ઘાટેતિ, તતો મગ્ગાનન્તરં ફલં, ફલતો વુટ્ઠાય પચ્ચવેક્ખમાનો પહીનભાવં જાનાતિ, તસ્સ જાનનેન ''સમ્પજાનો હોતી''તિ વુત્તં.

૧૯૧. ઇદાનિ અરહત્તમગ્ગસ્સ વિપસ્સનં આચિક્ખન્તો **પઞ્ચ ખો ઇમે, આનન્દ, ઉપાદાનક્ખન્ધા**તિઆદિમાહ. તત્થ **સો પહીયતી**તિ રૂપે અસ્મીતિ માનો અસ્મીતિ છન્દો અસ્મીતિ અનુસયો પહીયતિ. તથા વેદનાદીસુ સમ્પજાનતા વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બા.

ઇમે ખો તે, આનન્દ, ધમ્માતિ હેટ્ઠા કથિતે સમથવિપસ્સનામગ્ગફલધમ્મે સન્ધાયાહ. **કુસલાયતિકા**તિ કુસલતો આગતા. કુસલા હિ કુસલાપિ હોન્તિ કુસલાયતિકાપિ, સેય્યથિદં, પઠમજ્ઝાનં કુસલં, દુતિયજ્ઝાનં કુસલઞ્ચેવ કુસલાયતિકઞ્ચ...પે॰... આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં કુસલં, નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં કુસલઞ્ચેવ કુસલાયતિકઞ્ચ, નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં કુસલં, સોતાપત્તિમગ્ગો કુસલો ચેવ કુસલાયતિકો ચ...પે॰... અનાગામિમગ્ગો કુસલો,

અરહત્તમગ્ગો કુસલો ચેવ કુસલાયતિકો ચ. તથા પઠમજ્ઝાનં કુસલં, તંસમ્પયુત્તકા ધમ્મા કુસલા ચેવ કુસલાયતિકા ચ...પે॰... અરહત્તમગ્ગો કુસલો, તંસમ્પયુત્તકા ધમ્મા કુસલા ચેવ કુસલાયતિકા ચ.

અરિયાતિ નિક્કિલેસા વિસુદ્ધા. **લોકુત્તરા**તિ લોકે ઉત્તરા વિસિટ્ઠા. **અનવક્કન્તા પાપિમતા**તિ પાપિમન્તેન મારેન અનોક્કન્તા. વિપસ્સનાપાદકા અટ્ઠ સમાપત્તિયો અપ્પેત્વા નિસિન્નસ્સ હિ ભિક્ખુનો ચિત્તં મારો ન પસ્સતિ, ‘‘ઇદં નામ આરમ્મણં નિસ્સાય સંવત્તતી’’તિ જાનિતું ન સક્કોતિ. તસ્મા ‘‘અનવક્કન્તા’’તિ વુત્તં.

તં કિં મઞ્ઞસીતિ ઇદં કસ્મા આહ? ગણેપિ એકો આનિસંસો અત્થિ, તં દસ્સેતું ઇદમાહ. **અનુબન્ધિતુ**ન્તિ અનુગચ્છિતું પરિચરિતું.

ન ખો, આનન્દાતિ એત્થ કિઞ્ચાપિ ભગવતા – ‘‘સુતાવુધો, ભિક્ખવે, અરિયસાવકો અકુસલં પજહતિ, કુસલં ભાવેતિ, સાવજ્જં પજહતિ, અનવજ્જં ભાવેતિ, સુદ્ધં અત્તાનં પરિહરતી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૭.૬૭) બહુસ્સુતો પઞ્ચાવુધસમ્પન્નો યોધો વિય કતો. યસ્મા પન સો સુતપરિયત્તિં ઉગ્ગહેત્વાપિ તદનુચ્છવિકં અનુલોમપટિપદં ન પટિપજ્જતિ, ન તસ્સ તં આવુધં હોતિ. યો પટિપજ્જતિ, તસ્સેવ હોતિ. તસ્મા એતદત્થં અનુબન્ધિતું નારહતીતિ દસ્સેન્તો **ન ખો, આનન્દા**તિ આહ.

ઇદાનિ યદત્થં અનુબન્ધિતબ્બો, તં દસ્સેતું **યા ચ ખો**તિઆદિમાહ. ઇતિ ઇમસ્મિં સુત્તે તીસુ ઠાનેસુ દસ કથાવત્થૂનિ આગતાનિ. ‘‘ઇતિ એવરૂપં કથં કથેસ્સામી’’તિ સપ્પાયાસપ્પાયવસેન આગતાનિ, ‘‘યદિદં સુત્તં ગેય્ય’’ન્તિ એત્થ સુતપરિયત્તિવસેન આગતાનિ, ઇમસ્મિં ઠાને પરિપૂરણવસેન આગતાનિ. તસ્મા ઇમસ્મિં સુત્તે દસ કથાવત્થૂનિ કથેન્તેન ઇમસ્મિં ઠાને ઠત્વા કથેતબ્બાનિ.

ઇદાનિ યસ્મા એકચ્ચસ્સ એકકસ્સ વિહરતોપિ અત્થો ન સમ્પજ્જતિ, તસ્મા તં સન્ધાય એકીભાવે આદીનવં દસ્સેન્તો **એવં સન્તે ખો, આનન્દા**તિઆદિમાહ. તત્થ **એવં સન્તે**તિ એવં એકીભાવે સન્તે.

૧૯૩. સત્થાતિ બાહિરકો તિત્થકરસત્થા. **અન્વાવત્તન્તી**તિ અનુઆવત્તન્તિ ઉપસઙ્કમન્તિ. **મુચ્છં કામયતી**તિ મુચ્છનતણ્હં પત્થેતિ, પવત્તેતીતિ અત્થો. **આચરિયૂપદ્દવેના**તિ અબ્ભન્તરે ઉપ્પન્નેન કિલેસૂપદ્દવેન આચરિયસ્સુપદ્દવો. સેસુપદ્દવેસુપિ એસેવ નયો. **અવધિંસુ ન**ન્તિ મારયિંસુ નં. એતેન હિ ગુણમરણં કથિતં.

વિનિપાતાયાતિ સુટ્ઠુ નિપતનાય. કસ્મા પન બ્રહ્મચારુપદ્દવોવ – ‘‘દુક્ખવિપાકતરો ચ કટુકવિપાકતરો ચ વિનિપાતાય ચ સંવત્તતી’’તિ વુત્તોતિ. બાહિરપબ્બજ્જા હિ અપ્પલાભા, તત્થ મહન્તો નિબ્બત્તેતબ્બગુણો નત્થિ, અટ્ઠસમાપત્તિપઞ્ચાભિઞ્ઞામત્તકમેવ હોતિ. ઇતિ યથા ગદ્રભપિટ્ઠિતો પતિતસ્સ મહન્તં દુક્ખં ન હોતિ, સરીરસ્સ પંસુમક્ખનમત્તમેવ હોતિ, એવં બાહિરસમયે લોકિયગુણમત્તતોવ પરિહાયતિ, તેન પુરિમં ઉપદ્દવદ્વયં ન એવં વુત્તં. સાસને પન પબ્બજ્જા મહાલાભા, તત્થ ચત્તારો મગ્ગા ચત્તારિ ફલાનિ નિબ્બાનન્તિ મહન્તા અધિગન્તબ્બગુણા. ઇતિ યથા ઉભતો સુજાતો ખત્તિયકુમારો હત્થિક્ખન્ધવરગતો નગરં અનુસઞ્ચરન્તો હત્થિક્ખન્ધતો પતિતો મહાદુક્ખં નિગચ્છતિ, એવં સાસનતો પરિહાયમાનો નવહિ લોકુત્તરગુણેહિ પરિહાયતિ. તેનાયં બ્રહ્મચારુપદ્દવો એવં વુત્તો.

૧૯૬. **તસ્મા**તિ યસ્મા સેસુપદ્દવેહિ બ્રહ્મચારુપદ્દવો દુક્ખવિપાકતરો, યસ્મા વા સપત્તપટિપત્તિં વીતિક્કમન્તો દીઘરત્તં અહિતાય દુક્ખાય સંવત્તતિ, મિત્તપટિપત્તિ હિતાય, તસ્મા. એવં ઉપરિમેનપિ હેટ્ઠિમેનપિ અત્થેન યોજેતબ્બં. **મિત્તવતાયા**તિ મિત્તપટિપત્તિયા. **સપત્તવતાયા**તિ વેરપટિપત્તિયા.

વોક્કમ્મ ચ સત્થુસાસનાતિ દુક્કટદુબ્ભાસિતમત્તમ્પિ હિ સઞ્ચિચ્ચ વીતિક્કમન્તો વોક્કમ્મ વત્તતિ નામ. તદેવ અવીતિક્કમન્તો ન વોક્કમ્મ વત્તતિ નામ.

ન વો અહં, આનન્દ, તથા પરક્કમિસ્સામીતિ અહં તુમ્હેસુ તથા ન પટિપજ્જિસ્સામિ. **આમકે**તિ અપક્કે. **આમકમત્તે**તિ આમકે નાતિસુક્ખે ભાજને. કુમ્ભકારો હિ આમકં નાતિસુક્ખં અપક્કં ઉભોહિ હત્થેહિ સણ્હિકં ગણ્હાતિ ''મા ભિજ્જતૂ''તિ. ઇતિ યથા કુમ્ભકારો તત્થ પટિપજ્જતિ, નાહં તુમ્હેસુ તથા પટિપજ્જિસ્સામિ. **નિગ્ગય્હ નિગ્ગય્હા**તિ સકિં ઓવદિત્વા તુણ્હી ન ભવિસ્સામિ, નિગ્ગણ્હિત્વા નિગ્ગણ્હિત્વા પુનપ્પુનં ઓવદિસ્સામિ અનુસાસિસ્સામિ. **પવય્હ પવય્હા**તિ દોસે પવાહેત્વા પવાહેત્વા. યથા પક્કભાજનેસુ કુમ્ભકારો ભિન્નછિન્નજજ્જરાનિ પવાહેત્વા એકતો કત્વા સુપક્કાનેવ આકોટેત્વા આકોટેત્વા ગણ્હાતિ, એવમેવ અહમ્પિ પવાહેત્વા પવાહેત્વા પુનપ્પુનં ઓવદિસ્સામિ અનુસાસિસ્સામિ. **યો સારો સો ઠસ્સતી**તિ એવં વો મયા ઓવદિયમાનાનં યો મગ્ગફલસારો, સો ઠસ્સતિ. અપિચ લોકિયગુણાપિ ઇધ સારોત્વેવ અધિપ્પેતા. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

મહાસુઞ્ઞતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. અચ્છરિયઅબ્ભુતસુત્તવણ્ણના

૧૯૭. **એવં મે સુત**ન્તિ અચ્છરિયઅબ્ભુતસુત્તં. તત્થ **યત્ર હિ નામા**તિ અચ્છરિયત્થે નિપાતો. યો નામ તથાગતોતિ અત્થો. **છિન્નપપઞ્ચે**તિ એત્થ પપઞ્ચા નામ તણ્હા માનો દિટ્ઠીતિ ઇમે તયો કિલેસા. **છિન્નવટુમે**તિ એત્થ **વટુમ**ન્તિ કુસલાકુસલકમ્મવટ્ટં વુચ્ચતિ. **પરિયાદિન્નવટ્ટે**તિ તસ્સેવ વેવચનં. **સબ્બદુક્ખવીતિવત્તે**તિ સબ્બં વિપાકવટ્ટસઙ્ખાતં દુક્ખં વીતિવત્તે. **અનુસ્સરિસ્સતી**તિ ઇદં યત્રાતિ નિપાતવસેન અનાગતવચનં, અત્થો પનેત્થ અતીતવસેન વેદિતબ્બો. ભગવા હિ તે બુદ્ધે અનુસ્સરિ, ન ઇદાનિ અનુસ્સરિસ્સતિ. **એવંજચ્ચા**તિ વિપસ્સીઆદયો ખત્તિયજચ્ચા, કકુસન્ધાદયો બ્રાહ્મણજચ્ચાતિ. **એવંગોત્તા**તિ વિપસ્સીઆદયો કોણ્ડઞ્ઞગોત્તા, કકુસન્ધાદયો કસ્સપગોત્તાતિ. **એવંસીલા**તિ લોકિયલોકુત્તરસીલેન એવંસીલા. **એવંધમ્મા**તિ એત્થ સમાધિપક્ખા ધમ્મા અધિપ્પેતા . લોકિયલોકુત્તરેન સમાધિના એવંસમાધિનોતિ અત્થો. **એવંપઞ્ઞા**તિ લોકિયલોકુત્તરપઞ્ઞાય એવંપઞ્ઞા. **એવંવિહારી**તિ એત્થ પન હેટ્ઠા સમાધિપક્ખાનં ધમ્માનં ગહિતત્તા વિહારો ગહિતોવ, પુન કસ્મા ગહિતમેવ ગણ્હાતીતિ ચે, ન ઇદં ગહિતમેવ. ઇદઞ્હિ નિરોધસમાપત્તિદીપનત્થં, તસ્મા એવંનિરોધસમાપત્તિવિહારીતિ અયમેત્થ અત્થો.

એવંવિમુત્તાતિ એત્થ વિક્ખમ્ભનવિમુત્તિ તદઙ્ગવિમુત્તિ સમુચ્છેદવિમુત્તિ પટિપ્પસ્સદ્ધિવિમુત્તિ નિસ્સરણવિમુત્તીતિ પઞ્ચવિધા વિમુત્તિયો. તત્થ અટ્ઠ સમાપત્તિયો સયં વિક્ખમ્ભિતેહિ નીવરણાદીહિ વિમુત્તત્તા **વિક્ખમ્ભનવિમુત્તી**તિ સઙ્ખં ગચ્છન્તિ. અનિચ્ચાનુપસ્સનાદિકા સત્ત અનુપસ્સના સયં તસ્સ તસ્સ પચ્ચનીકઙ્ગવસેન પરિચત્તાહિ નિચ્ચસઞ્ઞાદીહિ વિમુત્તત્તા **તદઙ્ગવિમુત્તી**તિ સઙ્ખં ગચ્છન્તિ. ચત્તારો અરિયમગ્ગા સયં સમુચ્છિન્નેહિ

કિલેસેહિ વિમુત્તત્તા **સમુચ્છેદવિમુત્તી**તિ સઙ્ખં ગચ્છન્તિ. ચત્તારિ સામઞ્ઞફલાનિ મગ્ગાનુભાવેન કિલેસાનં પટિપ્પસ્સદ્ધન્તે ઉપ્પન્નત્તા **પટિપ્પસ્સદ્ધિવિમુત્તી**તિ સઙ્ખં ગચ્છન્તિ. નિબ્બાનં સબ્બકિલેસેહિ નિસ્સટત્તા અપગતત્તા દૂરે ઠિતત્તા **નિસ્સરણવિમુત્તી**તિ સઙ્ખં ગતં. ઇતિ ઇમાસં પઞ્ચન્નં વિમુત્તીનં વસેન એવંવિમુત્તાતિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

૧૯૯. તસ્માતિહાતિ યસ્મા ત્વં ''તથાગતા અચ્છરિયા''તિ વદસિ, તસ્મા તં ભિય્યોસો મત્તાય પટિભન્તુ તથાગતસ્સ અચ્છરિયા અબ્ભુતધમ્માતિ. **સતો સમ્પજાનો**તિ એત્થ દ્વેસમ્પજઞ્ઞાનિ મનુસ્સલોકે દેવલોકે ચ. તત્થ વેસ્સન્તરજાતકે બ્રાહ્મણસ્સ દ્વે પુત્તે દત્વા પુનદિવસે સક્કસ્સ દેવિં દત્વા સક્કેન પસીદિત્વા દિન્ને અટ્ઠ વરે ગણ્હન્તો –

> ''ઇતો વિમુચ્ચમાનાહં, સગ્ગગામી વિસેસગૂ;
> અનિવત્તી તતો અસ્સં, અટ્ઠમેતં વરં વરે''તિ. (જા॰ ૨.૨૨.૨૩૦૦) –

એવં તુસિતભવને મે પટિસન્ધિ હોતૂતિ વરં અગ્ગહેસિ, તતો પટ્ઠાય તુસિતભવને ઉપ્પજ્જિસ્સામીતિ જાનાતિ, ઇદં મનુસ્સલોકે સમ્પજઞ્ઞં. વેસ્સન્તરત્તભાવતો પન ચુતો પુન તુસિતભવને નિબ્બત્તિત્વા નિબ્બત્તોસ્મીતિ અઞ્ઞાસિ, ઇદં દેવલોકે સમ્પજઞ્ઞં.

કિં પન સેસદેવતા ન જાનન્તીતિ? નો ન જાનન્તિ. તા પન ઉય્યાનવિમાનકપ્પરુક્ખે ઓલોકેત્વા દેવનાટકેહિ તૂરિયસદ્દેન પબોધિતા ''મારિસ અયં દેવલોકો તુમ્હે ઇધ નિબ્બત્તા''તિ સારિતા જાનન્તિ. બોધિસત્તો પઠમજવનવારે ન જાનાતિ, દુતિયજવનતો પટ્ઠાય જાનાતિ. ઇચ્ચસ્સ અઞ્ઞેહિ અસાધારણજાનનં હોતિ.

અટ્ઠાસીતિ એત્થ કિઞ્ચાપિ અઞ્ઞેપિ દેવા તત્થ ઠિતા ઠિતમ્હાતિ જાનન્તિ, તે પન છસુ દ્વારેસુ બલવતા ઇટ્ઠારમ્મણેન અભિભુય્યમાના સતિં વિસ્સજ્જેત્વા અત્તનો ભુત્તપીતભાવમ્પિ અજાનન્તા આહારૂપચ્છેદેન કાલં કરોન્તિ. બોધિસત્તસ્સ કિં તથારૂપં આરમ્મણં નત્થીતિ? નો નત્થિ. સો હિ સેસદેવે દસહિ ઠાનેહિ અધિગ્ગણ્હાતિ, આરમ્મણેન પન અત્તાનં મદ્દિતું ન દેતિ, તં આરમ્મણં અભિભવિત્વા તિટ્ઠતિ. તેન વુત્તં – ''સતો સમ્પજાનો, આનન્દ, બોધિસત્તો તુસિતે કાયે અટ્ઠાસી''તિ.

૨૦૦. યાવતાયુકન્તિ સેસત્તભાવેસુ કિં યાવતાયુકં ન તિટ્ઠત્તીતિ? આમ ન તિટ્ઠતિ. અઞ્ઞદા હિ દીઘાયુકદેવલોકે નિબ્બત્તો તત્થ પારમિયો ન સક્કા પૂરેતુન્તિ અક્ખીનિ નિમીલેત્વા અધિમુત્તિકાલંકિરિયં નામ કત્વા મનુસ્સલોકે નિબ્બત્તતિ . અયં કાલઙ્કિરિયા અઞ્ઞેસં ન હોતિ. તદા પન અદિન્નદાનં નામ નત્થિ, અરક્ખિતસીલં નામ નત્થિ, સબ્બપારમીનં પૂરિતત્તા યાવતાયુકં અટ્ઠાસિ.

સતો સમ્પજાનો તુસિતા કાયા ચવિત્વા માતુકુચ્છિં ઓક્કમતીતિ એવં તાવ સબ્બપારમિયો પૂરેત્વા તદા બોધિસત્તો યાવતાયુકં અટ્ઠાસિ. દેવતાનં પન – ''મનુસ્સગણનાવસેન ઇદાનિ સત્તહિ દિવસેહિ ચુતિ ભવિસ્સતી''તિ પઞ્ચ પુબ્બનિમિત્તાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ – માલા મિલાયન્તિ, વત્થાનિ કિલિસ્સન્તિ, કચ્છેહિ સેદા મુચ્ચન્તિ, કાયે દુબ્બણ્ણિયં ઓક્કમતિ, દેવો દેવાસને ન સણ્ઠાતિ.

તત્થ **માલાતિ** પટિસન્ધિગ્ગહણદિવસે પિળન્ધનમાલા. તા કિર સટ્ઠિસતસહસ્સાધિકા સત્તપણ્ણાસ-વસ્સકોટિયો અમિલાયિત્વા તદા મિલાયન્તિ. **વત્થેસુ**પિ એસેવ નયો. એત્તકં પન કાલં દેવાનં નેવ સીતં ન ઉણ્હં હોતિ, તસ્મિં કાલે સરીરતો બિન્દુબિન્દુવસેન **સેદા** મુચ્ચન્તિ. એત્તકઞ્ચ કાલં તેસં સરીરે ખણ્ડિચ્ચપાલિચ્ચાદિવસેન **વિવણ્ણતા** ન પઞ્ઞાયતિ, દેવધીતા સોળસવસ્સુદ્દેસિકા વિય, દેવપુત્તા વીસતિવસ્સુદ્દેસિકા વિય ખાયન્તિ. મરણકાલે પન નેસં કિલન્તરૂપો અત્તભાવો હોતિ. એત્તકઞ્ચ નેસં કાલં દેવલોકે **ઉક્કણ્ઠિતા** નામ નત્થિ, મરણકાલે પન નિસ્સસન્તિ વિજમ્ભન્તિ, સકે આસને નાભિરમન્તિ.

ઇમાનિ પન પુબ્બનિમિત્તાનિ, યથા લોકે મહાપુઞ્ઞાનં રાજરાજમહામત્તાદીનંયેવ ઉક્કાપાતભૂમિચાલચન્દગ્ગાહાદીનિ નિમિત્તાનિ પઞ્ઞાયન્તિ, ન સબ્બેસં, એવમેવ મહેસક્ખાનં દેવતાનંયેવ પઞ્ઞાયન્તિ, ન સબ્બેસં. યથા ચ મનુસ્સેસુ પુબ્બનિમિત્તાનિ નક્ખત્તપાઠકાદયોવ જાનન્તિ, ન સબ્બે, એવમેવ તાનિપિ સબ્બે દેવા ન જાનન્તિ, પણ્ડિતા એવ પન જાનન્તિ. તત્થ યે ચ મન્દેન કુસલકમ્મેન નિબ્બત્તા દેવપુત્તા, તે તેસુ ઉપ્પન્નેસુ – ‘‘ઇદાનિ કો જાનાતિ, કુહિં નિબ્બત્તિસ્સામા’’તિ ભાયન્તિ. યે મહાપુઞ્ઞા, તે – ‘‘અમ્હેહિ દિન્નં દાનં રક્ખિતં સીલં ભાવિતં ભાવનં આગમ્મ ઉપરિદેવલોકેસુ સમ્પત્તિં અનુભવિસ્સામા’’તિ ન ભાયન્તિ. બોધિસત્તોપિ તાનિ પુબ્બનિમિત્તાનિ દિસ્વા ‘‘ઇદાનિ અનન્તરે અત્તભાવે બુદ્ધો ભવિસ્સામી’’તિ ન ભાયિ. અથસ્સ તેસુ નિમિત્તેસુ પાતુભૂતેસુ દસસહસ્સચક્કવાળદેવતા સન્નિપતિત્વા – ‘‘મારિસ તુમ્હેહિ દસ પારમિયો પૂરેન્તેહિ ન સક્કસમ્પત્તિં ન મારબ્રહ્મચક્કવત્તિસમ્પત્તિં પત્થેન્તેહિ પૂરિતા, લોકનિત્થરણત્થાય પન બુદ્ધત્તં પત્થયમાનેહિ પૂરિતા. સો વો ઇદાનિ કાલો મારિસ બુદ્ધત્તાય, સમયો મારિસ બુદ્ધત્તાયા’’તિ યાચન્તિ.

અથ મહાસત્તો દેવતાનં પટિઞ્ઞં અદત્વાવ કાલદીપદેસકુલજનેત્તિઆયુપરિચ્છેદવસેન **પઞ્ચમહાવિલોકનં** નામ વિલોકેસિ. તત્થ ‘‘કાલો નુ ખો, ન કાલો’’તિ પઠમં કાલં વિલોકેસિ. તત્થ વસ્સસતસહસ્સતો ઉદ્ધં વડ્ઢિતઆયુકાલો કાલો નામ ન હોતિ. કસ્મા? તદા હિ સત્તાનં જાતિજરામરણાનિ ન પઞ્ઞાયન્તિ, બુદ્ધાનઞ્ચ ધમ્મદેસના નામ તિલક્ખણમુત્તા નત્થિ, તેસં અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તાતિ કથેન્તાનં ‘‘કિં નામેતં કથેન્તી’’તિ નેવ સોતું ન સદ્દહાતું મઞ્ઞન્તિ, તતો અભિસમયો ન હોતિ, તસ્મિં અસતિ અનિય્યાનિકં સાસનં હોતિ. તસ્મા સો અકાલો. વસ્સસતતો ઊનઆયુકાલોપિ કાલો નામ ન હોતિ. કસ્મા? તદા હિ સત્તા ઉસ્સન્નકિલેસા હોન્તિ, ઉસ્સન્નકિલેસાનઞ્ચ દિન્નોવાદો ઓવાદટ્ઠાને ન તિટ્ઠતિ. ઉદકે દણ્ડરાજિ વિય ખિપ્પં વિગચ્છતિ. તસ્મા સોપિ અકાલો. સતસહસ્સતો પન પટ્ઠાય હેટ્ઠા વસ્સસતતો પટ્ઠાય ઉદ્ધં આયુકાલો કાલો નામ. તદા ચ વસ્સસતકાલો હોતિ. અથ મહાસત્તો ‘‘નિબ્બત્તિતબ્બકાલો’’તિ **કાલં** પસ્સિ.

તતો **દીપં** વિલોકેન્તો સપરિવારે ચત્તારો દીપે ઓલોકેત્વા – ‘‘તીસુ દીપેસુ બુદ્ધા ન નિબ્બત્તન્તિ, જમ્બુદીપેયેવ નિબ્બત્તન્તી’’તિ દીપં પસ્સિ.

તતો – ‘‘જમ્બુદીપો નામ મહા, દસયોજનસહસ્સપરિમાણો, કતરસ્મિં નુ ખો પદેસે બુદ્ધા નિબ્બત્તન્તી’’તિ **દેસં** વિલોકેન્તો મજ્ઝિમદેસં પસ્સિ. મજ્ઝિમદેસો નામ ‘‘પુરત્થિમાય દિસાય ગજઙ્ગલં નામ નિગમો’’તિઆદિના નયેન વિનયે (મહાવ॰ ૨૫૯) વુત્તોવ. સો પન આયામતો તીણિ યોજનસતાનિ. વિત્થારતો અડ્ઢતિયાનિ, પરિક્ખેપતો નવયોજનસતાનીતિ. એતસ્મિઞ્હિ પદેસે ચત્તારિ અટ્ઠ સોળસ વા અસઙ્ખ્યેય્યાનિ, કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ પારમિયો પૂરેત્વા સમ્માસમ્બુદ્ધા ઉપ્પજ્જન્તિ. દ્વે અસઙ્ખ્યેય્યાનિ, કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ પારમિયો પૂરેત્વા પચ્ચેકબુદ્ધા ઉપ્પજ્જન્તિ, એકં અસઙ્ખ્યેય્યં, કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ પારમિયો પૂરેત્વા સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાનાદયો મહાસાવકા

ઉપ્પજ્જન્તિ, ચતુન્નં મહાદીપાનં દ્વિસહસ્સાનં પરિત્તદીપાનઞ્ચ ઇસ્સરિયાધિપચ્ચકારકચક્કવત્તિરાજાનો ઉપ્પજ્જન્તિ, અઞ્ઞે ચ મહેસક્ખા ખત્તિયબ્રાહ્મણગહપતિમહાસાલા ઉપ્પજ્જન્તિ. ઇદઞ્ચેત્થ કપિલવત્થુ નામ નગરં, તત્થ મયા નિબ્બત્તિતબ્બન્તિ નિટ્ઠમગમાસિ.

તતો **કુલં** વિલોકેન્તો – ''બુદ્ધા નામ લોકસમ્મતે કુલે નિબ્બત્તન્તિ, ઇદાનિ ચ ખત્તિયકુલં લોકસમ્મતં, તત્થ નિબ્બત્તિસ્સામિ, સુદ્ધોદનો નામ રાજા મે પિતા ભવિસ્સતી''તિ કુલં પસ્સિ.

તતો **માતરં** વિલોકેન્તો – ''બુદ્ધમાતા નામ લોલા સુરાધુત્તા ન હોતિ, કપ્પસતસહસ્સં પૂરિતપારમી જાતિતો પટ્ઠાય અખણ્ડપઞ્ચસીલા હોતિ, અયઞ્ચ મહામાયા નામ દેવી એદિસા. અયં મે માતા ભવિસ્સતિ. કિત્તકં પનસ્સા આયૂ''તિ આવજ્જન્તો – ''દસન્નં માસાનં ઉપરિ સત્ત દિવસાની''તિ પસ્સિ.

ઇતિ ઇમં **પઞ્ચમહાવિલોકનં** વિલોકેત્વા – ''કાલો મે મારિસા બુદ્ધભાવાયા''તિ દેવતાનં સઙ્ગહં કરોન્તો પટિઞ્ઞં દત્વા ''ગચ્છથ તુમ્હે''તિ તા દેવતા ઉય્યોજેત્વા તુસિતદેવતાહિ પરિવુતો તુસિતપુરે નન્દનવનં પાવિસિ. સબ્બદેવલોકેસુ હિ નન્દનવનં અત્થિયેવ. તત્થ નં દેવતા – ''ઇતો ચુતો સુગતિં ગચ્છ, ઇતો ચુતો સુગતિં ગચ્છા''તિ પુબ્બેકતકુસલકમ્મોકાસં સારયમાના વિચરન્તિ. સો એવં દેવતાહિ કુસલં સારયમાનાહિ પરિવુતો તત્થ વિચરન્તોવ ચવિ.

એવં ચુતો ચવામીતિ પજાનાતિ, ચુતિચિત્તં ન જાનાતિ. પટિસન્ધિં ગહેત્વાપિ પટિસન્ધિચિત્તં ન જાનાતિ, ઇમસ્મિં મે ઠાને પટિસન્ધિ ગહિતાતિ એવં પન જાનાતિ. કેચિ પન થેરા ''આવજ્જનપરિયાયો નામ લદ્ધું વટ્ટતિ, દુતિયતતિયચિત્તવારેયેવ જાનિસ્સતી''તિ વદન્તિ. તિપિટકમહાસીવત્થેરો પનાહ – ''મહાસત્તાનં પટિસન્ધિ ન અઞ્ઞેસં પટિસન્ધિસદિસા, કોટિપ્પત્તં તેસં સતિસમ્પજઞ્ઞં. યસ્મા પન તેનેવ ચિત્તેન તં ચિત્તં ઞાતું ન સક્કા, તસ્મા ચુતિચિત્તં ન જાનાતિ. ચુતિક્ખણેપિ ચવામીતિ પજાનાતિ, પટિસન્ધિં ગહેત્વાપિ પટિસન્ધિચિત્તં ન જાનાતિ, અસુકસ્મિં ઠાને પટિસન્ધિ ગહિતાતિ પજાનાતિ, તસ્મિં કાલે દસસહસ્સી કમ્પતી''તિ. એવં સતો સમ્પજાનો માતુકુચ્છિં ઓક્કમન્તો પન એકૂનવીસતિયા પટિસન્ધિચિત્તેસુ મેત્તાપુબ્બભાગસ્સ સોમનસ્સ-સહગત-ઞાણસમ્પયુત્ત-અસઙ્ખારિક-કુસલચિત્તસ્સ સદિસમહાવિપાકચિત્તેન પટિસન્ધિં ગણ્હિ. મહાસીવત્થેરો પન ''ઉપેક્ખાસહગતેના''તિ આહ.

પટિસન્ધિં ગણ્હન્તો પન આસાળ્હીપુણ્ણમાયં ઉત્તરાસાળ્હનક્ખત્તેન અગ્ગહેસિ. તદા કિર મહામાયા પુરે પુણ્ણમાય સત્તમદિવસતો પટ્ઠાય વિગતસુરાપાનં માલાગન્ધવિભૂસનસમ્પન્નં નક્ખત્તકીળં અનુભવમાના સત્તમે દિવસે પાતો વુટ્ઠાય ગન્ધોદકેન ન્હાયિત્વા સબ્બાલઙ્કારવિભૂસિતા વરભોજનં ભુઞ્જિત્વા ઉપોસથઙ્ગાનિ અધિટ્ઠાય સિરીગબ્ભં પવિસિત્વા સિરીસયને નિપન્ના નિદ્દં ઓક્કમમાના ઇદં સુપિનં અદ્દસ – ''ચત્તારો કિર નં મહારાજાનો સયનેનેવ સદ્ધિં ઉક્ખિપિત્વા અનોતત્તદહં નેત્વા એકમન્તં અટ્ઠંસુ. અથ નેસં દેવિયો આગન્ત્વા મનુસ્સમલહરણત્થં ન્હાપેત્વા દિબ્બવત્થં નિવાસેત્વા ગન્ધેહિ વિલિમ્પેત્વા દિબ્બપુપ્ફાનિ પિળન્ધિત્વા તતો અવિદૂરે રજતપબ્બતો, તસ્સ અન્તો કનકવિમાનં અત્થિ, તસ્મિં પાચીનતો સીસં કત્વા નિપજ્જાપેસું. અથ બોધિસત્તો સેતવરવારણો હુત્વા તતો અવિદૂરે એકો સુવણ્ણપબ્બતો, તત્થ ચરિત્વા તતો ઓરુય્હ રજતપબ્બતં અભિરુહિત્વા ઉત્તરદિસતો આગમ્મ કનકવિમાનં પવિસિત્વા માતરં પદક્ખિણં કત્વા દક્ખિણપસ્સં ફાલેત્વા કુચ્છિં પવિટ્ઠસદિસો અહોસિ.

અથ પબુદ્ધા દેવી તં સુપિનં રઞ્ઞો આરોચેસિ. રાજા પભાતાય રત્તિયા ચતુસટ્ઠિમત્તે બ્રાહ્મણપામોક્ખે પક્કોસાપેત્વા હરિતૂપલિત્તાય લાજાદીહિ કતમઙ્ગલસક્કારાય ભૂમિયા મહારહાનિ આસનાનિ પઞ્ઞાપેત્વા તત્થ નિસિન્નાનં બ્રાહ્મણાનં સપ્પિમધુસક્કરાભિસઙ્ખારસ્સ વરપાયાસસ્સ સુવણ્ણરજતપાતિયો પૂરેત્વા સુવણ્ણરજતપાતીતિહેવ પટિકુજ્જિત્વા અદાસિ, અઞ્ઞેહિ ચ અહતવત્થકપિલગાવીદાનાદીહિ તે સન્તપ્પેસિ. અથ નેસં સબ્બકામસન્તપ્પિતાનં સુપિનં આરોચાપેત્વા – ‘‘કિં ભવિસ્સતી’’તિ પુચ્છિ. બ્રાહ્મણા આહંસુ – ‘‘મા ચિન્તયિ મહારાજ, દેવિયા તે કુચ્છિમ્હિ ગબ્ભો પતિટ્ઠિતો, સો ચ ખો પુરિસગબ્ભો, ન ઇત્થિગબ્ભો, પુત્તો તે ભવિસ્સતિ. સો સચે અગારં અજ્ઝાવસિસ્સતિ, રાજા ભવિસ્સતિ ચક્કવત્તી. સચે અગારા નિક્ખમ્મ પબ્બજિસ્સતિ, બુદ્ધો ભવિસ્સતિ લોકે વિવટ્ટચ્છદો’’તિ. એવં સતો સમ્પજાનો બોધિસત્તો તુસિતકાયા ચવિત્વા માતુકુચ્છિં ઓક્કમતિ.

તત્થ **સતો સમ્પજાનો**તિ ઇમિના ચતુત્થાય ગબ્ભાવક્કન્તિયા ઓક્કમતીતિ દસ્સેતિ. ચતસ્સો હિ ગબ્ભાવક્કન્તિયો.

‘‘ચતસ્સો ઇમા, ભન્તે, ગબ્ભાવક્કન્તિયો. ઇધ, ભન્તે, એકચ્ચો અસમ્પજાનો માતુકુચ્છિં ઓક્કમતિ, અસમ્પજાનો માતુકુચ્છિસ્મિં ઠાતિ, અસમ્પજાનો માતુકુચ્છિમ્હા નિક્ખમતિ, અયં પઠમા ગબ્ભાવક્કન્તિ.

પુન ચપરં, ભન્તે, ઇધેકચ્ચો સમ્પજાનો માતુકુચ્છિં ઓક્કમતિ, અસમ્પજાનો માતુકુચ્છિસ્મિં ઠાતિ, અસમ્પજાનો માતુકુચ્છિમ્હા નિક્ખમતિ, અયં દુતિયા ગબ્ભાવક્કન્તિ.

પુન ચપરં, ભન્તે, ઇધેકચ્ચો સમ્પજાનો માતુકુચ્છિં ઓક્કમતિ, સમ્પજાનો માતુકુચ્છિસ્મિં ઠાતિ, અસમ્પજાનો માતુકુચ્છિમ્હા નિક્ખમતિ, અયં તતિયા ગબ્ભાવક્કન્તિ.

પુન ચપરં, ભન્તે, ઇધેકચ્ચો સમ્પજાનો માતુકુચ્છિં ઓક્કમતિ, સમ્પજાનો માતુકુચ્છિસ્મિં ઠાતિ, સમ્પજાનો માતુકુચ્છિમ્હા નિક્ખમતિ, અયં ચતુત્થા ગબ્ભાવક્કન્તી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૪૭).

એતાસુ પઠમા લોકિયમનુસ્સાનં હોતિ, દુતિયા અસીતિમહાસાવકાનં, તતિયા દ્વિન્નં અગ્ગસાવકાનં પચ્ચેકબોધિસત્તાનઞ્ચ. તે કિર કમ્મજવાતેહિ ઉદ્ધંપાદા અધોસિરા અનેકસતપોરિસે પપાતે વિય યોનિમુખે તાળચ્છિગ્ગલેન હત્થી વિય અતિવિય સમ્બાધેન યોનિમુખેન નિક્ખમમાના અનન્તં દુક્ખં પાપુણન્તિ. તેન નેસં ‘‘મયં નિક્ખમામા’’તિ સમ્પજાનતા ન હોતિ. ચતુત્થા સબ્બઞ્ઞુબોધિસત્તાનં. તે હિ માતુકુચ્છિસ્મિં પટિસન્ધિં ગણ્હન્તાપિ જાનન્તિ, તત્થ વસન્તાપિ જાનન્તિ. નિક્ખમનકાલેપિ નેસં કમ્મજવાતા ઉદ્ધંપાદે અધોસિરે કત્વા ખિપિતું ન સક્કોન્તિ, દ્વે હત્થે પસારેત્વા અક્ખીનિ ઉમ્મીલેત્વા ઠિતકાવ નિક્ખમન્તિ.

૨૦૧. માતુકુચ્છિં ઓક્કમતીતિ એત્થ માતુકુચ્છિં ઓક્કન્તો હોતીતિ અત્થો. ઓક્કન્તે હિ તસ્મિં એવં હોતિ, ન ઓક્કમમાને. **અપ્પમાણો**તિ બુદ્ધપ્પમાણો, વિપુલોતિ અત્થો. **ઉળારો**તિ તસ્સેવ વેવચનં. **દેવાનુભાવન્તિ** એત્થ દેવાનં અયમાનુભાવો – નિવત્થવત્થસ્સ પભા દ્વાદસ યોજનાનિ ફરતિ, તથા સરીરસ્સ, તથા અલઙ્કારસ્સ, તથા વિમાનસ્સ, તં અતિક્કમિત્વાતિ અત્થો.

લોકન્તરિકાતિ તિણ્ણં તિણ્ણં ચક્કવાળાનં અન્તરા એકેકો લોકન્તરિકા હોતિ, તિણ્ણં સકટચક્કાનં પત્તાનં વા અઞ્ઞમઞ્ઞં આહચ્ચ ઠપિતાનં મજ્ઝે ઓકાસો વિય. સો પન લોકન્તરિકનિરયો પરિમાણતો અટ્ઠયોજનસહસ્સો

હોતિ. **અઘાતિ** નિચ્ચવિવટા. **અસંવુતાતિ** હેટ્ઠાપિ અપ્પતિટ્ઠા. **અન્ધકારાતિ** તમભૂતા. **અન્ધકારતિમિસાતિ** ચક્ખુવિઞ્ઞાણુપ્પત્તિનિવારણતો અન્ધભાવકરણતિમિસેન સમન્નાગતા. તત્થ કિર ચક્ખુવિઞ્ઞાણં ન જાયતિ. **એવંમહિદ્ધિકાતિ** ચન્દિમસૂરિયા કિર એકપ્પહારેનેવ તીસુ દીપેસુ પઞ્ઞાયન્તિ, એવંમહિદ્ધિકા. એકેકાય દિસાય નવનવયોજનસતસહસ્સાનિ અન્ધકારં વિધમિત્વા આલોકં દસ્સેન્તિ, એવં મહાનુભાવા. **આભાય નાનુભોન્તીતિ** અત્તનો પભાય નપ્પહોન્તિ. તે કિર ચક્કવાળપબ્બતસ્સ વેમજ્ઝેન ચરન્તિ, ચક્કવાળપબ્બતઞ્ચ અતિક્કમ્મ લોકન્તરિકનિરયો, તસ્મા તે તત્થ આભાય નપ્પહોન્તિ.

યેપિ તત્થ સત્તાતિ યેપિ તસ્મિં લોકન્તરમહાનિરયે સત્તા ઉપપન્ના. કિં પન કમ્મં કત્વા તે તત્થ ઉપ્પજ્જન્તીતિ? ભારિયં દારુણં માતાપિતૂનં ધમ્મિકસમણબ્રાહ્મણાનઞ્ચ ઉપરિ અપરાધં અઞ્ઞઞ્ચ દિવસે દિવસે પાણવધાદિસાહસિકકમ્મં કત્વા ઉપ્પજ્જન્તિ તમ્બપણ્ણિદીપે અભયચોરનાગચોરાદયો વિય. તેસં અત્તભાવો તિગાવુતિકો હોતિ, વગ્ગુલીનં વિય દીઘનખા હોન્તિ. તે રુક્ખે વગ્ગુલિયો વિય નખેહિ ચક્કવાળપાદે લગ્ગન્તિ. યદા પન સંસપ્પન્તા અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ હત્થપાસં ગતા હોન્તિ, અથ ‘‘ભક્ખો નો લદ્ધો’’તિ મઞ્ઞમાના તત્થ વાવટા વિપરિવત્તિત્વા લોકસન્ધારકઉદકે પતન્તિ. વાતે પહરન્તે મધુકફલાનિ વિય છિજ્જિત્વા ઉદકે પતન્તિ. પતિતમત્તા ચ અચ્ચન્તખારે ઉદકે પિટ્ઠપિણ્ડિ વિય વિલીયન્તિ.

અઞ્ઞેપિ કિર ભો સન્તિ સત્તાતિ – ‘‘યથા મયં મહાદુક્ખં અનુભવામ, એવં અઞ્ઞેપિ કિર સત્તા ઇદં દુક્ખં અનુભવન્તા ઇધૂપપન્ના’’તિ તં દિવસં પસ્સન્તિ. અયં પન ઓભાસો એકયાગુપાનમત્તમ્પિ ન તિટ્ઠતિ, યાવતા નિદ્દાયિત્વા પબુદ્ધો આરમ્મણં વિભાવેતિ, તત્તકં કાલં હોતિ. દીઘભાણકા પન ‘‘અચ્છરાસઙ્ઘાટમત્તમેવ વિજ્જુભાસો વિય નિચ્છરિત્વા કિં ઇદન્તિ ભણન્તાનંયેવ અન્તરધાયતી’’તિ વદન્તિ. **સઙ્કમ્પતીતિ** સમન્તતો કમ્પતિ. ઇતરદ્વયં પુરિમપસ્સેવ વેવચનં. પુન **અપ્પમાણો ચાતિઆદિ** નિગમનત્થં વુત્તં.

૨૦૨. ચત્તારો દેવપુત્તા ચતુદ્દિસં આરક્ખાય ઉપગચ્છન્તીતિ એત્થ **ચત્તારોતિ** ચતુન્નં મહારાજૂનં વસેન વુત્તં, દસસહસ્સચક્કવાળે પન ચત્તારો ચત્તારો કત્વા ચત્તાલીસદસસહસ્સા હોન્તિ. તત્થ ઇમસ્મિં ચક્કવાળે મહારાજાનો ખગ્ગહત્થા આગન્ત્વા બોધિસત્તસ્સ આરક્ખણત્થાય ઉપગન્ત્વા સિરીગબ્ભં પવિટ્ઠા, ઇતરે ગબ્ભદ્વારતો પટ્ઠાય અવરુદ્ધપંસુપિસાચકાદિયક્ખગણે પટિક્કમાપેત્વા યાવ ચક્કવાળા આરક્ખં ગણ્હિંસુ.

કિમત્થં પનાયં રક્ખા આગતા? નનુ પટિસન્ધિક્ખણે કલલકાલતો પટ્ઠાય સચેપિ કોટિસતસહસ્સા મારા કોટિસતસહસ્સં સિનેરું ઉક્ખિપિત્વા બોધિસત્તસ્સ વા બોધિસત્તમાતુયા વા અન્તરાયકરણત્થં આગચ્છેય્યું, સબ્બે અન્તરાવ અન્તરધાયેય્યું. વુત્તમ્પિ ચેતં ભગવતા રુહિરુપ્પાદવત્થુસ્મિં – ‘‘અટ્ઠાનમેતં, ભિક્ખવે, અનવકાસો, યં પરૂપક્કમેન તથાગતં જીવિતા વોરોપેય્ય. અનુપક્કમેન, ભિક્ખવે, તથાગતા પરિનિબ્બાયન્તિ. ગચ્છથ તુમ્હે, ભિક્ખવે, યથાવિહારં, અરક્ખિયા, ભિક્ખવે, તથાગતા’’તિ (ચૂળવ॰ ૩૪૧). એવમેતં, ન પરૂપક્કમેન તેસં જીવિતન્તરાયો અત્થિ. સન્તિ ખો પન અમનુસ્સા વિરૂપા દુદ્દસિકા, ભેરવરુપા પક્ખિનો, યેસં રૂપં દિસ્વા સદ્દં વા સુત્વા બોધિસત્તમાતુ ભયં વા સન્તાસો વા ઉપ્પજ્જેય્ય, તેસં નિવારણત્થાય રક્ખં અગ્ગહેસું. અપિચ ખો બોધિસત્તસ્સ પુઞ્ઞતેજેન સઞ્જાતગારવા અત્તનો ગારવચોદિતાપિ તે એવમકંસુ.

કિં પન તે અન્તોગબ્ભં પવિસિત્વા ઠિતા ચત્તારો મહારાજાનો બોધિસત્તમાતુયા અત્તાનં દસ્સેન્તિ ન દસ્સેન્તીતિ? ન્હાનમણ્ડનભોજનાદિસરીરકિચ્ચકાલે ન દસ્સેન્તિ, સિરીગબ્ભં પવિસિત્વા વરસયને નિપન્નકાલે પન

દસ્સેન્તિ. તત્થ કિઞ્ચાપિ અમનુસ્સદસ્સનં નામ મનુસ્સાનં સપ્પટિભયં હોતિ, બોધિસત્તમાતા પન અત્તનો ચેવ પુત્તસ્સ ચ પુઞ્ઞાનુભાવેન તે દિસ્વા ન ભાયતિ, પકતિઅન્તેપુરપાલકેસુ વિય અસ્સા તેસુ ચિત્તં ઉપ્પજ્જતિ.

૨૦૩. **પકતિયા સીલવતી**તિ સભાવેનેવ સીલસમ્પન્ના. અનુપ્પન્ને કિર બુદ્ધે મનુસ્સા તાપસપરિબ્બાજકાનં સન્તિકે વન્દિત્વા ઉક્કુટિકં નિસીદિત્વા સીલં ગણ્હન્તિ, બોધિસત્તમાતાપિ કાલદેવિલસ્સ ઇસિનો સન્તિકે ગણ્હાતિ. બોધિસત્તે પન કુચ્છિગતે અઞ્ઞસ્સ પાદમૂલે નિસીદિતું નામ ન સક્કા, સમાસને નિસીદિત્વા ગહિતસીલમ્પિ અવઞ્ઞા કારણમત્તં હોતિ. તસ્મા સયમેવ સીલં અગ્ગહેસીતિ વુત્તં હોતિ.

પુરિસેસૂતિ બોધિસત્તસ્સ પિતરં આદિં કત્વા કેસુચિ મનુસ્સેસુ પુરિસાધિપ્પાયચિત્તં નુપ્પજ્જતિ. તઞ્ચ ખો બોધિસત્તે ગારવેન, ન પહીનકિલેસતાય. બોધિસત્તમાતુ રૂપં પન સુકુસલાપિ સિપ્પિકા પોત્થકમ્માદીસુપિ કાતું ન સક્કોન્તિ, તં દિસ્વા પુરિસસ્સ રાગો નુપ્પજ્જતીતિ ન સક્કા વત્તું. સચે પન તં રત્તચિત્તો ઉપસઙ્કમિતુકામો હોતિ, પાદા ન વહન્તિ, દિબ્બસઙ્ખલિકા વિય બજ્ઝન્તિ. તસ્મા ''અનતિક્કમનીયા''તિઆદિ વુત્તં.

પઞ્ચન્નં કામગુણાનન્તિ પુબ્બે ''કામગુણૂપસંહિત''ન્તિ પુરિસાધિપ્પાયવસેન વત્થુપટિક્ખેપો કથિતો, ઇધ આરમ્મણપ્પટિલાભો દસ્સિતો. તદા કિર ''દેવિયા એવરૂપો પુત્તો કુચ્છિસ્મિં ઉપ્પન્નો''તિ, સુત્વા સમન્તતો રાજાનો મહગ્ઘઆભરણતૂરિયાદિવસેન પઞ્ચદ્વારારમ્મણવત્થુભૂતં પણ્ણાકારં પેસેન્તિ, બોધિસત્તસ્સ ચ બોધિસત્તમાતુયા ચ કતકમ્મસ્સ ઉસ્સન્નત્તા લાભસક્કારસ્સ પમાણપરિચ્છેદો નામ નત્થિ.

૨૦૪. **અકિલન્તકાયા**તિ યથા અઞ્ઞા ઇત્થિયો ગબ્ભભારેન કિલમન્તિ, હત્થપાદા ઉદ્ધુમાતકાદીનિ પાપુણન્તિ, ન એવં તસ્સા કોચિ કિલમથો અહોસિ. **તિરોકુચ્છિગતન્**તિ અન્તોકુચ્છિગતં. કલલાદિકાલં અતિક્કમિત્વા સઞ્જાતઅઙ્ગપચ્ચઙ્ગં અહીનિન્દ્રિયભાવં ઉપગતંયેવ પસ્સતિ. કિમત્થં પસ્સતિ? સુખવાસત્થં. યથેવ હિ માતા પુત્તેન સદ્ધિં નિસિન્ના વા નિપન્ના વા ''હત્થં વા પાદં વા ઓલમ્બન્તં ઉક્ખિપિત્વા સણ્ઠપેસ્સામી''તિ સુખવાસત્થં પુત્તં ઓલોકેતિ, એવં બોધિસત્તમાતાપિ યં તં માતુ ઉટ્ઠાનગમનપરિવત્તનનિસજ્જાદીસુ ઉણ્હસીતલોણિકતિત્તકકટુકાહારઅજ્ઝોહરણકાલેસુ ચ ગબ્ભસ્સ દુક્ખં ઉપ્પજ્જતિ, અત્થિ નુ ખો મે તં પુત્તસ્સાતિ સુખવાસત્થં બોધિસત્તં ઓલોકયમાના પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા નિસિન્નં બોધિસત્તં પસ્સતિ. યથા હિ અઞ્ઞે અન્તોકુચ્છિગતા પક્કાસયં અજ્ઝોત્થરિત્વા આમાસયં ઉક્ખિપિત્વા ઉદરપટલં પિટ્ઠિતો કત્વા પિટ્ઠિકણ્ટકં નિસ્સાય ઉક્કુટિકા દ્વીસુ મુટ્ઠીસુ હનુકં ઠપેત્વા દેવે વસ્સન્તે રુક્ખસુસિરે મક્કટા વિય નિસીદન્તિ, ન એવં બોધિસત્તો. બોધિસત્તો પન પિટ્ઠિકણ્ટકં પિટ્ઠિતો કત્વા ધમ્માસને ધમ્મકથિકો વિય પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા પુરત્થાભિમુખો નિસીદતિ. પુબ્બે કતકમ્મં પનસ્સા વત્થું સોધેતિ, સુદ્ધે વત્થુમ્હિ સુખુમચ્છવિલક્ખણં નિબ્બત્તતિ . અથ નં કુચ્છિગતં તચો પટિચ્છાદેતું ન સક્કોતિ, ઓલોકેન્તિયા બહિ ઠિતો વિય પઞ્ઞાયતિ. તમત્થં ઉપમાય વિભાવેન્તો **સેય્યથાપી**તિઆદિમાહ. બોધિસત્તો પન અન્તોકુચ્છિગતો માતરં ન પસ્સતિ. ન હિ અન્તોકુચ્છિયં ચક્ખુવિઞ્ઞાણં ઉપ્પજ્જતિ.

૨૦૫. **કાલં કરોતીતિ ન વિજાતભાવપચ્ચયા, આયુપરિક્ખયેનેવ. બોધિસત્તેન વસિતટ્ઠાનઞ્હિ ચેતિયકુટિસદિસં હોતિ અઞ્ઞેસં** અપરિભોગં, ન ચ સક્કા બોધિસત્તમાતરં અપનેત્વા અઞ્ઞં અગ્ગમહેસિટ્ઠાને ઠપેતુન્તિ તત્તકંયેવ બોધિસત્તમાતુ આયુપ્પમાણં હોતિ, તસ્મા તદા કાલં કરોતિ. કતરસ્મિં પન વયે કાલં કરોતીતિ? મજ્ઝિમવયે. પઠમવયસ્મિઞ્હિ સત્તાનં અત્તભાવે છન્દરાગો બલવા હોતિ, તેન તદા સઞ્જાતગબ્ભા

ઇત્થી તં ગબ્ભં અનુરક્ખિતું ન સક્કોન્તિ, ગબ્ભો બહ્વાબાધો હોતિ. મજ્ઝિમવયસ્સ પન દ્વે કોટ્ઠાસે અતિક્કમ્મ તતિયકોટ્ઠાસે વત્થું વિસદં હોતિ, વિસદે વત્થુમ્હિ નિબ્બત્તા દારકા અરોગા હોન્તિ. તસ્મા બોધિસત્તમાતાપિ પઠમવયે સમ્પત્તિં અનુભવિત્વા મજ્ઝિમવયસ્સ તતિયકોટ્ઠાસે વિજાયિત્વા કાલં કરોતિ.

નવ વા દસ વાતિ એત્થ વા-સદ્દેન વિકપ્પનવસેન સત્ત વા અટ્ઠ વા એકાદસ વા દ્વાદસ વાતિ એવમાદીનમ્પિ સઙ્ગહો વેદિતબ્બો. તત્થ સત્તમાસજાતો જીવતિ, સીતુણ્હક્ખમો પન ન હોતિ. અટ્ઠમાસજાતો ન જીવતિ, સેસા જીવન્તિ.

ઠિતાવાતિ ઠિતાવ હુત્વા. મહામાયાપિ દેવી ઉપવિજઞ્ઞા ઞાતિકુલઘરં ગમિસ્સામીતિ રઞ્ઞો આરોચેસિ. રાજા કપિલવત્થુતો દેવદહનગરગામિમગ્ગં અલઙ્કારાપેત્વા દેવિં સુવણ્ણસિવિકાય નિસીદાપેસિ. સકલનગરવાસિનો સક્યા પરિવારેત્વા ગન્ધમાલાદીહિ પૂજયમાના દેવિં ગહેત્વા પાયિંસુ. સા દેવદહનગરસ્સ અવિદૂરે લુમ્બિનિસાલવનુય્યાનં દિસ્વા ઉય્યાનવિચરણત્થાય ચિત્તં ઉપ્પાદેત્વા રઞ્ઞો સઞ્ઞં અદાસિ. રાજા ઉય્યાનં પટિજગ્ગાપેત્વા આરક્ખં સંવિદહાપેસિ. દેવિયા ઉય્યાનં પવિટ્ઠમત્તાય કાયદુબ્બલ્યં અહોસિ, અથસ્સા મઙ્ગલસાલમૂલે સિરીસયનં પઞ્ઞાપેત્વા સાણિયા પરિક્ખિપિંસુ. સા અન્તોસાણિં પવિસિત્વા સાલસાખં હત્થેન ગહેત્વા અટ્ઠાસિ. અથસ્સા તાવદેવ ગબ્ભવુટ્ઠાનં અહોસિ.

દેવા નં પઠમં પટિગ્ગણ્હન્તીતિ ખીણાસવા સુદ્ધાવાસબ્રહ્માનો પટિગ્ગણ્હન્તિ. કથં? સૂતિવેસં ગણ્હિત્વાતિ એકે. તં પન પટિક્ખિપિત્વા ઇદં વુત્તં – તદા બોધિસત્તમાતા સુવણ્ણખચિતં વત્થં નિવાસેત્વા મચ્છક્ખિસદિસં દુકૂલપટં યાવ પાદન્તાવ પારુપિત્વા અટ્ઠાસિ. અથસ્સા સલ્લહુકં ગબ્ભવુટ્ઠાનં અહોસિ ધમ્મકરણતો ઉદકનિક્ખમનસદિસં. અથ તે પકતિબ્રહ્મવેસેનેવ ઉપસઙ્કમિત્વા પઠમં સુવણ્ણજાલેન પટિગ્ગહેસું. તેસં હત્થતો મનુસ્સા દુકૂલચુમ્બટકેન પટિગ્ગહેસું. તેન વુત્તં – ''દેવા નં પઠમં પટિગ્ગણ્હન્તિ પચ્છા મનુસ્સા''તિ.

૨૦૬. **ચત્તારો નં દેવપુત્તા**તિ ચત્તારો મહારાજાનો. **પટિગ્ગહેત્વા**તિ અજિનપ્પવેણિયા પટિગ્ગહેત્વા. **મહેસક્ખો**તિ મહાતેજો મહાયસો લક્ખણસમ્પન્નોતિ અત્થો.

વિસદોવ નિક્ખમતીતિ યથા અઞ્ઞે સત્તા યોનિમગ્ગે લગ્ગન્તા ભગ્ગવિભગ્ગા નિક્ખમન્તિ, ન એવં નિક્ખમતિ, અલગ્ગો હુત્વા નિક્ખમતીતિ અત્થો. **ઉદેના**તિ ઉદકેન. **કેનચિ અસુચિના**તિ યથા અઞ્ઞે સત્તા કમ્મજવાતેહિ ઉદ્ધંપાદા અધોસિરા યોનિમગ્ગે પક્ખિત્તા સતપોરિસનરકપપાતં પતન્તા વિય તાળચ્છિદ્દેન નિક્કડ્ઢિયમાના હત્થી વિય મહાદુક્ખં અનુભવન્તા નાનાઅસુચિમક્ખિતાવ નિક્ખમન્તિ, ન એવં બોધિસત્તો. બોધિસત્તઞ્હિ કમ્મજવાતા ઉદ્ધંપાદં અધોસિરં કાતું ન સક્કોન્તિ. સો ધમ્માસનતો ઓતરન્તો ધમ્મકથિકો વિય નિસ્સેણિતો ઓતરન્તો પુરિસો વિય ચ દ્વે હત્થે ચ પાદે ચ પસારેત્વા ઠિતકોવ માતુકુચ્છિસમ્ભવેન કેનચિ અસુચિના અમક્ખિતોવ નિક્ખમતિ.

ઉદકસ્સ ધારાતિ ઉદકવટ્ટિયો. તાસુ સીતા સુવણ્ણકટાહે પતતિ, ઉણ્હા રજતકટાહે. ઇદઞ્ચ પથવીતલે કેનચિ અસુચિના અસમ્મિસ્સં તેસં પાનીયપરિભોજનીયઉદકઞ્ચેવ અઞ્ઞેહિ અસાધારણં કીળનઉદકઞ્ચ દસ્સેતું વુત્તં. અઞ્ઞસ્સ પન સુવણ્ણરજતઘટેહિ આહરિયમાનઉદકસ્સ ચેવ હંસવટ્ટકાદિપોક્ખરણિગતસ્સ ચ ઉદકસ્સ પરિચ્છેદો નત્થિ.

૨૦૭. સમ્પતિજાતોતિ મુહુત્તજાતો. પાળિયં પન માતુકુચ્છિતો નિક્ખન્તમત્તો વિય દસ્સિતો, ન પન એવં દટ્ઠબ્બં. નિક્ખન્તમત્તઞ્હિ તં પઠમં બ્રહ્માનો સુવણ્ણજાલેન પટિગ્ગણ્હિંસુ, તેસં હત્થતો ચત્તારો મહારાજાનો મઙ્ગલસમ્મતાય સુખસમ્ફસ્સાય અજિનપ્પવેણિયા, તેસં હત્થતો મનુસ્સા દુકૂલચુમ્બટકેન, મનુસ્સાનં હત્થતો મુચ્ચિત્વા પથવિયં પતિટ્ઠિતો.

સેતમ્હિ છત્તે અનુધારિયમાનેતિ દિબ્બસેતચ્છત્તે અનુધારિયમાને. એત્થ ચ છત્તસ્સ પરિવારાનિ ખગ્ગાદીનિ પઞ્ચ રાજકકુધભણ્ડાનિપિ આગતાનેવ. પાળિયં પન રાજગમને રાજા વિય છત્તમેવ વુત્તં. તેસુ છત્તમેવ પઞ્ઞાયતિ, ન છત્તગ્ગાહકા. તથા ખગ્ગ-તાલવણ્ટ-મોરહત્થક-વાળબીજનિ-ઉણ્હીસમત્તાયેવ પઞ્ઞાયન્તિ, ન તેસં ગાહકા. સબ્બાનિ કિર તાનિ અદિસ્સમાનરૂપા દેવતા ગણ્હિંસુ. વુત્તમ્પિ ચેતં –

‘‘અનેકસાખઞ્ચ સહસ્સમણ્ડલં,
છત્તં મરૂ ધારયુમન્તલિક્ખે;
સુવણ્ણદણ્ડા વિપતન્તિ ચામરા,
ન દિસ્સરે ચામરછત્તગાહકા’’તિ. (સુ॰ નિ॰ ૬૯૩);

સબ્બા ચ દિસાતિ ઇદં સત્તપદવીતિહારૂપરિ ઠિતસ્સ વિય સબ્બદિસાનુવિલોકનં વુત્તં, ન ખો પનેવં દટ્ઠબ્બં. મહાસત્તો હિ મનુસ્સાનં હત્થતો મુચ્ચિત્વા પુરત્થિમદિસં ઓલોકેસિ, અનેકચક્કવાળસહસ્સાનિ એકઙ્ગણાનિ અહેસું. તત્થ દેવમનુસ્સા ગન્ધમાલાદીહિ પૂજયમાના – ‘‘મહાપુરિસ ઇધ તુમ્હેહિ સદિસોપિ નત્થિ, કુતો ઉત્તરિતરો’’તિ આહંસુ. એવં ચતસ્સો દિસા, ચતસ્સો અનુદિસા, હેટ્ઠા, ઉપરીતિ દસપિ દિસા અનુવિલોકેત્વા અત્તના સદિસં અદિસ્વા અયં ઉત્તરા દિસાતિ સત્તપદવીતિહારેન અગમાસીતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **આસભિ**ન્તિ ઉત્તમં. **અગ્ગો**તિ ગુણેહિ સબ્બપઠમો. ઇતરાનિ દ્વે પદાનિ એતસ્સેવ વેવચનાનિ. **અયમન્તિમા જાતિ, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો**તિ પદદ્વયેન ઇમસ્મિં અત્તભાવે પત્તબ્બં અરહત્તં બ્યાકાસિ.

એત્થ ચ સમેહિ પાદેહિ પથવિયં પતિટ્ઠાનં ચતુઇદ્ધિપાદપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, ઉત્તરાભિમુખભાવો મહાજનં અજ્ઝોત્થરિત્વા અભિભવિત્વા ગમનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં , સત્તપદગમનં સત્તબોજ્ઝઙ્ગરતનપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, દિબ્બસેતચ્છત્તધારણં વિમુત્તિચ્છત્તપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, પઞ્ચરાજકકુધભણ્ડાનિ પઞ્ચહિ વિમુત્તીહિ વિમુચ્ચનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, દિસાનુવિલોકનં અનાવરણઞાણપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, આસભીવાચાભાસનં અપ્પટિવત્તિયધમ્મચક્કપ્પવત્તનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. ‘‘અયમન્તિમા જાતી’’તિ સીહનાદો અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાનસ્સ પુબ્બનિમિત્તન્તિ વેદિતબ્બં. ઇમે વારા પાળિયં આગતા, સમ્બહુલવારો પન આગતો, આહરિત્વા દીપેતબ્બો.

મહાપુરિસસ્સ હિ જાતદિવસે દસસહસ્સિલોકધાતુ કમ્પિ. દસસહસ્સિલોકધાતુમ્હિ દેવતા એકચક્કવાળે સન્નિપતિંસુ. પઠમં દેવા પટિગ્ગહિંસુ, પચ્છા મનુસ્સા. તન્તિબદ્ધા વીણા ચમ્મબદ્ધા ભેરિયો ચ કેનચિ અવાદિતા સયમેવ વજ્જિંસુ, મનુસ્સાનં અન્દુબન્ધનાદીનિ ખણ્ડાખણ્ડં ભિજ્જિંસુ. સબ્બરોગા અમ્બિલેન ધોતતમ્બમલં વિય વિગચ્છિંસુ, જચ્ચન્ધા રૂપાનિ પસ્સિંસુ. જચ્ચબધિરા સદ્દં સુણિંસુ, પીઠસપ્પી જવનસમ્પન્ના અહેસું, જાતિજળાનમ્પિ એળમૂગાનં સતિ પતિટ્ઠાસિ, વિદેસે પક્ખન્દનાવા સુપટ્ટનં પાપુણિંસુ, આકાસટ્ઠકભૂમટ્ઠકરતનાનિ સકતેજોભાસિતાનિ અહેસું, વેરિનો મેત્તચિત્તં પટિલભિંસુ, અવીચિમ્હિ અગ્ગિ નિબ્બાયિ. લોકન્તરે આલોકો ઉદપાદિ, નદીસુ જલં ન

પવત્તિ, મહાસમુદ્દેસુ મધુરસદિસં ઉદકં અહોસિ, વાતો ન વાયિ, આકાસપબ્બતરુક્ખગતા સકુણા ભસ્સિત્વા પથવીગતા અહેસું, ચન્દો અતિરોચિ, સૂરિયો ન ઉણ્હો ન સીતલો નિમ્મલો ઉતુસમ્પન્નો અહોસિ, દેવતા અત્તનો અત્તનો વિમાનદ્વારે ઠત્વા અપ્ફોટનસેળનચેલુક્ખેપાદીહિ મહાકીળં કીળિંસુ, ચાતુદ્દીપિકમહામેઘો વસ્સિ, મહાજનં નેવ ખુદા ન પિપાસા પીળેસિ, દ્વારકવાટાનિ સયમેવ વિવરિંસુ, પુપ્ફૂપગફલૂપગા રુક્ખા પુપ્ફફલાનિ ગણ્હિંસુ, દસસહસ્સિલોકધાતુ એકદ્ધજમાલા અહોસીતિ.

તત્રાપિસ્સ દસસહસ્સિલોકધાતુકમ્પો સબ્બઞ્ઞુતઞાણપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, દેવતાનં એકચક્કવાળે સન્નિપાતો ધમ્મચક્કપ્પવત્તનકાલે એકપ્પહારેન સન્નિપતિત્વા ધમ્મપટિગ્ગણ્હનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, પઠમં દેવતાનં પટિગ્ગહણં ચતુન્નં રૂપાવચરજ્ઝાનાનં પટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. પચ્છા મનુસ્સાનં પટિગ્ગહણં ચતુન્નં અરૂપજ્ઝાનાનં પટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, તન્તિબદ્ધવીણાનં સયં વજ્જનં અનુપુબ્બવિહારપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, ચમ્મબદ્ધભેરીનં વજ્જનં મહતિયા ધમ્મભેરિયા અનુસ્સાવનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, અન્દુબન્ધનાદીનં છેદો અસ્મિમાનસમુચ્છેદસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, સબ્બરોગવિગમો સબ્બકિલેસવિગમસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, જચ્ચન્ધાનં રૂપદસ્સનં દિબ્બચક્ખુપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, જચ્ચબધિરાનં સદ્દસ્સવનં દિબ્બસોતધાતુપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં , પીઠસપ્પીનં જવનસમ્પદા ચતુઇદ્ધિપાદાધિગમસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, જળાનં સતિપતિટ્ઠાનં ચતુસતિપટ્ઠાનપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, વિદેસપક્ખન્દનાવાનં સુપટ્ટનસમ્પાપુણનં ચતુપટિસમ્ભિદાધિગમસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, રતનાનં સકતેજોભાસિતત્તં યં લોકસ્સ ધમ્મોભાસં દસ્સેસ્સતિ તસ્સ પુબ્બનિમિત્તં.

વેરીનં મેત્તચિત્તપટિલાભો ચતુબ્રહ્મવિહારપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, અવીચિમ્હિ અગ્ગિનિબ્બાનં એકાદસઅગ્ગિનિબ્બાનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, લોકન્તરાલોકો અવિજ્જન્ધકારં વિધમિત્વા ઞાણાલોકદસ્સનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, મહાસમુદ્દસ્સ મધુરતા નિબ્બાનરસેન એકરસભાવસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, વાતસ્સ અવાયનં દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિગતભિન્દનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, સકુણાનં પથવીગમનં મહાજનસ્સ ઓવાદં સુત્વા પાણેહિ સરણગમનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, ચન્દસ્સ અતિવિરોચનં બહુજનકન્તતાય પુબ્બનિમિત્તં, સૂરિયસ્સ ઉણ્હસીતવિવજ્જનઉતુસુખતા કાયિકચેતસિકસુખુપ્પત્તિયા પુબ્બનિમિત્તં, દેવતાનં વિમાનદ્વારેસુ અપ્ફોટનાદીહિ કીળનં બુદ્ધભાવં પત્વા ઉદાનં ઉદાનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, ચાતુદ્દીપિકમહામેઘવસ્સનં મહતો ધમ્મમેઘવસ્સનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, ખુદાપીળનસ્સ અભાવો કાયગતાસતિઅમતપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, પિપાસાપીળનસ્સ અભાવો વિમુત્તિસુખેન સુખિતભાવસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, દ્વારકવાટાનં સયમેવ વિવરણં અટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગદ્વારવિવરણસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, રુક્ખાનં પુપ્ફફલગહણં વિમુત્તિપુપ્ફેહિ પુપ્ફિતસ્સ ચ સામઞ્ઞફલભારભરિતભાવસ્સ ચ પુબ્બનિમિત્તં, દસસહસ્સિલોકધાતુયા એકદ્ધજમાલતા અરિયદ્ધજમાલામાલિતાય પુબ્બનિમિત્તન્તિ વેદિતબ્બં. અયં સમ્બહુલવારો નામ.

એત્થ પઞ્હે પુચ્છન્તિ – ''યદા મહાપુરિસો પથવિયં પતિટ્ઠહિત્વા ઉત્તરાભિમુખો ગન્ત્વા આસભિં વાચં ભાસતિ, તદા કિં પથવિયા ગતો , ઉદાહુ આકાસેન? દિસ્સમાનો ગતો, ઉદાહુ અદિસ્સમાનો? અચેલકો ગતો, ઉદાહુ અલઙ્કતપ્પટિયત્તો? દહરો હુત્વા ગતો, ઉદાહુ મહલ્લકો? પચ્છાપિ કિં તાદિસોવ અહોસિ, ઉદાહુ પુન બાલદારકો''તિ? અયં પન પઞ્હો હેટ્ઠા લોહપાસાદે સઙ્ઘસન્નિપાતે તિપિટકચૂળાભયત્થેરેન વિસ્સજ્જિતોવ. થેરો કિરેત્થ નિયતિ પુબ્બેકતકમ્મ-ઇસ્સરનિમ્માનવાદવસેન તં તં બહું વત્વા અવસાને એવં બ્યાકાસિ – ''મહાપુરિસો પથવિયં ગતો, મહાજનસ્સ પન આકાસે ગચ્છન્તો વિય અહોસિ. દિસ્સમાનો ગતો, મહાજનસ્સ પન અદિસ્સમાનો વિય અહોસિ. અચેલકો ગતો, મહાજનસ્સ પન અલઙ્કતપ્પટિયત્તોવ ઉપટ્ઠાસિ. દહરોવ ગતો, મહાજનસ્સ પન

સોળસવસ્સુદ્દેસિકો વિય અહોસિ. પચ્છા પન બાલદારકોવ અહોસિ, ન તાદિસો’’તિ. એવં વુત્તે પરિસા ચસ્સ ‘‘બુદ્ધેન વિય હુત્વા ભો થેરેન પઞ્હો કથિતો’’તિ અત્તમના અહોસિ. લોકન્તરિકવારો વુત્તનયો એવ.

વિદિતાતિ પાકટા હુત્વા. યથા હિ સાવકા નહાનમુખધોવનખાદનપિવનાદિકાલે અનોકાસગતે અતીતસઙ્ખારે નિપ્પદેસે સમ્મસિતું ન સક્કોન્તિ, ઓકાસપત્તયેવ સમ્મસન્તિ, ન એવં બુદ્ધા. બુદ્ધા હિ સત્તદિવસબ્ભન્તરે વવત્થિતસઙ્ખારે આદિતો પટ્ઠાય સમ્મસિત્વા તિલક્ખણં આરોપેત્વાવ વિસ્સજ્જેન્તિ, તેસં અવિપસ્સિતધમ્મો નામ નત્થિ, તસ્મા ‘‘વિદિતા’’તિ આહ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

અચ્છરિયઅબ્ભુતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. બાકુલસુત્તવણ્ણના

૨૦૯. એવં મે સુતન્તિ બાકુલસુત્તં. તત્થ **બાકુલો**તિ યથા દ્વાવીસતિ દ્વત્તિંસાતિઆદિમ્હિ વત્તબ્બે બાવીસતિ બાત્તિંસાતિઆદીનિ વુચ્ચન્તિ, એવમેવ દ્વિકુલોતિ વત્તબ્બે બાકુલોતિ વુત્તં. તસ્સ હિ થેરસ્સ દ્વે કુલાનિ અહેસું. સો કિર દેવલોકો ચવિત્વા કોસમ્બિનગરે નામ મહાસેટ્ઠિકુલે નિબ્બત્તો, તમેનં પઞ્ચમે દિવસે સીસં ન્હાપેત્વા ગઙ્ગાકીળં અકંસુ. ધાતિયા દારકં ઉદકે નિમુજ્જનુમ્મુજ્જનવસેન કીળાપેન્તિયા એકો મચ્છો દારકં દિસ્વા ‘‘ભક્ખો મે અય’’ન્તિ મઞ્ઞમાનો મુખં વિવરિત્વા ઉપગતો. ધાતી દારકં છડ્ડેત્વા પલાતા. મચ્છો તં ગિલિ. પુઞ્ઞવા સત્તો દુક્ખં ન પાપુણિ, સયનગબ્ભં પવિસિત્વા નિપન્નો વિય અહોસિ. મચ્છો દારકસ્સ તેજેન તત્તકપલ્લં ગિલિત્વા દય્હમાનો વિય વેગેન તિંસયોજનમગ્ગં ગન્ત્વા બારાણસિનગરવાસિનો મચ્છબન્ધસ્સ જાલં પાવિસિ, મહામચ્છા નામ જાલબદ્ધા પહરિયમાના મરન્તિ. અયં પન દારકસ્સ તેજેન જાલતો નીહટમત્તોવ મતો. મચ્છબન્ધા ચ મહન્તં મચ્છં લભિત્વા ફાલેત્વા વિક્કિણન્તિ. તં પન દારકસ્સ આનુભાવેન અફાલેત્વા સકલમેવ કાજેન હરિત્વા સહસ્સેન દેમાતિ વદન્તા નગરે વિચરિંસુ. કોચિ ન ગણ્હાતિ.

તસ્મિં પન નગરે અપુત્તકં અસીતિકોટિવિભવં સેટ્ઠિકુલં અત્થિ, તસ્સ દ્વારમૂલં પત્વા ‘‘કિં ગહેત્વા દેથા’’તિ વુત્તા કહાપણન્તિ આહંસુ. તેહિ કહાપણં દત્વા ગહિતો. સેટ્ઠિભરિયાપિ અઞ્ઞેસુ દિવસેસુ મચ્છે ન કેલાયતિ, તં દિવસં પન મચ્છં ફલકે ઠપેત્વા સયમેવ ફાલેસિ. મચ્છઞ્ચ નામ કુચ્છિતો ફાલેન્તિ, સા પન પિટ્ઠિતો ફાલેન્તી મચ્છકુચ્છિયં સુવણ્ણવણ્ણં દારકં દિસ્વા – ‘‘મચ્છકુચ્છિયં મે પુત્તો લદ્ધો’’તિ નાદં નદિત્વા દારકં આદાય સામિકસ્સ સન્તિકં અગમાસિ. સેટ્ઠિ તાવદેવ ભેરિં ચરાપેત્વા દારકં આદાય રઞ્ઞો સન્તિકં ગન્ત્વા – ‘‘મચ્છકુચ્છિયં મે દેવ દારકો લદ્ધો, કિં કરોમી’’તિ આહ. પુઞ્ઞવા એસ, યો મચ્છકુચ્છિયં અરોગો વસિ, પોસેહિ નન્તિ.

અસ્સોસિ ખો ઇતરં કુલં – ‘‘બારાણસિયં કિર એકં સેટ્ઠિકુલં મચ્છકુચ્છિયં દારકં લભતી’’તિ, તે તત્થ અગમંસુ. અથસ્સ માતા દારકં અલઙ્કરિત્વા કીળાપિયમાનં દિસ્વાવ ‘‘મનાપો વતાયં દારકો’’તિ ગન્ત્વા પવત્તિં આચિક્ખિ. ઇતરા મય્હં પુત્તોતિઆદિમાહ. કહં તે લદ્ધોતિ? મચ્છકુચ્છિયન્તિ. નો તુય્હં પુત્તો, મય્હં પુત્તોતિ. કહં તે લદ્ધોતિ? મયા દસમાસે કુચ્છિયા ધારિતો, અથ નં નદિયા કીળાપિયમાનં મચ્છો ગિલીતિ. તુય્હં પુત્તો અઞ્ઞેન મચ્છેન ગિલિતો ભવિસ્સતિ, અયં પન મયા મચ્છકુચ્છિયં લદ્ધોતિ, ઉભોપિ રાજકુલં અગમંસુ. રાજા આહ – ‘‘અયં દસ માસે કુચ્છિયા ધારિતત્તા અમાતા કાતું ન સક્કા, મચ્છં ગણ્હન્તાપિ વક્કયકનાદીનિ બહિ કત્વા ગણ્હન્તા નામ

નત્થીતિ મચ્છકુચ્છિયં લદ્ધત્તા અયમ્પિ અમાતા કાતું ન સક્કા, દારકો ઉભિન્નમ્પિ કુલાનં દાયાદો હોતુ, ઉભોપિ નં જગ્ગથા''તિ ઉભોપિ જગ્ગિંસુ.

વિઞ્ઞુતં પત્તસ્સ દ્વીસુપિ નગરેસુ પાસાદં કારેત્વા નાટકાનિ પચ્ચુપટ્ઠાપેસું. એકેકસ્મિં નગરે ચત્તારો ચત્તારો માસે વસતિ, એકસ્મિં નગરે ચત્તારો માસે વુટ્ઠસ્સ સઙ્ઘાટનાવાય મણ્ડપં કારેત્વા તત્થ નં સદ્ધિં નાટકાહિ આરોપેન્તિ. સો સમ્પત્તિં અનુભવમાનો ઇતરં નગરં ગચ્છતિ. તંનગરવાસિનો નાટકાનિ ઉપડ્ઢમગ્ગં અગમંસુ. તે પચ્ચુગ્ગન્ત્વા તં પરિવારેત્વા અત્તનો પાસાદં નયન્તિ. ઇતરાનિ નાટકાનિ નિવત્તિત્વા અત્તનો નગરમેવ ગચ્છન્તિ. તત્થ ચત્તારો માસે વસિત્વા તેનેવ નિયામેન પુન ઇતરં નગરં ગચ્છતિ. એવમસ્સ સમ્પત્તિં અનુભવન્તસ્સ અસીતિ વસ્સાનિ પરિપુણ્ણાનિ.

અથ ભગવા ચારિકં ચરમાનો બારાણસિં પત્તો. સો ભગવતો સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિતો. પબ્બજિત્વા સત્તાહમેવ પુથુજ્જનો અહોસિ, અટ્ઠમે પન સો સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પાપુણીતિ એવમસ્સ દ્વે કુલાનિ અહેસું. તસ્મા **બાકુલો**તિ સઙ્ખં અગમાસીતિ.

પુરાણગિહિસહાયોતિ પુબ્બે ગિહિકાલે સહાયો. અયમ્પિ દીઘાયુકોવ થેરં પબ્બજિતં પસ્સિતું ગચ્છન્તો અસીતિમે વસ્સે ગતો. **મેથુનો ધમ્મો**તિ બાલો નગ્ગસમણકો બાલપુચ્છં પુચ્છતિ, ન સાસનવચનં, ઇદાનિ થેરેન દિન્નનયે ઠિતો **ઇમેહિ પન તે**તિ પુચ્છિ.

૨૧૦. યંપાયસ્માતિઆદીનિ પદાનિ સબ્બવારેસુ ધમ્મસઙ્ગાહકત્થેરેહિ નિયમેત્વા ઠપિતાનિ. તત્થ સઞ્ઞા ઉપ્પન્નમત્તાવ, વિતક્કો કમ્મપથભેદકોતિ . થેરો પનાહ – ''કસ્મા વિસું કરોથ, ઉભયમ્પેતં કમ્મપથભેદકમેવા''તિ.

૨૧૧. ગહપતિચીવરન્તિ વસ્સાવાસિકં ચીવરં. **સત્થેના**તિ પિપ્ફલકેન. **સૂચિયા**તિ સૂચિં ગહેત્વા સિબ્બિતભાવં ન સરામીતિ અત્થો. **કથિને ચીવર**ન્તિ કથિનચીવરં, કથિનચીવરમ્પિ હિ વસ્સાવાસિકગતિકમેવ. તસ્મા તત્થ ''સિબ્બિતા નાભિજાનામી''તિ આહ.

એત્તકં પનસ્સ કાલં ગહપતિચીવરં અસાદિયન્તસ્સ છિન્દનસિબ્બનાદીનિ અકરોન્તસ્સ કુતો ચીવરં ઉપ્પજ્જતીતિ. દ્વીહિ નગરેહિ. થેરો હિ મહાયસસ્સી, તસ્સ પુત્તધીતરો નત્તપનત્તકા સુખુમસાટકેહિ ચીવરાનિ કારેત્વા રજાપેત્વા સમુગ્ગે પક્ખિપિત્વા પહિણન્તિ. થેરસ્સ ન્હાનકાલે ન્હાનકોટ્ઠકે ઠપેન્તિ. થેરો તાનિ નિવાસેતિ ચેવ પારુપતિ ચ, પુરાણચીવરાનિ સમ્પત્તપબ્બજિતાનં દેતિ. થેરો તાનિ નિવાસેત્વા ચ પારુપિત્વા ચ નવકમ્મં ન કરોતિ, કિઞ્ચિ આયૂહનકમ્મં નત્થિ. ફલસમાપત્તિં અપ્પેત્વા અપ્પેત્વા નિસીદતિ. ચતૂસુ માસેસુ પત્તેસુ લોમકિલિટ્ઠાનિ હોન્તિ, અથસ્સ પુન તેનેવ નિયામેન પહિણિત્વા દેન્તિ. અડ્ઢમાસે અડ્ઢમાસે પરિવત્તતીતિપિ વદન્તિયેવ.

અનચ્છરિયઞ્ચેતં થેરસ્સ મહાપુઞ્ઞસ્સ મહાભિઞ્ઞસ્સ સતસહસ્સકપ્પે પૂરિતપારમિસ્સ, અસોકધમ્મરઞ્ઞો કુલૂપકો નિગ્રોધત્થેરો દિવસસ્સ તિક્ખત્તું ચીવરં પરિવત્તેસિ. તસ્સ હિ તિચીવરં હત્થિક્ખન્ધે ઠપેત્વા પઞ્ચહિ ચ ગન્ધસમુગ્ગસતેહિ પઞ્ચહિ ચ માલાસમુગ્ગસતેહિ સદ્ધિં પાતોવ આહરિયિત્થ, તથા દિવા ચેવ સાયઞ્ચ. રાજા કિર દિવસસ્સ તિક્ખત્તું સાટકે પરિવત્તેન્તો ''થેરસ્સ ચીવરં નીત''ન્તિ પુચ્છિત્વા ''આમ નીત''ન્તિ સુત્વાવ પરિવત્તેસિ.

થેરોપિ ન ભણ્ડિકં બન્ધિત્વા ઠપેસિ, સમ્પત્તસબ્રહ્મચારીનં અદાસિ. તદા કિર જમ્બુદીપે ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ યેભુય્યેન નિગ્રોધસ્સેવ સન્તકં ચીવરં અહોસિ.

અહો વત મં કોચિ નિમન્તેય્યાતિ કિં પન ચિત્તસ્સ અનુપ્પાદનં ભારિયં, ઉપ્પન્નસ્સ પહાનન્તિ. ચિત્તં નામ લહુકપરિવત્તં, તસ્મા અનુપ્પાદનં ભારિયં , ઉપ્પન્નસ્સ પહાનમ્પિ ભારિયમેવ . **અન્તરઘરે**તિ મહાસકુલુદાયિસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૨.૨૩૭) ઇન્દખીલતો પટ્ઠાય અન્તરઘરં નામ ઇધ નિમ્બોદકપતનટ્ઠાનં અધિપ્પેતં. કુતો પનસ્સ ભિક્ખા ઉપ્પજ્જિત્થાતિ. થેરો દ્વીસુ નગરેસુ અભિઞ્ઞાતો, ગેહદ્વારં આગતસ્સેવસ્સ પત્તં ગહેત્વા નાનારસભોજનસ્સ પૂરેત્વા દેન્તિ. સો લદ્ધટ્ઠાનતો નિવત્તતિ, ભત્તકિચ્ચકરણટ્ઠાનં પનસ્સ નિબદ્ધમેવ અહોસિ. **અનુબ્યઞ્જનસો**તિ થેરેન કિર રૂપે નિમિત્તં ગહેત્વા માતુગામો ન ઓલોકિતપુબ્બો. **માતુગામસ્સ ધમ્મ**ન્તિ માતુગામસ્સ છપ્પઞ્ચવાચાહિ ધમ્મં દેસેતું વટ્ટતિ, પઞ્હં પુટ્ઠેન ગાથાસહસ્સમ્પિ વત્તું વટ્ટતિયેવ. થેરો પન કપ્પિયમેવ ન અકાસિ. યેભુય્યેન હિ કુલૂપકથેરાનમેતં કમ્મં હોતિ. **ભિક્ખુનુપસ્સય**ન્તિ ભિક્ખુનિઉપસ્સયં. તં પન ગિલાનપુચ્છકેન ગન્તું વટ્ટતિ, થેરો પન કપ્પિયમેવ ન અકાસિ. એસ નયો સબ્બત્થ. **ચુણ્ણેના**તિ કોસમ્બચુણ્ણાદિના. **ગત્તપરિકમ્મે**તિ સરીરસમ્બાહનકમ્મે. **વિચારિતા**તિ પયોજયિતા. **ગદ્દૂહનમત્ત**ન્તિ ગાવિં થને ગહેત્વા એકં ખીરબિન્દું દૂહનકાલમત્તમ્પિ.

કેન પન કારણેન થેરો નિરાબાધો અહોસિ. પદુમુત્તરે કિર ભગવતિ સતસહસ્સભિક્ખુપરિવારે ચારિકં ચરમાને હિમવતિ વિસરુક્ખા પુપ્ફિંસુ. ભિક્ખુસતસહસ્સાનમ્પિ તિણપુપ્ફકરોગો ઉપ્પજ્જતિ. થેરો તસ્મિં સમયે ઇદ્ધિમા તાપસો હોતિ, સો આકાસેન ગચ્છન્તો ભિક્ખુસઙ્ઘં દિસ્વા ઓતરિત્વા રોગં પુચ્છિત્વા હિમવન્તતો ઓસધં આહરિત્વા અદાસિ. ઉપસિઙ્ઘનમત્તેનેવ રોગો વૂપસમિ. કસ્સપસમ્માસમ્બુદ્ધકાલેપિ પઠમવપ્પદિવસે વપ્પં ઠપેત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ પરિભોગં અગ્ગિસાલઞ્ચેવ વચ્ચકુટિઞ્ચ કારેત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ભેસજ્જવત્તં નિબન્ધિ, ઇમિના કમ્મેન નિરાબાધો અહોસિ. ઉક્કટ્ઠનેસજ્જિકો પનેસ ઉક્કટ્ઠારઞ્ઞકો ચ તસ્મા ''નાભિજાનામિ અપસ્સેનકં અપસ્સયિતા''તિઆદિમાહ.

સરણોતિ સકિલેસો. **અઞ્ઞા ઉદપાદી**તિ અનુપસમ્પન્નસ્સ અઞ્ઞં બ્યાકાતું ન વટ્ટતિ. થેરો કસ્મા બ્યાકાસિ? ન થેરો અહં અરહાતિ આહ, અઞ્ઞા ઉદપાદીતિ પનાહ. અપિચ થેરો અરહાતિ પાકટો, તસ્મા એવમાહ.

૨૧૨. પબ્બજ્જન્તિ થેરો સયં નેવ પબ્બાજેસિ, ન ઉપસમ્પાદેસિ અઞ્ઞેહિ પન ભિક્ખૂહિ એવં કારાપેસિ. **અવાપુરણં આદાયા**તિ કુઞ્ચિકં ગહેત્વા.

નિસિન્નકોવ પરિનિબ્બાયીતિ અહં ધરમાનોપિ ન અઞ્ઞસ્સ ભિક્ખુસ્સ ભારો અહોસિં, પરિનિબ્બુતસ્સાપિ મે સરીરં ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ પલિબોધો મા અહોસીતિ તેજોધાતું સમાપજ્જિત્વા પરિનિબ્બાયિ. સરીરતો જાલા ઉટ્ઠહિ, છવિમંસલોહિતં સપ્પિ વિય ઝાયમાનં પરિક્ખયં ગતં, સુમનમકુલસદિસા ધાતુયોવ અવસેસિંસુ. સેસં સબ્બત્થ પાકટમેવ. ઇદં પન સુત્તં દુતિયસઙ્ગહે સઙ્ગીતન્તિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

બાકુલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. દન્તભૂમિસુત્તવણ્ણના

૨૧૩. એવં મે સુતન્તિ દન્તભૂમિસુત્તં. તત્થ **અરઞ્ઞકુટિકાય**ન્તિ તસ્સેવ વેળુવનસ્સ એકસ્મિં વિવિત્તટ્ઠાને પધાનકમ્મિકાનં ભિક્ખૂનં અત્થાય કતસેનાસને. **રાજકુમારો**તિ બિમ્બિસારસ્સ પુત્તો ઓરસકો.

ફુસેય્યાતિ લભેય્ય. **એકગ્ગત**ન્તિ એવં પટિપન્નો સમાપત્તિં નામ લભતિ, ઝાનં નામ લભતીતિ ઇદં મયા સુતન્તિ વદતિ. **કિલમથો**તિ કાયકિલમથો. **વિહેસા**તિ સ્વેવ કિલમથો વુત્તો. **યથાસકે તિટ્ઠેય્યાસી**તિ અત્તનો અજાનનકોટ્ઠાસેયેવ તિટ્ઠેય્યાસીતિ.

૨૧૪. દેસેસીતિ ચિત્તેકગ્ગતં નામ એવં લભતિ, સમાપત્તિં એવં નિબ્બત્તેતીતિ અપ્પનાઉપચારં પાપેત્વા એકકસિણપરિકમ્મં કથેસિ. **પવેદેત્વા**તિ પકાસેત્વા.

નેક્ખમ્મેન ઞાતબ્બન્તિ કામતો નિસ્સટગુણેન ઞાતબ્બં. કામતો નિસ્સટગુણે ઠિતેન પુગ્ગલેન એકગ્ગં નામ જાનિતબ્બન્તિ અધિપ્પાયેનેતં વુત્તં . સેસાનિ તસ્સેવ વેવચનાનિ. **કામે પરિભુઞ્જન્તો**તિ દુવિધેપિ કામે ભુઞ્જમાનો.

૨૧૫. હત્થિદમ્મા વા અસ્સદમ્મા વા ગોદમ્મા વાતિ એત્થ અદન્તહત્થિદમ્માદયો વિય ચિત્તેકગ્ગરહિતા પુગ્ગલા દટ્ઠબ્બા. દન્તહત્થિઆદયો વિય ચિત્તેકગ્ગસમ્પન્ના. યથા અદન્તહત્થિદમ્માદયો કૂટાકારં અકત્વા ધુરં અછડ્ડેત્વા દન્તગમનં વા ગન્તું, દન્તેહિ વા પત્તબ્બં ભૂમિં પાપુણિતું ન સક્કોન્તિ, એવમેવ ચિત્તેકગ્ગરહિતા સમ્પન્નચિત્તેકગ્ગેહિ નિબ્બત્તિતગુણં વા નિબ્બત્તેતું પત્તભૂમિં વા પાપુણિતું ન સક્કોન્તિ.

૨૧૬. હત્થવિલઙ્ઘકેનાતિ હત્થેન હત્થં ગહેત્વા.

દટ્ઠેય્યન્તિ પસ્સિતબ્બયુત્તકં. **આવુતો**તિ આવરિતો. **નિવુતો**તિ નિવારિતો. **ઓફુટો**તિ ઓનદ્ધો.

૨૧૭. નાગવનિકન્તિ હત્થિપદોપમે (મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૮ આદયો) નાગવનચરકો પુરિસો ''નાગવનિકો''તિ વુત્તો, ઇધ હત્થિસિક્ખાય કુસલો હત્થિં ગહેતું સમત્થો. **અતિપસ્સિત્વા**તિ દિસ્વા. **એત્થગેધા**તિ એતસ્મિં પવત્તગેધા. **સરસઙ્કપ્પાન**ન્તિ ધાવનસઙ્કપ્પાનં. **મનુસ્સકન્તેસુ સીલેસુ સમાદપનાયા**તિ એત્થ યદા નાગો ઇત્થિપુરિસેહિ કુમારકુમારિકાહિ સોણ્ડાદીસુ ગહેત્વા ઉપકેળયમાનો વિકારં ન કરોતિ સુખાયતિ, તદાનેન મનુસ્સકન્તાનિ સીલાનિ સમાદિન્નાનિ નામ હોન્તિ.

પેમનીયાતિ તાત રાજા તે પસન્નો મઙ્ગલહત્થિટ્ઠાનેવ ઠપેસ્સતિ, રાજારહાનિ ભોજનાદીનિ લભિસ્સસીતિ એવરૂપી નાગેહિ પિયાપિતબ્બા કથા. **સુસ્સૂસતી**તિ તં પેમનીયકથં સોતુકામો હોતિ. **તિણઘાસોદક**ન્તિ તિણઘાસઞ્ચેવ ઉદકઞ્ચ, **તિણઘાસ**ન્તિ ઘાસિતબ્બં તિણં, ખાદિતબ્બન્તિ અત્થો.

પણવોતિ ડિણ્ડિમો. **સબ્બવઙ્કદોસનિહિતનિન્નીતકસાવો**તિ નિહિતસબ્બવઙ્કદોસો ચેવ અપનીતકસાવો ચ. **અઙ્ગન્તેવ સઙ્ખં ગચ્છતી**તિ અઙ્ગસમો હોતિ.

૨૧૯. ગેહસિતસીલાનન્તિ પઞ્ચકામગુણનિસ્સિતસીલાનં. **ઞાયસ્સા**તિ અટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગસ્સ.

૨૨૨. અદન્તમરણં મહલ્લકો રઞ્ઞો નાગો કાલઙ્કતોતિ રઞ્ઞો મહલ્લકો નાગો અદન્તમરણં મતો કાલં કતો હોતિ, અદન્તમરણં કાલંકિરિયં નામ કરિયતીતિ અયમેત્થ અત્થો. એસ નયો સબ્બત્થ. સેસં ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

દન્તભૂમિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. ભૂમિજસુત્તવણ્ણના

૨૨૩. એવં મે સુતન્તિ ભૂમિજસુત્તં. તત્થ **ભૂમિજો**તિ અયં થેરો જયસેનરાજકુમારસ્સ માતુલો. **આસઞ્ચ અનાસઞ્ચા**તિ કાલેન આસં કાલેન અનાસં. **સકેન થાલિપાકેના**તિ પકતિપવત્તાય ભિક્ખાય અત્તનો નિટ્ઠિતભત્તતોપિ ભત્તેન પરિવિસિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ભૂમિજસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. અનુરુદ્ધસુત્તવણ્ણના

૨૩૦. એવં મે સુતન્તિ અનુરુદ્ધસુત્તં. તત્થ **એવમાહંસૂ**તિ તસ્સ ઉપાસકસ્સ અફાસુકકાલો અહોસિ, તદા ઉપસઙ્કમિત્વા એવમાહંસુ. **અપણ્ણક**ન્તિ અવિરાધિતં. **એકત્થા**તિ અપ્પમાણાતિ વા મહગ્ગતાતિ વા ઝાનમેવ ચિત્તેકગ્ગતાયેવ એવં વુચ્ચતીતિ ઇમં સન્ધાય એવમાહ.

૨૩૧. યાવતા એકં રુક્ખમૂલં મહગ્ગતન્તિ ફરિત્વા અધિમુચ્ચિત્વા વિહરતીતિ એકરુક્ખમૂલપમાણટ્ઠાનં કસિણનિમિત્તેન ઓત્થરિત્વા તસ્મિં કસિણનિમિત્તે મહગ્ગતજ્ઝાનં ફરિત્વા અધિમુચ્ચિત્વા વિહરતિ. મહગ્ગતન્તિ પનસ્સ આભોગો નત્થિ, કેવલં મહગ્ગતજ્ઝાનપવત્તિવસેન પનેતં વુત્તં. એસ નયો સબ્બત્થ. **ઇમિના ખો એતં ગહપતિ પરિયાયેના**તિ ઇમિના કારણેન. એત્થ હિ અપ્પમાણાતિ વુત્તાનં બ્રહ્મવિહારાનં નિમિત્તં ન વડ્ઢતિ, ઉગ્ઘાટનં ન જાયતિ, તાનિ ઝાનાનિ અભિઞ્ઞાનં વા નિરોધસ્સ વા પાદકાનિ ન હોન્તિ, વિપસ્સનાપાદકાનિ પન વટ્ટપાદકાનિ ભવોક્કમનાનિ ચ હોન્તિ. ''મહગ્ગતા''તિ વુત્તાનં પન કસિણજ્ઝાનાનં નિમિત્તં વડ્ઢતિ, ઉગ્ઘાટનં જાયતિ, સમતિક્કમા હોન્તિ, અભિઞ્ઞાપાદકાનિ નિરોધપાદકાનિ વટ્ટપાદકાનિ ભવોક્કમનાનિ ચ હોન્તિ. એવમિમે ધમ્મા નાનત્થા, અપ્પમાણા મહગ્ગતાતિ એવં નાનાબ્યઞ્જના ચ.

૨૩૨. ઇદાનિ મહગ્ગતસમાપત્તિતો નીહરિત્વા ભવૂપપત્તિકારણં દસ્સેન્તો **ચતસ્સો ખો ઇમા**તિઆદિમાહ. **પરિત્તાભા**તિ ફરિત્વા જાનન્તસ્સ અયમાભોગો અત્થિ, પરિત્તાભેસુ પન દેવેસુ નિબ્બત્તિકારણં ઝાનં ભાવેન્તો એવં વુત્તો. એસ નયો સબ્બત્થ. પરિત્તાભા સિયા સંકિલિટ્ઠાભા હોન્તિ સિયા પરિસુદ્ધાભા, અપ્પમાણાભા સિયા સંકિલિટ્ઠાભા હોન્તિ સિયા પરિસુદ્ધાભા. કથં? સુપ્પમત્તે વા સરાવમત્તે વા કસિણપરિકમ્મં કત્વા સમાપત્તિં નિબ્બત્તેત્વા પઞ્ચહાકારેહિ આચિણ્ણવસિભાવો પચ્ચનીકધમ્માનં સુટ્ઠુ અપરિસોધિતત્તા દુબ્બલમેવ સમાપત્તિં વળઞ્જિત્વા અપ્પગુણજ્ઝાને ઠિતો કાલં કત્વા પરિત્તાભેસુ નિબ્બત્તતિ, વણ્ણો પનસ્સ પરિત્તો ચેવ હોતિ સંકિલિટ્ઠો ચ. પઞ્ચહિ પનાકારેહિ આચિણ્ણવસિભાવો પચ્ચનીકધમ્માનં સુટ્ઠુ પરિસોધિતત્તા સુવિસુદ્ધં સમાપત્તિં વળઞ્જિત્વા

પગુણજ્ઝાને ઠિતો કાલં કત્વા પરિત્તાભેસુ નિબ્બત્તતિ, વણ્ણો પનસ્સ પરિત્તો ચેવ હોતિ પરિસુદ્ધો ચ. એવં પરિત્તાભા સિયા સંકિલિટ્ઠાભા હોન્તિ સિયા પરિસુદ્ધાભા. કસિણે પન વિપુલપરિકમ્મં કત્વા સમાપત્તિં નિબ્બત્તેત્વા પઞ્ચહાકારેહિ આચિણ્ણવસિભાવોતિ સબ્બં પુરિમસદિસમેવ વેદિતબ્બં. એવં અપ્પમાણાભા સિયા સંકિલિટ્ઠાભા હોન્તિ સિયા પરિસુદ્ધાભાતિ.

વણ્ણનાનત્તન્તિ સરીરવણ્ણસ્સ નાનત્તં. **નો ચ આભાનાનત્ત**ન્તિ આલોકે નાનત્તં ન પઞ્ઞાયતિ. **અચ્ચિનાનત્ત**ન્તિ દીઘરસ્સઅણુથૂલવસેન અચ્ચિયા નાનત્તં.

યત્થ યત્થાતિ ઉય્યાનવિમાનકપ્પરુક્ખનદીતીરપોક્ખરણીતીરેસુ યત્થ યત્થ. **અભિનિવિસન્તી**તિ વસન્તિ. **અભિરમન્તી**તિ રમન્તિ ન ઉક્કણ્ઠન્તિ. **કાજેના**તિ યાગુભત્તતેલફાણિતમચ્છમંસકાજેસુ યેન કેનચિ કાજેન. ‘‘કાચેનાતિ’’પિ પાઠો, અયમેવ અત્થો. **પિટકેના**તિ પચ્છિયા. **તત્થ તત્થેવા**તિ સપ્પિમધુફાણિતાદીનં સુલભટ્ઠાનતો લોણપૂતિમચ્છાદીનં ઉસ્સન્નટ્ઠાનં નીતા ‘‘પુબ્બે અમ્હાકં વસનટ્ઠાનં ફાસુકં, તત્થ સુખં વસિમ્હા, ઇધ લોણં વા નો બાધતિ પૂતિમચ્છગન્ધો વા સીસરોગં ઉપ્પાદેતી’’તિ એવં ચિત્તં અનુપ્પાદેત્વા તત્થ તત્થેવ રમન્તિ.

૨૩૪. **આભા**તિ આભાસમ્પન્ના. **તદઙ્ગેના**તિ તસ્સા ભવૂપપત્તિયા અઙ્ગેન, ભવૂપપત્તિકારણેનાતિ અત્થો. ઇદાનિ તં કારણં પુચ્છન્તો **કો નુ ખો, ભન્તે**તિઆદિમાહ.

કાયદુટ્ઠુલ્લન્તિ કાયાલસિયભાવો. **ઝાયતો**તિ જલતો.

૨૩૫. **દીઘરત્તં ખો મે**તિ થેરો કિર પારમિયો પૂરેન્તો ઇસિપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા સમાપત્તિં નિબ્બત્તેત્વા નિરન્તરં તીણિ અત્તભાવસતાનિ બ્રહ્મલોકે પટિલભિ, તં સન્ધાયેતં આહ. વુત્તમ્પિ ચેતં –

> ‘‘અવોકિણ્ણં તીણિ સતં, યં પબ્બજિં ઇસિપબ્બજ્જં;
> અસઙ્ખતં ગવેસન્તો, પુબ્બે સઞ્ચરિતં મમ’’ન્તિ.

સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

અનુરુદ્ધસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. ઉપક્કિલેસસુત્તવણ્ણના

૨૩૬. **એવં મે સુત**ન્તિ ઉપક્કિલેસસુત્તં. તત્થ **એતદવોચા**તિ નેવ ભેદાધિપ્પાયેન ન પિયકમ્યતાય, અથ ખ્વાસ્સ એતદહોસિ – ‘‘ઇમે ભિક્ખૂ મમ વચનં ગહેત્વા ન ઓરમિસ્સન્તિ, બુદ્ધા ચ નામ હિતાનુકમ્પકા, અદ્ધા નેસં ભગવા એકં કારણં કથેસ્સતિ, તં સુત્વા એતે ઓરમિસ્સન્તિ, તતો તેસં ફાસુવિહારો ભવિસ્સતી’’તિ. તસ્મા એતં ‘‘ઇધ, ભન્તે’’તિઆદિવચનમવોચ. **મા ભણ્ડન**ન્તિઆદીસુ ‘‘અકત્થા’’તિ પાઠસેસં ગહેત્વા ‘‘મા ભણ્ડનં અકત્થા’’તિ એવં અત્થો દટ્ઠબ્બો. **અઞ્ઞતરો**તિ સો કિર ભિક્ખુ ભગવતો અત્થકામો, અયં કિરસ્સ અધિપ્પાયો – ‘‘ઇમે ભિક્ખૂ કોધાભિભૂતા સત્થુ વચનં ન ગણ્હન્તિ, મા ભગવા એતે ઓવદન્તો કિલમી’’તિ, તસ્મા એવમાહ.

પિણ્ડાય પાવિસીતિ ન કેવલં પાવિસિ, યેનપિ જનેન ન દિટ્ઠો, સો મં પસ્સતૂતિપિ અધિટ્ઠાસિ. કિમત્થં અધિટ્ઠાસીતિ? તેસં ભિક્ખૂનં દમનત્થં. ભગવા હિ તદા પિણ્ડપાતપ્પટિક્કન્તો ''પુથુસદ્દો સમજનો''તિઆદિગાથા ભાસિત્વા કોસમ્બિતો બાલકલોણકારગામં ગતો. તતો પાચીનવંસદાયં, તતો પાલિલેય્યકવનસણ્ડં ગન્ત્વા પાલિલેય્યહત્થિનાગેન ઉપટ્ઠહિયમાનો તેમાસં વસિ. નગરવાસિનોપિ – ''સત્થા વિહારં ગતો, ગચ્છામ ધમ્મસ્સવનાયા''તિ ગન્ધપુપ્ફહત્થા વિહારં ગન્ત્વા ''કહં, ભન્તે, સત્થા''તિ પુચ્છિંસુ. ''કહં તુમ્હે સત્થારં દક્ખથ, સત્થા 'ઇમે ભિક્ખૂ સમગ્ગે કરિસ્સામી'તિ આગતો, સમગ્ગે કાતું અસક્કોન્તો નિક્ખમિત્વા ગતો''તિ. ''મયં સતમ્પિ સહસ્સમ્પિ દત્વા સત્થારં આનેતું ન સક્કોમ, સો નો અયાચિતો સયમેવ આગતો, મયં ઇમે ભિક્ખૂ નિસ્સાય સત્થુ સમ્મુખા ધમ્મકથં સોતું ન લભિમ્હા. ઇમે સત્થારં ઉદ્દિસ્સ પબ્બજિતા, તસ્મિમ્પિ સામગ્ગિં કરોન્તે સમગ્ગા ન જાતા, કસ્સાઞ્ઞસ્સ વચનં કરિસ્સન્તિ. અલં ન ઇમેસં ભિક્ખા દાતબ્બા''તિ સકલનગરે દણ્ડં ઠપયિંસુ. તે પુનદિવસે સકલનગરં પિણ્ડાય ચરિત્વા કટચ્છુમત્તમ્પિ ભિક્ખં અલભિત્વા વિહારં આગમંસુ. ઉપાસકાપિ તે પુન આહંસુ – ''યાવ સત્થારં ન ખમાપેથ, તાવ વો તમેવ દણ્ડકમ્મ''ન્તિ. તે ''સત્થારં ખમાપેસ્સામા''તિ ભગવતિ સાવત્થિયં અનુપ્પત્તે તત્થ અગમંસુ. સત્થા તેસં અટ્ઠારસ ભેદકરવત્થૂનિ દેસેસીતિ અયમેત્થ પાળિમુત્તકકથા.

૨૩૭. ઇદાનિ **પુથુસદ્દો**તિઆદિગાથાસુ પુથુ મહાસદ્દો અસ્સાતિ **પુથુસદ્દો**. **સમજનો**તિ સમાનો એકસદિસો જનો, સબ્બોવાયં ભણ્ડનકારકજનો સમન્તતો સદ્દનિચ્છરણેન પુથુસદ્દો ચેવ સદિસો ચાતિ વુત્તં હોતિ. **ન બાલો કોચિ મઞ્ઞથા**તિ તત્ર કોચિ એકોપિ અહં બાલોતિ ન મઞ્ઞતિ, સબ્બેપિ પણ્ડિતમાનિનોયેવ. **નાઞ્ઞં ભિય્યો અમઞ્ઞરુ**ન્તિ કોચિ એકોપિ અહં બાલોતિ ન ચ મઞ્ઞિ, ભિય્યો ચ સઙ્ઘસ્મિં ભિજ્જમાને અઞ્ઞમ્પિ એકં ''મય્હં કારણા સઙ્ઘો ભિજ્જતી''તિ ઇદં કારણં ન મઞ્ઞીતિ અત્થો.

પરિમુટ્ઠાતિ મુટ્ઠસ્સતિનો. **વાચાગોચરભાણિનો**તિ રાકારસ્સ રસ્સાદેસો કતો; વાચાગોચરાવ , ન સતિપટ્ઠાનગોચરા, ભાણિનો ચ, કથં ભાણિનો? **યાવિચ્છન્તિ મુખાયામં**, યાવ મુખં પસારેતું ઇચ્છન્તિ, તાવ પસારેત્વા ભાણિનો, એકોપિ સઙ્ઘગારવેન મુખસઙ્કોચનં ન કરોતીતિ અત્થો. **યેન નીતા**તિ યેન કલહેન ઇમં નિલ્લજ્જભાવં નીતા. **ન તં વિદૂ** ન તં જાનન્તિ ''એવં સાદીનવો અય''ન્તિ.

યે ચ તં ઉપનય્હન્તીતિ તં અક્કોચ્છિ મન્તિઆદિકં આકારં યે ઉપનય્હન્તિ. **સનન્તનો**તિ પોરાણો.

પરેતિ પણ્ડિતે ઠપેત્વા તતો અઞ્ઞે ભણ્ડનકારકા પરે નામ. તે એત્થ સઙ્ઘમજ્ઝે કલહં કરોન્તા ''મયં યમામસે ઉપયમામ નસ્સામ સતતં સમિતં મચ્ચુસન્તિકં ગચ્છામા''તિ ન જાનન્તિ. **યે ચ તત્થ વિજાનન્તી**તિ યે ચ તત્થ પણ્ડિતા ''મયં મચ્ચુનો સમીપં ગચ્છામા''તિ વિજાનન્તિ. **તતો સમ્મન્તિ મેધગા**તિ એવઞ્હિ તે જાનન્તા યોનિસોમનસિકારં ઉપ્પાદેત્વા મેધગાનં કલહાનં વૂપસમાય પટિપજ્જન્તિ.

અટ્ઠિચ્છિન્નાતિ અયં ગાથા જાતકે (જા॰ ૧.૯.૧૬) આગતા, બ્રહ્મદત્તઞ્ચ દીઘાવુકુમારઞ્ચ સન્ધાય વુત્તા. અયઞ્હેત્થ અત્થો – તેસમ્પિ તથા પવત્તવેરાનં હોતિ સઙ્ગતિ, કસ્મા તુમ્હાકં ન હોતિ, યેસં વો નેવ માતાપિતૂનં અટ્ઠીનિ છિન્નાનિ, ન પાણા હટા ન ગવાસ્સધનાનિ હટાનીતિ.

સચે લભેથાતિઆદિગાથા પણ્ડિતસહાયસ્સ ચ બાલસહાયસ્સ ચ વણ્ણાવણ્ણદીપનત્થં વુત્તા. **અભિભુય્ય સબ્બાનિ પરિસ્સયાની**તિ પાકટપરિસ્સયે ચ પટિચ્છન્નપરિસ્સયે ચ અભિભવિત્વા તેન સદ્ધિં અત્તમનો સતિમા ચરેય્યાતિ.

રાજાવ રટ્ઠં વિજિતન્તિ યથા અત્તનો વિજિતરટ્ઠં મહાજનકરાજા ચ અરિન્દમમહારાજા ચ પહાય એકકા વિચરિંસુ, એવં વિચરેય્યાતિ અત્થો. **માતઙ્ગરઞ્ઞેવ નાગો**તિ માતઙ્ગો અરઞ્ઞે નાગોવ. **માતઙ્ગો**તિ હત્થિ વુચ્ચતિ. **નાગો**તિ મહન્તાધિવચનમેતં. યથા હિ માતુપોસકો માતઙ્ગનાગો અરઞ્ઞે એકો ચરિ, ન ચ પાપાનિ અકાસિ, યથા ચ પાલિલેય્યકો, એવં એકો ચરે, ન ચ પાપાનિ કયિરાતિ વુત્તં હોતિ.

૨૩૮. **બાલકલોણકારગામો**તિ ઉપાલિગહપતિસ્સ ભોગગામો. **તેનુપસઙ્કમી**તિ કસ્મા ઉપસઙ્કમિ? ગણે કિરસ્સ આદીનવં દિસ્વા એકવિહારિં ભિક્ખું પસ્સિતુકામતા ઉદપાદિ, તસ્મા સીતાદીહિ પીળિતો ઉણ્હાદીનિ પત્થયમાનો વિય ઉપસઙ્કમિ. **ધમ્મિયા કથાયા**તિ એકીભાવે આનિસંસપ્પટિસંયુત્તાય. યેન પાચીનવંસદાયો, તત્થ કસ્મા ઉપસઙ્કમિ? કલહકારકે કિરસ્સ દિટ્ઠાદીનવત્તા સમગ્ગવાસિનો ભિક્ખૂ પસ્સિતુકામતા ઉદપાદિ, તસ્મા સીતાદીહિ પીળિતો ઉણ્હાદીનિ પત્થયમાનો વિય તત્થ ઉપસઙ્કમિ. **આયસ્મા ચ અનુરુદ્ધો**તિઆદિ વુત્તનયમેવ.

૨૪૧. **અત્થિ પન વો**તિ પચ્છિમપુચ્છાય લોકુત્તરધમ્મં પુચ્છેય્ય. સો પન થેરાનં નત્થિ, તસ્મા તં પુચ્છિતું ન યુત્તન્તિ પરિકમ્મોભાસં પુચ્છતિ. **ઓભાસઞ્ચેવ સઞ્જાનામા**તિ પરિકમ્મોભાસં સઞ્જાનામ. **દસ્સનઞ્ચ રૂપાન**ન્તિ દિબ્બચક્ખુના રૂપદસ્સનઞ્ચ સઞ્જાનામ. **તઞ્ચ નિમિત્તં નપ્પટિવિજ્ઝામા**તિ તઞ્ચ કારણં ન જાનામ, યેન નો ઓભાસો ચ રૂપદસ્સનઞ્ચ અન્તરધાયતિ.

તં ખો પન વો અનુરુદ્ધા નિમિત્તં પટિવિજ્ઝિતબ્બન્તિ તં વો કારણં જાનિતબ્બં. **અહમ્પિ સુદ**ન્તિ અનુરુદ્ધા તુમ્હે કિં ન આળુલેસ્સન્તિ, અહમ્પિ ઇમેહિ એકાદસહિ ઉપક્કિલેસેહિ આળુલિતપુબ્બોતિ દસ્સેતું ઇમં દેસનં આરભિ. **વિચિકિચ્છા ખો મે**તિઆદીસુ મહાસત્તસ્સ આલોકં વડ્ઢેત્વા દિબ્બચક્ખુના નાનાવિધાનિ રૂપાનિ દિસ્વા ''ઇદં ખો કિ''ન્તિ વિચિકિચ્છા ઉદપાદિ. **સમાધિ ચવી**તિ પરિકમ્મસમાધિ ચવિ. **ઓભાસો**તિ પરિકમ્મોભાસોપિ અન્તરધાયિ, દિબ્બચક્ખુનાપિ રૂપં ન પસ્સિ. **અમનસિકારો**તિ રૂપાનિ પસ્સતો વિચિકિચ્છા ઉપ્પજ્જતિ, ઇદાનિ કિઞ્ચિ ન મનસિકરિસ્સામીતિ અમનસિકારો ઉદપાદિ.

થિનમિદ્ધન્તિ કિઞ્ચિ અમનસિકરોન્તસ્સ થિનમિદ્ધં ઉદપાદિ.

છમ્ભિતત્તન્તિ હિમવન્તાભિમુખં આલોકં વડ્ઢેત્વા દાનવરક્ખસઅજગરાદયો અદ્દસ, અથસ્સ છમ્ભિતત્તં ઉદપાદિ.

ઉપ્પિલન્તિ ''મયા દિટ્ઠભયં પકતિયા ઓલોકિયમાનં નત્થિ. અદિટ્ઠે કિં નામ ભય''ન્તિ ચિન્તયતો ઉપ્પિલાવિતત્તં ઉદપાદિ. **સકિદેવા**તિ એકપયોગેનેવ પઞ્ચ નિધિકુમ્ભિયોપિ પસ્સેય્ય.

દુટ્ઠુલ્લન્તિ મયા વીરિયં ગાળ્હં પગ્ગહિતં, તેન મે ઉપ્પિલં ઉપ્પન્નન્તિ વીરિયં સિથિલમકાસિ, તતો કાયદરથો કાયદુટ્ઠુલ્લં કાયાલસિયં ઉદપાદિ.

અચ્ચારદ્ધવીરિયન્તિ મમ વીરિયં સિથિલં કરોતો દુટ્ઠુલ્લં ઉપ્પન્નન્તિ પુન વીરિયં પગ્ગણ્હતો અચ્ચારદ્ધવીરિયં ઉદપાદિ. **પતમેય્યા**તિ મરેય્ય.

અતિલીનવીરિયન્તિ મમ વીરિયં પગ્ગણ્હતો એવં જાતન્તિ પુન વીરિયં સિથિલં કરોતો અતિલીનવીરિયં ઉદપાદિ.

અભિજપ્પાતિ દેવલોકાભિમુખં આલોકં વડ્ઢેત્વા દેવસઙ્ઘં પસ્સતો તણ્હા ઉદપાદિ.

નાનત્તસઞ્ઞાતિ મય્હં એકજાતિકં રૂપં મનસિકરોન્તસ્સ અભિજપ્પા ઉપ્પન્ના, નાનાવિધરૂપં મનસિ કરિસ્સામીતિ કાલેન દેવલોકાભિમુખં કાલેન મનુસ્સલોકાભિમુખં વડ્ઢેત્વા નાનાવિધાનિ રૂપાનિ મનસિકરોતો નાનત્તસઞ્ઞા ઉદપાદિ.

અતિનિજ્ઝાયિતત્તન્તિ મય્હં નાનાવિધાનિ રૂપાનિ મનસિકરોન્તસ્સ નાનત્તસઞ્ઞા ઉદપાદિ, ઇટ્ઠં વા અનિટ્ઠં વા એકજાતિકમેવ મનસિ કરિસ્સામીતિ તથા મનસિકરોતો અતિનિજ્ઝાયિતત્તં રૂપાનં ઉદપાદિ.

૨૪૩. ઓભાસનિમિત્તં મનસિ કરોમીતિ પરિકમ્મોભાસમેવ મનસિ કરોમિ. **ન ચ રૂપાનિ પસ્સામી**તિ દિબ્બચક્ખુના રૂપાનિ ન પસ્સામિ. **રૂપનિમિત્તં મનસિ કરોમી**તિ દિબ્બચક્ખુના વિસયરૂપમેવ મનસિ કરોમિ.

પરિત્તઞ્ચેવ ઓભાસન્તિ પરિત્તકટ્ઠાને ઓભાસં. **પરિત્તાનિ ચ રૂપાની**તિ પરિત્તકટ્ઠાને રૂપાનિ. વિપરિયાયેન દુતિયવારો વેદિતબ્બો. **પરિત્તો સમાધી**તિ પરિત્તકો પરિકમ્મોભાસો, ઓભાસપરિત્તતઞ્હિ સન્ધાય ઇધ પરિકમ્મસમાધિ ‘‘પરિત્તો’’તિ વુત્તો. **પરિત્તં મે તસ્મિં સમયે**તિ તસ્મિં સમયે દિબ્બચક્ખુપિ પરિત્તકં હોતિ. અપ્પમાણવારેપિ એસેવ નયો.

૨૪૫. અવિતક્કમ્પિ વિચારમત્તન્તિ પઞ્ચકનયે દુતિયજ્ઝાનસમાધિં. **અવિતક્કમ્પિ અવિચાર**ન્તિ ચતુક્કનયેપિ પઞ્ચકનયેપિ ઝાનત્તયસમાધિં. **સપ્પીતિક**ન્તિ દુકતિકજ્ઝાનસમાધિં. **નિપ્પીતિક**ન્તિ દુકજ્ઝાનસમાધિં. **સાતસહગત**ન્તિ તિકચતુક્કજ્ઝાનસમાધિં. **ઉપેક્ખાસહગત**ન્તિ ચતુક્કનયે ચતુત્થજ્ઝાનસમાધિં પઞ્ચકનયે પઞ્ચમજ્ઝાનસમાધિં.

કદા પન ભગવા ઇમં તિવિધં સમાધિં ભાવેતિ? મહાબોધિમૂલે નિસિન્નો પચ્છિમયામે. ભગવતો હિ પઠમમગ્ગો પઠમજ્ઝાનિકો અહોસિ, દુતિયાદયો દુતિયતતિયચતુત્થજ્ઝાનિકા . પઞ્ચકનયે પઞ્ચમજ્ઝાનસ્સ મગ્ગો નત્થીતિ સો લોકિયો અહોસીતિ લોકિયલોકુત્તરમિસ્સકં સન્ધાયેતં વુત્તં. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ઉપક્કિલેસસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. બાલપણ્ડિતસુત્તવણ્ણના

૨૪૬. એવં મે સુતન્તિ બાલપણ્ડિતસુત્તં. તત્થ **બાલલક્ખણાની**તિ બાલો અયન્તિ એતેહિ લક્ખિયતિ ઞાયતીતિ બાલલક્ખણાનિ. તાનેવ તસ્સ સઞ્ઞાનનકારણાનીતિ **બાલનિમિત્તાનિ**. બાલસ્સ અપદાનાનીતિ **બાલાપદાનાનિ** . **દુચ્ચિન્તિતચિન્તી**તિ ચિન્તયન્તો અભિજ્ઝાબ્યાપાદમિચ્છાદસ્સનવસેન દુચ્ચિન્તિતમેવ ચિન્તેતિ. **દુબ્ભાસિતભાસી**તિ ભાસમાનોપિ મુસાવાદાદિભેદં દુબ્ભાસિતમેવ ભાસતિ. **દુક્કટકમ્મકારી**તિ કરોન્તોપિ પાણાતિપાતાદિવસેન દુક્કટકમ્મમેવ કરોતિ. **તત્ર ચે**તિ યત્થ નિસિન્નો, તસ્સં પરિસતિ. **તજ્જં તસ્સારુપ્પ**ન્તિ તજ્જાતિકં તદનુચ્છવિકં, પઞ્ચન્નં વેરાનં દિટ્ઠધમ્મકસમ્પરાયિકઆદીનવપ્પટિસંયુત્તન્તિ અધિપ્પાયો. **તત્રા**તિ તાય કથાય કચ્છમાનાય. **બાલ**ન્તિઆદીનિ સામિઅત્થે ઉપયોગવચનં.

૨૪૮. **ઓલમ્બન્તી**તિ ઉપટ્ઠહન્તિ. સેસપદદ્વયં તસ્સેવ વેવચનં, ઓલમ્બનાદિઆકારેન હિ તાનિ ઉપટ્ઠહન્તિ, તસ્મા એવં વુત્તં. **પથવિયા ઓલમ્બન્તી**તિ પથવિતલે પત્થરન્તિ. સેસપદદ્વયં તસ્સેવ વેવચનં. પત્થરણાકારોયેવ હેસ. **તત્ર, ભિક્ખવે, બાલસ્સા**તિ તસ્મિં ઉપટ્ઠાનાકારે આપાથગતે બાલસ્સ એવં હોતિ.

૨૪૯. **એતદવોચા**તિ અનુસન્ધિકુસલો ભિક્ખુ ''નિરયસ્સ ઉપમા કાતું ન સક્કા''તિ ન ભગવા વદતિ, ''ન સુકરા''તિ પન વદતિ, ન સુકરં પન સક્કા હોતિ કાતું, હન્દાહં દસબલં ઉપમં કારાપેમીતિ ચિન્તેત્વા એતં ''સક્કા, ભન્તે''તિ વચનં અવોચ. **હનેય્યુ**ન્તિ વિનિવિજ્ઝિત્વા ગમનવસેન યથા એકસ્મિં ઠાને દ્વે પહારા નિપતન્તિ, એવં હનેય્યું. તેનસ્સ દ્વે વણમુખસતાનિ હોન્તિ. ઇતો ઉત્તરિપિ એસેવ નયો.

૨૫૦. **પાણિમત્ત**ન્તિ અન્તોમુટ્ઠિયં ઠપનમત્તં. **સઙ્ખમ્પિ ન ઉપેતી**તિ ગણનમત્તમ્પિ ન ગચ્છતિ. **કલભાગમ્પી**તિ સતિમં કલં સહસ્સિમં કલં સતસહસ્સિમં વા કલં ઉપગચ્છતીતિપિ વત્તબ્બતં ન ઉપેતિ. **ઉપનિધમ્પી**તિ ઉપનિક્ખેપનમત્તમ્પિ ન ઉપેતિ, ઓલોકેન્તસ્સ ઓલોકિતમત્તમ્પિ નત્થિ. **તત્તં અયોખિલ**ન્તિ તિગાવુતં અત્તભાવં સમ્પજ્જલિતાય લોહપથવિયા ઉત્તાનકં નિપજ્જાપેત્વા તસ્સ દક્ખિણહત્થે તાલપ્પમાણં અયસૂલં પવેસેન્તિ, તથા વામહત્થાદીસુ. યથા ચ ઉત્તાનકં નિપજ્જાપેત્વા, એવં ઉરેનપિ દક્ખિણપસ્સેનપિ વામપસ્સેનપિ નિપજ્જાપેત્વા તં કમ્મકારણં કરોન્તિયેવ. **સંવેસેત્વા**તિ સમ્પજ્જલિતાય લોહપથવિયા તિગાવુતં અત્તભાવં નિપજ્જાપેત્વા. **કુઠારીહી**તિ મહતીહિ ગેહસ્સ એકપક્ખછદનમત્તાહિ કુઠારીહિ તચ્છન્તિ. લોહિતં નદી હુત્વા સન્દતિ, લોહપથવિતો જાલા ઉટ્ઠહિત્વા તચ્છિતટ્ઠાનં ગણ્હન્તિ. મહાદુક્ખં ઉપ્પજ્જતિ, તચ્છન્તા પન સુત્તાહતં કરિત્વા દારૂ વિય અટ્ઠંસમ્પિ છળંસમ્પિ કરોન્તિ. **વાસીહી**તિ મહાસુપ્પપમાણાહિ વાસીહિ. તાહિ તચ્છન્તા તચતો યાવ અટ્ઠીનિ સણિકં તચ્છન્તિ, તચ્છિતં તચ્છિતં પટિપાકતિકં હોતિ. **રથે યોજેત્વા**તિ સદ્ધિં યુગયોત્તપઞ્જરચક્કકુબ્બરપાચનેહિ સબ્બતો સમ્પજ્જલિતે રથે યોજેત્વા. **મહન્ત**ન્તિ મહાકૂટાગારપ્પમાણં. **આરોપેન્તી**તિ સમ્પજ્જલિતેહિ અયમુગ્ગરેહિ પોથેન્તા આરોપેન્તિ. **સકિમ્પિ ઉદ્ધ**ન્તિ સુપક્કુથિતાય ઉક્ખલિયા પક્ખિત્તતણ્ડુલા વિય ઉદ્ધં અધો તિરિયઞ્ચ ગચ્છતિ.

ભાગસો મિતોતિ ભાગે ઠપેત્વા ઠપેત્વા વિભત્તો. **પરિયન્તો**તિ પરિક્ખિત્તો. **અયસા**તિ ઉપરિ અયપટ્ટેન છાદિતો.

સમન્તા યોજનસતં ફરિત્વા તિટ્ઠતીતિ એવં ફરિત્વા તિટ્ઠતિ, યથા સમન્તા યોજનસતે ઠાને ઠત્વા ઓલોકેન્તસ્સ અક્ખીનિ યમકગોળકા વિય નિક્ખમન્તિ.

ન સુકરા અક્ખાનેન પાપુણિતુન્તિ નિરયો નામ એવમ્પિ દુક્ખો એવમ્પિ દુક્ખોતિ વસ્સસતં વસ્સસહસ્સં કથેન્તેનાપિ મત્થકં પાપેત્વા કથેતું ન સુકરાતિ અત્થો.

૨૫૧. **દન્તુલ્લેહક**ન્તિ દન્તેહિ ઉલ્લેહિત્વા, લુઞ્ચિત્વાતિ વુત્તં હોતિ. **રસાદો**તિ રસગેધેન પરિભુત્તરસો.

૨૫૨. **અઞ્ઞમઞ્ઞખાદિકા**તિ અઞ્ઞમઞ્ઞખાદનં.

દુબ્બણ્ણોતિ દુરૂપો. **દુદ્દસિકો**તિ દારકાનં ભયાપનત્થં કતયક્ખો વિય દુદ્દસો. **ઓકોટિમકો**તિ લકુણ્ડકો પવિટ્ઠગીવો મહોદરો. **કાણો**તિ એકક્ખિકાણો વા ઉભયક્ખિકાણો વા. **કુણી**તિ એકહત્થકુણી વા ઉભયહત્થકુણી વા.

પક્ખહતોતિ પીઠસપ્પી. **સો કાયેના**તિ ઇદમસ્સ દુક્ખાનુપબન્ધદસ્સનત્થં આરદ્ધં.

કલિગ્ગહેનાતિ પરાજયેન. **અધિબન્ધં નિગચ્છેય્યા**તિ યસ્મા બહું જિતો સબ્બસાપતેય્યમ્પિસ્સ નપ્પહોતિ, તસ્મા અત્તનાપિ બન્ધં નિગચ્છેય્ય. **કેવલા પરિપૂરા બાલભૂમી**તિ બાલો તીણિ દુચ્ચરિતાનિ પૂરેત્વા નિરયે નિબ્બત્તતિ, તત્થ પક્કાવસેસેન મનુસ્સત્તં આગતો પઞ્ચસુ નીચકુલેસુ નિબ્બત્તિત્વા પુન તીણિ દુચ્ચરિતાનિ પૂરેત્વા નિરયે નિબ્બત્તતીતિ અયં સકલા પરિપુણ્ણા બાલભૂમિ.

૨૫૩. **પણ્ડિતલક્ખણાની**તિઆદિ વુત્તાનુસારેનેવ વેદિતબ્બં. **સુચિન્તિતચિન્તી**તિઆદીનિ ચેત્થ મનોસુચરિતાદીનં વસેન યોજેતબ્બાનિ.

ચક્કરતનવણ્ણના

૨૫૬. **સીસં ન્હાતસ્સા**તિ સીસેન સદ્ધિં ગન્ધોદકેન ન્હાતસ્સ. **ઉપોસથિકસ્સા**તિ સમાદિન્નઉપોસથઙ્ગસ્સ. **ઉપરિપાસાદવરગતસ્સા**તિ પાસાદવરસ્સ ઉપરિ ગતસ્સ સુભોજનં ભુઞ્જિત્વા પાસાદવરસ્સ ઉપરિ મહાતલે સિરીગબ્ભં પવિસિત્વા સીલાનિ આવજ્જન્તસ્સ. તદા કિર રાજા પાતોવ સતસહસ્સં વિસ્સજ્જેત્વા મહાદાનં દત્વા પુનપિ સોળસહિ ગન્ધોદકઘટેહિ સીસં ન્હાયિત્વા કતપાતરાસો સુદ્ધં ઉત્તરાસઙ્ગં એકંસં કત્વા ઉપરિપાસાદસ્સ સિરીસયને પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા નિસિન્નો અત્તનો દાનમયપુઞ્ઞસમુદયં આવજ્જેત્વા નિસીદતિ, અયં સબ્બચક્કવત્તીનં ધમ્મતા .

તેસં તં આવજ્જન્તાનંયેવ વુત્તપ્પકારપુઞ્ઞકમ્મપચ્ચયં ઉતુસમુટ્ઠાનં નીલમણિસઙ્ઘાટસદિસં પાચીનસમુદ્દજલતલં છિન્દમાનં વિય આકાસં અલઙ્કુરુમાનં વિય દિબ્બં ચક્કરતનં પાતુભવતિ. તયિદં દિબ્બાનુભાવયુત્તત્તા **દિબ્બ**ન્તિ વુત્તં. સહસ્સં અસ્સ અરાનન્તિ **સહસ્સારં**. સહ નેમિયા સહ નાભિયા ચાતિ **સનેમિકં સનાભિકં**. સબ્બેહિ આકારેહિ પરિપૂરન્તિ **સબ્બાકારપરિપૂરં**.

તત્થ ચક્કઞ્ચ તં રતિજનનટ્ઠેન રતનઞ્ચાતિ **ચક્કરતનં**. યાય પન તં નાભિયા ''સનાભિક''ન્તિ વુત્તં, સા ઇન્દનીલમણિમયા હોતિ. મજ્ઝે પનસ્સા રજતમયા પનાળિ, યાય સુદ્ધસિનિદ્ધદન્તપન્તિયા હસમાનં વિય વિરોચતિ. મજ્ઝે છિદ્દેન વિય ચન્દમણ્ડલેન ઉભોસુપિ બાહિરન્તેસુ રજતપટ્ટેન કતપરિક્ખેપો હોતિ. તેસુ પનસ્સા નાભિપનાળિ પરિક્ખેપપટ્ટેસુ યુત્તટ્ઠાને પરિચ્છેદલેખા સુવિભત્તાવ હુત્વા પઞ્ઞાયન્તિ. અયં તાવસ્સ નાભિયા સબ્બાકારપરિપૂરતા.

યેહિ પન તં અરેહિ ''સહસ્સાર''ન્તિ વુત્તં, તે સત્તરતનમયા સૂરિયરસ્મિયો વિય પભાસમ્પન્ના હોન્તિ. તેસમ્પિ ઘટમણિકપરિચ્છેદલેખાદીનિ સુવિભત્તાનેવ પઞ્ઞાયન્તિ. અયમસ્સ અરાનં સબ્બાકારપરિપૂરતા.

યાય પન તં નેમિયા સહ ''સનેમિક''ન્તિ વુત્તં, સા બાલસૂરિયરસ્મિકલાપસિરિં અવહસમાના વિય સુરત્તસુદ્ધસિનિદ્ધપવાળમયા હોતિ. સન્ધીસુ પનસ્સા સઞ્ઝારાગસસ્સિરિકરત્તજમ્બોનદપટ્ટા વટ્ટપરિચ્છેદલેખા ચ સુવિભત્તા પઞ્ઞાયન્તિ. અયમસ્સ નેમિયા સબ્બાકારપરિપૂરતા.

નેમિમણ્ડલપિટ્ઠિયં પનસ્સ દસન્નં દસન્નં અરાનમન્તરે ધમનવંસો વિય અન્તોસુસિરો છિદ્દમણ્ડલચિત્તો વાતગાહી પવાળદણ્ડો હોતિ, યસ્સ વાતેન પહરિતસ્સ સુકુસલસમન્નાહતસ્સ પઞ્ચઙ્ગિકતૂરિયસ્સ વિય સદ્દો વગ્ગુ ચ

રજનીયો ચ કમનીયો ચ હોતિ. તસ્સ ખો પન પવાળદણ્ડસ્સ ઉપરિ સેતચ્છત્તં, ઉભોસુ પસ્સેસુ સમોસરિતકુસુમદામપન્તિયોતિ એવં સમોસરિતકુસુમદામપન્તિસતદ્વયપરિવારેન સેતચ્છત્તસતધારિના પવાળદણ્ડસતેન સમુપસોભિતનેમિપરિક્ખેપસ્સ દ્વિન્નમ્પિ નાભિપનાળીનં અન્તો દ્વે સીહમુખાનિ હોન્તિ, યેહિ તાલક્ખન્ધપ્પમાણા પુણ્ણચન્દકિરણકલાપસસ્સિરિકા તરુણરવિસમાનરત્તકમ્બલગેણ્ડુકપરિયન્તા આકાસગઙ્ગાગતિસોભં અભિભવમાના વિય દ્વે મુત્તકલાપા ઓલમ્બન્તિ, યેહિ ચક્કરતનેન સદ્ધિં આકાસે સમ્પરિવત્તમાનેહિ તીણિ ચક્કાનિ એકતો પરિવત્તન્તાનિ વિય ખાયન્તિ. અયમસ્સ સબ્બસો સબ્બાકારપરિપૂરતા.

તં પનેતં એવં સબ્બાકારપરિપૂરં પકતિયા સાયમાસભત્તં ભુઞ્જિત્વા અત્તનો અત્તનો ઘરદ્વારે પઞ્ઞત્તાસનેસુ નિસીદિત્વા પવત્તકથાસલ્લાપેસુ મનુસ્સેસુ વીથિચતુક્કાદીસુ કીળમાને દારકજને નાતિઉચ્ચેન નાતિનીચેન વનસણ્ડમત્થકાસન્નેન આકાસપ્પદેસેન ઉપસોભયમાનં વિય રુક્ખસાખગ્ગાનિ, દ્વાદસયોજનતો પટ્ઠાય સુય્યમાનેન મધુરસ્સરેન સત્તાનં સોતાનિ ઓધાપયમાનં યોજનતો પટ્ઠાય નાનપ્પભાસમુદયસમુજ્જલેન વણ્ણેન નયનાનિ સમાકડ્ઢન્તં રઞ્ઞો ચક્કવત્તિસ્સ પુઞ્ઞાનુભાવં ઉગ્ઘોસયન્તં વિય રાજધાનિઅભિમુખં આગચ્છતિ.

અથ તસ્સ ચક્કરતનસ્સ સદ્દસ્સવનેનેવ ''કુતો નુ ખો, કસ્સ નુ ખો અયં સદ્દો''તિ આવજ્જિતહદયાનં પુરત્થિમદિસં ઓલોકયમાનાનં તેસં મનુસ્સાનં અઞ્ઞતરો અઞ્ઞતરં એવમાહ – ''પસ્સ ભો અચ્છરિયં, અયં પુણ્ણચન્દો પુબ્બે એકો ઉગ્ગચ્છતિ, અજ્જ પન અત્તદુતિયો ઉગ્ગતો, એતઞ્હિ રાજહંસમિથુનં વિય પુણ્ણચન્દમિથુનં પુબ્બાપરિયેન ગગનતલં અભિલઙ્ઘતી''તિ. તમઞ્ઞો આહ – ''કિં કથેસિ સમ્મ કહં નામ તયા દ્વે પુણ્ણચન્દા એકતો ઉગ્ગચ્છન્તા દિટ્ઠપુબ્બા, નનુ એસ તપનીયરંસિધારો પિઞ્છરકિરણો દિવાકરો ઉગ્ગતો''તિ. તમઞ્ઞો સિતં કત્વા એવમાહ – ''કિં ઉમ્મત્તોસિ, નનુ ખો ઇદાનિમેવ દિવાકરો અત્થઙ્ગતો, સો કથં ઇમં પુણ્ણચન્દં અનુબન્ધમાનો ઉગ્ગચ્છિસ્સતિ, અદ્ધા પનેતં અનેકરતનપ્પભાસમુજ્જલં એકસ્સ પુઞ્ઞવતો વિમાનં ભવિસ્સતી''તિ. તે સબ્બેપિ અપસાદયન્તા અઞ્ઞે એવમાહંસુ – ''કિં બહું વિપ્પલપથ, નેવેસ પુણ્ણચન્દો, ન સૂરિયો ન દેવવિમાનં. ન હેતેસં એવરૂપા સિરિસમ્પત્તિ અત્થિ, ચક્કરતનેન પનેતેન ભવિતબ્બ''ન્તિ.

એવં પવત્તસલ્લાપસ્સેવ તસ્સ જનસ્સ ચન્દમણ્ડલં ઓહાય તં ચક્કરતનં અભિમુખં હોતિ. તતો તેહિ ''કસ્સ નુ ખો ઇદં નિબ્બત્ત''ન્તિ વુત્તે ભવન્તિ વત્તારો – ''ન કસ્સચિ અઞ્ઞસ્સ, નનુ અમ્હાકં રાજા પૂરિતચક્કવત્તિવત્તો, તસ્સેતં નિબ્બત્ત''ન્તિ. અથ સો ચ મહાજનો, યો ચ અઞ્ઞો પસ્સતિ, સબ્બો ચક્કરતનમેવ અનુગચ્છતિ. તમ્પિ ચક્કરતનં રઞ્ઞોયેવ અત્થાય અત્તનો આગતભાવં ઞાપેતુકામં વિય સત્તક્ખત્તું પાકારમત્થકેનેવ નગરં અનુસંયાયિત્વા રઞ્ઞો અન્તેપુરં પદક્ખિણં કત્વા અન્તેપુરસ્સ ઉત્તરસીહપઞ્જરઆસન્ને ઠાને યથા ગન્ધપુપ્ફાદીહિ સુખેન સક્કા હોતિ પૂજેતું, એવં અક્ખાહતં વિય તિટ્ઠતિ.

એવં ઠિતસ્સ પનસ્સ વાતપાનચ્છિદ્દાદીહિ પવિસિત્વા નાનાવિરાગરતનપ્પભાસમુજ્જલં અન્તો પાસાદં અલઙ્કુરુમાનં પભાસમૂહં દિસ્વા દસ્સનત્થાય સઞ્જાતાભિલાસો રાજા હોતિ. પરિજનોપિસ્સ પિયવચનપાભતેન આગન્ત્વા તમત્થં નિવેદેતિ. અથ રાજા બલવપીતિપામોજ્જફુટસરીરો પલ્લઙ્કં મોચેત્વા ઉટ્ઠાયાસના સીહપઞ્જરસમીપં ગન્ત્વા તં ચક્કરતનં દિસ્વા ''સુતં ખો પન મેત''ન્તિઆદિકં ચિન્તનં ચિન્તેસિ. તેન વુત્તં – ''દિસ્વાન રઞ્ઞો ખત્તિયસ્સ...પે॰... અસ્સં નુ ખો અહં રાજા ચક્કવત્તી''તિ. તત્થ **સો હોતિ રાજા ચક્કવત્તી**તિ કિત્તાવતા ચક્કવત્તી હોતિ? એકઙ્ગુલદ્વઙ્ગુલમત્તમ્પિ ચક્કરતને આકાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા પવત્તે.

ઇદાનિ તસ્સ પવત્તાપનત્થં યં કાતબ્બં તં દસ્સેન્તો **અથ ખો, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **ઉટ્ઠાયાસના**તિ નિસિન્નાસનતો ઉટ્ઠહિત્વા ચક્કરતનસમીપં આગન્ત્વા. **ભિઙ્કારં ગહેત્વા**તિ હત્થિસોણ્ડસદિસપનાળિં સુવણ્ણભિઙ્કારં ઉક્ખિપિત્વા વામહત્થેન ઉદકં ગહેત્વા. પવત્તતુ ભવં ચક્કરતનં, અભિવિજિનાતુ ભવં ચક્કરતનન્તિ. **અન્વદેવ રાજા ચક્કવત્તી સદ્ધિં ચતુરઙ્ગિનિયા સેનાયા**તિ સબ્બચક્કવત્તીનઞ્હિ ઉદકેન અભિસિઞ્ચિત્વા ‘‘અભિવિજાનાતુ ભવં ચક્કરતન’’ન્તિ વચનસમનન્તરમેવ વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા ચક્કરતનં પવત્તતિ, યસ્સ પવત્તિસમકાલમેવ સો રાજા ચક્કવત્તી નામ હોતિ.

પવત્તે પન ચક્કરતને તં અનુબન્ધમાનોવ રાજા ચક્કવત્તી યાનવરં આરુય્હ વેહાસં અબ્ભુગ્ગચ્છતિ, અથસ્સ છત્તચામરાદિહત્થો પરિજનો ચેવ અન્તેપુરજનો ચ. તતો નાનપ્પકારકઞ્ચુકકવચાદિસન્નાહવિભૂસિતેન વિવિધાહરણપ્પભાસમુજ્જલિતેન સમુસ્સિતદ્ધજપટાકપટિમણ્ડિતેન અત્તનો અત્તનો બલકાયેન સદ્ધિં ઉપરાજસેનાપતિ પભૂતયોપિ વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા રાજાનમેવ પરિવારેન્તિ. રાજયુત્તા પન જનસઙ્ગહત્થં નગરવીથીસુ ભેરિયો ચરાપેન્તિ ‘‘તાતા અમ્હાકં રઞ્ઞો ચક્કરતનં નિબ્બત્તં, અત્તનો અત્તનો વિભવાનુરૂપેન મણ્ડિતપ્પસાધિતા સન્નિપતથા’’તિ. મહાજનો પન પકતિયા ચક્કરતનસદ્દેનેવ સબ્બકિચ્ચાનિ પહાય ગન્ધપુપ્ફાદીનિ આદાય સન્નિપતિતોવ, સોપિ સબ્બો વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા રાજાનમેવ પરિવારેતિ. યસ્સ યસ્સ હિ રઞ્ઞા સદ્ધિં ગન્તુકામતા ઉપ્પજ્જતિ, સો સો આકાસગતોવ હોતિ. એવં દ્વાદસયોજનાયામવિત્થારા પરિસા હોતિ. તત્થ એકપુરિસોપિ છિન્નભિન્નસરીરો વા કિલિટ્ઠવત્થો વા નત્થિ. સુચિપરિવારો હિ રાજા ચક્કવત્તી. ચક્કવત્તિપરિસા નામ વિજ્જાધરપરિસા વિય આકાસે ગચ્છમાના ઇન્દનીલમણિતલે વિપ્પકિણ્ણરતનસદિસા હોતિ. તેન વુત્તં ‘‘અન્વદેવ રાજા ચક્કવત્તી સદ્ધિં ચતુરઙ્ગિનિયા સેનાયા’’તિ.

તમ્પિ ચક્કરતનં રુક્ખગ્ગાનં ઉપરૂપરિ નાતિઉચ્ચેન ગગનપદેસેન પવત્તતિ, યથા રુક્ખાનં પુપ્ફફલપલ્લવેહિ અત્થિકા તાનિ સુખેન ગહેતું સક્કોન્તિ, ભૂમિયં ઠિતા ‘‘એસ રાજા, એસ ઉપરાજા, એસ સેનાપતી’’તિ સલ્લક્ખેતું સક્કોન્તિ. ઠાનાદીસુપિ ઇરિયાપથેસુ યો યેન ઇચ્છતિ, સો તેનેવ ગચ્છતિ. ચિત્તકમ્માદિસિપ્પપસુતા ચેત્થ અત્તનો અત્તનો કિચ્ચં કરોન્તાયેવ ગચ્છન્તિ. યથેવ હિ ભૂમિયં, તથા નેસં સબ્બકિચ્ચાનિ આકાસે ઇજ્ઝન્તિ. એવં ચક્કવત્તિપરિસં ગહેત્વા તં ચક્કરતનં વામપસ્સેન સિનેરું પહાય સમુદ્દસ્સ ઉપરિભાગેન અટ્ઠયોજનસહસ્સપ્પમાણં પુબ્બવિદેહં ગચ્છતિ.

તત્થ યો વિનિબ્બેધેન દ્વાદસયોજનાય પરિક્ખેપતો છત્તિંસયોજનપરિસાય સન્નિવેસક્ખમો સુલભાહારૂપકરણો છાયૂદકસમ્પન્નો સુચિસમતલો રમણીયો ભૂમિભાગો, તસ્સ ઉપરિભાગે તં ચક્કરતનં આકાસે અક્ખાહતં વિય તિટ્ઠતિ. અથ તેન સઞ્ઞાણેન સો મહાજનો ઓતરિત્વા યથારુચિ ન્હાનભોજનાદીનિ સબ્બકિચ્ચાનિ કરોન્તો વાસં કપ્પેતિ, તેન વુત્તં ‘‘યસ્મિં ખો પન, ભિક્ખવે, પદેસે તં ચક્કરતનં પતિટ્ઠાતિ, તત્થ રાજા ચક્કવત્તી વાસં ઉપેતિ સદ્ધિં ચતુરઙ્ગિનિયા સેનાયા’’તિ.

એવં વાસં ઉપગતે ચક્કવત્તિમ્હિ યે તત્થ રાજાનો, તે ‘‘પરચક્કં આગત’’ન્તિ સુત્વાપિ ન બલકાયં સન્નિપાતેત્વા યુદ્ધસજ્જા હોન્તિ. ચક્કરતનસ્સ ઉપ્પત્તિસમનન્તરમેવ નત્થિ સો સત્તો નામ, યો પચ્ચત્થિકસઞ્ઞાય રાજાનં આરબ્ભ આવુધં ઉક્ખિપિતું વિસહેય્ય. અયમનુભાવો ચક્કરતનસ્સ.

ચક્કાનુભાવેન હિ તસ્સ રઞ્ઞો,

અરી અસેસા દમથં ઉપેન્તિ;
અરિન્દમં નામ નરાધિપસ્સ,
તેનેવ તં વુચ્ચતિ તસ્સ ચક્કં.

તસ્મા સબ્બેપિ તે રાજાનો અત્તનો અત્તનો રજ્જસિરિવિભવાનુરૂપં પાભતં ગહેત્વા તં રાજાનં ઉપગમ્મ ઓનતસિરા અત્તનો મોળિયમણિપ્પભાભિસેકેનસ્સ પાદપૂજં કરોન્તો ''એહિ ખો મહારાજા''તિઆદીહિ વચનેહિ તસ્સ કિઙ્કારપ્પટિસ્સાવિતં આપજ્જન્તિ. તેન વુત્તં **યે ખો પન, ભિક્ખવે, પુરત્થિમાય...પે॰... અનુસાસ મહારાજા**તિ.

તત્થ **સ્વાગત**ન્તિ સુઆગમનં. એકસ્મિઞ્હિ આગતે સોચન્તિ, ગતે નન્દન્તિ. એકસ્મિં આગતે નન્દન્તિ, ગતે સોચન્તિ. તાદિસો ત્વં આગતનન્દનો ગમનસોચનો, તસ્મા તવ આગમનં સુઆગમનન્તિ વુત્તં હોતિ. એવં વુત્તે પન ચક્કવત્તી નાપિ ''એત્તકં નામ મે અનુવસ્સં બલિં ઉપકપ્પેથા''તિ વદતિ, નાપિ અઞ્ઞસ્સ ભોગં અચ્છિન્દિત્વા અઞ્ઞસ્સ દેતિ. અત્તનો પન ધમ્મરાજભાવસ્સ અનુરૂપાય પઞ્ઞાય પાણાતિપાતાદીનિ ઉપપરિક્ખિત્વા પેમનીયેન મઞ્જુના સરેન ''પસ્સથ તાતા, પાણાતિપાતો નામેસ આસેવિતો ભાવિતો બહુલીકતો નિરયસંવત્તનિકો હોતી''તિઆદિના નયેન ધમ્મં દેસેત્વા ''પાણો ન હન્તબ્બો''તિઆદિકં ઓવાદં દેતિ. તેન વુત્તં **રાજા ચક્કવત્તી એવમાહ પાણો ન હન્તબ્બો...પે॰... યથાભુત્તઞ્ચ ભુઞ્જથા**તિ.

કિં પન સબ્બેપિ રઞ્ઞો ઇમં ઓવાદં ગણ્હન્તીતિ. બુદ્ધસ્સપિ તાવ સબ્બે ન ગણ્હન્તિ, રઞ્ઞો કિં ગણ્હિસ્સન્તિ. તસ્મા યે પણ્ડિતા વિભાવિનો, તે ગણ્હન્તિ. સબ્બે પન અનુયન્તા ભવન્તિ. તસ્મા ''યે ખો પન, ભિક્ખવે''તિઆદિમાહ.

અથ તં ચક્કરતનં એવં પુબ્બવિદેહવાસીનં ઓવાદે દિન્ને કતપાતરાસે ચક્કવત્તીબલેન વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા પુરત્થિમં સમુદ્દં અજ્ઝોગાહતિ. યથા યથા ચ તં અજ્ઝોગાહતિ, તથા તથા અગદગન્ધં ઘાયિત્વા સંખિત્તફણો નાગરાજા વિય સંખિત્તઊમિવિપ્ફારં હુત્વા ઓગચ્છમાનં મહાસમુદ્દસલિલં યોજનમત્તં ઓગન્ત્વા અન્તોસમુદ્દે વેળુરિયભિત્તિ વિય તિટ્ઠતિ. તઙ્ખણઞ્ઞેવ ચ તસ્સ રઞ્ઞો પુઞ્ઞસિરિં દટ્ઠુકામાનિ વિય મહાસમુદ્દતલે વિપ્પકિણ્ણાનિ નાનારતનાનિ તતો તતો આગન્ત્વા તં પદેસં પૂરયન્તિ. અથ સા રાજપરિસા તં નાનારતનપરિપૂરં મહાસમુદ્દતલં દિસ્વા યથારુચિ ઉચ્છઙ્ગાદીહિ આદિયતિ, યથારુચિ આદિન્નરતનાય પન પરિસાય તં ચક્કરતનં પટિનિવત્તતિ. પટિનિવત્તમાને ચ તસ્મિં પરિસા અગ્ગતો હોતિ, મજ્ઝે રાજા, અન્તે ચક્કરતનં. તમ્પિ જલનિધિજલં પલોભિયમાનમિવ ચક્કરતનસિરિયા, અસહમાનમિવ ચ તેન વિયોગં, નેમિમણ્ડલપરિયન્તં અભિહનન્તં નિરન્તરમેવ ઉપગચ્છતિ.

૨૫૭. એવં રાજા ચક્કવત્તી પુરત્થિમસમુદ્દપરિયન્તં પુબ્બવિદેહં અભિવિજિનિત્વા દક્ખિણસમુદ્દપરિયન્તં જમ્બુદીપં વિજેતુકામો ચક્કરતનદેસિતેન મગ્ગેન દક્ખિણસમુદ્દાભિમુખો ગચ્છતિ. તેન વુત્તં **અથ ખો તં, ભિક્ખવે, ચક્કરતનં પુરત્થિમસમુદ્દં અજ્ઝોગાહેત્વા પચ્ચુત્તરિત્વા દક્ખિણં દિસં પવત્તતી**તિ. એવં પવત્તમાનસ્સ પન તસ્સ પવત્તનવિધાનં સેનાસન્નિવેસો પટિરાજગમનં તેસં અનુસાસનિપ્પદાનં દક્ખિણસમુદ્દં અજ્ઝોગાહનં સમુદ્દસલિલસ્સ ઓગચ્છનં રતનાદાનન્તિ સબ્બં પુરિમનયેનેવ વેદિતબ્બં.

વિજિનિત્વા પન તં દસસહસ્સયોજનપ્પમાણં જમ્બુદીપં દક્ખિણસમુદ્દતોપિ પચ્ચુત્તરિત્વા સત્તયોજનસહસ્સપ્પમાણં અપરગોયાનં વિજેતું પુબ્બે વુત્તનયેનેવ ગન્ત્વા તમ્પિ સમુદ્દપરિયન્તં તથેવ

અભિવિજિનિત્વા પચ્છિમસમુદ્દતોપિ પચ્ચુત્તરિત્વા અટ્ઠયોજનસહસ્સપ્પમાણં ઉત્તરકુરું વિજેતું તથેવ ગન્ત્વા તમ્પિ સમુદ્દપરિયન્તં તથેવ અભિવિજિય ઉત્તરસમુદ્દતોપિ પચ્ચુત્તરતિ.

એત્તાવતા રઞ્ઞા ચક્કવત્તિના ચાતુરન્તાય પથવિયા આધિપચ્ચં અધિગતં હોતિ. સો એવં વિજિતવિજયો અત્તનો રજ્જસિરિસમ્પત્તિદસ્સનત્થં સપરિસો ઉદ્ધં ગગનતલં અભિલઙ્ઘિત્વા સુવિકસિતપદુમુપ્પલપુણ્ડરીકવનવિચિત્તે ચત્તારો જાતસ્સરે વિય પઞ્ચસતપઞ્ચસતપરિત્તદીપપરિવારે ચત્તારો મહાદીપે ઓલોકેત્વા ચક્કરતનદેસિતેનેવ મગ્ગેન યથાનુક્કમં અત્તનો રાજધાનિમેવ પચ્ચાગચ્છતિ. અથ તં ચક્કરતનં અન્તેપુરદ્વારં સોભયમાનં વિય હુત્વા તિટ્ઠતિ.

એવં પતિટ્ઠિતે પન તસ્મિં ચક્કરતને રાજન્તેપુરે ઉક્કાહિ વા દીપિકાહિ વા કિઞ્ચિ કરણીયં ન હોતિ, ચક્કરતનોભાસોયેવ રત્તિં અન્ધકારં વિધમતિ. યે ચ પન રત્તિં અન્ધકારત્થિકા હોન્તિ, તેસં અન્ધકારમેવ હોતિ. તેન વુત્તં **દક્ખિણસમુદ્દં અજ્ઝોગાહેત્વા...પે॰... એવરૂપં ચક્કરતનં પાતુભવતી**તિ.

હત્થિરતનવણ્ણના

૨૫૮. એવં પાતુભૂતચક્કરતનસ્સ પનસ્સ ચક્કવત્તિનો અમચ્ચા પકતિમઙ્ગલહત્થિટ્ઠાનં સુચિભૂમિભાગં કારેત્વા હરિચન્દનાદીહિ સુરભિગન્ધેહિ ઉપલિમ્પાપેત્વા હેટ્ઠા વિચિત્તવણ્ણસુરભિકુસુમસમાકિણ્ણં ઉપરિ સુવણ્ણતારકાનં અન્તરન્તરા સમોસરિતમનુઞ્ઞ-કુસુમદામપ્પટિમણ્ડિતવિતાનં દેવવિમાનં વિય અભિસઙ્ખરિત્વા ''એવરૂપસ્સ નામ દેવ હત્થિરતનસ્સ આગમનં ચિન્તેથા''તિ વદન્તિ. સો પુબ્બે વુત્તનયેનેવ મહાદાનં દત્વા સીલાનિ સમાદાય તં પુઞ્ઞસમ્પત્તિં આવજ્જન્તો નિસીદતિ, અથસ્સ પુઞ્ઞાનુભાવચોદિતો છદ્દન્તકુલા વા ઉપોસથકુલા વા તં સક્કારવિસેસં અનુભવિતુકામો તરુણરવિમણ્ડલાભિરત્તચરણ-ગીવમુખપ્પટિમણ્ડિતવિસુદ્ધસેતસરીરો સત્તપ્પતિટ્ઠો સુસણ્ઠિતઙ્ગપચ્ચઙ્ગસન્નિવેસો વિકસિતરત્ત-પદુમચારુપોક્ખરો ઇદ્ધિમા યોગી વિય વેહાસં ગમનસમત્થો મનોસિલાચુણ્ણરઞ્જિતપરિયન્તો વિય રજતપબ્બતો હત્થિસેટ્ઠો તસ્મિં પદેસે પતિટ્ઠાતિ. સો છદ્દન્તકુલા આગચ્છન્તો સબ્બકનિટ્ઠો આગચ્છતિ, ઉપોસથકુલા સબ્બજેટ્ઠો. પાળિયં પન ''ઉપોસથો નાગરાજા'' ઇચ્ચેવ આગચ્છતિ. સ્વાયં પૂરિતચક્કવત્તિવત્તાનં ચક્કવત્તીનં સુત્તે વુત્તનયેનેવ ચિન્તયન્તાનં આગચ્છતિ, ન ઇતરેસં. સયમેવ પકતિમઙ્ગલહત્થિટ્ઠાનં આગન્ત્વા મઙ્ગલહત્થિં અપનેત્વા તત્થ તિટ્ઠતિ. તેન વુત્તં **પુન ચપરં, ભિક્ખવે...પે॰... નાગરાજા**તિ.

એવં પાતુભૂતં પન તં હત્થિરતનં દિસ્વા હત્થિગોપકાદયો હટ્ઠતુટ્ઠા વેગેન ગન્ત્વા રઞ્ઞો આરોચેન્તિ. રાજા તુરિતતુરિતં આગન્ત્વા તં દિસ્વા પસન્નચિત્તો ''ભદ્દકં વત ભો હત્થિયાનં, સચે દમથં ઉપેય્યા''તિ ચિન્તયન્તો હત્થં પસારેતિ. અથ સો ઘરધેનુવચ્છકો વિય કણ્ણે ઓલમ્બેત્વા સૂરતભાવં દસ્સેન્તો રાજાનં ઉપસઙ્કમતિ, રાજા તં અભિરુહિતુકામો હોતિ. અથસ્સ પરિજના અધિપ્પાયં ઞત્વા તં હત્થિરતનં સોવણ્ણદ્ધજં સોવણ્ણાલઙ્કારં હેમજાલપટિચ્છન્નં કત્વા ઉપનેન્તિ. રાજા તં અનિસીદાપેત્વાવ સત્તરતનમયાય નિસ્સેણિયા અભિરુય્હ આકાસં ગમનનિન્નચિત્તો હોતિ. તસ્સ સહ ચિત્તુપ્પાદેનેવ સો હત્થિરાજા રાજહંસો વિય ઇન્દનીલમણિપ્પભાજાલનીલગગનતલં અભિલઙ્ઘતિ, તતો ચક્કચારિકાય વુત્તનયેનેવ સકલરાજપરિસા. ઇતિ સપરિસો રાજા અન્તોપાતરાસેયેવ સકલપથવિં અનુસંયાયિત્વા રાજધાનિં પચ્ચાગચ્છતિ, એવં મહિદ્ધિકં ચક્કવત્તિનો **હત્થિરતનં** હોતિ. તેન વુત્તં **દિસ્વાન રઞ્ઞો ચક્કવત્તિસ્સ...પે॰... એવરૂપં હત્થિરતનં પાતુભવતી**તિ.

અસ્સરતનવણ્ણના

એવં પાતુભૂતહત્થિરતનસ્સ પન ચક્કવત્તિનો પરિસા પકતિમઙ્ગલઅસ્સટ્ઠાનં સુચિસમતલં કારેત્વા અલઙ્કરિત્વા ચ પુરિમનયેનેવ રઞ્ઞો તસ્સ આગમનચિન્તનત્થં ઉસ્સાહં જનેન્તિ. સો પુરિમનયેનેવ કતદાનસક્કારો સમાદિન્નસીલોવ પાસાદતલે નિસિન્નો પુઞ્ઞસમ્પત્તિં સમનુસ્સરતિ, અથસ્સ પુઞ્ઞાનુભાવચોદિતો સિન્ધવકુલતો વિજ્જુલ્લતાવિનદ્ધસરદકાલસેતવલાહકરાસિસસ્સિરિકો રત્તપાદો રત્તતુણ્ડો ચન્દપ્પભાપુઞ્જસદિસસુદ્ધસિનિદ્ધઘનસઙ્ઘાતસરીરો કાકગીવા વિય ઇન્દનીલમણિ વિય ચ કાળવણ્ણેન સીસેન સમન્નાગતત્તા **કાળસીસો** સુટ્ઠુ કપ્પેત્વા ઠપિતેહિ વિય મુઞ્જસદિસેહિ સણ્હવટ્ટઉજુગતિગતેહિ કેસેહિ સમન્નાગતત્તા **મુઞ્જકેસો વેહાસઙ્ગમો** વલાહકો નામ અસ્સરાજા આગન્ત્વા તસ્મિં ઠાને પતિટ્ઠાતિ. સેસં સબ્બં હત્થિરતને વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. એવરૂપં **અસ્સરતનં** સન્ધાય ભગવા **પુન ચપર**ન્તિઆદિમાહ.

મણિરતનવણ્ણના

એવં પાતુભૂતઅસ્સરતનસ્સ પન રઞ્ઞો ચક્કવત્તિસ્સ ચતુહત્થાયામં સકટનાભિસમપ્પમાણં ઉભોસુ અન્તેસુ કણ્ણિકપરિયન્તતો વિનિગ્ગતસુપરિસુદ્ધમુત્તાકલાપેહિ દ્વીહિ કઞ્ચનપદુમેહિ અલઙ્કતં ચતુરાસીતિમણિસહસ્સપરિવારં તારાગણપરિવુતસ્સ પુણ્ણચન્દસ્સ સિરિં પટિપ્ફરમાનં વિય વેપુલ્લપબ્બતતો **મણિરતનં** આગચ્છતિ. તસ્સેવં આગતસ્સ મુત્તાજાલકે ઠપેત્વા વેળુપરમ્પરાય સટ્ઠિહત્થપ્પમાણં આકાસં આરોપિતસ્સ રત્તિભાગે સમન્તા યોજનપ્પમાણં ઓકાસં આભા ફરતિ, યાય સબ્બો સો ઓકાસો અરુણુગ્ગમનવેલા વિય સઞ્જાતાલોકો હોતિ. તતો કસ્સકા કસિકમ્મં, વાણિજા આપણુગ્ઘાટનં , તે તે ચ સિપ્પિનો તં તં કમ્મન્તં પયોજેન્તિ દિવાતિ મઞ્ઞમાના. તેન વુત્તં **પુન ચપરં, ભિક્ખવે…પે॰… મણિરતનં પાતુભવતી**તિ.

ઇત્થિરતનવણ્ણના

એવં પાતુભૂતમણિરતનસ્સ પન ચક્કવત્તિસ્સ વિસયસુખવિસેસકારણં **ઇત્થિરતનં** પાતુભવતિ. મદ્દરાજકુલતો વા હિસ્સ અગ્ગમહેસિં આનેન્તિ, ઉત્તરકુરુતો વા પુઞ્ઞાનુભાવેન સયં આગચ્છતિ. અવસેસા પનસ્સા સમ્પત્તિ ''પુન ચપરં, ભિક્ખવે, રઞ્ઞો ચક્કવત્તિસ્સ ઇત્થિરતનં પાતુભવતિ અભિરૂપા દસ્સનીયા''તિઆદિના નયેન પાળિયંયેવ આગતા.

તત્થ સણ્ઠાનપારિપૂરિયા અધિકં રૂપં અસ્સાતિ **અભિરૂપા**. દિસ્સમાના ચ ચક્ખૂનિ પીણયતિ, તસ્મા અઞ્ઞં કિચ્ચવિક્ખેપં હિત્વાપિ દટ્ઠબ્બાતિ **દસ્સનીયા**. દિસ્સમાના ચ સોમનસ્સવસેન ચિત્તં પસાદેતીતિ **પાસાદિકા**. **પરમાયા**તિ એવં પસાદાવહત્તા ઉત્તમાય. **વણ્ણપોક્ખરતાયા**તિ વણ્ણસુન્દરતાય. **સમન્નાગતા**તિ ઉપેતા. **અભિરૂપા** વા યસ્મા નાતિદીઘા નાતિરસ્સા **દસ્સનીયા** યસ્મા નાતિકિસા નાતિથૂલા, **પાસાદિકા** યસ્મા નાતિકાળિકા નચ્ચોદાતા. **પરમાય વણ્ણપોક્ખરતાય સમન્નાગતા** યસ્મા અતિક્કન્તા માનુસં વણ્ણં અપ્પત્તા દિબ્બવણ્ણં. મનુસ્સાનઞ્હિ વણ્ણાભા બહિ ન નિચ્છરતિ, દેવાનં અતિદૂરં નિચ્છરતિ, તસ્સા પન દ્વાદસહત્થપ્પમાણં પદેસં સરીરાભા ઓભાસેતિ.

નાતિદીઘાદીસુ ચસ્સા પઠમયુગળેન આરોહસમ્પત્તિ, દુતિયયુગળેન પરિણાહસમ્પત્તિ, તતિયયુગળેન વણ્ણસમ્પત્તિ વુત્તા. છહિ વાપિ એતેહિ કાયવિપત્તિયા અભાવો, અતિક્કન્તા માનુસં વણ્ણન્તિ ઇમિના કાયસમ્પત્તિ

વુત્તા.

તૂલપિચુનો વા કપ્પાસપિચુનો વાતિ સપ્પિમણ્ડે પક્ખિપિત્વા ઠપિતસ્સ સતવિહતસ્સ તૂલપિચુનો વા સતવિહતસ્સ કપ્પાસપિચુનો વા કાયસમ્ફસ્સો હોતિ. **સીતે**તિ રઞ્ઞો સીતકાલે. **ઉણ્હે**તિ રઞ્ઞો ઉણ્હકાલે. **ચન્દનગન્ધો**તિ નિચ્ચકાલમેવ સુપિસિતસ્સ અભિનવસ્સ ચતુજ્જાતિસમાયોજિતસ્સ હરિચન્દનસ્સ ગન્ધો કાયતો વાયતિ. **ઉપ્પલગન્ધો**તિ હસિતકથિતકાલેસુ મુખતો નિક્ખન્તો તઙ્ખણં વિકસિતસ્સેવ નીલુપ્પલસ્સ અતિસુરભિગન્ધો વાયતિ.

એવં રૂપસમ્ફસ્સગન્ધસમ્પત્તિયુત્તાય પનસ્સા સરીરસમ્પત્તિયા અનુરૂપં આચારં દસ્સેતું **તં ખો પના**તિઆદિ વુત્તં. તત્થ રાજાનં દિસ્વા નિસિન્નાસનતો અગ્ગિદડ્ઢા વિય પઠમમેવ ઉટ્ઠાતીતિ **પુબ્બુટ્ઠાયિની**. તસ્મિં નિસિન્ને તસ્સ રઞ્ઞો તાલવણ્ટેન બીજનાદિકિચ્ચં કત્વા પચ્છા નિપતતિ નિસીદતીતિ **પચ્છાનિપાતિની**. કિં કરોમિ દેવાતિ તસ્સ કિંકારં પટિસ્સાવેતીતિ **કિંકારપટિસ્સાવિની**. રઞ્ઞો મનાપમેવ ચરતિ કરોતીતિ **મનાપચારિની**. યં રઞ્ઞો પિયં, તદેવ વદતીતિ **પિયવાદિની**.

ઇદાનિ સ્વાસ્સા આચારો ભાવસુદ્ધિયા એવ, ન સાઠેય્યેનાતિ દસ્સેતું **તં ખો પના**તિઆદિમાહ. તત્થ **નો અતિચરતી**તિ ન અતિક્કમિત્વા ચરતિ, અઞ્ઞં પુરિસં ચિત્તેનપિ ન પત્થેતીતિ વુત્તં હોતિ. તત્થ યે તસ્સા આદિમ્હિ ''અભિરૂપા''તિઆદયો અન્તે ''પુબ્બુટ્ઠાયિની''તિઆદયો ગુણા વુત્તા, તે પકતિગુણા એવ ''અતિક્કન્તા માનુસં વણ્ણ''ન્તિઆદયો પન ચક્કવત્તિનો પુઞ્ઞં ઉપનિસ્સાય ચક્કરતનપાતુભાવતો પટ્ઠાય પુરિમકમ્માનુભાવેન નિબ્બત્તન્તીતિ વેદિતબ્બા. અભિરૂપતાદિકાપિ વા ચક્કરતનપાતુભાવતો પટ્ઠાય સબ્બાકારપારિપૂરા જાતા. તેનાહ **એવરૂપં ઇત્થિરતનં પાતુભવતી**તિ.

ગહપતિરતનવણ્ણના

એવં પાતુભૂતઇત્થિરતનસ્સ પન રઞ્ઞો ચક્કવત્તિસ્સ ધનકરણીયાનં કિચ્ચાનં યથાસુખપ્પવત્તનત્થં **ગહપતિરતનં** પાતુભવતિ. સો પકતિયાવ મહાભોગો મહાભોગકુલે જાતો રઞ્ઞો ધનરાસિવડ્ઢકો સેટ્ઠિ ગહપતિ હોતિ, ચક્કરતનાનુભાવસહિતં પનસ્સ કમ્મવિપાકજં દિબ્બચક્ખુ પાતુભવતિ, યેન અન્તોપથવિયં યોજનબ્ભન્તરે નિધિં પસ્સતિ. સો તં સમ્પત્તિં દિસ્વા તુટ્ઠહદયો ગન્ત્વા રાજાનં ધનેન પવારેત્વા સબ્બાનિ ધનકરણીયાનિ સમ્પાદેતિ. તેન વુત્તં **પુન ચપરં, ભિક્ખવે...પે॰... એવરૂપં ગહપતિરતનં પાતુભવતી**તિ.

પરિણાયકરતનવણ્ણના

એવં પાતુભૂતગહપતિરતનસ્સ પન રઞ્ઞો ચક્કવત્તિસ્સ સબ્બકિચ્ચસંવિધાનસમત્થં **પરિણાયકરતનં** પાતુભવતિ. સો રઞ્ઞો જેટ્ઠપુત્તોવ હોતિ . પકતિયા એવ પણ્ડિતો બ્યત્તો મેધાવી, રઞ્ઞો પુઞ્ઞાનુભાવં નિસ્સાય પનસ્સ અત્તનો કમ્માનુભાવેન પરચિત્તઞાણં ઉપ્પજ્જતિ. યેન દ્વાદસયોજનાય રાજપરિસાય ચિત્તાચારં ઞત્વા રઞ્ઞો અહિતે હિતે ચ વવત્થપેતું સમત્થો હોતિ. સોપિ તં અત્તનો આનુભાવં દિસ્વા તુટ્ઠહદયો રાજાનં સબ્બકિચ્ચાનુસાસનેન પવારેતિ. તેન વુત્તં **પુન ચપરં...પે॰... પરિણાયકરતનં પાતુભવતી**તિ. તત્થ **ઠપેતબ્બં ઠપેતુ**ન્તિ તસ્મિં તસ્મિં ઠાનન્તરે ઠપેતબ્બં ઠપેતું.

૨૫૯. **સમવેપાકિનિયા**તિઆદિ હેટ્ઠા વુત્તમેવ.

૨૬૦. **કટગ્ગહેના**તિ જયગ્ગાહેન. **મહન્તં ભોગક્ખન્ધ**ન્તિ એકપ્પહારેનેવ દ્વે વા તીણિ વા સતસહસ્સાનિ. **કેવલા પરિપૂરા પણ્ડિતભૂમી**તિ પણ્ડિતો તીણિ સુચરિતાનિ પૂરેત્વા સગ્ગે નિબ્બત્તતિ, તતો મનુસ્સલોકં આગચ્છન્તો કુલરૂપભોગસમ્પત્તિયં નિબ્બત્તતિ, તત્થ ઠિતો તીણિ ચ સુચરિતાનિ પૂરેત્વા પુન સગ્ગે નિબ્બત્તતીતિ અયં સકલા પરિપુણ્ણા પણ્ડિતભૂમિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

બાલપણ્ડિતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. દેવદૂતસુત્તવણ્ણના

૨૬૧. **એવં મે સુત**ન્તિ દેવદૂતસુત્તં. તત્થ **દ્વે અગારા**તિઆદિ અસ્સપુરસુત્તે વિત્થારિતમેવ.

૨૬૨. **નિરયં ઉપપન્ના**તિ ભગવા કત્થચિ નિરયતો પટ્ઠાય દેસનં દેવલોકેન ઓસાપેતિ, કત્થચિ દેવલોકતો પટ્ઠાય નિરયેન ઓસાપેતિ. સચે સગ્ગસમ્પત્તિં વિત્થારેત્વા કથેતુકામો હોતિ, નિરયદુક્ખં એકદેસતો કથેતિ, તિરચ્છાનયોનિદુક્ખં પેત્તિવિસયદુક્ખં મનુસ્સલોકસમ્પત્તિં એકદેસતો કથેતિ, સગ્ગસમ્પત્તિમેવ વિત્થારેતિ. સચે નિરયદુક્ખં વિત્થારેત્વા કથેતુકામો હોતિ, દેવલોકમનુસ્સલોકેસુ સમ્પત્તિં તિરચ્છાનયોનિપેત્તિવિસયેસુ ચ દુક્ખં એકદેસતો કથેતિ, નિરયદુક્ખમેવ વિત્થારેતિ. સો ઇમસ્મિં સુત્તે નિરયદુક્ખં વિત્થારેતુકામો, તસ્મા દેવલોકતો પટ્ઠાય દેસનં નિરયેન ઓસાપેતિ. દેવલોકમનુસ્સલોકસમ્પત્તિયો તિરચ્છાનયોનિપેત્તિવિસયદુક્ખાનિ ચ એકદેસતો કથેત્વા નિરયદુક્ખમેવ વિત્થારેન કથેતું **તમેનં, ભિક્ખવે, નિરયપાલા**તિઆદિમાહ.

તત્થ એકચ્ચે થેરા ‘‘**નિરયપાલા** નામ નત્થિ, યન્તરૂપં વિય કમ્મમેવ કારણં કારેતી’’તિ વદન્તિ. તેસં તં ‘‘અત્થિ નિરયે નિરયપાલાતિ, આમન્તા, અત્થિ ચ કારણિકા’’તિઆદિના નયેન અભિધમ્મે (કથા॰ ૮૬૬) પટિસેધિતમેવ. યથા હિ મનુસ્સલોકે કમ્મકારણકારકા અત્થિ, એવમેવ નિરયે નિરયપાલા અત્થીતિ. **યમસ્સ રઞ્ઞો**તિ યમરાજા નામ વેમાનિકપેતરાજા, એકસ્મિં કાલે દિબ્બવિમાને દિબ્બકપ્પરુક્ખદિબ્બઉય્યાનદિબ્બનાટકાદિસમ્પત્તિં અનુભવતિ, એકસ્મિં કાલે કમ્મવિપાકં, ધમ્મિકો રાજા. ન ચેસ એકોવ હોતિ, ચતૂસુ પન દ્વારેસુ ચત્તારો જના હોન્તિ. **નાદ્દસ**ન્તિ અત્તનો સન્તિકે પેસિતસ્સ કસ્સચિ દેવદૂતસ્સ અભાવં સન્ધાય એવં વદતિ. અથ નં યમો ‘‘નાયં ભાસિતસ્સ અત્થં સલ્લક્ખેતી’’તિ ઞત્વા સલ્લક્ખાપેતુકામો **અમ્ભો**તિઆદિમાહ.

જાતિધમ્મોતિ જાતિસભાવો, અપરિમુત્તો જાતિયા, જાતિ નામ મય્હં અબ્ભન્તરેયેવ અત્થીતિ. પરતો **જરાધમ્મો**તિઆદીસુપિ એસેવ નયો.

૨૬૩. **પઠમં દેવદૂતં સમનુયુઞ્જિત્વા**તિ એત્થ દહરકુમારો અત્થતો એવં વદતિ નામ ‘‘પસ્સથ, ભો, મય્હમ્પિ તુમ્હાકં વિય હત્થપાદા અત્થિ, સકે પનમ્હિ મુત્તકરીસે પલિપન્નો, અત્તનો ધમ્મતાય ઉટ્ઠહિત્વા ન્હાયિતું ન સક્કોમિ, અહં કિલિટ્ઠગત્તોમ્હિ, ન્હાપેથ મન્તિ વત્તુમ્પિ ન સક્કોમિ, જાતિતોમ્હિ અપરિમુત્તતાય એદિસો જાતો. ન ખો

પનાહમેવ, તુમ્હેપિ જાતિતો અપરિમુત્તાવ. યથેવ હિ મય્હં, એવં તુમ્હાકમ્પિ જાતિ આગમિસ્સતિ, ઇતિ તસ્સા પુરે આગમનાવ કલ્યાણં કરોથા''તિ. તેનેસ દેવદૂતો નામ જાતો, વચનત્થો પન મઘદેવસુત્તે વુત્તોવ.

દુતિયં દેવદૂતન્તિ એત્થાપિ જરાજિણ્ણસત્તો અત્થતો એવં વદતિ નામ – ''પસ્સથ, ભો, અહમ્પિ તુમ્હે વિય તરુણો અહોસિં ઊરુબલબાહુબલજવનસમ્પન્નો, તસ્સ મે તા બલજવનસમ્પત્તિયો અન્તરહિતા, વિજ્જમાનાપિ મે હત્થપાદા હત્થપાદકિચ્ચં ન કરોન્તિ, જરાયમ્હિ અપરિમુત્તતાય એદિસો જાતો. ન ખો પનાહમેવ, તુમ્હેપિ જરાય અપરિમુત્તાવ. યથેવ હિ મય્હં, એવં તુમ્હાકમ્પિ જરા આગમિસ્સતિ, ઇતિ તસ્સા પુરે આગમનાવ કલ્યાણં કરોથા''તિ. તેનેસ દેવદૂતો નામ જાતો.

તતિયં દેવદૂતન્તિ એત્થાપિ ગિલાનસત્તો અત્થતો એવ વદતિ નામ – ''પસ્સથ, ભો, અહમ્પિ તુમ્હે વિય નિરોગો અહોસિં, સોમ્હિ એતરહિ બ્યાધિના અભિહતો સકે મુત્તકરીસે પલિપન્નો, ઉટ્ઠાતુમ્પિ ન સક્કોમિ, વિજ્જમાનાપિ મે હત્થપાદા હત્થપાદકિચ્ચં ન કરોન્તિ, બ્યાધિતોમ્હિ અપરિમુત્તતાય એદિસો જાતો. ન ખો પનાહમેવ, તુમ્હેપિ બ્યાધિતો અપરિમુત્તાવ. યથેવ હિ મય્હં, એવં તુમ્હાકં બ્યાધિ આગમિસ્સતિ, ઇતિ તસ્સ પુરે આગમનાવ કલ્યાણં કરોથા''તિ. તેનેસ દેવદૂતો નામ જાતો.

૨૬૫. **ચતુત્થં દેવદૂત**ન્તિ એત્થ પન કમ્મકારણા વા દેવદૂતાતિ કાતબ્બા કમ્મકારણિકા વા. તત્થ પન કમ્મકારણપક્ખે બાત્તિંસ તાવ કમ્મકારણા અત્થતો એવં વદન્તિ નામ – ''મયં નિબ્બત્તમાના ન રુક્ખે વા પાસાણે વા નિબ્બત્તામ, તુમ્હાદિસાનં સરીરે નિબ્બત્તામ, ઇતિ અમ્હાકં પુરે નિબ્બત્તિતોવ કલ્યાણં કરોથા''તિ. તેનેતે દેવદૂતા નામ જાતા. કમ્મકારણિકાપિ અત્થતો એવં વદન્તિ નામ – ''મયં દ્વત્તિંસ કમ્મકારણા કરોન્તા ન રુક્ખાદીસુ કરોમ, તુમ્હાદિસેસુ સત્તેસુયેવ કરોમ, ઇતિ અમ્હાકં તુમ્હેસુ પુરે કમ્મકારણાકરણતોવ કલ્યાણં કરોથા''તિ. તેનેતેપિ દેવદૂતા નામ જાતા.

૨૬૬. **પઞ્ચમં દેવદૂત**ન્તિ એત્થ મતકસત્તો અત્થતો એવં વદતિ નામ – ''પસ્સથ ભો મં આમકસુસાને છડ્ડિતં ઉદ્ધુમાતકાદિભાવં પત્તં, મરણતોમ્હિ અપરિમુત્તતાય એદિસો જાતો. ન ખો પનાહમેવ, તુમ્હેપિ મરણતો અપરિમુત્તાવ. યથેવ હિ મય્હં, એવં તુમ્હાકમ્પિ મરણં આગમિસ્સતિ, ઇતિ તસ્સ પુરે આગમનાવ કલ્યાણં કરોથા''તિ. તેનેસ દેવદૂતો નામ જાતો.

ઇમં પન દેવદૂતાનુયોગં કો લભતિ, કો ન લભતીતિ? યેન તાવ બહું પાપં કતં, સો ગન્ત્વા નિરયે નિબ્બત્તતિયેવ. યેન પન પરિત્તં પાપકમ્મં કતં, સો લભતિ. યથા હિ સભણ્ડં ચોરં ગહેત્વા કત્તબ્બમેવ કરોન્તિ, ન વિનિચ્છિનન્તિ. અનુવિજ્જિત્વા ગહિતં પન વિનિચ્છયટ્ઠાનં નયન્તિ, સો વિનિચ્છયં લભતિ. એવંસમ્પદમેતં. પરિત્તપાપકમ્મા હિ અત્તનો ધમ્મતાયપિ સરન્તિ, સારિયમાનાપિ સરન્તિ.

તત્થ દીઘજયન્તદમિળો નામ અત્તનો ધમ્મતાય સરિ. સો કિર દમિળો સુમનગિરિવિહારે આકાસચેતિયં રત્તપટેન પૂજેસિ. અથ નિરયે ઉસ્સદસામન્તે નિબ્બત્તો અગ્ગિજાલસદ્દં સુત્વાવ અત્તનો પૂજિતપટં અનુસ્સરિ, સો ગન્ત્વા સગ્ગે નિબ્બત્તો. અપરોપિ પુત્તસ્સ દહરભિક્ખુનો ખલિસાટકં દેન્તો પાદમૂલે ઠપેસિ, મરણકાલમ્હિ પટપટાતિ સદ્દે નિમિત્તં ગણ્હિ, સોપિ ઉસ્સદસામન્તે નિબ્બત્તો જાલસદ્દેન તં સાટકં અનુસ્સરિત્વા સગ્ગે નિબ્બત્તો. એવં તાવ અત્તનો ધમ્મતાય કુસલં કમ્મં સરિત્વા સગ્ગે નિબ્બત્તતીતિ.

અત્તનો ધમ્મતાય અસરન્તે પન પઞ્ચ દેવદૂતે પુચ્છતિ. તત્થ કોચિ પઠમેન દેવદૂતેન સરતિ, કોચિ દુતિયાદીહિ. યો પન પઞ્ચહિપિ ન સરતિ, તં યમો રાજા સયં સારેતિ. એકો કિર અમચ્ચો સુમનપુપ્ફકુમ્ભેન મહાચેતિયં પૂજેત્વા યમસ્સ પત્તિં અદાસિ, તં અકુસલકમ્મેન નિરયે નિબ્બત્તં યમસ્સ સન્તિકં નયિંસુ. તસ્મિં પઞ્ચહિપિ દેવદૂતેહિ કુસલે અસરન્તે યમો સયં ઓલોકેન્તો દિસ્વા – ''નનુ ત્વં મહાચેતિયં સુમનપુપ્ફકુમ્ભેન પૂજેત્વા મય્હં પત્તિં અદાસી''તિ સારેસિ, સો તસ્મિં કાલે સરિત્વા દેવલોકં ગતો. યમો પન સયં ઓલોકેત્વાપિ અપસ્સન્તો – ''મહાદુક્ખં નામ અનુભવિસ્સતિ અયં સત્તો''તિ તુણ્હી હોતિ.

૨૬૭. **મહાનિરયેતિ** અવીચિમહાનિરયમ્હિ. કિં પનસ્સ પમાણં? અબ્ભન્તરં આયામેન ચ વિત્થારેન ચ યોજનસતં હોતિ. લોહપથવી લોહછદનં એકેકા ચ ભિત્તિ નવનવયોજનિકા હોતિ. પુરત્થિમાય ભિત્તિયા અચ્ચિ ઉટ્ઠિતા પચ્છિમં ભિત્તિં ગહેત્વા તં વિનિવિજ્ઝિત્વા પરતો યોજનસતં ગચ્છતિ. સેસદિસાસુપિ એસેવ નયો. ઇતિ જાલપરિયન્તવસેન આયામવિત્થારતો અટ્ઠારસયોજનાધિકાનિ તીણિ યોજનસતાનિ, પરિક્ખેપતો પન નવયોજનસતાનિ ચતુપણ્ણાસયોજનાનિ, સમન્તા પન ઉસ્સદેહિ સદ્ધિં દસયોજનસહસ્સં હોતિ.

૨૬૮. **ઉબ્ભતં તાદિસમેવ હોતીતિ** એત્થ અક્કન્તપદં યાવ અટ્ઠિતો દડ્ઢં ઉદ્ધરિતુમેવ ન સક્કા. અયં પનેત્થ અત્થો – હેટ્ઠતો પટ્ઠાય ડય્હતિ, ઉપરિતો પટ્ઠાય ઝાયતિ, ઇતિ અક્કમનકાલે ડય્હમાનં પઞ્ઞાયતિ, ઉદ્ધરણકાલે તાદિસમેવ, તસ્મા એવં વુત્તં. **બહુસમ્પત્તોતિ** બહૂનિ વસ્સસતવસ્સસહસ્સાનિ સમ્પત્તો.

કસ્મા પનેસ નરકો અવીચીતિ સઙ્ખં ગતોતિ. વીચિ નામ અન્તરં વુચ્ચતિ, તત્થ ચ અગ્ગિજાલાનં વા સત્તાનં વા દુક્ખસ્સ વા અન્તરં નત્થિ. તસ્મા સો અવીચીતિ સઙ્ખં ગતોતિ. તસ્સ હિ પુરત્થિમભિત્તિતો જાલા ઉટ્ઠિતા સંસિબ્બમાના યોજનસતં ગન્ત્વા પચ્છિમભિત્તિં વિનિવિજ્ઝિત્વા પરતો યોજનસતં ગચ્છતિ. સેસદિસાસુપિ એસેવ નયો.

ઇમેસં છન્નં જાલાનં મજ્ઝે નિબ્બત્તો દેવદત્તો, તસ્સ યોજનસતપ્પમાણો અત્તભાવો, દ્વે પાદા યાવ ગોપ્ફકા લોહપથવિં પવિટ્ઠા, દ્વે હત્થા યાવ મણિબન્ધા લોહભિત્તિયો પવિટ્ઠા, સીસં યાવ ભમુકટ્ઠિતો લોહછદને પવિટ્ઠં, અધોભાગેન એકં લોહસૂલં પવિસિત્વા કાયં વિનિવિજ્ઝન્તં છદને પવિટ્ઠં, પાચીનભિત્તિતો નિક્ખન્તસૂલં હદયં વિનિવિજ્ઝિત્વા પચ્છિમભિત્તિં પવિટ્ઠં , ઉત્તરભિત્તિતો નિક્ખન્તસૂલં ફાસુકા વિનિવિજ્ઝિત્વા દક્ખિણભિત્તિં પવિટ્ઠં. નિચ્ચલે તથાગતમ્હિ અપરદ્ધત્તા નિચ્ચલોવ હુત્વા પચ્ચતીતિ કમ્મસરિક્ખતાય એદિસો જાતો. એવં જાલાનં નિરન્તરતાય અવીચિ નામ.

અબ્ભન્તરે પનસ્સ યોજનસતિકે ઠાને નાળિયં કોટ્ટેત્વા પૂરિતપિટ્ઠં વિય સત્તા નિરન્તરા, ''ઇમસ્મિં ઠાને સત્તો અત્થિ, ઇમસ્મિં નત્થી''તિ ન વત્તબ્બં, ગચ્છન્તાનં ઠિતાનં નિસિન્નાનં નિપન્નાનં અન્તો નત્થિ, ગચ્છન્તે વા ઠિતે વા નિસિન્ને વા નિપન્ને વા અઞ્ઞમઞ્ઞં ન બાધન્તિ. એવં સત્તાનં નિરન્તરતાય અવીચિ.

કાયદ્વારે પન છ ઉપેક્ખાસહગતાનિ ચિત્તાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ, એકં દુક્ખસહગતં. એવં સન્તેપિ યથા જિવ્હગ્ગે છ મધુબિન્દૂનિ ઠપેત્વા એકસ્મિં તમ્બલોહબિન્દુમ્હિ ઠપિતે અનુદહનબલવતાય તદેવ પઞ્ઞાયતિ, ઇતરાનિ અબ્બોહારિકાનિ હોન્તિ, એવં અનુદહનબલવતાય દુક્ખમેવેત્થ નિરન્તરં, ઇતરાનિ અબ્બોહારિકાનીતિ. એવં દુક્ખસ્સ નિરન્તરતાય અવીચિ.

૨૬૯. મહન્તોતિ યોજનસતિકો. **સો તત્થ પતતી**તિ એકો પાદો મહાનિરયે હોતિ, એકો ગૂથનિરયે નિપતતિ. **સૂચિમુખા**તિ સૂચિસદિસમુખા, તે હત્થિગીવપ્પમાણા એકદોણિકનાવાપ્પમાણા વા હોન્તિ.

કુક્કુલનિરયોતિ યોજનસતપ્પમાણોવ અન્તો કૂટાગારમત્તવિતચ્ચિતઅઙ્ગારપુણ્ણો આદિત્તછારિકનિરયો, યત્થ પતિતપતિતા કુદ્રૂસકરાસિમ્હિ ખિત્તફાલવાસિસિલાદીનિ વિય હેટ્ઠિમતલમેવ ગણ્હન્તિ.

આરોપેન્તીતિ અયદણ્ડેહિ પોથેન્તા આરોપેન્તિ. તેસં આરોહનકાલે તે કણ્ટકા અધોમુખા હોન્તિ, ઓરોહનકાલે ઉદ્ધંમુખા.

વાતેરિતાનીતિ કમ્મમયેન વાતેન ચલિતાનિ. **હત્થમ્પિ છિન્દન્તી**તિ ફલકે મંસં વિય કોટ્ટયમાનાનિ છિન્દન્તિ. સચે ઉટ્ઠાય પલાયતિ, અયોપાકારો સમુટ્ઠહિત્વા પરિક્ખિપતિ, હેટ્ઠા ખુરધારા સમુટ્ઠાતિ.

ખારોદકા નદીતિ વેતરણી નામ તમ્બલોહનદી. તત્થ અયોમયાનિ ખરવાલિક-પોક્ખરપત્તાનિ, હેટ્ઠા ખુરધારા ઉભોસુ તીરેસુ વેત્તલતા ચ કુસતિણાનિ ચ. **સો તત્થ દુક્ખા તિબ્બા ખરા**તિ સો તત્થ ઉદ્ધઞ્ચ અધો ચ વુય્હમાનો પોક્ખરપત્તેસુ છિજ્જતિ. સિઙ્ઘાટકસણ્ઠાનાય ખરવાલિકાય કણ્ટકેહિ વિજ્ઝિયતિ, ખુરધારાહિ ફાલિયતિ, ઉભોસુ તીરેસુ કુસતિણેહિ વિલેખતિ, વેત્તલતાહિ આકડ્ઢિયતિ, તિક્ખસત્તીહિ ફાલિયતિ.

૨૭૦. તત્તેન અયોસઙ્કુનાતિ તેન જિગચ્છિતોમ્હીતિ વુત્તે મહન્તં લોહપચ્છિં લોહગુળાનં પૂરેત્વા તં ઉપગચ્છન્તિ, સો લોહગુળભાવં ઞત્વા દન્તે સમ્ફુસેતિ, અથસ્સ તે તત્તેન અયોસઙ્કુના મુખં વિવરન્તિ, તમ્બલોહધારેહિ મહન્તેન લોહકટાહેન તમ્બલોહં ઉપનેત્વા એવમેવં કરોન્તિ. પુન **મહાનિરયે**તિ એવં પઞ્ચવિધબન્ધનતો પટ્ઠાય યાવ તમ્બલોહપાના તમ્બલોહપાનતો પટ્ઠાય પુન પઞ્ચવિધબન્ધનાદીનિ કારેત્વા મહાનિરયે પક્ખિપન્તિ. તત્થ કોચિ પઞ્ચવિધબન્ધનેનેવ મુચ્ચતિ, કોચિ દુતિયેન, કોચિ તતિયેન, કોચિ તમ્બલોહપાનેન મુચ્ચતિ, કમ્મે પન અપરિક્ખીણે પુન મહાનિરયે પક્ખિપન્તિ.

ઇદં પન સુત્તં ગણ્હન્તો એકો દહરભિક્ખુ, – ‘‘ભન્તે, એત્તકં દુક્ખમનુભવિતસત્તં પુનપિ મહાનિરયે પક્ખિપન્તી’’તિ આહ. આમ, આવુસો, કમ્મે અપરિક્ખીણે પુનપ્પુનં એવં કરોન્તીતિ. તિટ્ઠતુ, ભન્તે, ઉદ્દેસો, કમ્મટ્ઠાનમેવ કથેથાતિ કમ્મટ્ઠાનં કથાપેત્વા સોતાપન્નો હુત્વા આગમ્મ ઉદ્દેસં અગ્ગહેસિ. અઞ્ઞેસમ્પિ ઇમસ્મિં પદેસે ઉદ્દેસં ઠપેત્વા અરહત્તં પત્તાનં ગણના નત્થિ. સબ્બબુદ્ધાનઞ્ચેતં સુત્તં અવિજહિતમેવ હોતિ.

૨૭૧. હીનકાયૂપગાતિ હીનકાયં ઉપગતા હુત્વા. **ઉપાદાને**તિ તણ્હાદિટ્ઠિગહણે. **જાતિમરણસમ્ભવે**તિ જાતિયા ચ મરણસ્સ ચ કારણભૂતે. **અનુપાદા**તિ ચતૂહિ ઉપાદાનેહિ અનુપાદિયિત્વા. **જાતિમરણસઙ્ખયે**તિ જાતિમરણસઙ્ખયસઙ્ખાતે નિબ્બાને વિમુચ્ચન્તિ.

દિટ્ઠધમ્માભિનિબ્બુતાતિ દિટ્ઠધમ્મે ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે સબ્બકિલેસનિબ્બાનેન નિબ્બુતા. **સબ્બદુક્ખં ઉપચ્ચગુ**ન્તિ સબ્બદુક્ખાતિક્કન્તા નામ હોન્તિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

દેવદૂતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

તતિયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. વિભઙ્ગવગ્ગો

૧. ભદ્દેકરત્તસુત્તવણ્ણના

૨૭૨. એવં મે સુતન્તિ ભદ્દેકરત્તસુત્તં. તત્થ **ભદ્દેકરત્તસ્સા**તિ વિપસ્સનાનુયોગસમન્નાગતત્તા ભદ્દકસ્સ એકરત્તસ્સ. **ઉદ્દેસ**ન્તિ માતિકં. **વિભઙ્ગ**ન્તિ વિત્થારભાજનીયં.

અતીતન્તિ અતીતે પઞ્ચક્ખન્ધે. **નાન્વાગમેય્યા**તિ તણ્હાદિટ્ઠીહિ નાનુગચ્છેય્ય. **નપ્પટિકઙ્ખે**તિ તણ્હાદિટ્ઠીહિ ન પત્થેય્ય. **યદતીત**ન્તિ ઇદમેત્થ કારણવચનં. યસ્મા યં અતીતં, તં પહીનં નિરુદ્ધં અત્થઙ્ગતં, તસ્મા તં પુન નાનુગચ્છેય્ય. યસ્મા ચ યં અનાગતં, તં અપ્પત્તં અજાતં અનિબ્બત્તં, તસ્મા તમ્પિ ન પત્થેય્ય.

તત્થ તત્થાતિ પચ્ચુપ્પન્નમ્પિ ધમ્મં યત્થ યત્થેવ ઉપ્પન્નો, તત્થ તત્થેવ ચ નં અનિચ્ચાનુપસ્સનાદીહિ સત્તહિ અનુપસ્સનાહિ યો વિપસ્સતિ અરઞ્ઞાદીસુ વા તત્થ તત્થેવ વિપસ્સતિ. **અસંહીરં અસંકુપ્પ**ન્તિ ઇદં વિપસ્સનાપટિવિપસ્સનાદસ્સનત્થં વુત્તં. વિપસ્સના હિ રાગાદીહિ ન સંહીરતિ ન સંકુપ્પતીતિ અસંહીરં અસંકુપ્પં, તં અનુબ્રૂહયે વડ્ઢેય્ય, પટિવિપસ્સેય્યાતિ વુત્તં હોતિ. અથ વા નિબ્બાનં રાગાદીહિ ન સંહીરતિ ન સંકુપ્પતીતિ અસંહીરં અસંકુપ્પં. તં **વિદ્ધા** પણ્ડિતો ભિક્ખુ અનુબ્રૂહયે, પુનપ્પુનં તદારમ્મણં તં તં ફલસમાપત્તિં અપ્પેન્તો વડ્ઢેય્યાતિ અત્થો.

તસ્સ પન અનુબ્રૂહન્તસ્સ અત્થાય – **અજ્જેવ કિચ્ચમાતપ્પ**ન્તિ કિલેસાનં આતાપનપરિતાપનેન આતપ્પન્તિ લદ્ધનામં વીરિયં અજ્જેવ કાતબ્બં. **કો જઞ્ઞા મરણં સુવે**તિ સ્વે જીવિતં વા મરણં વા કો જાનાતિ. અજ્જેવ દાનં વા દસ્સામિ, સીલં વા રક્ખિસ્સામિ, અઞ્ઞતરં વા પન કુસલં કરિસ્સામીતિ હિ ''અજ્જ તાવ પપઞ્ચો અત્થિ, સ્વે વા પુનદિવસે વા કરિસ્સામી''તિ ચિત્તં અનુપ્પાદેત્વા અજ્જેવ કરિસ્સામીતિ એવં વીરિયં કાતબ્બન્તિ દસ્સેતિ. **મહાસેનેના**તિ અગ્ગિવિસસત્થાદીનિ અનેકાનિ મરણકારણાનિ તસ્સ સેના, તાય મહતિયા સેનાય વસેન મહાસેનેન એવરૂપેન મચ્ચુના સદ્ધિં ''કતિપાહં તાવ આગમેહિ યાવાહં બુદ્ધપૂજાદિં અત્તનો અવસ્સયકમ્મં કરોમી''તિ . એવં મિત્તસન્થવાકારસઙ્ખાતો વા, ''ઇદં સતં વા સહસ્સં વા ગહેત્વા કતિપાહં આગમેહી''તિ એવં લઞ્જાનુપ્પદાનસઙ્ખાતો વા, ''ઇમિનાહં બલરાસિના પટિબાહિસ્સામી''તિ એવં બલરાસિસઙ્ખાતો વા સઙ્ગરો નત્થિ. **સઙ્ગરો**તિ હિ મિત્તસન્થવાકારલઞ્જાનુપ્પદાનબલરાસીનં નામં, તસ્મા અયમત્થો વુત્તો.

અતન્દિતન્તિ અનલસં ઉટ્ઠાહકં. એવં પટિપન્નત્તા ભદ્દો એકરત્તો અસ્સાતિ **ભદ્દેકરત્તો**. ઇતિ તં એવં પટિપન્નપુગ્ગલં ''ભદ્દેકરત્તો અય''ન્તિ. રાગાદીનં સન્તતાય **સન્તો બુદ્ધમુનિ** આચિક્ખતિ.

૨૭૩. એવંરૂપોતિઆદીસુ કાળોપિ સમાનો ઇન્દનીલમણિવણ્ણો અહોસિન્તિ એવં મનુઞ્ઞરૂપવસેનેવ એવંરૂપો અહોસિં. કુસલસુખસોમનસ્સવેદનાવસેનેવ એવંવેદનો. તંસમ્પયુત્તાનંયેવ સઞ્ઞાદીનં વસેન એવંસઞ્ઞો એવંસઙ્ખારો એવંવિઞ્ઞાણો અહોસિં અતીતમદ્ધાનન્તિ.

તત્થ નન્દિં સમન્વાનેતીતિ તેસુ રૂપાદીસુ તણ્હં સમન્વાનેતિ અનુપવત્તેતિ. હીનરૂપાદિવસેન પન એવંરૂપો અહોસિં…પે॰… એવંવિઞ્ઞાણો અહોસિન્તિ ન મઞ્ઞતિ.

નન્દિં ન સમન્વાનેતીતિ તણ્હં વા તણ્હાસમ્પયુત્તદિટ્ઠિં વા નાનુપવત્તયતિ.

૨૭૪. **એવંરૂપો સિયન્તિ**આદીસુપિ તંમનુઞ્ઞરૂપાદિવસેનેવ તણ્હાદિટ્ઠિપવત્તસઞ્ઞાતા નન્દિસમન્વાનયનાવ વેદિતબ્બા.

૨૭૫. **કથઞ્ચ , ભિક્ખવે, પચ્ચુપ્પન્નેસુ ધમ્મેસુ સંહીરતી**તિ ઇદં ''પચ્ચુપ્પન્નઞ્ચ યો ધમ્મં, તત્થ તત્થ વિપસ્સતિ. અસંહીરં અસંકુપ્પ''ન્તિ ઉદ્દેસસ્સ નિદ્દેસત્થં વુત્તં. કામઞ્ચેત્થ ''કથઞ્ચ, ભિક્ખવે, પચ્ચુપ્પન્નં ધમ્મં ન વિપસ્સતી''તિઆદિ વત્તબ્બં સિયા, યસ્મા પન અસંહીરાતિ ચ અસંકુપ્પાતિ ચ વિપસ્સના વુત્તા, તસ્મા તસ્સા એવ અભાવઞ્ચ ભાવઞ્ચ દસ્સેતું સંહીરતીતિ માતિકં ઉદ્ધરિત્વા વિત્થારો વુત્તો. તત્થ **સંહીરતી**તિ વિપસ્સનાય અભાવતો તણ્હાદિટ્ઠીહિ આકડ્ઢિયતિ. **ન સંહીરતી**તિ વિપસ્સનાય ભાવેન તણ્હાદિટ્ઠીહિ નાકડ્ઢિયતિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ભદ્દેકરત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. આનન્દભદ્દેકરત્તસુત્તવણ્ણના

૨૭૬. **એવં મે સુતન્તિ** આનન્દભદ્દેકરત્તસુત્તં. તત્થ **પટિસલ્લાના વુટ્ઠિતો**તિ ફલસમાપત્તિતો વુટ્ઠિતો. **કો નુ ખો, ભિક્ખવે**તિ જાનન્તોવ કથાસમુટ્ઠાપનત્થં પુચ્છિ.

૨૭૮. **સાધુ સાધૂ**તિ થેરસ્સ સાધુકારમદાસિ. **સાધુ ખો ત્વન્તિ** પરિમણ્ડલેહિ પદબ્યઞ્જનેહિ પરિસુદ્ધેહિ કથિતત્તા દેસનં પસંસન્તો આહ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

આનન્દભદ્દેકરત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. મહાકચ્ચાનભદ્દેકરત્તસુત્તવણ્ણના

૨૭૯. **એવં મે સુતન્તિ** મહાકચ્ચાનભદ્દેકરત્તસુત્તં. તત્થ **તપોદારામે**તિ તત્તોદકસ્સ રહદસ્સ વસેન એવંલદ્ધનામે આરામે. વેભારપબ્બતસ્સ કિર હેટ્ઠા ભૂમટ્ઠકનાગાનં પઞ્ચયોજનસતિકં નાગભવનં દેવલોકસદિસં મણિમયેન તલેન આરામઉય્યાનેહિ ચ સમન્નાગતં, તત્થ નાગાનં કીળનટ્ઠાને મહાઉદકરહદો, તતો તપોદા નામ નદી સન્દતિ કુથિતા ઉણ્હોદકા. કસ્મા પનેસા એદિસા જાતા? રાજગહં કિર પરિવારેત્વા મહા પેતલોકો, તત્થ દ્વિન્નં મહાલોહકુમ્ભિનિરયાનં અન્તરેન અયં તપોદા આગચ્છતિ, તસ્મા સા કુથિતા સન્દતિ. વુત્તમ્પિ ચેતં – ''યતાયં, ભિક્ખવે, તપોદા સન્દતિ, સો દહો અચ્છોદકો સીતોદકો સાતોદકો સેતોદકો સુપ્પતિત્થો રમણીયો પહૂતમચ્છકચ્છપો, ચક્કમત્તાનિ ચ પદુમાનિ પુપ્ફન્તિ . અપિચાયં, ભિક્ખવે, તપોદા દ્વિન્નં મહાનિરયાનં અન્તરિકાય આગચ્છતિ, તેનાયં તપોદા કુથિતા સન્દતી''તિ (પારા॰ ૨૩૧). ઇમસ્સ પન આરામસ્સ અભિસમ્મુખટ્ઠાને તતો મહાઉદકરહદો જાતો, તસ્સ નામવસેનાયં વિહારો **તપોદારામો**તિ વુચ્ચતિ.

૨૮૦. **સમિદ્ધી**તિ તસ્સ કિર થેરસ્સ અત્તભાવો સમિદ્ધો અભિરૂપો પાસાદિકો, તસ્મા સમિદ્ધિત્વેવ સઙ્ખં ગતો. **આદિબ્રહ્મચરિયકો**તિ મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સ આદિ પુબ્બભાગપ્પટિપત્તિભૂતો. **ઇદં વત્વાન સુગતો ઉટ્ઠાયાસના**તિ મધુપિણ્ડિકસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૧.૧૯૯ આદયો) વુત્તનયેનેવ વિત્થારેતબ્બં.

૨૮૨. **ઇતિ મે ચક્ખુ**ન્તિ ઇમસ્મિં કિર સુત્તે ભગવા દ્વાદસાયતનવસેનેવ માતિકં ઠપેસિ. થેરોપિ ''ભગવતા હેટ્ઠા દ્વીસુ, ઉપરિ ચતુત્થે ચાતિ ઇમેસુ તીસુ સુત્તેસુ પઞ્ચક્ખન્ધવસેન માતિકા ચ વિભઙ્ગો ચ કતો, ઇધ પન દ્વાદસાયતનવસેનેવ વિભજનત્થં માતિકા ઠપિતા''તિ નયં પટિલભિત્વા એવમાહ. ઇમં પન નયં લભન્તેન થેરેન ભારિયં કતં, અપદે પદં દસ્સિતં, આકાસે પદં કતં, તેન નં ભગવા ઇમમેવ સુત્તં સન્ધાય – ''એતદગ્ગં , ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં સંખિત્તેન ભાસિતસ્સ વિત્થારેન અત્થં વિભજન્તાનં યદિદં મહાકચ્ચાનો''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૯૭) એતદગ્ગે ઠપેસિ. એત્થ પન **ચક્ખૂ**તિ ચક્ખુપસાદો. **રૂપા**તિ ચતુસમુટ્ઠાનિકરૂપા. ઇમિના નયેન સેસાયતનાનિપિ વેદિતબ્બાનિ. **વિઞ્ઞાણ**ન્તિ નિકન્તિવિઞ્ઞાણં. **તદભિનન્દતી**તિ તં ચક્ખુઞ્ચેવ રૂપઞ્ચ તણ્હાદિટ્ઠિવસેન અભિનન્દતિ. **અન્વાગમેતી**તિ તણ્હાદિટ્ઠીહિ અનુગચ્છતિ.

ઇતિ મે મનો અહોસિ અતીતમદ્ધાનં ઇતિ ધમ્માતિ એત્થ પન **મનો**તિ ભવઙ્ગચિત્તં. **ધમ્મા**તિ તેભૂમકધમ્મારમ્મણં.

૨૮૩. **પણિદહતી**તિ પત્થનાવસેન ઠપેસિ. **પણિધાનપચ્ચયા**તિ પત્થનાટ્ઠપનકારણા. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

મહાકચ્ચાનભદ્દેકરત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. લોમસકઙ્ગિયભદ્દેકરત્તસુત્તવણ્ણના

૨૮૬. **એવં મે સુત**ન્તિ લોમસકઙ્ગિયભદ્દેકરત્તસુત્તં. તત્થ **લોમસકઙ્ગિયો**તિ અઙ્ગથેરો કિર નામેસ, કાયસ્સ પન ઈસકલોમસાકારતાય લોમસકઙ્ગિયોતિ પાકટો જાતો. **ચન્દનો દેવપુત્તો**તિ કસ્સપસમ્માસમ્બુદ્ધકાલે કિરેસ ચન્દનો નામ ઉપાસકો અડ્ઢો મહદ્ધનો તીણિ રતનાનિ ચતૂહિ પચ્ચયેહિ પૂજેત્વા દેવલોકે નિબ્બત્તો, પુરિમનામેન ચન્દનો દેવપુત્તોત્વેવ સઙ્ખં ગતો. **પણ્ડુકમ્બલસિલાય**ન્તિ રત્તકમ્બલસિલાયં. તસ્સા કિર રત્તકમ્બલસ્સેવ જયસુમનપુપ્ફરાસિ વિય વણ્ણો, તસ્મા ''પણ્ડુકમ્બલસિલા''તિ વુચ્ચતિ.

કદા પન તત્થ ભગવા વિહાસીતિ? બોધિપત્તિતો સત્તમે સંવચ્છરે સાવત્થિયં આસાળ્હીમાસપુણ્ણમાય દ્વાદસયોજનાય પરિસાય મજ્ઝે યમકપાટિહારિયં કત્વા ઓરુય્હ કણ્ડમ્બમૂલે પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસીદિત્વા ધમ્મદેસનાય મહાજનં મહાવિદુગ્ગતો ઉદ્ધરિત્વા બુદ્ધા નામ યસ્મા પાટિહારિયં કત્વા મનુસ્સપથે ન વસન્તિ, તસ્મા પસ્સમાનસ્સેવ તસ્સ જનસ્સ પદવીક્કમં કત્વા તાવતિંસભવને પારિચ્છત્તકમૂલે પણ્ડુકમ્બલસિલાયં વસ્સં ઉપગતો, તસ્મિં સમયે વિહાસિ.

તત્ર ભગવાતિ તત્ર વિહરન્તો ભગવા યેભુય્યેન દસહિ ચક્કવાળસહસ્સેહિ સન્નિપતિતાહિ દેવતાહિ પરિવુતો માતરં કાયસક્ખિં કત્વા **અભિધમ્મપિટકં** કથેન્તો ગમ્ભીરં નિપુણં તિલક્ખણાહતં રૂપારૂપપરિચ્છેદકથં પટિવિજ્ઝિતું

અસક્કોન્તાનં દેવાનં સંવેગજનનત્થં અન્તરન્તરા ભદ્દેકરત્તસ્સ ઉદ્દેસઞ્ચ વિભઙ્ગઞ્ચ અભાસિ. તત્રાયં દેવપુત્તો ઉગ્ગણ્હન્તો ઇમા ગાથા સદ્ધિં વિભઙ્ગેન ઉગ્ગણ્હિ, દેવત્તસ્સ પન પમાદાધિટ્ઠાનત્તા દિબ્બેહિ આરમ્મણેહિ નિપ્પીળિયમાનો અનુપુબ્બેન સુત્તં સમ્મુટ્ઠો ગાથામત્તમેવ ધારેસિ. તેનાહ ‘‘એવં ખો અહં ભિક્ખુ ધારેમિ ભદ્દેકરત્તિયો ગાથા’’તિ.

ઉગ્ગણ્હાહિ ત્વન્તિઆદીસુ તુણ્હીભૂતો નિસીદિત્વા સુણન્તો ઉગ્ગણ્હાતિ નામ, વાચાય સજ્ઝાયં કરોન્તો પરિયાપુણાતિ નામ, અઞ્ઞેસં વાચેન્તો ધારેતિ નામ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

લોમસકઙ્ગિયભદ્દેકરત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. ચૂળકમ્મવિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના

૨૮૯. એવં મે સુતન્તિ ચૂળકમ્મવિભઙ્ગસુત્તં. તત્થ **સુભો**તિ સો કિર દસ્સનીયો અહોસિ પાસાદિકો, તેનસ્સ અઙ્ગસુભતાય સુભોત્વેવ નામં અકંસુ. **માણવો**તિ પન તં તરુણકાલે વોહરિંસુ, સો મહલ્લકકાલેપિ તેનેવ વોહારેન વોહરિયતિ. **તોદેય્યપુત્તો**તિ તોદેય્યસ્સ નામ પસેનદિરઞ્ઞો પુરોહિતબ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો. સો કિર સાવત્થિયા અવિદૂરે તુદિગામો નામ અત્થિ, તસ્સ અધિપતિત્તા તોદેય્યોતિ સઙ્ખં ગતો. મહાધનો પન હોતિ સત્તાસીતિકોટિવિભવો પરમમચ્છરી, ‘‘દદતો ભોગાનં અપરિક્ખયો નામ નત્થી’’તિ ચિન્તેત્વા કસ્સચિ કિઞ્ચિ ન દેતિ. વુત્તમ્પિ ચેતં –

‘‘અઞ્જનાનં ખયં દિસ્વા, વમ્મિકાનઞ્ચ સઞ્ચયં;
મધૂનઞ્ચ સમાહારં, પણ્ડિતો ઘરમાવસે’’તિ.

એવં અદાનમેવ સિક્ખાપેસિ. ધુરવિહારે વસતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ યાગુઉળુઙ્કમત્તં વા ભત્તકટચ્છુમત્તં વા અદત્વા ધનલોભેન કાલં કત્વા તસ્મિંયેવ ઘરે સુનખો હુત્વા નિબ્બત્તો. સુભો તં સુનખં અતિવિય પિયાયતિ , અત્તનો ભુઞ્જનકભત્તંયેવ ભોજેતિ, ઉક્ખિપિત્વા વરસયને સયાપેતિ. અથ ભગવા એકદિવસં પચ્ચૂસસમયે લોકં વોલોકેન્તો તં સુનખં દિસ્વા – ‘‘તોદેય્યબ્રાહ્મણો ધનલોભેન અત્તનોવ ઘરે સુનખો હુત્વા નિબ્બત્તો, અજ્જ મયિ સુભસ્સ ઘરં ગતે મં દિસ્વા સુનખો ભુક્કારં કરિસ્સતિ, અથસ્સાહં એકં વચનં વક્ખામિ, સો ‘જાનાતિ મં સમણો ગોતમો’તિ ગન્ત્વા ઉદ્ધનટ્ઠાને નિપજ્જિસ્સતિ. તતોનિદાનં સુભસ્સ મયા સદ્ધિં એકો કથાસલ્લાપો ભવિસ્સતિ, સો ધમ્મં સુત્વા સરણેસુ પતિટ્ઠહિસ્સતિ, સુનખો પન કાલં કત્વા નિરયે નિબ્બત્તિસ્સતી’’તિ ઇમં માણવસ્સ સરણેસુ પતિટ્ઠાનભાવં ઞત્વા ભગવા તં દિવસં સરીરપટિજગ્ગનં કત્વા એકકોવ ગામં પવિસિત્વા નિક્ખન્તે માણવે તં ઘરં પિણ્ડાય પાવિસિ.

સુનખો ભગવન્તં દિસ્વા ભુક્કારં કરોન્તો ભગવતો સમીપં ગતો. તતો નં ભગવા એતદવોચ – ‘‘તોદેય્ય ત્વં પુબ્બેપિ મં ભો ભોતિ પરિભવિત્વા સુનખો જાતો, ઇદાનિપિ ભુક્કારં કત્વા અવીચિં ગમિસ્સસી’’તિ. સુનખો તં સુત્વા – ‘‘જાનાતિ મં સમણો ગોતમો’’તિ વિપ્પટિસારી હુત્વા ગીવં ઓનામેત્વા ઉદ્ધનન્તરે છારિકાયં નિપન્નો. મનુસ્સા ઉક્ખિપિત્વા સયને સયાપેતું નાસક્ખિંસુ. સુભો આગન્ત્વા – ‘‘કેનાયં સુનખો સયના ઓરોપિતો’’તિ આહ. મનુસ્સા ન કેનચીતિ વત્વા તં પવત્તિં આરોચેસું. માણવો સુત્વા – ‘‘મમ પિતા બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તો, તોદેય્યો નામ

સુનખો નત્થિ. સમણો પન ગોતમો પિતરં સુનખં કરોતિ, યંકિઞ્ચિ એસ મુખારુળ્હં ભાસતી''તિ કુજ્ઝિત્વા ભગવન્તં મુસાવાદેન નિગ્ગહેતુકામો વિહારં ગન્ત્વા તં પવત્તિં પુચ્છિ.

ભગવાપિ તસ્સ તથેવ વત્વા અવિસંવાદનત્થં આહ – ''અત્થિ પન તે માણવ પિતરા અનક્ખાતં ધન''ન્તિ . અત્થિ, ભો ગોતમ, સતસહસ્સગ્ઘનિકા સુવણ્ણમાલા સતસહસ્સગ્ઘનિકા સુવણ્ણપાદુકા સતસહસ્સગ્ઘનિકા સુવણ્ણપાતિ સતસહસ્સઞ્ચ કહાપણન્તિ. ગચ્છ તં સુનખં અપ્પોદકપાયાસં ભોજાપેત્વા સયને આરોપેત્વા ઈસકં નિદ્દં ઓક્કન્તકાલે પુચ્છ, સબ્બં તે આચિક્ખિસ્સતિ. અથ નં જાનેય્યાસિ ''પિતા મે એસો''તિ. માણવો – ''સચે સચ્ચં ભવિસ્સતિ, ધનં લચ્છામિ, નો ચે, સમણં ગોતમં મુસાવાદેન નિગ્ગણ્હિસ્સામી''તિ દ્વીહિપિ કારણેહિ તુટ્ઠો ગન્ત્વા તથા અકાસિ. સુનખો – ''ઞાતોમ્હિ ઇમિના''તિ રોદિત્વા હું હુન્તિ કરોન્તો ધનનિધાનટ્ઠાનં ગન્ત્વા પાદેન પથવિં ખણિત્વા સઞ્ઞં અદાસિ, માણવો ધનં ગહેત્વા – ''ભવપટિચ્છન્નં નામ એવં સુખુમં પટિસન્ધિઅન્તરં પાકટં સમણસ્સ ગોતમસ્સ, અદ્ધા એસ સબ્બઞ્ઞૂ''તિ ભગવતિ પસન્નચિત્તો ચુદ્દસ પઞ્હે અભિસઙ્ખરિ. અઙ્ગવિજ્જાપાઠકો કિરેસ, તેનસ્સ એતદહોસિ – ''ઇદં ધમ્મપણ્ણાકારં ગહેત્વા સમણં ગોતમં પઞ્હે પુચ્છિસ્સામી''તિ દુતિયગમનેન યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમિ, તેન પુટ્ઠપઞ્હે પન ભગવા એકપ્પહારેનેવ વિસ્સજ્જેન્તો **કમ્મસ્સકા**તિઆદિમાહ.

તત્થ કમ્મં એતેસં સકં અત્તનો ભણ્ડકન્તિ **કમ્મસ્સકા**. કમ્મસ્સ દાયાદાતિ **કમ્મદાયાદા**, કમ્મં એતેસં દાયજ્જં ભણ્ડકન્તિ અત્થો. કમ્મં એતેસં યોનિ કારણન્તિ **કમ્મયોની**. કમ્મં એતેસં બન્ધૂતિ **કમ્મબન્ધૂ**, કમ્મઞાતકાતિ અત્થો. કમ્મં એતેસં પટિસરણં પતિટ્ઠાતિ **કમ્મપટિસરણા**. **યદિદં હીનપ્પણીતતાયા**તિ યં ઇદં ''ત્વં હીનો ભવ, ત્વં પણીતો, ત્વં અપ્પાયુકો, ત્વં દીઘાયુકો...પે॰... ત્વં દુપ્પઞ્ઞો ભવ, ત્વં પઞ્ઞવા''તિ એવં હીનપ્પણીતતાય વિભજનં, તં ન અઞ્ઞો કોચિ કરોતિ, કમ્મમેવ એવં સત્તે વિભજતીતિ અત્થો. ન માણવો કથિતસ્સ અત્થં સઞ્જાનાસિ, ધનદુસ્સપટ્ટેનસ્સ મુખં બન્ધિત્વા મધુરં પુરતો ઠપિતં વિય અહોસિ. માનનિસ્સિતો કિરેસ પણ્ડિતમાની, અત્તના સમં ન પસ્સતિ. અથસ્સ ''કિં સમણો ગોતમો કથેતિ, યમહં જાનામિ, તદેવ કથેતીતિ અયં માનો મા અહોસી''તિ માનભઞ્જનત્થં ભગવા ''આદિતોવ દુપ્પટિવિજ્ઝં કત્વા કથેસ્સામિ, તતો 'નાહં ભો ગોતમ જાનામિ, વિત્થારેન મે પાકટં કત્વા કથેથા'તિ મં યાચિસ્સતિ, અથસ્સાહં યાચિતકાલે કથેસ્સામિ, એવઞ્ચસ્સ સાત્થકં ભવિસ્સતી''તિ દુપ્પટિવિજ્ઝં કત્વા કથેસિ.

ઇદાનિ સો અત્તનો અપ્પટિવિદ્ધભાવં પકાસેન્તો **ન ખો અહ**ન્તિઆદિમાહ.

૨૯૦. સમત્તેનાતિ પરિપુણ્ણેન. **સમાદિન્નેના**તિ ગહિતેન પરામટ્ઠેન. **અપ્પાયુકસંવત્તનિકા એસા**, **માણવ**, **પટિપદા યદિદં પાણાતિપાતી**તિ યં ઇદં પાણાતિપાતકમ્મં, એસા અપ્પાયુકસંવત્તનિકા પટિપદાતિ.

કથં પનેસા અપ્પાયુકતં કરોતિ? ચત્તારિ હિ કમ્માનિ ઉપપીળકં ઉપચ્છેદકં જનકં ઉપત્થમ્ભકન્તિ. બલવકમ્મેન હિ નિબ્બત્તં પવત્તે ઉપપીળકં આગન્ત્વા અત્થતો એવં વદતિ નામ – ''સચાહં પઠમતરં જાનેય્યં, ન તે ઇધ નિબ્બત્તિતું દદેય્યં, ચતૂસુયેવ તં અપાયેસુ નિબ્બત્તાપેય્યં. હોતુ, ત્વં યત્થ કત્થચિ નિબ્બત્ત, અહં ઉપપીળકકમ્મં નામ તં પીળેત્વા નિરોજં નિયૂસં કસટં કરિસ્સામી''તિ. તતો પટ્ઠાય તં તાદિસં કરોતિ. કિં કરોતિ? પરિસ્સયં ઉપનેતિ, ભોગે વિનાસેતિ.

તત્થ દારકસ્સ માતુકુચ્છિયં નિબ્બત્તકાલતો પટ્ઠાય માતુ અસ્સાદો વા સુખં વા ન હોતિ, માતાપિતૂનં પીળાવ ઉપ્પજ્જતિ. એવં પરિસ્સયં ઉપનેતિ. દારકસ્સ પન માતુકુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તકાલતો પટ્ઠાય ગેહે ભોગા ઉદકં પત્વા

લોણં વિય રાજાદીનં વસેન નસ્સન્તિ, કુમ્ભદોહનધેનુયો ખીરં ન દેન્તિ, સૂરતા ગોણા ચણ્ડા હોન્તિ, કાણા હોન્તિ, ખુજ્જા હોન્તિ, ગોમણ્ડલે રોગો પતતિ, દાસાદયો વચનં ન કરોન્તિ, વાપિતં સસ્સં ન જાયતિ, ગેહગતં ગેહે, અરઞ્ઞગતં અરઞ્ઞે નસ્સતિ, અનુપુબ્બેન ઘાસચ્છાદનમત્તં દુલ્લભં હોતિ, ગબ્ભપરિહારો ન હોતિ, વિજાતકાલે માતુથઞ્ઞં છિજ્જતિ, દારકો પરિહારં અલભન્તો પીળિતો નિરોજો નિયૂસો કસટો હોતિ, ઇદં **ઉપપીળકકમ્મં** નામ.

દીઘાયુકકમ્મેન પન નિબ્બત્તસ્સ ઉપચ્છેદકકમ્મં આગન્ત્વા આયું છિન્દતિ. યથા હિ પુરિસો અટ્ઠુસભગમનં કત્વા સરં ખિપેય્ય તમઞ્ઞો ધનુતો વિમુત્તમત્તં મુગ્ગરેન પહરિત્વા તત્થેવ પાતેય્ય, એવં દીઘાયુકકમ્મેન નિબ્બત્તસ્સ ઉપચ્છેદકકમ્મં આયું છિન્દતિ. કિં કરોતિ? ચોરાનં અટવિં પવેસેતિ, વાળમચ્છોદકં ઓતારેતિ, અઞ્ઞતરં વા પન સપરિસ્સયટ્ઠાનં ઉપનેતિ, ઇદં **ઉપચ્છેદકકમ્મં** નામ, ''ઉપઘાતક''ન્તિપિ એતસ્સેવ નામં.

પટિસન્ધિનિબ્બત્તકં પન કમ્મં **જનકકમ્મં** નામ. અપ્પભોગકુલાદીસુ નિબ્બત્તસ્સ ભોગસમ્પદાદિકરણેન ઉપત્થમ્ભકકમ્મં **ઉપત્થમ્ભકકમ્મં** નામ.

ઇમેસુ ચતૂસુ પુરિમાનિ દ્વે અકુસલાનેવ, જનકં કુસલમ્પિ અકુસલમ્પિ, ઉપત્થમ્ભકં કુસલમેવ. તત્થ પાણાતિપાતકમ્મં ઉપચ્છેદકકમ્મેન અપ્પાયુકસંવત્તનિકં હોતિ. પાણાતિપાતિના વા કતં કુસલકમ્મં ઉળારં ન હોતિ, દીઘાયુકપટિસન્ધિં જનેતું ન સક્કોતિ. એવં પાણાતિપાતો અપ્પાયુકસંવત્તનિકો હોતિ. પટિસન્ધિમેવ વા નિયામેત્વા અપ્પાયુકં કરોતિ, સન્નિટ્ઠાનચેતનાય વા નિરયે નિબ્બત્તતિ, પુબ્બાપરચેતનાહિ વુત્તનયેન અપ્પાયુકો હોતિ.

દીઘાયુકસંવત્તનિકા એસા માણવ પટિપદાતિ એત્થ પરિત્તકમ્મેનપિ નિબ્બત્તં પવત્તે એતં પાણાતિપાતા વિરતિકમ્મં આગન્ત્વા અત્થતો એવં વદતિ નામ – ''સચાહં પઠમતરં જાનેય્યં, ન તે ઇધ નિબ્બત્તિતું દદેય્યં, દેવલોકેયેવ તં નિબ્બત્તાપેય્યં. હોતુ, ત્વં યત્થ કત્થચિ નિબ્બત્તિ, અહં ઉપત્થમ્ભકકમ્મં નામ થમ્ભં તે કરિસ્સામી''તિ ઉપત્થમ્ભં કરોતિ. કિં કરોતિ? પરિસ્સયં નાસેતિ, ભોગે ઉપ્પાદેતિ.

તત્થ દારકસ્સ માતુકુચ્છિયં નિબ્બત્તકાલતો પટ્ઠાય માતાપિતૂનં સુખમેવ સાતમેવ હોતિ. યેપિ પકતિયા મનુસ્સામનુસ્સપરિસ્સયા હોન્તિ, તે સબ્બે અપગચ્છન્તિ. એવં પરિસ્સયં નાસેતિ. દારકસ્સ પન માતુકુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તકાલતો પટ્ઠાય ગેહે ભોગાનં પમાણં ન હોતિ, નિધિકુમ્ભિયો પુરતોપિ પચ્છતોપિ ગેહં પવટ્ટમાના પવિસન્તિ. માતાપિતરો પરેહિ ઠપિતધનસ્સાપિ સમ્મુખીભાવં ગચ્છન્તિ. ધેનુયો બહુખીરા હોન્તિ, ગોણા સુખસીલા હોન્તિ, વપ્પટ્ઠાને સસ્સાનિ સમ્પજ્જન્તિ. વડ્ઢિયા વા સમ્પયુત્તં, તાવકાલિકં વા દિન્નં ધનં અચોદિતા સયમેવ આહરિત્વા દેન્તિ, દાસાદયો સુવચા હોન્તિ, કમ્મન્તા ન પરિહાયન્તિ. દારકો ગબ્ભતો પટ્ઠાય પરિહારં લભતિ, કોમારિકવેજ્જા સન્નિહિતાવ હોન્તિ. ગહપતિકુલે જાતો સેટ્ઠિટ્ઠાનં, અમચ્ચકુલાદીસુ જાતો સેનાપતિટ્ઠાનાદીનિ લભતિ. એવં ભોગે ઉપ્પાદેતિ. સો અપરિસ્સયો સભોગો ચિરં જીવતીતિ. એવં અપાણાતિપાતકમ્મં દીઘાયુકસંવત્તનિકં હોતિ.

અપાણાતિપાતિના વા કતં અઞ્ઞમ્પિ કુસલં ઉળારં હોતિ, દીઘાયુકપટિસન્ધિં જનેતું સક્કોતિ, એવમ્પિ દીઘાયુકસંવત્તનિકં હોતિ. પટિસન્ધિમેવ વા નિયામેત્વા દીઘાયુકં કરોતિ. સન્નિટ્ઠાનચેતનાય વા દેવલોકે નિબ્બત્તતિ, પુબ્બાપરચેતનાહિ વુત્તનયેન દીઘાયુકો હોતિ. ઇમિના નયેન સબ્બપઞ્હવિસ્સજ્જનેસુ અત્થો વેદિતબ્બો.

વિહેઠનકમ્માદીનિપિ હિ પવત્તે આગન્ત્વા અત્થતો તથેવ વદમાનાનિ વિય ઉપપીળનેન નિબ્ભોગતં આપાદેત્વા પટિજગ્ગનં અલભન્તસ્સ રોગુપ્પાદનાદીહિ વા, વિહેઠકાદીહિ કતસ્સ કુસલસ્સ અનુળારતાય વા, આદિતોવ પટિસન્ધિનિયામનેન વા, વુત્તનયેનેવ પુબ્બાપરચેતનાવસેન વા બહ્વાબાધતાદીનિ કરોન્તિ, અપાણાતિપાતો વિય ચ અવિહેઠનાદીનિપિ અપ્પાબાધતાદીનીતિ.

૨૯૩. એત્થ પન **ઇસ્સામનકો**તિ ઇસ્સાસમ્પયુત્તચિત્તો. **ઉપદુસ્સતી**તિ ઇસ્સાવસેનેવ ઉપક્કોસન્તો દુસ્સતિ. **ઇસ્સં બન્ધતી**તિ યવકલાપં બન્ધન્તો વિય યથા ન નસ્સતિ એવં બન્ધિત્વા વિય ઠપેતિ. **અપ્પેસક્ખો**તિ અપ્પપરિવારો, રત્તિં ખિત્તો વિય સરો ન પઞ્ઞાયતિ, ઉચ્છિટ્ઠહત્થો નિસીદિત્વા ઉદકદાયકમ્પિ ન લભતિ.

૨૯૪. **ન દાતા હોતી**તિ મચ્છરિયવસેન ન દાતા હોતિ. **તેન કમ્મેના**તિ તેન મચ્છરિયકમ્મેન.

૨૯૫. **અભિવાદેતબ્બન્તિ** અભિવાદનારહં બુદ્ધં વા પચ્ચેકબુદ્ધં વા અરિયસાવકં વા. **પચ્ચુટ્ઠાતબ્બા**દીસુપિ એસેવ નયો. ઇમસ્મિં પન પઞ્હવિસ્સજ્જને ઉપપીળકઉપત્થમ્ભકકમ્માનિ ન ગહેતબ્બાનિ. ન હિ પવત્તે નીચકુલિનં વા ઉચ્ચાકુલિનં વા સક્કા કાતું, પટિસન્ધિમેવ પન નિયામેત્વા નીચકુલિયં કમ્મં નીચકુલે નિબ્બત્તેતિ, ઉચ્ચાકુલિયં કમ્મં ઉચ્ચાકુલે.

૨૯૬. **ન પરિપુચ્છિતા હોતી**તિ એત્થ પન અપરિપુચ્છનેન નિરયે ન નિબ્બત્તતિ. અપરિપુચ્છકો પન ''ઇદં કાતબ્બં, ઇદં ન કાતબ્બ''ન્તિ ન જાનાતિ, અજાનન્તો કાતબ્બં ન કરોતિ, અકાતબ્બં કરોતિ. તેન નિરયે નિબ્બત્તતિ, ઇતરો સગ્ગે. **ઇતિ ખો, માણવ...પે॰... યદિદં હીનપ્પણીતતતાયા**તિ સત્થા દેસનં યથાનુસન્ધિં પાપેસિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ચૂળકમ્મવિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સુભસુત્તન્તિપિ વુચ્ચતિ.

૬. મહાકમ્મવિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના

૨૯૮. **એવં મે સુતન્તિ** મહાકમ્મવિભઙ્ગસુત્તં. તત્થ **મોઘન્તિ** તુચ્છં અફલં. **સચ્ચન્તિ** તથં ભૂતં. ઇદઞ્ચ એતેન ન સમ્મુખા સુતં, ઉપાલિસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૨.૫૬) પન – ''મનોકમ્મં મહાસાવજ્જતરં પઞ્ઞપેમિ પાપસ્સ કમ્મસ્સ કિરિયાય પાપસ્સ કમ્મસ્સ પવત્તિયા, નો તથા કાયકમ્મં નો તથા વચીકમ્મ''ન્તિ ભગવતા વુત્તં અત્થિ, સા કથા તિત્થિયાનં અન્તરે પાકટા જાતા, તં ગહેત્વા એસ વદતિ. **અત્થિ ચ સા સમાપત્તી**તિ ઇદં – ''કથં નુ ખો, ભો, અભિસઞ્ઞાનિરોધો હોતી''તિ પોટ્ઠપાદસુત્તે (દી॰ નિ॰ ૧.૪૦૬ આદયો) ઉપ્પન્નં અભિસઞ્ઞાનિરોધકથં સન્ધાય વદતિ. **ન કિઞ્ચિ વેદિયતી**તિ એકવેદનમ્પિ ન વેદિયતિ. **અત્થિ ચ ખો**તિ થેરો નિરોધસમાપત્તિં સન્ધાય અનુજાનાતિ. **પરિરક્ખિતબ્બન્તિ** ગરહતો મોચનેન રક્ખિતબ્બં. સઞ્ચેતના અસ્સ અત્થીતિ **સઞ્ચેતનિકં**, સાભિસન્ધિકં સઞ્ચેતનિકકમ્મં કત્વાતિ અત્થો. **દુક્ખં સો**તિ થેરો ''અકુસલમેવ સન્ધાય પરિબ્બાજકો પુચ્છતી''તિ સઞ્ઞાય એવં વદતિ.

દસ્સનમ્પિ ખો અહન્તિ ભગવા ચતુરઙ્ગેપિ અન્ધકારે સમન્તા યોજનટ્ઠાને તિલમત્તમ્પિ સઙ્ખારં મંસચક્ખુનાવ પસ્સતિ, અયઞ્ચ પરિબ્બાજકો ન દૂરે ગાવુતમત્તબ્ભન્તરે વસતિ, કસ્મા ભગવા એવમાહાતિ? સમાગમદસ્સનં સન્ધાયેવમાહ.

૨૯૯. **ઉદાયી**તિ લાલુદાયી. **તં દુક્ખસ્મિ**ન્તિ સબ્બં તં દુક્ખમેવ. ઇતિ ઇમં વટ્ટદુક્ખં કિલેસદુક્ખં સઙ્ખારદુક્ખં સન્ધાય ''સચે ભાસિતં ભવેય્ય ભગવા''તિ પુચ્છતિ.

૩૦૦. **ઉમ્મઙ્ગ**ન્તિ પઞ્ઞાઉમ્મઙ્ગં. **ઉમ્મુજ્જમાનો**તિ સીસં નીહરમાનો. **અયોનિસો ઉમ્મુજ્જિસ્સતી**તિ અનુપાયેન સીસં નીહરિસ્સતિ. ઇદઞ્ચ પન ભગવા જાનન્તો નેવ દિબ્બચક્ખુના ન ચેતોપરિયઞાણેન ન સબ્બઞ્ઞુતઞાણેન જાનિ, અધિપ્પાયેનેવ પન અઞ્ઞાસિ. કથેન્તસ્સ હિ અધિપ્પાયો નામ સુવિજાનો હોતિ, કથેતુકામો ગીવં પગ્ગણ્હાતિ, હનુકં ચાલેતિ, મુખમસ્સ ફન્દતિ, સન્નિસીદિતું ન સક્કોતિ. ભગવા તસ્સ તં આકારં દિસ્વા ''અયં ઉદાયી સન્નિસીદિતું ન સક્કોતિ, યં અભૂતં, તદેવ કથેસ્સતી''તિ ઓલોકેત્વાવ અઞ્ઞાસિ. **આદિં ચેવા**તિઆદિમ્હિયેવ. **તિસ્સો વેદના**તિ ''કિં સો વેદિયતી''તિ? પુચ્છન્તેન ''તિસ્સો વેદના પુચ્છામી''તિ એવં વવત્થપેત્વાવ તિસ્સો વેદના પુચ્છિતા. **સુખવેદનિય**ન્તિ સુખવેદનાય પચ્ચયભૂતં. સેસેસુપિ એસેવ નયો.

એત્થ ચ કામાવચરકુસલતો સોમનસ્સસહગતચિત્તસમ્પયુત્તા ચતસ્સો ચેતના, હેટ્ઠા તિકજ્ઝાનચેતનાતિ એવં પટિસન્ધિપવત્તેસુ સુખવેદનાય જનનતો **સુખવેદનિયં કમ્મં** નામ. કામાવચરઞ્ચેત્થ પટિસન્ધિયંયેવ એકન્તેન સુખં જનેતિ, પવત્તે ઇટ્ઠમજ્ઝત્તારમ્મણે અદુક્ખમસુખમ્પિ.

અકુસલચેતના પટિસન્ધિપવત્તેસુ દુક્ખસ્સેવ જનનતો **દુક્ખવેદનિયં કમ્મં** નામ. કાયદ્વારે પવત્તેયેવ ચેતં એકન્તેન દુક્ખં જનેતિ, અઞ્ઞત્થ અદુક્ખમસુખમ્પિ, સા પન વેદના અનિટ્ઠાનિટ્ઠમજ્ઝત્તેસુયેવ આરમ્મણેસુ ઉપ્પજ્જનતો દુક્ખાત્વેવ સઙ્ખં ગતા.

કામાવચરકુસલતો પન ઉપેક્ખાસહગતચિત્તસમ્પયુત્તા ચતસ્સો ચેતના, રૂપાવચરકુસલતો ચતુત્થજ્ઝાનચેતનાતિ એવં પટિસન્ધિપવત્તેસુ તતિયવેદનાય જનનતો **અદુક્ખમસુખવેદનિયં કમ્મં** નામ. એત્થ ચ કામાવચરં પટિસન્ધિયંયેવ એકન્તેન અદુક્ખમસુખં જનેતિ, પવત્તે ઇટ્ઠારમ્મણે સુખમ્પિ. અપિચ સુખવેદનિયકમ્મં પટિસન્ધિપવત્તિવસેન વટ્ટતિ, તથા અદુક્ખમસુખવેદનિયં, દુક્ખવેદનિયં પવત્તિવસેનેવ વટ્ટતિ. એતસ્સ પન વસેન સબ્બં પવત્તિવસેનેવ વટ્ટતિ.

એતસ્સ ભગવાતિ થેરો તથાગતેન મહાકમ્મવિભઙ્ગકથનત્થં આલયો દસ્સિતો, તથાગતં યાચિત્વા મહાકમ્મવિભઙ્ગઞાણં ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ પાકટં કરિસ્સામીતિ ચિન્તેત્વા અનુસન્ધિકુસલતાય એવમાહ. તત્થ **મહાકમ્મવિભઙ્ગ**ન્તિ મહાકમ્મવિભજનં. **કતમે ચત્તારો…પે॰… ઇધાનન્દ, એકચ્ચો પુગ્ગલો…પે॰… નિરયં ઉપપજ્જતી**તિ ઇદં ન મહાકમ્મવિભઙ્ગઞાણભાજનં, મહાકમ્મવિભઙ્ગઞાણભાજનત્થાય પન માતિકાટ્ઠપનં.

૩૦૧. **ઇધાનન્દ , એકચ્ચો સમણો વા**તિ પાટિયેક્કો અનુસન્ધિ. ઇદઞ્હિ ભગવા – ''દિબ્બચક્ખુકા સમણબ્રાહ્મણા ઇદં આરમ્મણં કત્વા ઇમં પચ્ચયં લભિત્વા ઇદં દસ્સનં ગણ્હન્તી''તિ પકાસનત્થં આરભિ. તત્થ **આતપ્પ**ન્તિઆદીનિ પઞ્ચપિ વીરિયસ્સેવ નામાનિ. **ચેતોસમાધિ**ન્તિ દિબ્બચક્ખુસમાધિં. **પસ્સતી**તિ ''સો સત્તો કુહિં નિબ્બત્તો''તિ ઓલોકેન્તો પસ્સતિ. **યે અઞ્ઞથા**તિ યે ''દસન્નં કુસલાનં કમ્મપથાનં પૂરિતત્તા નિરયં

ઉપપજ્જતી''તિ જાનન્તિ, મિચ્છા તેસં ઞાણન્તિ વદતિ. ઇમિના નયેન સબ્બવારેસુ અત્થો વેદિતબ્બો. **વિદિતન્તિ** પાકટં. **થામસા**તિ દિટ્ઠિથામેન. **પરામાસા**તિ દિટ્ઠિપરામાસેન. **અભિનિવિસ્સ વોહરતી**તિ અધિટ્ઠહિત્વા આદિયિત્વા વોહરતિ.

૩૦૨. **તત્રાનન્દા**તિ ઇદમ્પિ ન મહાકમ્મવિભઙ્ગઞાણસ્સ ભાજનં, અથ ખ્વાસ્સ માતિકાઠપનમેવ. એત્થ પન એતેસં દિબ્બચક્ખુકાનં વચને એત્તકા અનુઞ્ઞાતા, એત્તકા અનનુઞ્ઞાતાતિ ઇદં દસ્સિતં. તત્થ **તત્રા**તિ તેસુ ચતૂસુ સમણબ્રાહ્મણેસુ. **ઇદમસ્સા**તિ ઇદં વચનં અસ્સ. **અઞ્ઞથા**તિ અઞ્ઞેનાકારેન. ઇતિ ઇમેસં સમણબ્રાહ્મણાનં વાદે દ્વીસુ ઠાનેસુ અનુઞ્ઞાતા, તીસુ અનનુઞ્ઞાતાતિ એવં સબ્બત્થ અનુઞ્ઞા નાનુઞ્ઞા વેદિતબ્બા.

૩૦૩. એવં દિબ્બચક્ખુકાનં વચને અનુઞ્ઞા ચ અનનુઞ્ઞા ચ દસ્સેત્વા ઇદાનિ મહાકમ્મવિભઙ્ગઞાણં વિભજન્તો **તત્રાનન્દ, ય્વાયં પુગ્ગલો**તિઆદિમાહ.

પુબ્બે વાસ્સ તં કતં હોતીતિ યં ઇમિના દિબ્બચક્ખુકેન કમ્મં કરોન્તો દિટ્ઠો, તતો પુબ્બે કતં. પુબ્બે કતેનપિ હિ નિરયે નિબ્બત્તતિ, પચ્છા કતેનપિ નિબ્બત્તતિ, મરણકાલે વા પન – ''ખન્દો સેટ્ઠો સિવો સેટ્ઠો, પિતામહો સેટ્ઠો, ઇસ્સરાદીહિ વા લોકો વિસટ્ઠો''તિઆદિના મિચ્છાદસ્સનેનપિ નિબ્બત્તતેવ. **દિટ્ઠેવ ધમ્મે**તિ યં તત્થ દિટ્ઠધમ્મવેદનીયં હોતિ, તસ્સ દિટ્ઠેવ ધમ્મે, યં ઉપપજ્જવેદનીયં, તસ્સ ઉપપજ્જિત્વા, યં અપરાપરિયવેદનીયં, તસ્સ અપરસ્મિં પરિયાયે વિપાકં પટિસંવેદેતિ.

ઇતિ અયં સમણો વા બ્રાહ્મણો વા એકં કમ્મરાસિં એકઞ્ચ વિપાકરાસિં અદ્દસ, સમ્માસમ્બુદ્ધો ઇમિના અદિટ્ઠે તયો કમ્મરાસી, દ્વે ચ વિપાકરાસી અદ્દસ. ઇમિના પન દિટ્ઠે અદિટ્ઠે ચ ચત્તારો કમ્મરાસી તયો ચ વિપાકરાસી અદ્દસ. ઇમાનિ સત્ત ઠાનાનિ જાનનઞાણં તથાગતસ્સ મહાકમ્મવિભઙ્ગઞાણં નામ. દુતિયવારે દિબ્બચક્ખુકેન કિઞ્ચિ ન દિટ્ઠં , તથાગતેન પન તયો કમ્મરાસી, દ્વે ચ વિપાકરાસી દિટ્ઠાતિ. ઇમાનિપિ પઞ્ચ પચ્ચત્તટ્ઠાનાનિ જાનનઞાણં તથાગતસ્સ મહાકમ્મવિભઙ્ગઞાણં નામ. સેસવારદ્વયેપિ એસેવ નયો.

અભબ્બન્તિ ભૂતવિરહિતં અકુસલં. **અભબ્બાભાસ**ન્તિ અભબ્બં આભાસતિ અભિભવતિ પટિબાહતીતિ અત્થો. બહુકસ્મિઞ્હિ અકુસલકમ્મે આયૂહિતે બલવકમ્મં દુબ્બલકમ્મસ્સ વિપાકં પટિબાહિત્વા અત્તનો વિપાકસ્સ ઓકાસં કરોતિ ઇદં અભબ્બઞ્ચેવ અભબ્બાભાસઞ્ચ. કુસલં પન આયૂહિત્વા આસન્ને અકુસલં કતં હોતિ, તં કુસલસ્સ વિપાકં પટિબાહિત્વા અત્તનો વિપાકસ્સ ઓકાસં કરોતિ, ઇદં અભબ્બં ભબ્બાભાસં. બહુમ્હિ કુસલે આયૂહિતેપિ બલવકમ્મં દુબ્બલકમ્મસ્સ વિપાકં પટિબાહિત્વા અત્તનો વિપાકસ્સ ઓકાસં કરોતિ, ઇદં ભબ્બઞ્ચેવ ભબ્બાભાસઞ્ચ. અકુસલં પન આયૂહિત્વા આસન્ને કુસલં કતં હોતિ, તં અકુસલસ્સ વિપાકં પટિબાહિત્વા અત્તનો વિપાકસ્સ ઓકાસં કરોતિ, ઇદં ભબ્બં અભબ્બાભાસં.

અપિચ ઉપટ્ઠાનાકારેનપેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. ઇદઞ્હિ વુત્તં હોતિ, અભબ્બતો આભાસતિ ઉપટ્ઠાતીતિ **અભબ્બાભાસં**. તત્થ ''ય્વાયં પુગ્ગલો ઇધ પાણાતિપાતી''તિઆદિના નયેન ચત્તારો પુગ્ગલા વુત્તા, તેસુ પઠમસ્સ કમ્મં અભબ્બં અભબ્બાભાસં, તઞ્હિ અકુસલત્તા અભબ્બં, તસ્સ ચ નિરયે નિબ્બત્તત્તા તત્થ નિબ્બત્તિકારણભૂતં અકુસલં હુત્વા ઉપટ્ઠાતિ. દુતિયસ્સ કમ્મં અભબ્બં ભબ્બાભાસં, તઞ્હિ અકુસલત્તા અભબ્બં. તસ્સ પન સગ્ગે નિબ્બત્તત્તા અઞ્ઞતિત્થિયાનં સગ્ગે નિબ્બત્તિકારણભૂતં કુસલં હુત્વા ઉપટ્ઠાતિ. ઇતરસ્મિમ્પિ કમ્મદ્વયે એસેવ નયો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

મહાકમ્મવિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. સળાયતનવિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના

૩૦૪. **એવં મે સુત**ન્તિ સળાયતનવિભઙ્ગસુત્તં. તત્થ **વેદિતબ્બાની**તિ સહવિપસ્સનેન મગ્ગેન જાનિતબ્બાનિ. **મનોપવિચારા**તિ વિતક્કવિચારા. વિતક્કુપ્પાદકઞ્હિ મનો ઇધ મનોતિ અધિપ્પેતં, મનસ્સ ઉપવિચારાતિ મનોપવિચારા. **સત્તપદા**તિ વટ્ટવિવટ્ટનિસ્સિતાનં સત્તાનં પદા. એત્થ હિ અટ્ઠારસ વટ્ટપદા નામ, અટ્ઠારસ વિવટ્ટપદા નામ, તેપિ સહવિપસ્સનેન મગ્ગેનેવ વેદિતબ્બા. **યોગ્ગાચરિયાન**ન્તિ હત્થિયોગ્ગાદિઆચારસિક્ખાપકાનં, દમેતબ્બદમકાનન્તિ અત્થો. સેસં વિભઙ્ગેયેવ આવિભવિસ્સતિ. **અયમુદ્દેસો**તિ ઇદં માતિકાટ્ઠપનં.

૩૦૫. **ચક્ખાયતના**દીનિ વિસુદ્ધિમગ્ગે વિત્થારિતાનિ. **ચક્ખુવિઞ્ઞાણ**ન્તિ કુસલાકુસલવિપાકતો દ્વે ચક્ખુવિઞ્ઞાણાનિ. સેસપસાદવિઞ્ઞાણેસુપિ એસેવ નયો. ઇમાનિ પન દસ ઠપેત્વા સેસં ઇધ મનોવિઞ્ઞાણં નામ.

ચક્ખુસમ્ફસ્સોતિ ચક્ખુમ્હિ સમ્ફસ્સો. ચક્ખુવિઞ્ઞાણસમ્પયુત્તસમ્ફસ્સસ્સેતં અધિવચનં. સેસેસુપિ એસેવ નયો.

ચક્ખુના રૂપં દિસ્વાતિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણેન રૂપં દિસ્વા. એસેવ નયો સબ્બત્થ. **સોમનસ્સટ્ઠાનિય**ન્તિ સોમનસ્સસ્સ આરમ્મણવસેન કારણભૂતં. **ઉપવિચરતી**તિ તત્થ વિચારપવત્તનેન ઉપવિચરતિ, વિતક્કો તંસમ્પયુત્તો ચાતિ ઇમિના નયેન અટ્ઠારસ વિતક્કવિચારસઙ્ખાતા મનોપવિચારા વેદિતબ્બા. **છ સોમનસ્સૂપવિચારા**તિ એત્થ પન સોમનસ્સેન સદ્ધિં ઉપવિચરન્તીતિ સોમનસ્સૂપવિચારા. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો.

૩૦૬. **ગેહસિતાની**તિ કામગુણનિસ્સિતાનિ. **નેક્ખમ્મસિતાની**તિ વિપસ્સનાનિસ્સિતાનિ. **ઇટ્ઠાન**ન્તિ પરિયેસિતાનં. **કન્તાન**ન્તિ કામિતાનં. **મનોરમાન**ન્તિ મનો એતેસુ રમતીતિ મનોરમાનિ, તેસં મનોરમાનં. **લોકામિસપટિસંયુત્તાન**ન્તિ તણ્હાપટિસંયુત્તાનં. **અતીત**ન્તિ પટિલદ્ધં . પચ્ચુપ્પન્નં તાવ આરબ્ભ સોમનસ્સં ઉપ્પજ્જતુ, અતીતે કથં ઉપ્પજ્જતીતિ. અતીતેપિ – ‘‘યથાહં એતરહિ ઇટ્ઠારમ્મણં અનુભવામિ, એવં પુબ્બેપિ અનુભવિ’’ન્તિ અનુસ્સરન્તસ્સ બલવસોમનસ્સં ઉપ્પજ્જતિ.

અનિચ્ચતન્તિ અનિચ્ચાકારં. **વિપરિણામવિરાગનિરોધ**ન્તિ પકતિવિજહનેન વિપરિણામં, વિગચ્છનેન વિરાગં, નિરુજ્ઝનેન નિરોધં. **સમ્મપઞ્ઞાયા**તિ વિપસ્સનાપઞ્ઞાય. **ઇદં વુચ્ચતિ નેક્ખમ્મસિતં સોમનસ્સ**ન્તિ ઇદં રઞ્ઞો વિય અત્તનો સિરિસમ્પત્તિં ઓલોકેન્તસ્સ વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નિસિન્નસ્સ સઙ્ખારાનં ભેદં પસ્સતો સઙ્ખારગતમ્હિ તિક્ખે સૂરે વિપસ્સનાઞાણે વહન્તે ઉપ્પન્નસોમનસ્સં ‘‘નેક્ખમ્મસિતં સોમનસ્સ’’ન્તિ વુચ્ચતિ. વુત્તમ્પિ ચેતં –

‘‘સુઞ્ઞાગારં પવિટ્ઠસ્સ, સન્તચિત્તસ્સ ભિક્ખુનો;
અમાનુસી રતી હોતિ, સમ્મા ધમ્મં વિપસ્સતો.

યતો યતો સમ્મસતિ, ખન્ધાનં ઉદયબ્બયં;
લભતી પીતિપામોજ્જં, અમતન્તં વિજાનત’’ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૭૩-૩૭૪);

ઇમાનીતિ ઇમાનિ છસુ દ્વારેસુ ઇટ્ઠારમ્મણે આપાથગતે અનિચ્ચાદિવસેન વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નિસિન્નસ્સ ઉપ્પન્નાનિ છ નેક્ખમ્મસિતાનિ સોમનસ્સાનિ.

૩૦૭. **અતીત**ન્તિ પચ્ચુપ્પન્નં તાવ પત્થેત્વા અલભન્તસ્સ દોમનસ્સં ઉપ્પજ્જતુ, અતીતે કથં ઉપ્પજ્જતીતિ. અતીતેપિ ''યથાહં એતરહિ ઇટ્ઠારમ્મણં પત્થેત્વા ન લભામિ, એવં પુબ્બેપિ પત્થેત્વા ન લભિ''ન્તિ અનુસ્સરન્તસ્સ બલવદોમનસ્સં ઉપ્પજ્જતિ.

અનુત્તરેસુ વિમોક્ખેસૂતિ અનુત્તરવિમોક્ખો નામ અરહત્તં, અરહત્તે પત્થનં પટ્ઠપેન્તસ્સાતિ અત્થો. **આયતન**ન્તિ અરહત્તાયતનં. **પિહં ઉપટ્ઠાપયતો**તિ પત્થનં પટ્ઠપેન્તસ્સ. તં પનેતં પત્થનં પટ્ઠપેન્તસ્સ ઉપ્પજ્જતિ, ઇતિ પત્થનામૂલકત્તા ''પિહં ઉપટ્ઠાપયતો''તિ વુત્તં. **ઇમાનિ છ નેક્ખમ્મસિતાનિ દોમનસ્સાની**તિ ઇમાનિ એવં છસુ દ્વારેસુ ઇટ્ઠારમ્મણે આપાથગતે અરહત્તે પિહં પટ્ઠપેત્વા તદધિગમાય અનિચ્ચાદિવસેન વિપસ્સનં ઉપટ્ઠપેત્વા ઉસ્સુક્કાપેતું અસક્કોન્તસ્સ – ''ઇમમ્પિ પક્ખં ઇમમ્પિ માસં ઇમમ્પિ સંવચ્છરં અરહત્તં પાપુણિતું નાસક્ખિ''ન્તિ અનુસોચતો ગામન્તપબ્ભારવાસિમહાસીવત્થેરસ્સ વિય અસ્સુધારાપવત્તનવસેન ઉપ્પન્નદોમનસ્સાનિ છ નેક્ખમ્મસિતદોમનસ્સાનીતિ વેદિતબ્બાનિ. વત્થુ પન **સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાય** સક્કપઞ્હવણ્ણનાયં (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૬૧) વિત્થારિતં, ઇચ્છન્તેન તતો ગહેતબ્બં.

૩૦૮. **ઉપ્પજ્જતિ ઉપેક્ખા**તિ એત્થ ઉપેક્ખા નામ અઞ્ઞાણુપેખા. **અનોધિજિનસ્સા**તિ કિલેસોધિં જિનિત્વા ઠિતત્તા ખીણાસવો ઓધિજિનો નામ, તસ્મા અખીણાસવસ્સાતિ અત્થો. **અવિપાકજિનસ્સા**તિ એત્થપિ આયતિં વિપાકં જિનિત્વા ઠિતત્તા ખીણાસવોવ વિપાકજિનો નામ, તસ્મા અખીણાસવસ્સેવાતિ અત્થો. **અનાદીનવદસ્સાવિનો**તિઆદીનવતો ઉપદ્દવતો અપસ્સન્તસ્સ. **ઇમા છ ગેહસિતા ઉપેક્ખા**તિ ઇમા એવં છસુ દ્વારેસુ ઇટ્ઠારમ્મણે આપાથગતે ગુળપિણ્ડકે નિલીનમક્ખિકા વિય રૂપાદીનિ અનતિવત્તમાના તત્થ લગ્ગા લગ્ગિતા હુત્વા ઉપ્પન્ના ઉપેક્ખા છ ગેહસિતા ઉપેક્ખાતિ વેદિતબ્બા.

રૂપં સા અતિવત્તતીતિ રૂપં સા અનતિક્કમતિ, તત્થ નિકન્તિવસેન ન તિટ્ઠતિ. **ઇમા છ નેક્ખમ્મસિતા ઉપેક્ખા**તિ ઇમા એવં છસુ દ્વારેસુ ઇટ્ઠાદિઆરમ્મણે આપાથગતે ઇટ્ઠે અરજ્જન્તસ્સ, અનિટ્ઠે અદુસ્સન્તસ્સ, અસમપેક્ખને અસમ્મુય્હન્તસ્સ, ઉપ્પન્નવિપસ્સના-ઞાણસમ્પયુત્તા છ નેક્ખમ્મસિતા ઉપેક્ખાતિ વેદિતબ્બા.

૩૦૯. **તત્ર ઇદં નિસ્સાય ઇદં પજહથા**તિ તેસુ છત્તિંસસત્તપદેસુ અટ્ઠારસ નિસ્સાય અટ્ઠારસ પજહથાતિ અત્થો. તેનેવ – ''તત્ર, ભિક્ખવે, યાનિ છ નેક્ખમ્મસિતાની''તિઆદિમાહ. **નિસ્સાય આગમ્મા**તિ પવત્તનવસેન નિસ્સાય ચેવ આગમ્મ ચ. **એવમેતેસં સમતિક્કમો હોતી**તિ એવં નેક્ખમ્મસિતાનં પવત્તનેન ગેહસિતાનિ અતિક્કન્તાનિ નામ હોન્તિ.

એવં સરિક્ખકેનેવ સરિક્ખકં જહાપેત્વા ઇદાનિ બલવતા દુબ્બલં જહાપેન્તો – ''તત્ર, ભિક્ખવે, યાનિ છ નેક્ખમ્મસિતાનિ સોમનસ્સાની''તિઆદિમાહ. એવં નેક્ખમ્મસિતસોમનસ્સેહિ નેક્ખમ્મસિતદોમનસ્સાનિ , નેક્ખમ્મસિતઉપેક્ખાહિ ચ નેક્ખમ્મસિતસોમનસ્સાનિ જહાપેન્તેન બલવતા દુબ્બલપ્પહાનં કથિતં.

એત્થ પન ઠત્વા ઉપેક્ખાકથા વેદિતબ્બા – અટ્ઠસુ હિ સમાપત્તીસુ પઠમાદીનિ ચ તીણિ ઝાનાનિ, સુદ્ધસઙ્ખારે ચ પાદકે કત્વા વિપસ્સનં આરદ્ધાનં ચતુન્નં ભિક્ખૂનં પુબ્બભાગવિપસ્સના સોમનસ્સસહગતા વા હોતિ

ઉપેક્ખાસહગતા વા, વુટ્ઠાનગામિની પન સોમનસ્સસહગતાવ. ચતુત્થજ્ઝાનાદીનિ પાદકાનિ કત્વા વિપસ્સનં આરદ્ધાનં પઞ્ચન્નં પુબ્બભાગવિપસ્સના પુરિમસદિસાવ. વુટ્ઠાનગામિની પન ઉપેક્ખાસહગતા હોતિ. ઇદં સન્ધાય – ''યા છ નેક્ખમ્મસિતા ઉપેક્ખા, તા નિસ્સાય તા આગમ્મ, યાનિ છ નેક્ખમ્મસિતાનિ સોમનસ્સાનિ, તાનિ પજહથા''તિ વુત્તં. ન કેવલઞ્ચ એવંપટિપન્નસ્સ ભિક્ખુનો અયં વિપસ્સનાય વેદનાવિસેસોવ હોતિ, અરિયમગ્ગેપિ પન ઝાનઙ્ગબોજ્ઝઙ્ગમગ્ગઙ્ગાનમ્પિ વિસેસો હોતિ.

કો પનેતં વિસેસં નિયમેતિ? કેચિ તાવ થેરા વિપસ્સનાપાદકજ્ઝાનં નિયમેતીતિ વદન્તિ, કેચિ વિપસ્સનાય આરમ્મણભૂતા ખન્ધા નિયમેન્તીતિ વદન્તિ, કેચિ પુગ્ગલજ્ઝાસયો નિયમેતીતિ વદન્તિ. તેસમ્પિ વાદે અયમેવ પુબ્બભાગે વુટ્ઠાનગામિનીવિપસ્સના નિયમેતીતિ વેદિતબ્બા. વિનિચ્છયકથા પનેત્થ **વિસુદ્ધિમગ્ગે** સઙ્ખારુપેક્ખાનિદ્દેસે વુત્તાવ.

૩૧૦. **નાનત્તા**તિ નાના બહૂ અનેકપ્પકારા. **નાનત્તસિતા**તિ નાનારમ્મણનિસ્સિતા. **એકત્તા**તિ એકા. **એકત્તસિતા**તિ એકારમ્મણનિસ્સિતા. કતમા પનાયં ઉપેક્ખાતિ? હેટ્ઠા તાવ અઞ્ઞાણુપેક્ખા વુત્તા, ઉપરિ છળઙ્ગુપેક્ખા વક્ખતિ, ઇધ સમથઉપેક્ખા, વિપસ્સનુપેક્ખાતિ દ્વે ઉપેક્ખા ગહિતા.

તત્થ યસ્મા અઞ્ઞાવ રૂપેસુ ઉપેક્ખા, અઞ્ઞાવ સદ્દાદીસુ, ન હિ યા રૂપે ઉપેક્ખા, સા સદ્દાદીસુ હોતિ. રૂપે ઉપેક્ખા ચ રૂપમેવ આરમ્મણં કરોતિ , ન સદ્દાદયો. રૂપે ઉપેક્ખાભાવઞ્ચ અઞ્ઞા સમથઉપેક્ખા પથવીકસિણં આરમ્મણં કત્વા ઉપ્પજ્જતિ, અઞ્ઞા આપોકસિણાદીનિ. તસ્મા નાનત્તં નાનત્તસિતં વિભજન્તો **અત્થિ, ભિક્ખવે, ઉપેક્ખા રૂપેસૂ**તિઆદિમાહ . યસ્મા પન દ્વે વા તીણિ વા આકાસાનઞ્ચાયતનાનિ વા વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનાદીનિ વા નત્થિ, તસ્મા એકત્તં એકત્તસિતં વિભજન્તો **અત્થિ, ભિક્ખવે, ઉપેક્ખા આકાસાનઞ્ચાયતનનિસ્સિતા**તિઆદિમાહ.

તત્થ આકાસાનઞ્ચાયતનઉપેક્ખા સમ્પયુત્તવસેન આકાસાનઞ્ચાયતનનિસ્સિતા, આકાસાનઞ્ચાયતનખન્ધે વિપસ્સન્તસ્સ વિપસ્સનુપેક્ખા આરમ્મણવસેન આકાસાનઞ્ચાયતનનિસ્સિતા. સેસાસુપિ એસેવ નયો.

તં પજહથાતિ એત્થ અરૂપાવચરસમાપત્તિઉપેક્ખાય રૂપાવચરસમાપત્તિઉપેક્ખં પજહાપેતિ, અરૂપાવચરવિપસ્સનુપેક્ખાય રૂપાવચરવિપસ્સનુપેક્ખં.

અતમ્મયતન્તિ એત્થ તમ્મયતા નામ તણ્હા, તસ્સા પરિયાદાનતો વુટ્ઠાનગામિનીવિપસ્સના અતમ્મયતાતિ વુચ્ચતિ. **તં પજહથા**તિ ઇધ વુટ્ઠાનગામિનીવિપસ્સનાય અરૂપાવચરસમાપત્તિઉપેક્ખઞ્ચ વિપસ્સનુપેક્ખઞ્ચ પજહાપેતિ.

૩૧૧. **યદરિયો**તિ યે સતિપટ્ઠાને અરિયો સમ્માસમ્બુદ્ધો સેવતિ. તત્થ તીસુ ઠાનેસુ સતિં પટ્ઠપેન્તો સતિપટ્ઠાને સેવતીતિ વેદિતબ્બો. **ન સુસ્સૂસન્તી**તિ સદ્દહિત્વા સોતું ન ઇચ્છન્તિ. **ન અઞ્ઞા**તિ જાનનત્થાય ચિત્તં ન ઉપટ્ઠપેન્તિ. **વોક્કમ્મા**તિ અતિક્કમિત્વા. **સત્થુ સાસના**તિ સત્થુ ઓવાદં ગહેતબ્બં પૂરેતબ્બં ન મઞ્ઞન્તીતિ અત્થો. **ન ચ અત્તમનો**તિ ન સકમનો. એત્થ ચ ગેહસિતદોમનસ્સવસેન અપ્પતીતો હોતીતિ ન એવમત્થો દટ્ઠબ્બો, અપ્પટિપન્નકેસુ પન અત્તમનતાકારણસ્સ અભાવેનેતં વુત્તં. **અનવસ્સુતો**તિ પટિઘઅવસ્સવેન અનવસ્સુતો. **સતો સમ્પજાનો**તિ સતિયા ચ ઞાણેન ચ સમન્નાગતો . **ઉપેક્ખકો**તિ છળઙ્ગુપેક્ખાય ઉપેક્ખકો. **અત્તમનો**તિ ઇધાપિ

ગેહસિતસોમનસ્સવસેન ઉપ્પિલાવિતોતિ ન એવમત્થો દટ્ઠબ્બો, પટિપન્નકેસુ પન અનત્તમનતાકારણસ્સ અભાવેનેતં વુત્તં. **અનવસ્સુતો**તિ રાગાવસ્સવેન અનવસ્સુતો.

૩૧૨. સારિતોતિ દમિતો. **એકમેવ દિસં ધાવતી**તિ અનિવત્તિત્વા ધાવન્તો એકંયેવ દિસં ધાવતિ, નિવત્તિત્વા પન અપરં ધાવિતું સક્કોતિ. **અટ્ઠ દિસા વિધાવતી**તિ એકપલ્લઙ્કેન નિસિન્નો કાયેન અનિવત્તિત્વાવ વિમોક્ખવસેન એકપ્પહારેનેવ અટ્ઠ દિસા વિધાવતિ, પુરત્થાભિમુખો વા દક્ખિણાદીસુ અઞ્ઞતરદિસાભિમુખો વા નિસીદિત્વા અટ્ઠ સમાપત્તિયો સમાપજ્જતિયેવાતિ અત્થો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

સળાયતનવિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. ઉદ્દેસવિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના

૩૧૩. એવં મે સુતન્તિ ઉદ્દેસવિભઙ્ગસુત્તં. તત્થ **ઉદ્દેસવિભઙ્ગ**ન્તિ ઉદ્દેસઞ્ચ વિભઙ્ગઞ્ચ, માતિકઞ્ચ વિભજનઞ્ચાતિ અત્થો. **ઉપપરિક્ખેય્યા**તિ તુલેય્ય તીરેય્ય પરિઞ્ઞાણેય્ય પરિચ્છિન્દેય્ય. **બહિદ્ધા**તિ બહિદ્ધાઆરમ્મણેસુ. **અવિક્ખિત્તં અવિસટ**ન્તિ નિકન્તિવસેન આરમ્મણે તિટ્ઠમાનં વિક્ખિત્તં વિસટં નામ હોતિ, તં પટિસેધેન્તો એવમાહ. **અજ્ઝત્તં અસણ્ઠિત**ન્તિ ગોચરજ્ઝત્તે નિકન્તિવસેન અસણ્ઠિતં. **અનુપાદાય ન પરિતસ્સેય્યા**તિ અનુપાદિયિત્વા અગ્ગહેત્વા તં વિઞ્ઞાણં ન પરિતસ્સેય્ય. યથા વિઞ્ઞાણં બહિદ્ધા અવિક્ખિત્તં અવિસટં, અજ્ઝત્તં અસણ્ઠિતં અનુપાદાય ન પરિતસ્સેય્ય, એવં ભિક્ખુ ઉપપરિક્ખેય્યાતિ વુત્તં હોતિ. **જાતિજરામરણદુક્ખસમુદયસમ્ભવો**તિ જાતિજરામરણસ્સ ચેવ અવસેસસ્સ ચ દુક્ખસ્સ નિબ્બત્તિ ન હોતીતિ અત્થો.

૩૧૬. રૂપનિમિત્તાનુસારીતિ રૂપનિમિત્તં અનુસ્સરતિ અનુધાવતીતિ રૂપનિમિત્તાનુસારી.

૩૧૮. એવં ખો, આવુસો, અજ્ઝત્તં અસણ્ઠિતન્તિ નિકન્તિવસેન અસણ્ઠિતં. નિકન્તિવસેન હિ અતિટ્ઠમાનં હાનભાગિયં ન હોતિ, વિસેસભાગિયમેવ હોતિ.

૩૨૦. અનુપાદા પરિતસ્સનાતિ સત્થારા ખન્ધિયવગ્ગે ''ઉપાદાપરિતસ્સનઞ્ચ વો, ભિક્ખવે, દેસેસ્સામિ અનુપાદાઅપરિતસ્સનઞ્ચા''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૭) એવં ગહેત્વા પરિતસ્સના, અગ્ગહેત્વાવ અપરિતસ્સના ચ કથિતા, તં મહાથેરો ઉપાદાપરિતસ્સનમેવ અનુપાદાપરિતસ્સનન્તિ કત્વા દસ્સેન્તો એવમાહ. કથં પનેસા અનુપાદાપરિતસ્સના હોતીતિ. ઉપાદાતબ્બસ્સ અભાવતો. યદિ હિ કોચિ સઙ્ખારો નિચ્ચો વા ધુવો વા અત્તા વા અત્તનિયો વાતિ ગહેતબ્બયુત્તકો અભવિસ્સ, અયં પરિતસ્સના ઉપાદાપરિતસ્સનાવ અસ્સ. યસ્મા પન એવં ઉપાદાતબ્બો સઙ્ખારો નામ નત્થિ, તસ્મા રૂપં અત્તાતિઆદિના નયેન રૂપાદયો ઉપાદિન્નાપિ અનુપાદિન્નાવ હોન્તિ. એવમેસા દિટ્ઠિવસેન ઉપાદાપરિતસ્સનાપિ સમાના અત્થતો અનુપાદાપરિતસ્સનાયેવ નામ હોતીતિ વેદિતબ્બા.

અઞ્ઞથા હોતીતિ પરિવત્તતિ પકતિજહનેન નસ્સતિ, **રૂપવિપરિણામાનુપરિવત્તી**તિ ''મમ રૂપં વિપરિણત''ન્તિ વા, ''યં અહુ, તં વત મે નત્થી''તિ વા આદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૪૨) નયેન કમ્મવિઞ્ઞાણં રૂપસ્સ ભેદાનુપરિવત્તિ હોતિ. **વિપરિણામાનુપરિવત્તજા**તિ વિપરિણામસ્સ અનુપરિવત્તનતો વિપરિણામારમ્મણચિત્તતો જાતા. **પરિતસ્સના ધમ્મસમુપ્પાદા**તિ તણ્હાપરિતસ્સના ચ અકુસલધમ્મસમુપ્પાદા ચ. **ચિત્તં પરિયાદાય તિટ્ઠન્તી**તિ કુસલચિત્તં

પરિયાદિયિત્વા ગહેત્વા ખેપેત્વા તિટ્ઠન્તિ. **ઉત્તાસવા**તિ ભયતાસેનપિ સઉત્તાસો તણ્હાતાસેનપિ સઉત્તાસો. **વિઘાતવા**તિ સવિઘાતો સદુક્ખો. **અપેક્ખવા**તિ સાલયો સસિનેહો. **એવં ખો, આવુસો, અનુપાદા પરિતસ્સના હોતી**તિ એવં મણિકરણ્ડકસઞ્ઞાય તુચ્છકરણ્ડકં ગહેત્વા તસ્મિં નટ્ઠે પચ્છા વિઘાતં આપજ્જન્તસ્સ વિય પચ્છા અગ્ગહેત્વા પરિતસ્સના હોતિ.

૩૨૧. ન ચ રૂપવિપરિણામાનુપરિવત્તીતિ ખીણાસવસ્સ કમ્મવિઞ્ઞાણમેવ નત્થિ, તસ્મા રૂપભેદાનુપરિવત્તિ ન હોતિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ઉદ્દેસવિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. અરણવિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના

૩૨૩. એવં મે સુતન્તિ અરણવિભઙ્ગસુત્તં. તત્થ **નેવુસ્સાદેય્ય ન અપસાદેય્યા**તિ ગેહસિતવસેન કઞ્ચિ પુગ્ગલં નેવ ઉક્ખિપેય્ય ન અવક્ખિપેય્ય. **ધમ્મમેવ દેસેય્યા**તિ સભાવમેવ કથેય્ય. **સુખવિનિચ્છય**ન્તિ વિનિચ્છિતસુખં. **રહો વાદ**ન્તિ પરમ્મુખા અવણ્ણં, પિસુણવાચન્તિ અત્થો. **સમ્મુખા ન ખીણ**ન્તિ સમ્મુખાપિ ખીણં આકિણ્ણં સંકિલિટ્ઠં વાચં ન ભણેય્ય. **નાભિનિવેસેય્યા**તિ ન અધિટ્ઠહિત્વા આદાય વોહરેય્ય. **સમઞ્ઞ**ન્તિ લોકસમઞ્ઞં લોકપણ્ણત્તિં. **નાતિધાવેય્યા**તિ નાતિક્કમેય્ય.

૩૨૪. કામપટિસન્ધિસુખિનોતિ કામપટિસન્ધિના કામૂપસંહિતેન સુખેન સુખિતસ્સ. **સદુક્ખો**તિ વિપાકદુક્ખેન સંકિલેસદુક્ખેનપિ સદુક્ખો. **સઉપઘાતો**તિ વિપાકૂપઘાતકિલેસૂપઘાતેહેવ સઉપઘાતો. તથા **સપરિળાહો. મિચ્છાપટિપદા**તિ અયાથાવપટિપદા અકુસલપટિપદા.

૩૨૬. ઇત્થેકે અપસાદેતીતિ એવં ગેહસિતવસેન એકચ્ચે પુગ્ગલે અપસાદેતિ. ઉસ્સાદનેપિ એસેવ નયો. **ભવસંયોજન**ન્તિ ભવબન્ધનં, તણ્હાયેતં નામં.

સુભૂતિત્થેરો કિર ઇમં ચતુક્કં નિસ્સાય એતદગ્ગે ઠપિતો. ભગવતો હિ ધમ્મં દેસેન્તસ્સ પુગ્ગલાનં ઉસ્સાદનાઅપસાદના પઞ્ઞાયન્તિ, તથા સારિપુત્તત્થેરાદીનં. સુભૂતિત્થેરસ્સ પન ધમ્મદેસનાય ''અયં પુગ્ગલો અપ્પટિપન્નકો અનારાધકો''તિ વા, ''અયં સીલવા ગુણવા લજ્જિપેસલો આચારસમ્પન્નો''તિ વા નત્થિ, ધમ્મદેસનાય પનસ્સ ''અયં મિચ્છાપટિપદા, અયં સમ્માપટિપદા''ત્વેવ પઞ્ઞાયતિ. તસ્મા ભગવા ''એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં અરણવિહારીનં યદિદં સુભૂતી''તિ આહ.

૩૨૯. કાલઞ્ઞૂ અસ્સાતિ અસમ્પત્તે ચ અતિક્કન્તે ચ કાલે અકથેત્વા ''ઇદાનિ વુચ્ચમાનં મહાજનો ગણ્હિસ્સતી''તિ યુત્તપત્તકાલં ઞત્વાવ પરમ્મુખા અવણ્ણં ભાસેય્ય. ખીણવાદેપિ એસેવ નયો.

૩૩૦. ઉપહઞ્ઞતીતિ ઘાતિયતિ. **સરોપિ ઉપહઞ્ઞતી**તિ સદ્દોપિ ભિજ્જતિ. **આતુરીયતી**તિ આતુરો હોતિ ગેલઞ્ઞપ્પત્તો સાબાધો. **અવિસ્સટ્ઠ**ન્તિ વિસ્સટ્ઠં અપલિબુદ્ધં ન હોતિ.

૩૩૧. તદેવાતિ તંયેવ ભાજનં. **અભિનિવિસ્સ વોહરતી**તિ પત્તન્તિ સઞ્ઞાનનજનપદં ગન્ત્વા ‘‘પત્તં આહરથ ધોવથા’’તિ સુત્વા ‘‘અન્ધબાલપુથુજ્જનો, નયિદં પત્તં, પાતિ નમેસા, એવં વદાહી’’તિ અભિનિવિસ્સ વોહરતિ. એવં સબ્બપદેહિ યોજેતબ્બં. **અતિસારો**તિ અતિધાવનં.

૩૩૨. તથા તથા વોહરતિ અપરામસન્તિ અમ્હાકં જનપદે ભાજનં પાતીતિ વુચ્ચતિ, ઇમે પન નં પત્તન્તિ વદન્તીતિ તતો પટ્ઠાય જનપદવોહારં મુઞ્ચિત્વા પત્તં પત્તન્તેવ અપરામસન્તો વોહરતિ. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો.

૩૩૩. ઇદાનિ મરિયાદભાજનીયં કરોન્તો **તત્ર, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **સરણો**તિ સરજો સકિલેસો. **અરણો**તિ અરજો નિક્કિલેસો. **સુભૂતિ ચ પન, ભિક્ખવે**તિ અયં થેરો દ્વીસુ ઠાનેસુ એતદગ્ગં આરુળ્હો ‘‘**અરણવિહારીનં** યદિદં સુભૂતિ, **દક્ખિણેય્યાનં** યદિદં સુભૂતી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૦૨).

ધમ્મસેનાપતિ કિર વત્થું સોધેતિ, સુભૂતિત્થેરો દક્ખિણં સોધેતિ. તથા હિ ધમ્મસેનાપતિ પિણ્ડાય ચરન્તો ગેહદ્વારે ઠિતો યાવ ભિક્ખં આહરન્તિ, તાવ પુબ્બભાગે પરિચ્છિન્દિત્વા નિરોધં સમાપજ્જતિ, નિરોધા વુટ્ઠાય દેય્યધમ્મં પટિગ્ગણ્હાતિ. સુભૂતિત્થેરો ચ તથેવ મેત્તાઝાનં સમાપજ્જતિ, મેત્તાઝાના વુટ્ઠાય દેય્યધમ્મં પટિગ્ગણ્હાતિ. એવં પન કાતું સક્કાતિ. આમ સક્કા, નેવ અચ્છરિયઞ્ચેતં, યં મહાભિઞ્ઞપ્પત્તા સાવકા એવં કરેય્યું. ઇમસ્મિમ્પિ હિ તમ્બપણ્ણિદીપે પોરાણકરાજકાલે પિઙ્ગલબુદ્ધરક્ખિતત્થેરો નામ ઉત્તરગામં નિસ્સાય વિહાસિ. તત્થ સત્ત કુલસતાનિ હોન્તિ, એકમ્પિ તં કુલદ્વારં નત્થિ, યત્થ થેરો સમાપત્તિં ન સમાપજ્જિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

અરણવિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ધાતુવિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના

૩૪૨. એવં મે સુતન્તિ ધાતુવિભઙ્ગસુત્તં. તત્થ **ચારિક**ન્તિ તુરિતગમનચારિકં. **સચે તે ભગ્ગવ અગરૂ**તિ સચે તુય્હં ભારિયં અફાસુકં કિઞ્ચિ નત્થિ. **સચે સો અનુજાનાતી**તિ ભગ્ગવસ્સ કિર એતદહોસિ – ‘‘પબ્બજિતા નામ નાનાઅજ્ઝાસયા, એકો ગણાભિરતો હોતિ, એકો એકાભિરતો. સચે સો એકાભિરતો ભવિસ્સતિ, ‘આવુસો, મા પાવિસિ, મયા સાલા લદ્ધા’તિ વક્ખતિ. સચે અયં એકાભિરતો ભવિસ્સતિ, ‘આવુસો, નિક્ખમ, મયા સાલા લદ્ધા’તિ વક્ખતિ. એવં સન્તે અહં ઉભિન્નં વિવાદકારેતા નામ ભવિસ્સામિ, દિન્નં નામ દિન્નમેવ વટ્ટતિ, કતં કતમેવા’’તિ. તસ્મા એવમાહ.

કુલપુત્તોતિ જાતિકુલપુત્તોપિ આચારકુલપુત્તોપિ. **વાસૂપગતો**તિ વાસં ઉપગતો. કુતો આગન્ત્વાતિ? તક્કસીલનગરતો.

તત્રાયં અનુપુબ્બિકથા – મજ્ઝિમપ્પદેસે કિર રાજગહનગરે બિમ્બિસારે રજ્જં કારેન્તે પચ્ચન્તે તક્કસીલનગરે પુક્કુસાતિ રાજા રજ્જં કારેસિ. અથ તક્કસીલતો ભણ્ડં ગહેત્વા વાણિજા રાજગહં આગતા પણ્ણાકારં ગહેત્વા રાજાનં અદ્દસંસુ. રાજા તે વન્દિત્વા ઠિતે ‘‘કત્થવાસિનો તુમ્હે’’તિ પુચ્છિ. તક્કસીલવાસિનો દેવાતિ. અથ ને રાજા જનપદસ્સ ખેમસુભિક્ખતાદીનિ નગરસ્સ ચ પવત્તિં પુચ્છિત્વા ‘‘કો નામ તુમ્હાકં રાજા’’તિ

પુચ્છિ. પુક્કુસાતિ નામ દેવાતિ. ધમ્મિકોતિ? આમ દેવ ધમ્મિકો. ચતૂહિ સઙ્ગહવત્થૂહિ જનં સઙ્ગણ્હાતિ, લોકસ્સ માતાપિતિટ્ઠાને ઠિતો, અઙ્કે નિપન્નદારકં વિય જનં તોસેતીતિ. કતરસ્મિં વયે વત્તતીતિ? અથસ્સ વયં આચિક્ખિંસુ. વયેસુપિ બિમ્બિસારેન સમવયો જાતો. અથ તે રાજા આહ – ''તાતા તુમ્હાકં રાજા ધમ્મિકો, વયેન ચ મે સમાનો, સક્કુણેય્યાથ તુમ્હાકં રાજાનં મમ મિત્તં કાતુ''ન્તિ. સક્કોમ દેવાતિ. રાજા તેસં સુઙ્કં વિસ્સજ્જેત્વા ગેહઞ્ચ દાપેત્વા – ''ગચ્છથ ભણ્ડં વિક્કિણિત્વા ગમનકાલે મં દિસ્વા ગચ્છેય્યાથા''તિ આહ. તે તથા કત્વા ગમનકાલે રાજાનં અદ્દસંસુ. ''ગચ્છથ તુમ્હાકં રાજાનં મમ વચનેન પુનપ્પુનં આરોગ્યં પુચ્છિત્વા 'રાજા તુમ્હેહિ સદ્ધિં મિત્તભાવં ઇચ્છતી'તિ વદથા''તિ આહ.

તે સાધૂતિ પટિસ્સુણિત્વા ગન્ત્વા ભણ્ડં પટિસામેત્વા ભુત્તપાતરાસા રાજાનં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિંસુ. રાજા ''કહં ભણે તુમ્હે એત્તકે ઇમે દિવસે ન દિસ્સથા''તિ પુચ્છિ. તે સબ્બં પવત્તિં આરોચેસું. રાજા – ''સાધુ, તાતા, તુમ્હે નિસ્સાય મયા મજ્ઝિમપ્પદેસે રાજા મિત્તો લદ્ધો''તિ અત્તમનો અહોસિ. અપરભાગે રાજગહવાસિનોપિ વાણિજા તક્કસીલં અગમંસુ. તે પણ્ણાકારં ગહેત્વા આગતે પુક્કુસાતિ રાજા ''કુતો આગતત્થા''તિ પુચ્છિત્વા ''રાજગહતો''તિ સુત્વા ''મય્હં સહાયસ્સ નગરતો આગતા તુમ્હે''તિ. આમ દેવાતિ. આરોગ્યં મે સહાયસ્સાતિ આરોગ્યં પુચ્છિત્વા ''અજ્જ પટ્ઠાય યે મય્હં સહાયસ્સ નગરતો જઙ્ઘસત્થેન વા સકટસત્થેન વા વાણિજા આગચ્છન્તિ, સબ્બેસં મમ વિસયં પવિટ્ઠકાલતો પટ્ઠાય વસનગેહાનિ, રાજકોટ્ઠાગારતો નિવાપઞ્ચ દેન્તુ, સુઙ્કં વિસ્સજ્જેન્તુ, કિઞ્ચિ ઉપદ્દવં મા કરોન્તૂ''તિ ભેરિં ચરાપેસિ. બિમ્બિસારોપિ અત્તનો નગરે તથેવ ભેરિં ચરાપેસિ.

અથ બિમ્બિસારો પુક્કુસાતિસ્સ પણ્ણં પહિણિ – ''પચ્ચન્તદેસે નામ મણિમુત્તાદીનિ રતનાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ, યં મય્હં સહાયસ્સ રજ્જે દસ્સનીયં વા સવનીયં વા રતનં ઉપ્પજ્જતિ, તત્થ મે મા મચ્છરાયતૂ''તિ. પુક્કુસાતિપિ – ''મજ્ઝિમદેસો નામ મહાજનપદો, યં તત્થ એવરૂપં રતનં ઉપ્પજ્જતિ, તત્થ મે સહાયો મા મચ્છરાયતૂ''તિ પટિપણ્ણં પહિણિ. એવં તે ગચ્છન્તે ગચ્છન્તે કાલે અઞ્ઞમઞ્ઞં અદિસ્વાપિ દળ્હમિત્તા અહેસું.

એવં તેસં કતિકં કત્વા વસન્તાનં પઠમતરં પુક્કુસાતિસ્સ પણ્ણાકારો ઉપ્પજ્જિ. રાજા કિર અટ્ઠ પઞ્ચવણ્ણે અનગ્ઘકમ્બલે લભિ. સો – ''અતિસુન્દરા ઇમે કમ્બલા, અહં સહાયસ્સ પેસિસ્સામી''તિ લાખાગુળમત્તે અટ્ઠ સારકરણ્ડકે લિખાપેત્વા તેસુ તે કમ્બલે પક્ખિપિત્વા લાખાય વટ્ટાપેત્વા સેતવત્થેન વેઠેત્વા સમુગ્ગે પક્ખિપિત્વા વત્થેન વેઠેત્વા રાજમુદ્દિકાય લઞ્છેત્વા ''મય્હં સહાયસ્સ દેથા''તિ અમચ્ચે પેસેસિ. સાસનઞ્ચ અદાસિ – ''અયં પણ્ણાકારો નગરમજ્ઝે અમચ્ચાદિપરિવુતેન દટ્ઠબ્બો''તિ. તે ગન્ત્વા બિમ્બિસારસ્સ અદંસુ.

સો સાસનં સુત્વા અમચ્ચાદયો સન્નિપતન્તૂતિ ભેરિં ચરાપેત્વા નગરમજ્ઝે અમચ્ચાદિપરિવુતો સેતચ્છત્તેન ધારિયમાનેન પલ્લઙ્કવરે નિસિન્નો લઞ્છનં ભિન્દિત્વા વત્થં અપનેત્વા સમુગ્ગં વિવરિત્વા અન્તો ભણ્ડિકં મુઞ્ચિત્વા લાખાગુળે દિસ્વા ''મય્હં સહાયો પુક્કુસાતિ 'જુતવિત્તકો મે સહાયો'તિ મઞ્ઞમાનો મઞ્ઞે ઇમં પણ્ણાકારં પહિણી''તિ એકં ગુળં ગહેત્વા હત્થેન વટ્ટેત્વા તુલયન્તોવ અન્તો દુસ્સભણ્ડિકં અત્થીતિ અઞ્ઞાસિ. અથ નં પલ્લઙ્કપાદે પહરિત્વા તાવદેવ લાખા પરિપતિ, સો નખેન કરણ્ડકં વિવરિત્વા અન્તો કમ્બલરતનં દિસ્વા ઇતરેપિ વિવરાપેસિ, સબ્બેપિ કમ્બલા અહેસું. અથ ને પત્થરાપેસિ, તે વણ્ણસમ્પન્ના ફસ્સસમ્પન્ના દીઘતો સોળસહત્થા તિરિયં અટ્ઠહત્થા અહેસું. મહાજનો દિસ્વા અઙ્ગુલિયો પોઠેસિ, ચેલુક્ખેપં અકાસિ, – ''અમ્હાકં રઞ્ઞો અદિટ્ઠસહાયો પુક્કુસાતિ અદિસ્વાવ એવરૂપં પણ્ણાકારં પેસેસિ, યુત્તં એવરૂપં મિત્તં કાતુ''ન્તિ અત્તમનો અહોસિ. રાજા એકમેકં કમ્બલં અગ્ઘાપેસિ, સબ્બે અનગ્ઘા અહેસું. તેસુ ચત્તારો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ પેસેસિ, ચત્તારો અત્તનો ઘરે અકાસિ. તતો

ચિન્તેસિ – ‘‘પચ્છા પેસેન્તેન પઠમં પેસિતપણ્ણાકારતો અતિરેકં પેસેતું વટ્ટતિ, સહાયેન ચ મે અનગ્ઘો પણ્ણાકારો પેસિતો, કિં નુ ખો પેસેમી’’તિ?

કિં પન રાજગહે તતો અધિકં રતનં નત્થીતિ? નો નત્થિ, મહાપુઞ્ઞો રાજા, અપિચ ખો પનસ્સ સોતાપન્નકાલતો પટ્ઠાય ઠપેત્વા તીણિ રતનાનિ અઞ્ઞં રતનં સોમનસ્સં જનેતું સમત્થં નામ નત્થિ . સો રતનં વિચિનિતું આરદ્ધો – રતનં નામ સવિઞ્ઞાણકં અવિઞ્ઞાણકન્તિ દુવિધં. તત્થ અવિઞ્ઞાણકં સુવણ્ણરજતાદિ, સવિઞ્ઞાણકં ઇન્દ્રિયબદ્ધં. અવિઞ્ઞાણકં સવિઞ્ઞાણકસ્સેવ અલઙ્કારાદિવસેન પરિભોગં હોતિ, ઇતિ ઇમેસુ દ્વીસુ રતનેસુ સવિઞ્ઞાણકં સેટ્ઠં. સવિઞ્ઞાણકમ્પિ દુવિધં તિરચ્છાનરતનં મનુસ્સરતનન્તિ. તત્થ તિરચ્છાનરતનં હત્થિઅસ્સરતનં, તમ્પિ મનુસ્સાનં ઉપભોગત્થમેવ નિબ્બત્તતિ , ઇતિ ઇમેસુપિ દ્વીસુ મનુસ્સરતનં સેટ્ઠં. મનુસ્સરતનમ્પિ દુવિધં ઇત્થિરતનં પુરિસરતનન્તિ. તત્થ ચક્કવત્તિનો રઞ્ઞો ઉપ્પન્નં ઇત્થિરતનમ્પિ પુરિસસ્સેવ ઉપભોગં. ઇતિ ઇમેસુપિ દ્વીસુ પુરિસરતનમેવ સેટ્ઠં.

પુરિસરતનમ્પિ દુવિધં અગારિયરતનં અનગારિયરતનઞ્ચ. તત્થ અગારિયરતનેસુપિ ચક્કવત્તિરાજા અજ્જ પબ્બજિતસામણેરં પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દતિ, ઇતિ ઇમેસુપિ દ્વીસુ અનગારિયરતનમેવ સેટ્ઠં. અનગારિયરતનમ્પિ દુવિધં સેક્ખરતનઞ્ચ અસેક્ખરતનઞ્ચ. તત્થ સતસહસ્સમ્પિ સેક્ખાનં અસેક્ખસ્સ પદેસં ન પાપુણાતિ, ઇતિ ઇમેસુપિ દ્વીસુ અસેક્ખરતનમેવ સેટ્ઠં. તમ્પિ દુવિધં બુદ્ધરતનં સાવકરતનન્તિ. તત્થ સતસહસ્સમ્પિ સાવકરતનાનં બુદ્ધરતનસ્સ પદેસં ન પાપુણાતિ, ઇતિ ઇમેસુપિ દ્વીસૂ બુદ્ધરતનમેવ સેટ્ઠં.

બુદ્ધરતનમ્પિ દુવિધં પચ્ચેકબુદ્ધરતનં સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધરતનન્તિ. તત્થ સતસહસ્સમ્પિ પચ્ચેકબુદ્ધાનં સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધસ્સ પદેસં ન પાપુણાતિ, ઇતિ ઇમેસુપિ દ્વીસુ સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધરતનંયેવ સેટ્ઠં. સદેવકસ્મિઞ્હિ લોકે બુદ્ધરતનસમં રતનં નામ નત્થિ. તસ્મા અસદિસમેવ રતનં મય્હં સહાયસ્સ પેસેસ્સામીતિ ચિન્તેત્વા તક્કસીલવાસિનો પુચ્છિ – ‘‘તાતા તુમ્હાકં જનપદે બુદ્ધો ધમ્મો સઙ્ઘોતિ ઇમાનિ તીણિ રતનાનિ દિસ્સન્તી’’તિ. ઘોસોપિ સો મહારાજ તાવ તત્થ નત્થિ, દસ્સનં પન કુતોતિ.

‘‘સુન્દરં તાતા’’તિ રાજા તુટ્ઠો ચિન્તેસિ – ‘‘સક્કા ભવેય્ય જનસઙ્ગહત્થાય મય્હં સહાયસ્સ વસનટ્ઠાનં સમ્માસમ્બુદ્ધં પેસેતું, બુદ્ધા પન પચ્ચન્તિમેસુ જનપદેસુ ન અરુણં ઉટ્ઠપેન્તિ. તસ્મા સત્થારા ગન્તું ન સક્કા. સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાનાદયો મહાસાવકે પેસેતું સક્કા ભવેય્ય. મયા પન ‘થેરા પચ્ચન્તે વસન્તી’તિ સુત્વાપિ મનુસ્સે પેસેત્વા તે અત્તનો સમીપં આણાપેત્વા ઉપટ્ઠાતુમેવ યુત્તં. તસ્મા ન થેરેહિપિ સક્કા ગન્તું. યેન પનાકારેન સાસને પેસિતે સત્થા ચ મહાસાવકા ચ ગતા વિય હોન્તિ, તેનાકારેન સાસનં પહિણિસ્સામી’’તિ. ચિન્તેત્વા ચતુરતનાયામં વિદત્થિમત્તપુથુલં નાતિતનું નાતિબહલં સુવણ્ણપટ્ટં કારાપેત્વા ‘‘તત્થ અજ્જ અક્ખરાનિ લિખિસ્સામી’’તિ. પાતોવ સીસં ન્હાયિત્વા ઉપોસથઙ્ગાનિ અધિટ્ઠાય ભુત્તપાતરાસો અપનીતગન્ધમાલાભરણો સુવણ્ણસરકેન જાતિહિઙ્ગુલિકં આદાય હેટ્ઠતો પટ્ઠાય દ્વારાનિ પિદહન્તો પાસાદમારુય્હ પુબ્બદિસામુખં સીહપઞ્જરં વિવરિત્વા આકાસતલે નિસીદિત્વા સુવણ્ણપટ્ટે અક્ખરાનિ લિખન્તો – ‘‘ઇધ તથાગતો લોકે ઉપ્પન્નો અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો વિજ્જાચરણસમ્પન્નો સુગતો લોકવિદૂ અનુત્તરો પુરિસદમ્મસારથિ સત્થા દેવમનુસ્સાનં બુદ્ધો ભગવા’’તિ. બુદ્ધગુણે તાવ એકદેસેન લિખિ.

તતો ‘‘એવં દસ પારમિયો પૂરેત્વા તુસિતભવનતો ચવિત્વા માતુકુચ્છિમ્હિ પટિસન્ધિં ગણ્હિ , એવં લોકવિવરણં અહોસિ, માતુકુચ્છિયં વસમાને ઇદં નામ અહોસિ, અગારમજ્ઝે વસમાને ઇદં નામ અહોસિ, એવં મહાભિનિક્ખમનં નિક્ખન્તો એવં મહાપધાનં પદહિ. એવં દુક્કરકારિકં કત્વા મહાબોધિમણ્ડં આરુય્હ અપરાજિતપલ્લઙ્કે નિસિન્નો સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં પટિવિજ્ઝિ, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં પટિવિજ્ઝન્તસ્સ એવં લોકવિવરણં અહોસિ. સદેવકે લોકે અઞ્ઞં એવરૂપં રતનં નામ નત્થીતિ.

યંકિઞ્ચિ વિત્તં ઇધ વા હુરં વા,
સગ્ગેસુ વા યં રતનં પણીતં;
ન નો સમં અત્થિ તથાગતેન,
ઇદમ્પિ બુદ્ધે રતનં પણીતં;
એતેન સચ્ચેન સુવત્થિ હોતૂ’’તિ. (ખુ॰ પા॰ ૬.૩; સુ॰ નિ॰ ૨૨૬) –

એવં એકદેસેન બુદ્ધગુણેપિ લિખિત્વા દુતિયં **ધમ્મરતનં** થોમેન્તો – ‘‘સ્વાક્ખાતો ભગવતા ધમ્મો…પે॰… પચ્ચત્તં વેદિતબ્બો વિઞ્ઞૂહી’’તિ. ‘‘ચત્તારો સતિપટ્ઠાના…પે॰… અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો’’તિ. ‘‘સત્થારા દેસિતધમ્મો નામ એવરૂપો ચ એવરૂપો ચા’’તિ સત્તતિંસ બોધિપક્ખિયે એકદેસેન લિખિત્વા –

‘‘યં બુદ્ધસેટ્ઠો પરિવણ્ણયી સુચિં,
સમાધિમાનન્તરિકઞ્ઞમાહુ;
સમાધિના તેન સમો ન વિજ્જતિ,
ઇદમ્પિ ધમ્મે રતનં પણીતં;
એતેન સચ્ચેન સુવત્થિ હોતૂ’’તિ. (ખુ॰ પા॰ ૬.૫; સુ॰ નિ॰ ૨૨૮) –

એવં એકદેસેન ધમ્મગુણે લિખિત્વા તતિયં **સઙ્ઘરતનં** થોમેન્તો – ‘‘સુપ્પટિપન્નો ભગવતો સાવકસઙ્ઘો…પે॰… પુઞ્ઞક્ખેત્તં લોકસ્સા’’તિ. ‘‘કુલપુત્તા નામ સત્થુ ધમ્મકથં સુત્વા એવં નિક્ખમિત્વા પબ્બજન્તિ, કેચિ સેતચ્છત્તં પહાય પબ્બજન્તિ, કેચિ ઉપરજ્જં, કેચિ સેનાપતિટ્ઠાનાદીનિ પહાય પબ્બજન્તિ. પબ્બજિત્વા ચ પન ઇમઞ્ચ પટિપત્તિં પૂરેન્તી’’તિ ચૂળસીલમજ્ઝિમસીલમહાસીલાદીનિ એકદેસેન લિખિત્વા છદ્વારસંવરં સતિસમ્પજઞ્ઞં ચતુપચ્ચયસન્તોસં નવવિધં સેનાસનં, નીવરણપ્પહાનં પરિકમ્મં ઝાનાભિઞ્ઞા અટ્ઠતિંસ કમ્મટ્ઠાનાનિ યાવ આસવક્ખયા એકદેસેન લિખિ, સોળસવિધં આનાપાનસ્સતિકમ્મટ્ઠાનં વિત્થારેનેવ લિખિત્વા ‘‘સત્થુ સાવકસઙ્ઘો નામ એવરૂપેહિ ચ ગુણેહિ સમન્નાગતો.

યે પુગ્ગલા અટ્ઠસતં પસટ્ઠા,
ચત્તારિ એતાનિ યુગાનિ હોન્તિ;
તે દક્ખિણેય્યા સુગતસ્સ સાવકા,
એતેસુ દિન્નાનિ મહપ્ફલાનિ;
ઇદમ્પિ સઙ્ઘે રતનં પણીતં,
એતેન સચ્ચેન સુવત્થિ હોતૂ’’તિ. (ખુ॰ પા॰ ૬.૬; સુ॰ નિ॰ ૨૨૯) –

એવં એકદેસેન સઙ્ઘગુણે લિખિત્વા – ‘‘ભગવતો સાસનં સ્વાક્ખાતં નિય્યાનિકં, સચે મય્હં સહાયો સક્કોતિ, નિક્ખમિત્વા પબ્બજતૂ’’તિ લિખિત્વા સુવણ્ણપટ્ટં સંહરિત્વા સુખુમકમ્બલેન વેઠેત્વા સારસમુગ્ગે પક્ખિપિત્વા તં સમુગ્ગં સુવણ્ણમયે, સુવણ્ણમયં, રજતમયે રજતમયં મણિમયે, મણિમયં પવાળમયે, પવાળમયં લોહિતઙ્કમયે, લોહિતઙ્કમયં મસારગલ્લમયે, મસારગલ્લમયં ફલિકમયે, ફલિકમયં દન્તમયે, દન્તમયં સબ્બરતનમયે, સબ્બરતનમયં કિલઞ્જમયે, કિલઞ્જમયં સમુગ્ગં સારકરણ્ડકે ઠપેસિ.

પુન સારકરણ્ડકં સુવણ્ણકરણ્ડકેતિ પુરિમનયેનેવ હરિત્વા સબ્બરતનમયં કરણ્ડકં કિલઞ્જમયે કરણ્ડકે ઠપેસિ. તતો કિલઞ્જમયં કરણ્ડકં સારમયપેળાયાતિ પુન વુત્તનયેનેવ હરિત્વા સબ્બરતનમયં પેળં કિલઞ્જમયપેળાય ઠપેત્વા બહિ વત્થેન વેઠેત્વા રાજમુદ્દિકાય લઞ્છેત્વા અમચ્ચે આણાપેસિ – ‘‘મમ આણાપવત્તિટ્ઠાને મગ્ગં અલઙ્કારાપેથ મગ્ગો અટ્ઠુસભવિત્થતો હોતુ, ચતુઉસભટ્ઠાનં સોધિતમત્તકમેવ હોતુ, મજ્ઝે ચતુઉસભં રાજાનુભાવેન પટિયાદેથા’’તિ. તતો મઙ્ગલહત્થિં અલઙ્કારાપેત્વા તસ્સ ઉપરિ પલ્લઙ્કં પઞ્ઞપેત્વા સેતચ્છત્તં ઉસ્સાપેત્વા નગરવીથિયો સિત્તસમ્મટ્ઠા સમુસ્સિતદ્ધજપટાકા કદલિપુણ્ણઘટગન્ધધૂમપુપ્ફાદીહિ સુપ્પટિમણ્ડિતા કારેત્વા ‘‘અત્તનો અત્તનો વિસયપ્પદેસે એવરૂપં પૂજં કારેન્તૂ’’તિ અન્તરભોગિકાનં જવનદૂતે પેસેત્વા સયં સબ્બાલઙ્કારેન અલઙ્કરિત્વા – ‘‘સબ્બતાળાવચરસમ્મિસ્સબલકાયપરિવુતો પણ્ણાકારં પેસેમી’’તિ અત્તનો વિસયપરિયન્તં ગન્ત્વા અમચ્ચસ્સ મુખસાસનં અદાસિ – ‘‘તાત મય્હં સહાયો પુક્કુસાતિ ઇમં પણ્ણાકારં પટિચ્છન્તો ઓરોધમજ્ઝે અપટિચ્છિત્વા પાસાદં આરુય્હ પટિચ્છતૂ’’તિ. એવં સાસનં દત્વા પચ્ચન્તદેસં સત્થા ગચ્છતીતિ પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વા નિવત્તિ. અન્તરભોગિકા તેનેવ નિયામેન મગ્ગં પટિયાદેત્વા પણ્ણાકારં નયિંસુ.

પુક્કુસાતિપિ અત્તનો રજ્જસીમતો પટ્ઠાય તેનેવ નિયામેન મગ્ગં પટિયાદેત્વા નગરં અલઙ્કારાપેત્વા પણ્ણાકારસ્સ પચ્ચુગ્ગમનં અકાસિ. પણ્ણાકારો તક્કસીલં પાપુણન્તો ઉપોસથદિવસે પાપુણિ, પણ્ણાકારં ગહેત્વા ગતઅમચ્ચોપિ રઞ્ઞો વુત્તસાસનં આરોચેસિ. રાજા તં સુત્વા પણ્ણાકારેન સદ્ધિં આગતાનં કત્તબ્બકિચ્ચં વિચારેત્વા પણ્ણાકારં આદાય પાસાદં આરુય્હ ‘‘મા ઇધ કોચિ પવિસતૂ’’તિ દ્વારે આરક્ખં કારેત્વા સીહપઞ્જરં વિવરિત્વા પણ્ણાકારં ઉચ્ચાસને ઠપેત્વા સયં નીચાસને નિસિન્નો લઞ્છનં ભિન્દિત્વા નિવાસનં અપનેત્વા કિલઞ્જપેળતો પટ્ઠાય અનુપુબ્બેન વિવરન્તો સારમયં સમુગ્ગં દિસ્વા ચિન્તેસિ – ‘‘મહાપરિહારો નાયં અઞ્ઞસ્સ રતનસ્સ ભવિસ્સતિ, અદ્ધા મજ્ઝિમદેસે સોતબ્બયુત્તકં રતનં ઉપ્પન્ન’’ન્તિ. અથ તં સમુગ્ગં વિવરિત્વા રાજલઞ્છનં ભિન્દિત્વા સુખુમકમ્બલં ઉભતો વિયૂહિત્વા સુવણ્ણપટ્ટં અદ્દસ.

સો તં પસારેત્વા – ‘‘મનાપાનિ વત અક્ખરાનિ સમસીસાનિ સમપન્તીનિ ચતુરસ્સાની’’તિઆદિતો પટ્ઠાય વાચેતું આરભિ. તસ્સ – ‘‘ઇધ તથાગતો લોકે ઉપ્પન્નો’’તિ બુદ્ધગુણે વાચેન્તસ્સ બલવસોમનસ્સં ઉપ્પજ્જિ, નવનવુતિલોમકૂપસહસ્સાનિ ઉદ્ધગ્ગલોમાનિ અહેસું. અત્તનો ઠિતભાવં વા નિસિન્નભાવં વા ન જાનાતિ. અથસ્સ – ‘‘કપ્પકોટિસતસહસ્સેહિપિ એતં દુલ્લભસાસનં સહાયં નિસ્સાય સોતું લભામી’’તિ ભિય્યો બલવપીતિ ઉદપાદિ. સો હિ ઉપરિ વાચેતું અસક્કોન્તો યાવ પીતિવેગપસ્સદ્ધિયા નિસીદિત્વા પરતો – ‘‘સ્વાક્ખાતો ભગવતા ધમ્મો’’તિ ધમ્મગુણે આરભિ. તત્રાપિસ્સ તથેવ અહોસિ. સો પુન યાવ પીતિવેગપસ્સદ્ધિયા નિસીદિત્વા પરતો ‘‘સુપ્પટિપન્નો’’તિ સઙ્ઘગુણે આરભિ . તત્રાપિસ્સ તથેવ અહોસિ. અથ સબ્બપરિયન્તે આનાપાનસ્સતિકમ્મટ્ઠાનં વાચેત્વા ચતુક્કપઞ્ચકજ્ઝાનાનિ નિબ્બત્તેસિ, સો ઝાનસુખેનેવ વીતિનામેસિ. અઞ્ઞો કોચિ દટ્ઠું ન લભતિ, એકોવ ચૂળુપટ્ઠાકો પવિસતિ. એવં અદ્ધમાસમત્તં વીતિનામેસિ.

નાગરા રાજઙ્ગણે સન્નિપતિત્વા ઉક્કુટ્ઠિં અકંસુ ‘‘પણ્ણાકારં પટિચ્છિતદિવસતો પટ્ઠાય બલદસ્સનં વા નાટકદસ્સનં વા નત્થિ, વિનિચ્છયદાનં નત્થિ, રાજા સહાયેન પહિતં પણ્ણાકારં યસ્સિચ્છતિ તસ્સ દસ્સેતુ, રાજાનો નામ એકચ્ચસ્સ પણ્ણાકારવસેનપિ વઞ્ચેત્વા રજ્જં અત્તનો કાતું વાયમન્તિ. કિં નામ અમ્હાકં રાજા કરોતી’’તિ? રાજા ઉક્કુટ્ઠિસદ્દં સુત્વા – ‘‘રજ્જં નુ ખો ધારેમિ, ઉદાહુ સત્થાર’’ન્તિ ચિન્તેસિ. અથસ્સ એતદહોસિ – ‘‘રજ્જકારિતઅત્તભાવો નામ નેવ ગણકેન, ન ગણકમહામત્તેન ગણેતું સક્કો. સત્થુસાસનં ધારેસ્સામી’’તિ સયને ઠપિતં અસિં ગહેત્વા કેસે છિન્દિત્વા સીહપઞ્જરં વિવરિત્વા – ‘‘એતં ગહેત્વા રજ્જં કારેથા’’તિ સદ્ધિં ચૂળામણિના કેસકલાપં પરિસમજ્ઝે પાતેસિ, મહાજનો તં ઉક્ખિપિત્વા – ‘‘સહાયકસન્તિકા લદ્ધપણ્ણાકારા નામ રાજાનો તુમ્હાદિસા હોન્તિ દેવા’’તિ એકપ્પહારેનેવ વિરવિ. રઞ્ઞોપિ દ્વઙ્ગુલમત્તં કેસમસ્સુ અહોસિ. બોધિસત્તસ્સ પબ્બજ્જાસદિસમેવ કિર જાતં.

તતો ચૂળુપટ્ઠાકં પેસેત્વા અન્તરાપણા દ્વે કાસાયવત્થાનિ મત્તિકાપત્તઞ્ચ આહરાપેત્વા – ‘‘યે લોકે અરહન્તો, તે ઉદ્દિસ્સ મય્હં પબ્બજ્જા’’તિ સત્થારં ઉદ્દિસ્સ એકં કાસાવં નિવાસેત્વા એકં પારુપિત્વા પત્તં વામઅંસકૂટે કત્વા કત્તરદણ્ડં ગહેત્વા – ‘‘સોભતિ નુ ખો મે પબ્બજ્જા નો વા’’તિ મહાતલે કતિપયવારે અપરાપરં ચઙ્કમિત્વા – ‘‘સોભતિ મે પબ્બજ્જા’’તિ દ્વારં વિવરિત્વા પાસાદા ઓતરિ. ઓતરન્તં પન નં તીસુ દ્વારેસુ ઠિતનાટકાદીનિ દિસ્વાપિ ન સઞ્જાનિંસુ. ‘‘એકો પચ્ચેકબુદ્ધો અમ્હાકં રઞ્ઞો ધમ્મકથં કથેતું આગતો’’તિ કિર ચિન્તયિંસુ. ઉપરિપાસાદં પન આરુય્હ રઞ્ઞો ઠિતનિસિન્નટ્ઠાનાનિ દિસ્વા રાજા ગતોતિ ઞત્વા સમુદ્દમજ્ઝે ઓસીદમાનાય નાવાય જનો વિય એકપ્પહારેનેવ વિરવિંસુ. કુલપુત્તં ભૂમિતલં ઓતિણ્ણમત્તં અટ્ઠારસસેનિયો સબ્બે નાગરા બલકાયા ચ પરિવારેત્વા મહાવિરવં વિરવિંસુ. અમચ્ચાપિ તં એતદવોચું – ‘‘દેવ મજ્ઝિમદેસરાજાનો નામ બહુમાયા, સાસનં પેસેત્વા બુદ્ધરતનં નામ લોકે ઉપ્પન્નં વા નો વાતિ ઞત્વા ગમિસ્સથ , નિવત્તથ દેવા’’તિ. સદ્દહામહં મય્હં સહાયકસ્સ, તસ્સ મયા સદ્ધિં દ્વેજ્ઝવચનં નામ નત્થિ, તિટ્ઠથ તુમ્હેતિ. તે અનુગચ્છન્તિયેવ.

કુલપુત્તો કત્તરદણ્ડેન લેખં કત્વા – ‘‘ઇદં રજ્જં કસ્સા’’તિ આહ? તુમ્હાકં દેવાતિ. યો ઇમં લેખં અન્તરં કરોતિ, રાજાણાય કારેતબ્બોતિ. મહાજનકજાતકે બોધિસત્તેન કતલેખં સીવલિદેવી અન્તરં કાતું અવિસહન્તી વિવત્તમાના અગમાસિ. તસ્સા ગતમગ્ગેન મહાજનો અગમાસિ. તં પન લેખં મહાજનો અન્તરં કાતું ન વિસહિ, લેખં ઉસ્સીસકં કત્વા વિવત્તમાના વિરવિંસુ. કુલપુત્તો ‘‘અયં મે ગતટ્ઠાને દન્તકટ્ઠં વા મુખોદકં વા દસ્સતી’’તિ અન્તમસો એકચેટકમ્પિ અગ્ગહેત્વા પક્કામિ. એવં કિરસ્સ અહોસિ ‘‘મમ સત્થા ચ મહાભિનિક્ખમનં નિક્ખમિત્વા એકકોવ પબ્બજિતો’’તિ એકકોવ અગમાસિ. ‘‘સત્થુ લજ્જામી’’તિ ચ – ‘‘સત્થા કિર મે પબ્બજિત્વા યાનં નારુળ્હો’’તિ ચ અન્તમસો એકપટલિકમ્પિ ઉપાહનં નારુહિ, પણ્ણચ્છત્તકમ્પિ ન ધારેસિ. મહાજનો રુક્ખપાકારટ્ટાલકાદીનિ આરુય્હ એસ અમ્હાકં રાજા ગચ્છતીતિ ઓલોકેસિ. કુલપુત્તો – ‘‘દૂરં ગન્તબ્બં, ન સક્કા એકેન મગ્ગો નિત્થરિતુ’’ન્તિ એકં સત્થવાહં અનુબન્ધિ. સુખુમાલસ્સ કુલપુત્તસ્સ કઠિનતત્તાય પથવિયા ગછન્તસ્સ પાદતલેસુ ફોટા ઉટ્ઠહિત્વા ભિજ્જન્તિ, દુક્ખા વેદના ઉપ્પજ્જન્તિ. સત્થવાહે ખન્ધાવારં બન્ધિત્વા નિસિન્ને કુલપુત્તો મગ્ગા ઓક્કમ્મ એકસ્મિં રુક્ખમૂલે નિસીદતિ. નિસિન્નટ્ઠાને પાદપરિકમ્મં વા પિટ્ઠિપરિકમ્મં વા કત્તા નામ નત્થિ, કુલપુત્તો આનાપાનચતુત્થજ્ઝાનં સમાપજ્જિત્વા મગ્ગદરથકિલમથપરિળાહં વિક્ખમ્ભેત્વા ઝાનરતિયા વીતિનામેતિ.

પુનદિવસે ઉટ્ઠિતે અરુણે સરીરપટિજગ્ગનં કત્વા પુન સત્થવાહં અનુબન્ધતિ. પાતરાસકાલે કુલપુત્તસ્સ પત્તં ગહેત્વા ખાદનીયં ભોજનીયં પત્તે પક્ખિપિત્વા દેન્તિ. તં ઉત્તણ્ડુલમ્પિ હોતિ કિલિન્નમ્પિ સમસક્ખરમ્પિ અલોણાતિલોણમ્પિ, કુલપુત્તો પવિસનટ્ઠાનં પચ્ચવેક્ખિત્વા અમતં વિય પરિભુઞ્જિત્વા એતેન નિયામેન અટ્ઠહિ

ઊનકાનિ દ્વે યોજનસતાનિ ગતો. જેતવનદ્વારકોટ્ઠકસ્સ પન સમીપેન ગચ્છન્તોપિ – ‘‘કહં સત્થા વસતી’’તિ નાપુચ્છિ. કસ્મા? સત્થુગારવેન ચેવ રઞ્ઞો પેસિતસાસનવસેન ચ. રઞ્ઞો હિ – ‘‘ઇધ તથાગતો લોકે ઉપ્પજ્જતી’’તિ સત્થારં રાજગહે ઉપ્પન્નં વિય કત્વા સાસનં પેસિતં, તસ્મા નં અપુચ્છિત્વાવ પઞ્ચચત્તાલીસયોજનમત્તં મગ્ગં અતિક્કન્તો. સો સૂરિયત્થઙ્ગમનવેલાય રાજગહં પત્વા સત્થા કહં વસતીતિ પુચ્છિ. કુતો નુ, ભન્તે, આગતોતિ? ઇતો ઉત્તરતોતિ. સત્થા તુમ્હં આગતમગ્ગે ઇતો પઞ્ચચત્તાલીસયોજનમત્તે સાવત્થિ નામ અત્થિ, તત્થ વસતીતિ. કુલપુત્તો ચિન્તેસિ – ‘‘ઇદાનિ અકાલો ન સક્કા ગન્તું, અજ્જ ઇધેવ વસિત્વા સ્વે સત્થુ સન્તિકં ગમિસ્સામી’’તિ. તતો – ‘‘વિકાલે સમ્પત્તપબ્બજિતા કહં વસન્તી’’તિ પુચ્છિ. ઇમાય કુમ્ભકારસાલાય, ભન્તેતિ. અથ સો તં કુમ્ભકારં યાચિત્વા તત્થ વાસત્થાય પવિસિત્વા નિસીદિ.

ભગવાપિ તંદિવસં પચ્ચૂસકાલે લોકં વોલોકેન્તો પુક્કુસાતિં દિસ્વા ચિન્તેસિ – ‘‘અયં કુલપુત્તો સહાયેન પેસિતં સાસનમત્તકં વાચેત્વા અતિરેકતિયોજનસતિકં મહારજ્જં પહાય મં ઉદ્દિસ્સ પબ્બજિત્વા અટ્ઠહિ ઊનકાનિ દ્વે યોજનસતાનિ અતિક્કમ્મ રાજગહં પાપુણિસ્સતિ, મયિ અગચ્છન્તે પન તીણિ સામઞ્ઞફલાનિ અપ્પટિવિજ્ઝિત્વા એકરત્તિવાસેન અનાથકાલકિરિયં કરિસ્સતિ, મયિ પન ગતે તીણિ સામઞ્ઞફલાનિ પટિવિજ્ઝિસ્સતિ. જનસઙ્ગહત્થાયેવ પન મયા સતસહસ્સકપ્પાધિકાનિ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ પારમિયો પૂરિતા, કરિસ્સામિ તસ્સ સઙ્ગહ’’ન્તિ પાતોવ સરીરપટિજગ્ગનં કત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો સાવત્થિયં પિણ્ડાય ચરિત્વા પચ્છાભત્તં પિણ્ડપાતપ્પટિક્કન્તો ગન્ધકુટિં પવિસિત્વા મુહુત્તં અત્તદરથકિલમથં પટિપસ્સમ્ભેત્વા – ‘‘કુલપુત્તો મયિ ગારવેન દુક્કરં અકાસિ, અતિરેકયોજનસતં રજ્જં પહાય અન્તમસો મુખધોવનદાયકમ્પિ ચેટકં અગ્ગહેત્વા એકકોવ નિક્ખન્તો’’તિ સારિપુત્તમહામોગ્ગલ્લાનાદીસુ કઞ્ચિ અનામન્તેત્વા સયમેવ અત્તનો પત્તચીવરં ગહેત્વા એકકોવ નિક્ખન્તો. ગચ્છન્તો ચ નેવ આકાસે ઉપ્પતિ, ન પથવિં સંખિપિ, – ‘‘કુલપુત્તો મમ લજ્જમાનો હત્થિઅસ્સરથસુવણ્ણસિવિકાદીસુ એકયાનેપિ અનિસીદિત્વા અન્તમસો એકપટલિકં ઉપાહનમ્પિ અનારુય્હ પણ્ણચ્છત્તકમ્પિ અગ્ગહેત્વા નિક્ખન્તો, મયાપિ પદસાવ ગન્તું વટ્ટતી’’તિ પન ચિન્તેત્વા પદસાવ અગમાસિ.

સો અસીતિ અનુબ્યઞ્જનાનિ બ્યામપ્પભા બાત્તિંસ મહાપુરિસલક્ખણાનીતિ ઇમં બુદ્ધસિરિં પટિચ્છાદેત્વા વલાહકપટિચ્છન્નો પુણ્ણચન્દો વિય અઞ્ઞતરભિક્ખુવેસેન ગચ્છન્તો એકપચ્છાભત્તેનેવ પઞ્ચચત્તાલીસ યોજનાનિ અતિક્કમ્મ સૂરિયત્થઙ્ગમલીવેલાય કુલપુત્તે પવિટ્ઠમત્તેયેવ તં કુમ્ભકારસાલં પાપુણિ. તં સન્ધાય વુત્તં – ‘‘તેન ખો પન સમયેન, પુક્કુસાતિ, નામ કુલપુત્તો ભગવન્તં ઉદ્દિસ્સ સદ્ધાય અગારસ્મા અનગારિયં પબ્બજિતો, સો તસ્મિં કુમ્ભકારાવેસને પઠમં વાસૂપગતો હોતી’’તિ.

એવં ગન્ત્વાપિ પન ભગવા – ‘‘અહં સમ્માસમ્બુદ્ધો’’તિ પસય્હ કુમ્ભકારસાલં અપવિસિત્વા દ્વારે ઠિતોવ કુલપુત્તં ઓકાસં કારેન્તો **સચે તે ભિક્ખૂ**તિઆદિમાહ. **ઉરુન્દ**ન્તિ વિવિત્તં અસમ્બાધં. **વિહરતાયસ્મા યથાસુખન્તિ** યેન યેન ઇરિયાપથેન ફાસુ હોતિ, તેન તેન યથાસુખં આયસ્મા વિહરતૂતિ ઓકાસં અકાસિ. અતિરેકતિયોજનસતઞ્હિ રજ્જં પહાય પબ્બજિતો કુલપુત્તો પરસ્સ છડ્ડિતપતિતં કુમ્ભકારસાલં કિં અઞ્ઞસ્સ સબ્રહ્મચારિનો મચ્છરાયિસ્સતિ. એકચ્ચે પન મોઘપુરિસા સાસને પબ્બજિત્વા આવાસમચ્છરિયાદીહિ અભિભૂતા અત્તનો વસનટ્ઠાને મય્હં કુટિ મય્હં પરિવેણન્તિ અઞ્ઞેસં અવાસાય પરક્કમન્તિ. **નિસીદી**તિ અચ્ચન્તસુખુમાલો લોકનાથો દેવવિમાનસદિસં ગન્ધકુટિં પહાય તત્થ તત્થ વિપ્પકિણ્ણછારિકાય ભિન્નભાજનતિણપલાસકુક્કુટસૂકરવચ્ચાદિસંકિલિટ્ઠાય સઙ્કારટ્ઠાનસદિસાય કુમ્ભકારસાલાય તિણસન્થારં સન્થરિત્વા પંસુકૂલચીવરં પઞ્ઞપેત્વા દેવવિમાનસદિસં દિબ્બગન્ધસુગન્ધં ગન્ધકુટિં પવિસિત્વા નિસીદન્તો વિય નિસીદિ.

ઇતિ ભગવાપિ અસમ્ભિન્નમહાસમ્મતવંસે ઉપ્પન્નો, કુલપુત્તોપિ ખત્તિયગબ્ભે વડ્ઢિતો. ભગવાપિ અભિનીહારસમ્પન્નો, કુલપુત્તોપિ અભિનીહારસમ્પન્નો. ભગવાપિ રજ્જં પહાય પબ્બજિતો, કુલપુત્તોપિ. ભગવાપિ સુવણ્ણવણ્ણો, કુલપુત્તોપિ. ભગવાપિ સમાપત્તિલાભી, કુલપુત્તોપિ. ઇતિ દ્વેપિ ખત્તિયા દ્વેપિ અભિનીહારસમ્પન્ના દ્વેપિ રાજપબ્બજિતા દ્વેપિ સુવણ્ણવણ્ણા દ્વેપિ સમાપત્તિલાભિનો કુમ્ભકારસાલં પવિસિત્વા નિસિન્નાતિ તેહિ કુમ્ભકારસાલા અતિવિય સોભતિ, દ્વીહિ સીહાદીહિ પવિટ્ઠગુહાદીહિ આહરિત્વા દીપેતબ્બં. તેસુ પન દ્વીસુ ભગવા – ''સુખુમાલો અહં પરમસુખુમાલો એકપચ્છાભત્તેન પઞ્ચચત્તાલીસ યોજનાનિ આગતો, મુહુત્તં તાવ સીહસેય્યં કપ્પેત્વા મગ્ગદરથં પટિપસ્સમ્ભેમી''તિ ચિત્તમ્પિ અનુપ્પાદેત્વા નિસીદન્તોવ ફલસમાપત્તિં સમાપજ્જિ. કુલપુત્તોપિ – ''દ્વાનવુતિયોજનસતં આગતોમ્હિ, મુહુત્તં તાવ નિપજ્જિત્વા મગ્ગદરથં વિનોદેમી''તિ ચિત્તં અનુપ્પાદેત્વા નિસીદમાનોવ આનાપાનચતુત્થજ્ઝાનં સમાપજ્જિ. ઇદં સન્ધાય **અથ ખો ભગવા બહુદેવ રત્તિ**ન્તિઆદિ વુત્તં.

નનુ ચ ભગવા કુલપુત્તસ્સ ધમ્મં દેસેસ્સામીતિ આગતો, કસ્મા ન દેસેસીતિ? કુલપુત્તસ્સ મગ્ગદરથો અપ્પટિપસ્સદ્ધો, ન સક્ખિસ્સતિ ધમ્મદેસનં સમ્પટિચ્છિતું, સો તાવસ્સ પટિપસ્સમ્ભતૂતિ ન દેસેસિ. અપરે – ''રાજગહં નામ આકિણ્ણમનુસ્સં અવિવિત્તં દસહિ સદ્દેહિ, સો સદ્દો દિયડ્ઢયામમત્તેન સન્નિસીદતિ, તં આગમેન્તો ન દેસેસી''તિ વદન્તિ. તં અકારણં, બ્રહ્મલોકપ્પમાણમ્પિ હિ સદ્દં ભગવા અત્તનો આનુભાવેન વૂપસમેતું સક્કોતિ, મગ્ગદરથવૂપસમં આગમેન્તોયેવ પન ન દેસેસિ.

તત્થ **બહુદેવ રત્તિ**ન્તિ દિયડ્ઢયામમત્તં. **એતદહોસી**તિ ભગવા ફલસમાપત્તિતો વુટ્ઠાય સુવણ્ણવિમાને મણિસીહપઞ્જરં વિવરન્તો વિય પઞ્ચપસાદપ્પટિમણ્ડિતાનિ અક્ખીનિ ઉમ્મીલેત્વા ઓલોકેસિ, અથસ્સ હત્થકુક્કુચ્ચપાદકુક્કુચ્ચસીસકમ્પનવિરહિતં સુનિખાતઇન્દખીલં વિય નિચ્ચલં અવિબ્ભન્તં સુવણ્ણપટિમં વિય નિસિન્નં કુલપુત્તં દિસ્વા એતં – ''પાસાદિકં ખો''તિઆદિ અહોસિ. તત્થ **પાસાદિક**ન્તિ પસાદાવહં. ભાવનપુંસકં પનેતં, પાસાદિકેન ઇરિયાપથેન ઇરિયતિ. યથા ઇરિયતો ઇરિયાપથો પાસાદિકો હોતિ, એવં ઇરિયતીતિ અયમેત્થ અત્થો. ચતૂસુ હિ ઇરિયાપથેસુ તયો ઇરિયાપથા ન સોભન્તિ. ગચ્છન્તસ્સ હિ ભિક્ખુનો હત્થા ચલન્તિ, પાદા ચલન્તિ, સીસં ચલતિ, ઠિતસ્સ કાયો થદ્ધો હોતિ, નિપન્નસ્સાપિ ઇરિયાપથો અમનાપો હોતિ, પચ્છાભત્તે પન દિવાટ્ઠાનં સમ્મજ્જિત્વા ચમ્મખણ્ડં પઞ્ઞપેત્વા સુધોતહત્થપાદસ્સ ચતુસન્ધિકપલ્લઙ્કં આભુજિત્વા નિપન્નસ્સેવ ઇરિયાપથો સોભતિ. અયઞ્ચ કુલપુત્તો પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા આનાપાનચતુત્થજ્ઝાનં અપ્પેત્વા નિસીદિ. ઇતિસ્સ ઇરિયાપથેનેવ પસન્નો ભગવા – ''પાસાદિકં ખો''તિ પરિવિતક્કેસિ.

યંનૂનાહં પુચ્છેય્યન્તિ કસ્મા પુચ્છતિ? કિં ભગવા અત્તાનં ઉદ્દિસ્સ પબ્બજિતભાવં ન જાનાતીતિ? નો ન જાનાતિ, અપુચ્છિતે પન કથા ન પતિટ્ઠાતિ, અપતિટ્ઠિતાય કથાય કથા ન સઞ્જાયતીતિ કથાપતિટ્ઠાપનત્થં પુચ્છિ.

દિસ્વા ચ પન જાનેય્યાસીતિ તથાગતં બુદ્ધસિરિયા વિરોચન્તં અયં બુદ્ધોતિ સબ્બે જાનન્તિ. અનચ્છરિયમેતં જાનનં, બુદ્ધસિરિં પન પટિચ્છાદેત્વા અઞ્ઞતરપિણ્ડપાતિકવેસેન ચરન્તો દુજ્જાનો હોતિ. ઇચ્ચાયસ્મા, પુક્કુસાતિ, ''ન જાનેય્ય''ન્તિ સભાવમેવ કથેતિ. તથા હિ નં એકકુમ્ભકારસાલાય નિસિન્નમ્પિ ન જાનાતિ.

એતદહોસીતિ મગ્ગદરથસ્સ વૂપસમભાવં ઞત્વા અહોસિ. **એવમાવુસો**તિ કુલપુત્તો સહાયેન પેસિતં સાસનમત્તં વાચેત્વા રજ્જં પહાય પબ્બજમાનો – ''દસબલસ્સ મધુરધમ્મદેસનં સોતું લભિસ્સામી''તિ. પબ્બજિતો, પબ્બજિત્વા એત્તકં અદ્ધાનં આગચ્છન્તો – ''ધમ્મં તે ભિક્ખુ દેસેસ્સામી''તિ પદમત્તસ્સ વત્તારં નાલત્થ, સો ''ધમ્મં

તે ભિક્ખુ દેસેસ્સામી’’તિ વુત્તં કિં સક્કચ્ચં ન સુણિસ્સતિ. પિપાસિતસોણ્ડો વિય હિ પિપાસિતહત્થી વિય ચાયં, તસ્મા સક્કચ્ચં સવનં પટિજાનન્તો ‘‘એવમાવુસો’’તિ આહ.

૩૪૩. **છધાતુરો અયન્તિ** ભગવા કુલપુત્તસ્સ પુબ્બભાગપટિપદં અકથેત્વા આદિતોવ અરહત્તસ્સ પદટ્ઠાનભૂતં અચ્ચન્તસુઞ્ઞતં વિપસ્સનાલક્ખણમેવ આચિક્ખિતું આરદ્ધો. યસ્સ હિ પુબ્બભાગપટિપદા અપરિસુદ્ધા હોતિ, તસ્સ પઠમમેવ સીલસંવરં ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારતં ભોજને મત્તઞ્ઞુતં જાગરિયાનુયોગં સત્ત સદ્ધમ્મે ચત્તારિ ઝાનાનીતિ ઇમં પુબ્બભાગપટિપદં આચિક્ખતિ. યસ્સ પનેસા પરિસુદ્ધા, તસ્સ તં અકથેત્વા અરહત્તસ્સ પદટ્ઠાનભૂતં વિપસ્સનમેવ આચિક્ખતિ. કુલપુત્તસ્સ ચ પુબ્બભાગપટિપદા પરિસુદ્ધા. તથા હિ અનેન સાસનં વાચેત્વા પાસાદવરગતેનેવ આનાપાનચતુત્થજ્ઝાનં નિબ્બત્તિતં, યદસ્સ દ્વાનવુતિયોજનસતં આગચ્છન્તસ્સ યાનકિચ્ચં સાધેસિ, સામણેરસીલમ્પિસ્સ પરિપુણ્ણં. તસ્મા પુબ્બભાગપટિપદં અકથેત્વા અરહત્તસ્સ પદટ્ઠાનભૂતં અચ્ચન્તસુઞ્ઞતં વિપસ્સનાલક્ખણમેવસ્સ આચિક્ખિતું આરદ્ધો.

તત્થ **છધાતુરો**તિ ધાતુયો વિજ્જમાના, પુરિસો અવિજ્જમાનો. ભગવા હિ કત્થચિ વિજ્જમાનેન અવિજ્જમાનં દસ્સેતિ, કત્થચિ અવિજ્જમાનેન વિજ્જમાનં, કત્થચિ વિજ્જમાનેન વિજ્જમાનં, કત્થચિ અવિજ્જમાનેન અવિજ્જમાનન્તિ સબ્બાસવે વુત્તનયેનેવ વિત્થારેતબ્બં. ઇધ પન વિજ્જમાનેન અવિજ્જમાનં દસ્સેન્તો એવમાહ. સચે હિ ભગવા પુરિસોતિ પણ્ણત્તિં વિસ્સજ્જેત્વા ધાતુયો ઇચ્ચેવ વત્વા ચિત્તં ઉપટ્ઠાપેય્ય, કુલપુત્તો સન્દેહં કરેય્ય, સમ્મોહં આપજ્જેય્ય, દેસનં સમ્પટિચ્છિતું ન સક્કુણેય્ય. તસ્મા તથાગતો અનુપુબ્બેન પુરિસોતિ પણ્ણત્તિં પહાય ‘‘સત્તોતિ વા પુરિસોતિ વા પુગ્ગલોતિ વા પણ્ણત્તિમત્તમેવ, પરમત્થતો સત્તો નામ નત્થિ, ધાતુમત્તેયેવ ચિત્તં ઠપાપેત્વા તીણિ ફલાનિ પટિવિજ્ઝાપેસ્સામી’’તિ અનઙ્ગણસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૧.૫૭ આદયો) વુત્તભાસન્તરકુસલો તાય તાય ભાસાય સિપ્પં ઉગ્ગણ્હાપેન્તો આચરિયો વિય એવમાહ.

તત્થ છ ધાતુયો અસ્સાતિ **છધાતુરો**. ઇદં વુત્તં હોતિ – યં ત્વં પુરિસોતિ સઞ્જાનાસિ, સો છધાતુકો, ન ચેત્થ પરમત્થતો પુરિસો અત્થિ, પુરિસોતિ પન પણ્ણત્તિમત્તમેવાતિ. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો. **ચતુરાધિટ્ઠાનો**તિ એત્થ અધિટ્ઠાનં વુચ્ચતિ પતિટ્ઠા, ચતુપતિટ્ઠાનોતિ અત્થો. ઇદં વુત્તં હોતિ – સ્વાયં ભિક્ખુ પુરિસો છધાતુરો છફસ્સાયતનો અટ્ઠારસમનોપવિચારો, સો એત્તોવ વિવટ્ટિત્વા ઉત્તમસિદ્ધિભૂતં અરહત્તં ગણ્હમાનો ઇમેસુ ચતૂસુ ઠાનેસુ પતિટ્ઠાય ગણ્હાતીતિ ચતુરાધિટ્ઠાનોતિ. **યત્થ ઠિતન્તિ** યેસુ અધિટ્ઠાનેસુ પતિટ્ઠિતં. **મઞ્ઞસ્સ વા નપ્પવત્તન્તી**તિ મઞ્ઞસ્સ વા માનસ્સ વા નપ્પવત્તન્તિ. **મુનિ સન્તોતિ વુચ્ચતી**તિ ખીણાસવમુનિ ઉપસન્તો નિબ્બુતોતિ વુચ્ચતિ. **પઞ્ઞં નપ્પમજ્જેય્યા**તિ અરહત્તફલપઞ્ઞાય પટિવિજ્ઝનત્થં આદિતોવ સમાધિવિપસ્સનાપઞ્ઞં નપ્પમજ્જેય્ય. **સચ્ચમનુરક્ખેય્યા**તિ પરમત્થસચ્ચસ્સ નિબ્બાનસ્સ સચ્છિકિરિયત્થં આદિતોવ વચીસચ્ચં રક્ખેય્ય. **ચાગમનુબ્રૂહેય્યા**તિ અરહત્તમગ્ગેન સબ્બકિલેસપરિચ્ચાગકરણત્થં આદિતોવ કિલેસપરિચ્ચાગં બ્રૂહેય્ય. **સન્તિમેવ સો સિક્ખેય્યા**તિ અરહત્તમગ્ગેન સબ્બકિલેસવૂપસમનત્થં આદિતોવ કિલેસવૂપસમનં સિક્ખેય્ય. ઇતિ પઞ્ઞાધિટ્ઠાનાદીનં અધિગમત્થાય ઇમાનિ સમથવિપસ્સનાપઞ્ઞાદીનિ પુબ્બભાગાધિટ્ઠાનાનિ વુત્તાનિ.

૩૪૫. **ફસ્સાયતનન્તિ** ફસ્સસ્સ આયતનં, આકરોતિ અત્થો. **પઞ્ઞાધિટ્ઠાનન્તિ**આદીનિ પુબ્બે વુત્તાનં અરહત્તફલપઞ્ઞાદીનં વસેન વેદિતબ્બાનિ.

૩૪૮. ઇદાનિ નિક્ખિત્તમાતિકાવસેન ‘‘યત્થ ઠિતં મઞ્ઞસ્સ વા નપ્પવત્તન્તી’’તિ વત્તબ્બં ભવેય્ય, અરહત્તે પન પત્તે પુન ‘‘પઞ્ઞં નપ્પમજ્જેય્યા’’તિઆદીહિ કિચ્ચં નત્થિ. ઇતિ ભગવા માતિકં ઉપ્પટિપાટિધાતુકં ઠપેત્વાપિ યથાધમ્મવસેનેવ વિભઙ્ગં વિભજન્તો **પઞ્ઞં નપ્પમજ્જેય્યા**તિઆદિમાહ. તત્થ કો પઞ્ઞં પમજ્જતિ, કો નપ્પમજ્જતિ? યો તાવ ઇમસ્મિં સાસને પબ્બજિત્વા વેજ્જકમ્માદિવસેન એકવીસતિવિધાય અનેસનાય જીવિકં કપ્પેન્તો પબ્બજ્જાનુરૂપેન ચિત્તુપ્પાદં ઠપેતું ન સક્કોતિ, અયં પઞ્ઞં પમજ્જતિ નામ. યો પન સાસને પબ્બજિત્વા સીલે પતિટ્ઠાય બુદ્ધવચનં ઉગ્ગણ્હિત્વા સપ્પાયં ધુતઙ્ગં સમાદાય ચિત્તરુચિતં કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વિવિત્તં સેનાસનં નિસ્સાય કસિણપરિકમ્મં કત્વા સમાપત્તિં પત્વા અજ્જેવ અરહત્તન્તિ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા વિચરતિ, અયં પઞ્ઞં નપ્પમજ્જતિ નામ. ઇમસ્મિં પન સુત્તે ધાતુકમ્મટ્ઠાનવસેન એસ પઞ્ઞાય અપ્પમાદો વુત્તો. ધાતુકમ્મટ્ઠાને પનેત્થ યં વત્તબ્બં, તં હેટ્ઠા હત્થિપદોપમસુત્તાદીસુ વુત્તમેવ.

૩૫૪. **અથાપરં વિઞ્ઞાણંયેવ અવસિસ્સતી**તિ અયમ્પેત્થ પાટિયેક્કો અનુસન્ધિ. હેટ્ઠતો હિ રૂપકમ્મટ્ઠાનં કથિતં, ઇદાનિ અરૂપકમ્મટ્ઠાનં વેદનાવસેન નિબ્બત્તેત્વા દસ્સેતું અયં દેસના આરદ્ધા. યં વા પનેતં ઇમસ્સ ભિક્ખુનો પથવીધાતુઆદીસુ આગમનિયવિપસ્સનાવસેન કમ્મકારકવિઞ્ઞાણં, તં વિઞ્ઞાણધાતુવસેન ભાજેત્વા દસ્સેન્તોપિ ઇમં દેસનં આરભિ. તત્થ **અવસિસ્સતી**તિ કિમત્થાય અવસિસ્સતિ? સત્થુ કથનત્થાય કુલપુત્તસ્સ ચ પટિવિજ્ઝનત્થાય અવસિસ્સતિ. **પરિસુદ્ધ**ન્તિ નિરુપક્કિલેસં. **પરિયોદાત**ન્તિ પભસ્સરં. **સુખન્તિપિ વિજાનાતી**તિ સુખવેદનં વેદયમાનો સુખવેદનં વેદયામીતિ પજાનાતિ. સેસપદદ્વયેસુપિ એસેવ નયો. સચે પનાયં વેદનાકથા હેટ્ઠા ન કથિતા ભવેય્ય, ઇધ ઠત્વા કથેતું વટ્ટેય્ય. સતિપટ્ઠાને પનેસા કથિતાવાતિ તત્થ કથિતનયેનેવ વેદિતબ્બા. **સુખવેદનિય**ન્તિ એવમાદિ પચ્ચયવસેન ઉદયત્થઙ્ગમનદસ્સનત્થં વુત્તં. તત્થ **સુખવેદનિય**ન્તિ સુખવેદનાય પચ્ચયભૂતં. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો.

૩૬૦. **ઉપેક્ખાયેવ અવસિસ્સતી**તિ એત્તાવતા હિ યથા નામ છેકેન મણિકારાચરિયેન વજિરસૂચિયા વિજ્ઝિત્વા ચમ્મખણ્ડે પાતેત્વા પાતેત્વા દિન્નમુત્તં અન્તેવાસિકો ગહેત્વા ગહેત્વા સુત્તગતં કરોન્તો મુત્તોલમ્બકમુત્તજાલાદીનિ કરોતિ, એવમેવ ભગવતા કથેત્વા કથેત્વા દિન્નં કમ્મટ્ઠાનં અયં કુલપુત્તો મનસિકરોન્તો મનસિકરોન્તો પગુણં અકાસીતિ રૂપકમ્મટ્ઠાનમ્પિસ્સ અરૂપકમ્મટ્ઠાનમ્પિ પગુણં જાતં, અથ ભગવા ‘‘અથાપરં ઉપેક્ખાયેવ અવસિસ્સતી’’તિ આહ.

કિમત્થં પન અવસિસ્સતીતિ? સત્થુ કથનત્થં. કુલપુત્તસ્સ પટિવિજ્ઝનત્થન્તિપિ વદન્તિ , તં ન ગહેતબ્બં. કુલપુત્તેન હિ સહાયસ્સ સાસનં વાચેત્વા પાસાદતલે ઠિતેનેવ આનાપાનચતુત્થજ્ઝાનં નિબ્બત્તિતં, યદસ્સ એત્તકં મગ્ગં આગચ્છન્તસ્સ યાનકિચ્ચં સાધેતિ. સત્થુ કથનત્થંયેવ અવસિસ્સતિ. ઇમસ્મિઞ્હિ ઠાને સત્થા કુલપુત્તસ્સ રૂપાવચરજ્ઝાને વણ્ણં કથેસિ. ઇદઞ્હિ વુત્તં હોતિ ‘‘ભિક્ખુ પગુણં તવ ઇદં રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાન’’ન્તિ. **પરિસુદ્ધા**તિઆદિ તસ્સાયેવ ઉપેક્ખાય વણ્ણભણનં. **ઉક્કં બન્ધેય્યા**તિ અઙ્ગારકપલ્લં સજ્જેય્ય. **આલિમ્પેય્યા**તિ તત્થ અઙ્ગારે પક્ખિપિત્વા અગ્ગિં દત્વા નાળિકાય ધમેન્તો અગ્ગિં જાલેય્ય. **ઉક્કામુખે પક્ખિપેય્યા**તિ અઙ્ગારે વિયૂહિત્વા અઙ્ગારમત્થકે વા ઠપેય્ય, તત્તકે વા પક્ખિપેય્ય. **નીહટ**ન્તિ નીહટદોસં. **નિન્નીતકસાવ**ન્તિ અપનીતકસાવં. **એવમેવ ખો**તિ યથા તં સુવણ્ણં ઇચ્છિતિચ્છિતાય પિળન્ધનવિકતિયા સંવત્તતિ, એવમેવ અયં તાવ ચતુત્થજ્ઝાનુપેક્ખા વિપસ્સના અભિઞ્ઞા નિરોધો ભવોક્કન્તીતિ ઇમેસુ યં ઇચ્છતિ, તસ્સત્થાય હોતીતિ વણ્ણં કથેસિ.

કસ્મા પન ભગવા ઇમસ્મિં રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાને નિકન્તિપરિયાદાનત્થં અવણ્ણં અકથેત્વા વણ્ણં કથેસીતિ. કુલપુત્તસ્સ હિ ચતુત્થજ્ઝાને નિકન્તિપરિયુટ્ઠાનં બલવં. સચે અવણ્ણં કથેય્ય, – ''મય્હં પબ્બજિત્વા દ્વાનવુતિયોજનસતં આગચ્છન્તસ્સ ઇમં ચતુત્થજ્ઝાનં યાનકિચ્ચં સાધેસિ, અહં એત્તકં મગ્ગં આગચ્છન્તો ઝાનસુખેન ઝાનરતિયા આગતો, એવરૂપસ્સ નામ પણીતધમ્મસ્સ અવણ્ણં કથેતિ, જાનં નુ ખો કથેતિ અજાન''ન્તિ કુલપુત્તો સંસયં સમ્મોહં આપજ્જેય્ય, તસ્મા ભગવા વણ્ણં કથેસિ.

૩૬૧. તદનુધમ્મન્તિ એત્થ અરૂપાવચરજ્ઝાનં ધમ્મો નામ, તં અનુગતત્તા રૂપાવચરજ્ઝાનં **અનુધમ્મો**તિ વુત્તં. વિપાકજ્ઝાનં વા ધમ્મો, કુસલજ્ઝાનં અનુધમ્મો. **તદુપાદાના**તિ તગ્ગહણા. **ચિરં દીઘમદ્ધાન**ન્તિ વીસતિકપ્પસહસ્સાનિ. વિપાકવસેન હેતં વુત્તં. ઇતો ઉત્તરિમ્પિ એસેવ નયો.

૩૬૨. એવં ચતૂહિ વારેહિ અરૂપાવચરજ્ઝાનસ્સ વણ્ણં કથેત્વા ઇદાનિ તસ્સેવ આદીનવં દસ્સેન્તો **સો એવં પજાનાતી**તિઆદિમાહ. તત્થ **સઙ્ખતમેત**ન્તિ કિઞ્ચાપિ એત્થ વીસતિકપ્પસહસ્સાનિ આયુ અત્થિ, એતં પન સઙ્ખતં પકપ્પિતં આયૂહિતં, કરોન્તેન કરીયતિ, અનિચ્ચં અધુવં અસસ્સતં તાવકાલિકં, ચવનપરિભેદનવિદ્ધંસનધમ્મં, જાતિયા અનુગતં, જરાય અનુસટં, મરણેન અબ્ભાહતં, દુક્ખે પતિટ્ઠિતં, અતાણં અલેણં અસરણં અસરણીભૂતન્તિ. વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનાદીસુપિ એસેવ નયો.

ઇદાનિ અરહત્તનિકૂટેન દેસનં ગણ્હન્તો **સો નેવ તં અભિસઙ્ખરોતી**તિઆદિમાહ. યથા હિ છેકો ભિસક્કો વિસવિકારં દિસ્વા વમનં કારેત્વા વિસં ઠાનતો ચાવેત્વા ઉપરિ આરોપેત્વા ખન્ધં વા સીસં વા ગહેતું અદત્વા વિસં ઓતારેત્વા પથવિયં પાતેય્ય, એવમેવ ભગવા કુલપુત્તસ્સ અરૂપાવચરજ્ઝાને વણ્ણં કથેસિ. તં સુત્વા કુલપુત્તો રૂપાવચરજ્ઝાને નિકન્તિં પરિયાદાય અરૂપાવચરજ્ઝાને પત્થનં ઠપેસિ.

ભગવા તં ઞત્વા તં અસમ્પત્તસ્સ અપ્પટિલદ્ધસ્સેવ ભિક્ખુનો ''અત્થેસા આકાસાનઞ્ચાયતનાદીસુ સમ્પત્તિ નામ. તેસઞ્હિ પઠમબ્રહ્મલોકે વીસતિકપ્પસહસ્સાનિ આયુ, દુતિયે ચત્તાલીસં, તતિયે સટ્ઠિ, ચતુત્થે ચતુરાસીતિ કપ્પસહસ્સાનિ આયુ. તં પન અનિચ્ચં અધુવં અસસ્સતં તાવકાલિકં, ચવનપરિભેદનવિદ્ધંસનધમ્મં, જાતિયા અનુગતં, જરાય અનુસટં, મરણેન અબ્ભાહતં, દુક્ખે પતિટ્ઠિતં, અતાણં અલેણં અસરણં અસરણીભૂતં, એત્તકં કાલં તત્થ સમ્પત્તિં અનુભવિત્વાપિ પુથુજ્જનકાલકિરિયં કત્વા પુન ચતૂસુ અપાયેસુ પતિતબ્બ''ન્તિ સબ્બમેતં આદીનવં એકપદેનેવ ''સઙ્ખતમેત''ન્તિ કથેસિ. કુલપુત્તો તં સુત્વા અરૂપાવચરજ્ઝાને નિકન્તિં પરિયાદિયિ, ભગવા તસ્સ રૂપાવચરારૂપાવચરેસુ નિકન્તિયા પરિયાદિન્નભાવં ઞત્વા અરહત્તનિકૂટં ગણ્હન્તો ''સો નેવ તં અભિસઙ્ખરોતી''તિઆદિમાહ.

યથા વા પનેકો મહાયોધો એકં રાજાનં આરાધેત્વા સતસહસ્સુટ્ઠાનકં ગામવરં લભેય્ય, પુન રાજા તસ્સાનુભાવં સરિત્વા – ''મહાનુભાવો યોધો, અપ્પકં તેન લદ્ધ''ન્તિ – ''નાયં તાત ગામો તુય્હં અનુચ્છવિકો, અઞ્ઞં ચતુસતસહસ્સુટ્ઠાનકં ગણ્હાહી''તિ દદેય્ય સો સાધુ દેવાતિ તં વિસ્સજ્જેત્વા ઇતરં ગામં ગણ્હેય્ય. રાજા અસમ્પત્તમેવ ચ નં પક્કોસાપેત્વા – ''કિં તે તેન, અહિવાતરોગો એત્થ ઉપ્પજ્જતિ? અસુકસ્મિં પન ઠાને મહન્તં નગરં અત્થિ, તત્થ છત્તં ઉસ્સાપેત્વા રજ્જં કારેહી''તિ પહિણેય્ય, સો તથા કરેય્ય.

તત્થ રાજા વિય સમ્માસમ્બુદ્ધો દટ્ઠબ્બો, મહાયોધો વિય પુક્કુસાતિ કુલપુત્તો, પઠમલદ્ધગામો વિય આનાપાનચતુત્થજ્ઝાનં, તં વિસ્સજ્જેત્વા ઇતરં ગામં ગણ્હાહીતિ વુત્તકાલો વિય આનાપાનચતુત્થજ્ઝાને

નિકન્તિપરિયાદાનં કત્વા આરુપ્પકથનં, તં ગામં અસમ્પત્તમેવ પક્કોસાપેત્વા ''કિં તે તેન, અહિવાતરોગો એત્થ ઉપ્પજ્જતિ? અસુકસ્મિં ઠાને નગરં અત્થિ, તત્થ છત્તં ઉસ્સાપેત્વા રજ્જં કારેહી''તિ વુત્તકાલો વિય અરૂપે સઙ્ખતમેતન્તિ આદીનવકથનેન અપ્પત્તાસુયેવ તાસુ સમાપત્તીસુ પત્થનં નિવત્થાપેત્વા ઉપરિ અરહત્તનિકૂટેન દેસનાગહણં.

તત્થ **નેવ અભિસઙ્ખરોતી**તિ નાયૂહતિ ન રાસિં કરોતિ. **ન અભિસઞ્ચેતયતી**તિ ન કપ્પેતિ. **ભવાય વા વિભવાય વા**તિ વુદ્ધિયા વા પરિહાનિયા વા, સસ્સતુચ્છેદવસેનપિ યોજેતબ્બં. **ન કિઞ્ચિ લોકે ઉપાદિયતી**તિ લોકે રૂપાદીસુ કિઞ્ચિ એકધમ્મમ્પિ તણ્હાય ન ગણ્હાતિ, ન પરામસતિ. **નાપરં ઇત્થત્તાયાતિ પજાનાતી**તિ ભગવા અત્તનો બુદ્ધવિસયે ઠત્વા દેસનાય અરહત્તનિકૂટં ગણ્હિ. કુલપુત્તો પન અત્તનો યથોપનિસ્સયેન તીણિ સામઞ્ઞફલાનિ પટિવિજ્ઝિ. યથા નામ રાજા સુવણ્ણભાજનેન નાનારસભોજનં ભુઞ્જન્તો અત્તનો પમાણેન પિણ્ડં વટ્ટેત્વા અઙ્કે નિસિન્નેન રાજકુમારેન પિણ્ડમ્હિ આલયે દસ્સિતે તં પિણ્ડં ઉપનામેય્ય, કુમારો અત્તનો મુખપ્પમાણેનેવ કબળં કરેય્ય, સેસં રાજા સયં વા ભુઞ્જેય્ય, પાતિયં વા પક્ખિપેય્ય, એવં ધમ્મરાજા તથાગતો અત્તનો પમાણેન અરહત્તનિકૂટં ગણ્હન્તો દેસનં દેસેસિ, કુલપુત્તો અત્તનો યથોપનિસ્સયેન તીણિ સામઞ્ઞફલાનિ પટિવિજ્ઝિ.

ઇતો પુબ્બે પનસ્સ ખન્ધા ધાતુયો આયતનાનીતિ એવરૂપં અચ્ચન્તસુઞ્ઞતં તિલક્ખણાહતં કથં કથેન્તસ્સ નેવ કઙ્ખા, ન વિમતિ, નાપિ – ''એવં કિર તં, એવં મે આચરિયેન વુત્ત''ન્તિ ઇતિ કિર ન દન્ધાયિતત્તં ન વિત્થાયિતત્તં અત્થિ . એકચ્ચેસુ ચ કિર ઠાનેસુ બુદ્ધા અઞ્ઞાતકવેસેન વિચરન્તિ, સમ્માસમ્બુદ્ધો નુ ખો એસોતિ અહુદેવ સંસયો, અહુ વિમતિ. યતો અનેન અનાગામિફલં પટિવિદ્ધં, અથ અયં મે સત્થાતિ નિટ્ઠં ગતો. યદિ એવં કસ્મા અચ્ચયં ન દેસેસીતિ. ઓકાસાભાવતો. ભગવા હિ યથાનિક્ખિત્તાય માતિકાય અચ્છિન્નધારં કત્વા આકાસગઙ્ગં ઓતારેન્તો વિય દેસનં દેસેસિયેવ.

૩૬૩. સોતિ અરહા. **અનજ્ઝોસિતા**તિ ગિલિત્વા પરિનિટ્ઠાપેત્વા ગહેતું ન યુત્થાતિ પજાનાતિ. **અનભિનન્દિતા**તિ તણ્હાદિટ્ઠિવસેન અભિનન્દિતું ન યુત્તાતિ પજાનાતિ.

૩૬૪. વિસંયુત્તો નં વેદેતીતિ સચે હિસ્સ સુખવેદનં આરબ્ભ રાગાનુસયો, દુક્ખવેદનં આરબ્ભ પટિઘાનુસયો, ઇતરં આરબ્ભ અવિજ્જાનુસયો ઉપ્પજ્જેય્ય, સંયુત્તો વેદિયેય્ય નામ. અનુપ્પજ્જનતો પન વિસંયુત્તો નં વેદેતિ નિસ્સટો વિપ્પમુત્તો. **કાયપરિયન્તિક**ન્તિ કાયકોટિકં. યાવ કાયપવત્તા ઉપ્પજ્જિત્વા તતો પરં અનુપ્પજ્જનવેદનન્તિ અત્થો. દુતિયપદેપિ એસેવ નયો. **અનભિનન્દિતાનિ સીતીભવિસ્સન્તી**તિ દ્વાદસસુ આયતનેસુ કિલેસાનં વિસેવનસ્સ નત્થિતાય અનભિનન્દિતાનિ હુત્વા ઇધ દ્વાદસસુયેવ આયતનેસુ નિરુજ્ઝિસ્સન્તિ. કિલેસા હિ નિબ્બાનં આગમ્મ નિરુદ્ધાપિ યત્થ નત્થિ, તત્થ નિરુદ્ધાતિ વુચ્ચન્તિ. સ્વાયમત્થો – ''એત્થેસા તણ્હા નિરુજ્ઝમાના નિરુજ્ઝતી''તિ સમુદયપઞ્હેન દીપેતબ્બો. તસ્મા ભગવા નિબ્બાનં આગમ્મ સીતિભૂતાનિપિ ઇધેવ સીતીભવિસ્સન્તીતિ આહ. નનુ ચ ઇધ વેદયિતાનિ વુત્તાનિ, ન કિલેસાતિ. વેદયિતાનિપિ કિલેસાભાવેનેવ સીતીભવન્તિ. ઇતરથા નેસં સીતિભાવો નામ નત્થીતિ સુવુત્તમેતં.

૩૬૫. એવમેવ ખોતિ એત્થ ઇદં ઓપમ્મસંસન્દનં – યથા હિ એકો પુરિસો તેલપદીપસ્સ ઝાયતો તેલે ખીણે તેલં આસિઞ્ચતિ, વટ્ટિયા ખીણાય વટ્ટિં પક્ખિપતિ, એવં દીપસિખાય અનુપચ્છેદોવ હોતિ, એવમેવ પુથુજ્જનો એકસ્મિં ભવે ઠિતો કુસલાકુસલં કરોતિ, સો તેન સુગતિયઞ્ચ અપાયેસુ ચ નિબ્બત્તતિયેવ, એવં વેદનાનં

અનુપચ્છેદોવ હોતિ. યથા પનેકો દીપસિખાય ઉક્કણ્ઠિતો – ''ઇમં પુરિસં આગમ્મ દીપસિખા ન ઉપચ્છિજ્જતી''તિ નિલીનો તસ્સ પુરિસસ્સ સીસં છિન્દેય્ય, એવં વટ્ટિયા ચ તેલસ્સ ચ અનુપહારા દીપસિખા અનાહારા નિબ્બાયતિ, એવમેવ વટ્ટે ઉક્કણ્ઠિતો યોગાવચરો અરહત્તમગ્ગેન કુસલાકુસલં સમુચ્છિન્દતિ, તસ્સ સમુચ્છિન્નત્તા ખીણાસવસ્સ ભિક્ખુનો કાયસ્સ ભેદા પુન વેદયિતાનિ ન ઉપ્પજ્જન્તીતિ.

તસ્માતિ યસ્મા આદિમ્હિ સમાધિવિપસ્સનાપઞ્ઞાહિ અરહત્તફલપઞ્ઞા ઉત્તરિતરા, તસ્મા. **એવં સમન્નાગતો**તિ ઇમિના ઉત્તમેન અરહત્તફલપઞ્ઞાધિટ્ઠાનેન સમન્નાગતો. **સબ્બદુક્ખક્ખયે ઞાણં** નામ અરહત્તમગ્ગે ઞાણં, ઇમસ્મિં પન સુત્તે અરહત્તફલે ઞાણં અધિપ્પેતં. તેનેવાહ **તસ્સ સા વિમુત્તિ સચ્ચે ઠિતા અકુપ્પા હોતી**તિ.

૩૬૬. એત્થ હિ **વિમુત્તી**તિ અરહત્તફલવિમુત્તિ, **સચ્ચ**ન્તિ પરમત્થસચ્ચં નિબ્બાનં. ઇતિ અકુપ્પારમ્મણકરણેન **અકુપ્પા**તિ વુત્તા. **મુસા**તિ વિતથં. **મોસધમ્મ**ન્તિ નસ્સનસભાવં. **તં સચ્ચ**ન્તિ તં અવિતથં સભાવો. **અમોસધમ્મ**ન્તિ અનસ્સનસભાવં.

તસ્માતિ યસ્મા આદિતો સમથવિપસ્સનાવસેન વચીસચ્ચતો દુક્ખસચ્ચસમુદયસચ્ચેહિ ચ પરમત્થસચ્ચં નિબ્બાનમેવ ઉત્તરિતરં, તસ્મા. **એવં સમન્નાગતો**તિ ઇમિના ઉત્તમેન પરમત્થસચ્ચાધિટ્ઠાનેન સમન્નાગતો.

૩૬૭. **પુબ્બે**તિ પુથુજ્જનકાલે. **ઉપધી હોન્તી**તિ ખન્ધૂપધિ કિલેસૂપધિ અભિસઙ્ખારૂપધિ પઞ્ચકામગુણૂપધીતિ ઇમે ઉપધયો હોન્તિ. **સમત્તા સમાદિન્ના**તિ પરિપૂરા ગહિતા પરમટ્ઠા. **તસ્મા**તિ યસ્મા આદિતો સમથવિપસ્સનાવસેન કિલેસપરિચ્ચાગતો, સોતાપત્તિમગ્ગાદીહિ ચ કિલેસપરિચ્ચાગતો અરહત્તમગ્ગેનેવ કિલેસપરિચ્ચાગો ઉત્તરિતરો, તસ્મા. **એવં સમન્નાગતો**તિ ઇમિના ઉત્તમેન ચાગાધિટ્ઠાનેન સમન્નાગતો.

૩૬૮. **આઘાતો**તિઆદીસુ આઘાતકરણવસેન આઘાતો, બ્યાપજ્જનવસેન **બ્યાપાદો**, સમ્પદુસ્સનવસેન **સમ્પદોસો**તિ તીહિ પદેહિ દોસાકુસલમૂલમેવ વુત્તં. **તસ્મા**તિ યસ્મા આદિતો સમથવિપસ્સનાવસેન કિલેસવૂપસમતો, સોતાપત્તિમગ્ગાદીહિ કિલેસવૂપસમતો ચ અરહત્તમગ્ગેનેવ કિલેસવૂપસમો ઉત્તરિતરો, તસ્મા. **એવં સમન્નાગતો**તિ ઇમિના ઉત્તમેન ઉપસમાધિટ્ઠાનેન સમન્નાગતો.

૩૬૯. **મઞ્ઞિતમેત**ન્તિ તણ્હામઞ્ઞિતં માનમઞ્ઞિતં દિટ્ઠિમઞ્ઞિતન્તિ તિવિધમ્પિ વટ્ટતિ. **અયમહમસ્મી**તિ એત્થ પન અયમહન્તિ એકં તણ્હામઞ્ઞિતમેવ વટ્ટતિ. **રોગો**તિઆદીસુ આબાધટ્ઠેન **રોગો**, અન્તોદોસટ્ઠેન **ગણ્ડો**, અનુપવિટ્ઠટ્ઠેન **સલ્લં**. **મુનિ સન્તોતિ વુચ્ચતી**તિ ખીણાસવમુનિ સન્તો નિબ્બુતોતિ વુચ્ચતિ. **યત્થ ઠિત**ન્તિ યસ્મિં ઠાને ઠિતં. **સંખિત્તેના**તિ બુદ્ધાનં કિર સબ્બાપિ ધમ્મદેસના સંખિત્તાવ, વિત્થારદેસના નામ નત્થિ, સમન્તપટ્ઠાનકથાપિ સંખિત્તાયેવ. ઇતિ ભગવા દેસનં યથાનુસન્ધિં પાપેસિ. ઉગ્ઘાટિતઞ્ઞૂતિઆદીસુ પન ચતૂસુ પુગ્ગલેસુ પુક્કુસાતિ કુલપુત્તો વિપઞ્ચિતઞ્ઞૂ, ઇતિ વિપઞ્ચિતઞ્ઞુવસેન ભગવા ઇમં ધાતુવિભઙ્ગસુત્તં કથેસિ.

૩૭૦. **ન ખો મે, ભન્તે, પરિપુણ્ણં પત્તચીવર**ન્તિ કસ્મા કુલપુત્તસ્સ ઇદ્ધિમયપત્તચીવરં ન નિબ્બત્તન્તિ. પુબ્બે અટ્ઠન્નં પરિક્ખારાનં અદિન્નત્તા. કુલપુત્તો હિ દિન્નદાનો કતાભિનીહારો, ન દિન્નત્તાતિ ન વત્તબ્બં. ઇદ્ધિમયપત્તચીવરં પન પચ્છિમભવિકાનંયેવ નિબ્બત્તતિ, અયઞ્ચ પુનપટિસન્ધિકો, તસ્મા ન નિબ્બત્તન્તિ. અથ ભગવા સયં પરિયેસિત્વા કસ્મા ન ઉપસમ્પાદેસીતિ. ઓકાસાભાવતો. કુલપુત્તસ્સ આયુ પરિક્ખીણં, સુદ્ધાવાસિકો અનાગામી મહાબ્રહ્મા કુમ્ભકારસાલં આગન્ત્વા નિસિન્નો વિય અહોસિ. તસ્મા સયં ન પરિયેસિ.

પત્તચીવરપરિયેસનં પક્કામીતિ કાય વેલાય પક્કામિ? ઉટ્ઠિતે અરુણે. ભગવતો કિર ધમ્મદેસનાપરિનિટ્ઠાનઞ્ચ અરુણુટ્ઠાનઞ્ચ રસ્મિવિસ્સજ્જનઞ્ચ એકક્ખણે અહોસિ. ભગવા કિર દેસનં નિટ્ઠપેત્વાવ છબ્બણ્ણરસ્મિયો વિસ્સજ્જિ, સકલકુમ્ભકારનિવેસનં એકપજ્જોતં અહોસિ, છબ્બણ્ણરસ્મિયો જાલજાલા પુઞ્જપુઞ્જા હુત્વા વિધાવન્તિયો સબ્બદિસાભાગે સુવણ્ણપટપરિયોનદ્ધે વિય ચ નાનાવણ્ણકુસુમરતનવિસરસમુજ્જલે વિય ચ અકંસુ. ભગવા ''નગરવાસિનો મં પસ્સન્તૂ''તિ અધિટ્ઠાસિ. નગરવાસિનો ભગવન્તં દિસ્વાવ ''સત્થા કિર આગતો, કુમ્ભકારસાલાય કિર નિસિન્નો''તિ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ આરોચેત્વા રઞ્ઞો આરોચેસું.

રાજા આગન્ત્વા સત્થારં વન્દિત્વા, ''ભન્તે, કાય વેલાય આગતત્થા''તિ પુચ્છિ. હિય્યો સૂરિયત્થઙ્ગમનવેલાય મહારાજાતિ. કેન કમ્મેન ભગવાતિ? તુમ્હાકં સહાયો પુક્કુસાતિ રાજા તુમ્હેહિ પહિતં સાસનં સુત્વા નિક્ખમિત્વા પબ્બજિત્વા મં ઉદ્દિસ્સ આગચ્છન્તો સાવત્થિં અતિક્કમ્મ પઞ્ચચત્તાલીસ યોજનાનિ આગન્ત્વા ઇમં કુમ્ભકારસાલં પવિસિત્વા નિસીદિ, અહં તસ્સ સઙ્ગહત્થં આગન્ત્વા ધમ્મકથં કથેસિં, કુલપુત્તો તીણિ ફલાનિ પટિવિજ્ઝિ મહારાજાતિ. ઇદાનિ કહં, ભન્તેતિ? ઉપસમ્પદં યાચિત્વા અપરિપુણ્ણપત્તચીવરતાય પત્તચીવરપરિયેસનત્થં ગતો મહારાજાતિ. રાજા કુલપુત્તસ્સ ગતદિસાભાગેન અગમાસિ. ભગવાપિ આકાસેનાગન્ત્વા જેતવનગન્ધકુટિમ્હિયેવ પાતુરહોસિ.

કુલપુત્તોપિ પત્તચીવરં પરિયેસમાનો નેવ બિમ્બિસારરઞ્ઞો ન તક્કસીલકાનં જઙ્ઘવાણિજાનં સન્તિકં અગમાસિ. એવં કિરસ્સ અહોસિ – ''ન ખો મે કુક્કુટસ્સ વિય તત્થ તત્થ મનાપામનાપમેવ વિચિનિત્વા પત્તચીવરં પરિયેસિતું યુત્તં, મહન્તં નગરં વજ્જિત્વા ઉદકતિત્થસુસાનસઙ્કારટ્ઠાનઅન્તરવીથીસુ પરિયેસિસ્સામી''તિ અન્તરવીથિયં સઙ્કારકૂટેસુ તાવ પિલોતિકં પરિયેસિતું આરદ્ધો.

જીવિતા વોરોપેસીતિ એતસ્મિં સઙ્કારકૂટે પિલોતિકં ઓલોકેન્તં વિબ્ભન્તા તરુણવચ્છા ગાવી ઉપધાવિત્વા સિઙ્ગેન વિજ્ઝિત્વા ઘાતેસિ. છાતકજ્ઝત્તો કુલપુત્તો આકાસેયેવ આયુક્ખયં પત્વા પતિતો. સઙ્કારટ્ઠાને અધોમુખટ્ઠપિતા સુવણ્ણપટિમા વિય અહોસિ, કાલઙ્કતો ચ પન અવિહાબ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તિ, નિબ્બત્તમત્તોવ અરહત્તં પાપુણિ. અવિહાબ્રહ્મલોકે કિર નિબ્બત્તમત્તાવ સત્ત જના અરહત્તં પાપુણિંસુ. વુત્તઞ્હેતં –

''અવિહં ઉપપન્નાસે, વિમુત્તા સત્ત ભિક્ખવો;
રાગદોસપરિક્ખીણા, તિણ્ણા લોકે વિસત્તિકં.

કે ચ તે અતરું પઙ્કં, મચ્ચુધેય્યં સુદુત્તરં;
કે હિત્વા માનુસં દેહં, દિબ્બયોગં ઉપચ્ચગું.

ઉપકો પલગણ્ડો ચ, પુક્કુસાતિ ચ તે તયો;
ભદ્દિયો ખણ્ડદેવો ચ, બાહુરગ્ગિ ચ સિઙ્ગિયો;
તે હિત્વા માનુસં દેહં, દિબ્બયોગં ઉપચ્ચગુ''ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૫૦, ૧૦૫);

બિમ્બિસારોપિ ''મય્હં સહાયો મયા પેસિતસાસનમત્તં વાચેત્વા હત્થગતં રજ્જં પહાય એત્તકં અદ્ધાનં આગતો, દુક્કરં કતં કુલપુત્તેન, પબ્બજિતસક્કારેન તં સક્કરિસ્સામી''તિ ''પરિયેસથ મે સહાયક''ન્તિ તત્થ તત્થ પેસેસિ. પેસિતા તં અદ્દસંસુ સઙ્કારટ્ઠાને પતિતં, દિસ્વા આગમ્મ રઞ્ઞો આરોચેસું. રાજા ગન્ત્વા કુલપુત્તં દિસ્વા – ''ન વત,

ભો, લભિમ્હા સહાયકસ્સ સક્કારં કાતું, અનાથો મે જાતો સહાયકો’’તિ. પરિદેવિત્વા કુલપુત્તં મઞ્ચકેન ગણ્હાપેત્વા યુત્તોકાસે ઠપેત્વા અનુપસમ્પન્નસ્સ સક્કારં કાતું જાનનાભાવેન ન્હાપકકપ્પકાદયો પક્કોસાપેત્વા કુલપુત્તં સીસં ન્હાપેત્વા સુદ્ધવત્થાનિ નિવાસાપેત્વા રાજવેસેન અલઙ્કારાપેત્વા સોવણ્ણસિવિકં આરોપેત્વા સબ્બતાળાવચરગન્ધમાલાદીહિ પૂજં કરોન્તો નગરા નીહરિત્વા બહૂહિ ગન્ધકટ્ઠેહિ મહાચિતકં કારેત્વા કુલપુત્તસ્સ સરીરકિચ્ચં કત્વા ધાતુયો આદાય ચેતિયં પતિટ્ઠપેસિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ધાતુવિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. સચ્ચવિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના

૩૭૧. **એવં મે સુતન્તિ** સચ્ચવિભઙ્ગસુત્તં. તત્થ **આચિક્ખના**તિ ઇદં દુક્ખં અરિયસચ્ચં નામ…પે॰… અયં દુક્ખનિરોધગામિની પટિપદા અરિયસચ્ચં નામાતિ. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો. અપિચેત્થ **પઞ્ઞાપના** નામ દુક્ખસચ્ચાદીનં ઠપના. આસનં ઠપેન્તો હિ આસનં પઞ્ઞપેતીતિ વુચ્ચતિ. **પટ્ઠપના**તિ પઞ્ઞાપના. **વિવરણા**તિ વિવટકરણા. **વિભજના**તિ વિભાગકિરિયા. **ઉત્તાનીકમ્મ**ન્તિ પાકટભાવકરણં.

અનુગ્ગાહકાતિ આમિસસઙ્ગહેન ધમ્મસઙ્ગહેનાતિ દ્વીહિપિ સઙ્ગહેહિ અનુગ્ગાહકા. **જનેતા**તિ જનિકા માતા. **આપાદેતા**તિ પોસેતા. પોસિકમાતા વિય મોગ્ગલ્લાનોતિ દીપેતિ. જનિકમાતા હિ નવ વા દસ વા માસે લોણમ્બિલાદીનિ પરિહરમાના કુચ્છિયા દારકં ધારેત્વા કુચ્છિતો નિક્ખન્તં પોસિકમાતરં ધાતિં પટિચ્છાપેતિ. સા ખીરનવનીતાદીહિ દારકં પોસેત્વા વડ્ઢેતિ, સો વુદ્ધિમાગમ્મ યથાસુખં વિચરતિ. એવમેવ સારિપુત્તો અત્તનો વા પરેસં વા સન્તિકે પબ્બજિતે દ્વીહિ સઙ્ગહેહિ સઙ્ગણ્હન્તો ગિલાને પટિજગ્ગન્તો કમ્મટ્ઠાને યોજેત્વા સોતાપન્નભાવં ઞત્વા અપાયભયેહિ વુટ્ઠિતકાલતો પટ્ઠાય – ‘‘ઇદાનિ પચ્ચત્તપુરિસકારેન ઉપરિમગ્ગે નિબ્બત્તેસ્સન્તી’’તિ તેસુ અનપેક્ખો હુત્વા અઞ્ઞે નવે નવે ઓવદતિ. મહામોગ્ગલ્લાનોપિ અત્તનો વા પરેસં વા સન્તિકે પબ્બજિતે તથેવ સઙ્ગણ્હિત્વા કમ્મટ્ઠાને યોજેત્વા હેટ્ઠા તીણિ ફલાનિ પત્તેસુપિ અનપેક્ખતં ન આપજ્જતિ. કસ્મા? એવં કિરસ્સ હોતિ – વુત્તં ભગવતા – ‘‘સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, અપ્પમત્તકોપિ ગૂથો દુગ્ગન્ધો હોતિ…પે॰… અપ્પમત્તકમ્પિ મુત્તં… ખેળો… પુબ્બો… લોહિતં દુગ્ગન્ધં હોતિ, એવમેવ ખો અહં, ભિક્ખવે, અપ્પમત્તકમ્પિ ભવં ન વણ્ણેમિ અન્તમસો અચ્છરાસઙ્ઘાતમત્તમ્પી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૩૨૦-૩૨૧). તસ્મા યાવ અરહત્તં ન પાપુણન્તિ, તાવ તેસુ અનપેક્ખતં અનાપજ્જિત્વા અરહત્તં પત્તેસુયેવ આપજ્જતીતિ. તેનાહ ભગવા – ‘‘સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, જનેતા એવં સારિપુત્તો. સેય્યથાપિ જાતસ્સ આપાદેતા, એવં મોગ્ગલ્લાનો. સારિપુત્તો, ભિક્ખવે, સોતાપત્તિફલે વિનેતિ, મોગ્ગલ્લાનો ઉત્તમત્થે’’તિ. **પહોતી**તિ સક્કોતિ.

દુક્ખે ઞાણન્તિ સવનસમ્મસનપટિવેધઞાણં, તથા **દુક્ખસમુદયે**. **દુક્ખનિરોધે** સવનપટિવેધઞાણન્તિ વટ્ટતિ, તથા **દુક્ખનિરોધગામિનિયા** પટિપદાય. નેક્ખમ્મસઙ્કપ્પાદીસુ કામપચ્ચનીકટ્ઠેન, કામતો નિસ્સટભાવેન વા, કામં સમ્મસન્તસ્સ ઉપ્પન્નોતિ વા, કામપદઘાતં કામવૂપસમં કરોન્તો ઉપ્પન્નોતિ વા, કામવિવિત્તન્તે ઉપ્પન્નોતિ વા **નેક્ખમ્મસઙ્કપ્પો**. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો. સબ્બેપિ ચેતે પુબ્બભાગે નાનાચિત્તેસુ, મગ્ગક્ખણે એકચિત્તે લબ્ભન્તિ. તત્ર હિ મિચ્છાસઙ્કપ્પચેતનાય સમુગ્ઘાતકો એકોવ સઙ્કપ્પો લબ્ભતિ, ન નાના લબ્ભતિ .

સમ્માવાચાદયોપિ પુબ્બભાગે નાનાચિત્તેસુ, વુત્તનયેનેવ મગ્ગક્ખણે એકચિત્તે લબ્ભન્તિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારેન પન સચ્ચકથા **વિસુદ્ધિમગ્ગે** ચ સમ્માદિટ્ઠિસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૧.૮૯ આદયો) ચ વુત્તાયેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

સચ્ચવિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૨. દક્ખિણાવિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના

૩૭૬. **એવં મે સુત**ન્તિ દક્ખિણાવિભઙ્ગસુત્તં. તત્થ **મહાપજાપતિ ગોતમી**તિ **ગોતમી**તિ ગોત્તં. નામકરણદિવસે પનસ્સા લદ્ધસક્કારા બ્રાહ્મણા લક્ખણસમ્પત્તિં દિસ્વા – ‘‘સચે અયં ધીતરં લભિસ્સતિ, ચક્કવત્તિરઞ્ઞો અગ્ગમહેસી ભવિસ્સતિ. સચે પુત્તં લભિસ્સતિ, ચક્કવત્તિરાજા ભવિસ્સતીતિ ઉભયથાપિ મહતીયેવસ્સા પજા ભવિસ્સતી’’તિ બ્યાકરિંસુ. અથસ્સા **મહાપજાપતી**તિ નામં અકંસુ. ઇધ પન ગોત્તેન સદ્ધિં સંસન્દિત્વા **મહાપજાપતિગોતમી**તિ વુત્તં. **નવ**ન્તિ અહતં. **સામં વાયિત**ન્તિ ન સહત્થેનેવ વાયિતં, એકદિવસં પન ધાતિગણપરિવુતા સિપ્પિકાનં વાયનટ્ઠાનં આગન્ત્વા વેમકોટિં ગહેત્વા વાયનાકારં અકાસિ. તં સન્ધાયેતં વુત્તં.

કદા પન ગોતમિયા ભગવતો દુસ્સયુગં દાતું ચિત્તં ઉપ્પન્નન્તિ. અભિસમ્બોધિં પત્વા પઠમગમનેન કપિલપુરં આગતકાલે. તદા હિ પિણ્ડાય પવિટ્ઠં સત્થારં ગહેત્વા સુદ્ધોદનમહારાજા સકં નિવેસનં પવેસેસિ, અથ ભગવતો રૂપસોભગ્ગં દિસ્વા મહાપજાપતિગોતમી ચિન્તેસિ – ‘‘સોભતિ વત મે પુત્તસ્સ અત્તભાવો’’તિ. અથસ્સા બલવસોમનસ્સં ઉપ્પજ્જિ. તતો ચિન્તેસિ – ‘‘મમ પુત્તસ્સ એકૂનતિંસ વસ્સાનિ અગારમજ્ઝે વસન્તસ્સ અન્તમસો મોચફલમત્તમ્પિ મયા દિન્નકમેવ અહોસિ, ઇદાનિપિસ્સ ચીવરસાટકં દસ્સામી’’તિ. ‘‘ઇમસ્મિં ખો પન રાજગેહે બહૂનિ મહગ્ઘાનિ વત્થાનિ અત્થિ, તાનિ મં ન તોસેન્તિ, સહત્થા કતમેવ મં તોસેતિ, સહત્થા કત્વા દસ્સામી’’તિ ચિત્તં ઉપ્પાદેસિ.

અથન્તરાપણા કપ્પાસં આહરાપેત્વા સહત્થેનેવ પિસિત્વા પોથેત્વા સુખુમસુત્તં કન્તિત્વા અન્તોવત્થુસ્મિંયેવ સાલં કારાપેત્વા સિપ્પિકે પક્કોસાપેત્વા સિપ્પિકાનં અત્તનો પરિભોગખાદનીયભોજનીયમેવ દત્વા વાયાપેસિ, કાલાનુકાલઞ્ચ ધાતિગણપરિવુતા ગન્ત્વા વેમકોટિં અગ્ગહેસિ. નિટ્ઠિતકાલે સિપ્પિકાનં મહાસક્કારં કત્વા દુસ્સયુગં ગન્ધસમુગ્ગે પક્ખિપિત્વા વાસં ગાહાપેત્વા – ‘‘મય્હં પુત્તસ્સ ચીવરસાટકં ગહેત્વા ગમિસ્સામી’’તિ રઞ્ઞો આરોચેસિ . રાજા મગ્ગં પટિયાદાપેસિ, વીથિયો સમ્મજ્જિત્વા પુણ્ણઘટે ઠપેત્વા ધજપટાકા ઉસ્સાપેત્વા રાજઘરદ્વારતો પટ્ઠાય યાવ નિગ્રોધારામા મગ્ગં પટિયાદાપેત્વા પુપ્ફાભિકિણ્ણં અકંસુ. મહાપજાપતિપિ સબ્બાલઙ્કારં અલઙ્કરિત્વા ધાતિગણપરિવુતા સમુગ્ગં સીસે ઠપેત્વા ભગવતો સન્તિકં ગન્ત્વા **ઇદં મે, ભન્તે, નવં દુસ્સયુગ**ન્તિઆદિમાહ.

દુતિયમ્પિ ખોતિ ‘‘સઙ્ઘે ગોતમિ દેહી’’તિ વુત્તે – ‘‘પહોમહં, ભન્તે, દુસ્સકોટ્ઠાગારતો ભિક્ખુસતસ્સાપિ ભિક્ખુસહસ્સસ્સાપિ ભિક્ખુસતસહસ્સસ્સાપિ ચીવરદુસ્સાનિ દાતું, ઇદં પન મે ભગવન્તં ઉદ્દિસ્સ સામં કન્તં સામં વાયિતં, તં મે, ભન્તે, ભગવા પટિગ્ગણ્હાતૂ’’તિ નિમન્તયમાના આહ. એવં યાવતતિયં યાચિ, ભગવાપિ પટિક્ખિપિયેવ.

કસ્મા પન ભગવા અત્તનો દિય્યમાનં ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ દાપેતીતિ? માતરિ અનુકમ્પાય. એવં કિરસ્સ અહોસિ – ‘‘ઇમિસ્સા મં આરબ્ભ પુબ્બચેતના મુઞ્ચચેતના પરચેતનાતિ તિસ્સો ચેતના ઉપ્પન્ના, ભિક્ખુસઙ્ઘમ્પિસ્સા આરબ્ભ ઉપ્પજ્જન્તુ, એવમસ્સા છ ચેતના એકતો હુત્વા દીઘરત્તં હિતાય સુખાય પવત્તિસ્સન્તી’’તિ. વિતણ્ડવાદી પનાહ – ‘‘સઙ્ઘે દિન્નં મહપ્ફલન્તિ તસ્મા એવં વુત્ત’’ન્તિ. સો વત્તબ્બો – ‘‘કિં ત્વં સત્થુ દિન્નતો સઙ્ઘે દિન્નં મહપ્ફલતરં વદસી’’તિ આમ વદામીતિ. સુત્તં આહરાતિ. સઙ્ઘે ગોતમિ દેહિ, સઙ્ઘે તે દિન્ને અહઞ્ચેવ પૂજિતો ભવિસ્સામિ સઙ્ઘો ચાતિ. કિં પનસ્સ સુત્તસ્સ અયમેવ અત્થોતિ ? આમ અયમેવાતિ. યદિ એવં ‘‘તેન હાનન્દ, વિઘાસાદાનં પૂવં દેહી’’તિ ચ (પાચિ॰ ૨૬૯) ‘‘તેન હિ ત્વ, કચ્ચાન, વિઘાસાદાનં ગુળં દેહી’’તિ (મહાવ॰ ૨૮૪) ચ વચનતો વિઘાસાદાનં દિન્નં મહપ્ફલતરઞ્ચ ભવેય્ય. એવમ્પિ હિ ‘‘સત્થા અત્તનો દિય્યમાનં દાપેતી’’તિ. રાજરાજમહામત્તાદયોપિ અત્તનો આગતં પણ્ણાકારં હત્થિગોપકાદીનં દાપેન્તિ, તે રાજાદીહિ મહન્તતરા ભવેય્યું. તસ્મા મા એવં ગણ્હ –

‘‘નયિમસ્મિં લોકે પરસ્મિં વા પન,
બુદ્ધેન સેટ્ઠો સદિસો વા વિજ્જતિ;
યમાહુનેય્યાનમગ્ગતં ગતો,
પુઞ્ઞત્થિકાનં વિપુલફલેસિન’’ન્તિ. –

વચનતો હિ સત્થારા ઉત્તરિતરો દક્ખિણેય્યો નામ નત્થિ. એવમસ્સા છ ચેતના એકતો હુત્વા દીઘરત્તં હિતાય સુખાય ભવિસ્સન્તીતિ સન્ધાય યાવતતિયં પટિબાહિત્વા સઙ્ઘસ્સ દાપેસિ.

પચ્છિમાય જનતાય સઙ્ઘે ચિત્તીકારજનનત્થં ચાપિ એવમાહ. એવં કિરસ્સ અહોસિ – ‘‘અહં ન ચિરટ્ઠિતિકો, મય્હં પન સાસનં ભિક્ખુસઙ્ઘે પતિટ્ઠહિસ્સતિ, પચ્છિમા જનતા સઙ્ઘે ચિત્તીકારં જનેતૂ’’તિ યાવતતિયં પટિબાહિત્વા સઙ્ઘસ્સ દાપેસિ. એવઞ્હિ સતિ – ‘‘સત્થા અત્તનો દિય્યમાનમ્પિ સઙ્ઘસ્સ દાપેસિ, સઙ્ઘો નામ દક્ખિણેય્યો’’તિ પચ્છિમા જનતા સઙ્ઘે ચિત્તીકારં ઉપ્પાદેત્વા ચત્તારો પચ્ચયે દાતબ્બે મઞ્ઞિસ્સતિ, સઙ્ઘો ચતૂહિ પચ્ચયેહિ અકિલમન્તો બુદ્ધવચનં ઉગ્ગહેત્વા સમણધમ્મં કરિસ્સતિ. એવં મમ સાસનં પઞ્ચ વસ્સસહસ્સાનિ ઠસ્સતીતિ. ‘‘પટિગ્ગણ્હાતુ, ભન્તે, ભગવા’’તિ વચનતોપિ ચેતં વેદિતબ્બં ‘‘સત્થારા ઉત્તરિતરો દક્ખિણેય્યો નામ નત્થી’’તિ. ન હિ આનન્દત્થેરસ્સ મહાપજાપતિયા આઘાતો વા વેરં વા અત્થિ. ન થેરો – ‘‘તસ્સા દક્ખિણા મા મહપ્ફલા અહોસી’’તિ ઇચ્છતિ. પણ્ડિતો હિ થેરો બહુસ્સુતો સેક્ખપટિસમ્ભિદાપત્તો , સો સત્થુ દિન્નસ્સ મહપ્ફલભાવે સમ્પસ્સમાનોવ પટિગ્ગણ્હાતુ, ભન્તે, ભગવાતિ ગહણત્થં યાચિ.

પુન વિતણ્ડવાદી આહ – ‘‘સઙ્ઘે તે દિન્ને અહઞ્ચેવ પૂજિતો ભવિસ્સામિ સઙ્ઘો ચા’’તિ વચનતો સત્થા સઙ્ઘપરિયાપન્નો વાતિ. સો વત્તબ્બો – ‘‘જાનાસિ પન ત્વં કતિ સરણાનિ, કતિ અવેચ્ચપ્પસાદા’’તિ જાનન્તો તીણીતિ વક્ખતિ, તતો વત્તબ્બો – તવ લદ્ધિયા સત્થુ સઙ્ઘપરિયાપન્નત્તા દ્વેયેવ હોન્તિ. એવં સન્તે ચ – ‘‘અનુજાનામિ, ભિક્ખવે, ઇમેહિ તીહિ સરણગમનેહિ પબ્બજ્જં ઉપસમ્પદ’’ન્તિ (મહાવ॰ ૩૪) એવં અનુઞ્ઞાતા પબ્બજ્જાપિ ઉપસમ્પદાપિ ન રુહતિ. તતો ત્વં નેવ પબ્બજિતો અસિ, ન ગિહિ. સમ્માસમ્બુદ્ધે ચ ગન્ધકુટિયં નિસિન્ને ભિક્ખૂ ઉપોસથમ્પિ પવારણમ્પિ સઙ્ઘકમ્માનિપિ કરોન્તિ, તાનિ સત્થુ સઙ્ઘપરિયાપન્નત્તા કુપ્પાનિ ભવેય્યું, ન ચ હોન્તિ. તસ્મા ન વત્તબ્બમેતં ‘‘સત્થા સઙ્ઘપરિયાપન્નો’’તિ.

૩૭૭. **આપાદિકા**તિ સંવદ્ધિકા, તુમ્હાકં હત્થપાદેસુ હત્થપાદકિચ્ચં અસાધેન્તેસુ હત્થે ચ પાદે ચ વડ્ઢેત્વા પટિજગ્ગિકાતિ અત્થો. **પોસિકા**તિ દિવસસ્સ દ્વે તયો વારે ન્હાપેત્વા ભોજેત્વા પાયેત્વા તુમ્હે પોસેસિ. **થઞ્ઞં પાયેસી**તિ નન્દકુમારો કિર બોધિસત્તતો કતિપાહેનેવ દહરો, તસ્મિં જાતે મહાપજાપતિ અત્તનો પુત્તં ધાતીનં દત્વા સયં બોધિસત્તસ્સ ધાતિકિચ્ચં સાધયમાના અત્તનો થઞ્ઞં પાયેસિ. તં સન્ધાય થેરો એવમાહ. ઇતિ મહાપજાપતિયા બહૂપકારતં કથેત્વા ઇદાનિ તથાગતસ્સ બહૂપકારતં દસ્સેન્તો **ભગવાપિ, ભન્તે**તિઆદિમાહ. તત્થ **ભગવન્તં, ભન્તે, આગમ્મા**તિ ભગવન્તં પટિચ્ચ નિસ્સાય સન્ધાય.

૩૭૮. અથ ભગવા દ્વીસુ ઉપકારેસુ અતિરેકતરં અનુમોદન્તો **એવમેત**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **યં હાનન્દ, પુગ્ગલો પુગ્ગલં આગમ્મા**તિ યં આચરિયપુગ્ગલં અન્તેવાસિકપુગ્ગલો આગમ્મ. **ઇમસ્સાનન્દ, પુગ્ગલસ્સ ઇમિના પુગ્ગલેના**તિ ઇમસ્સ આચરિયપુગ્ગલસ્સ ઇમિના અન્તેવાસિકપુગ્ગલેન. **ન સુપ્પટિકારં વદામી**તિ પચ્ચૂપકારં ન સુકરં વદામિ, અભિવાદનાદીસુ આચરિયં દિસ્વા અભિવાદનકરણં **અભિવાદનં** નામ. યસ્મિં વા દિસાભાગે આચરિયો વસતિ, ઇરિયાપથે વા કપ્પેન્તો તદભિમુખો વન્દિત્વા ગચ્છતિ, વન્દિત્વા નિસીદતિ, વન્દિત્વા નિપજ્જતિ, આચરિયં પન દૂરતોવ દિસ્વા પચ્ચુટ્ઠાય પચ્ચુગ્ગમનકરણં **પચ્ચુટ્ઠાનં** નામ. આચરિયં પન દિસ્વા અઞ્જલિં પગ્ગય્હ સીસે ઠપેત્વા આચરિયં નમસ્સતિ, યસ્મિં વા દિસાભાગે સો વસતિ, તદભિમુખોપિ તથેવ નમસ્સતિ, ગચ્છન્તોપિ ઠિતોપિ નિસિન્નોપિ અઞ્જલિં પગ્ગય્હ નમસ્સતિયેવાતિ ઇદં **અઞ્જલિકમ્મં** નામ. અનુચ્છવિકકમ્મસ્સ પન કરણં **સામીચિકમ્મં** નામ. ચીવરાદીસુ ચીવરં દેન્તો ન યં વા તં વા દેતિ, મહગ્ઘં સતમૂલિકમ્પિ પઞ્ચસતમૂલિકમ્પિ સહસ્સમૂલિકમ્પિ દેતિયેવ . પિણ્ડપાતાદીસુપિ એસેવ નયો. કિં બહુના, ચતૂહિ પણીતપચ્ચયેહિ ચક્કવાળન્તરં પૂરેત્વા સિનેરુપબ્બતેન કૂટં ગહેત્વા દેન્તોપિ આચરિયસ્સ અનુચ્છવિકં કિરિયં કાતું ન સક્કોતિયેવ.

૩૭૯. **ચુદ્દસ ખો પનિમા**તિ કસ્મા આરભિ? ઇદં સુત્તં પાટિપુગ્ગલિકં દક્ખિણં આરબ્ભ સમુટ્ઠિતં. આનન્દત્થેરોપિ ''પટિગ્ગણ્હાતુ, ભન્તે, ભગવા''તિ પાટિપુગ્ગલિકદક્ખિણંયેવ સમાદપેતિ, ચુદ્દસસુ ચ ઠાનેસુ દિન્નદાનં પાટિપુગ્ગલિકં નામ હોતીતિ દસ્સેતું ઇમં દેસનં આરભિ. **અયં પઠમા**તિ અયં દક્ખિણા ગુણવસેનપિ પઠમા જેટ્ઠકવસેનપિ. અયઞ્હિ પઠમા અગ્ગા જેટ્ઠિકા, ઇમિસ્સા દક્ખિણાય પમાણં નામ નત્થિ. દુતિયતતિયાપિ પરમદક્ખિણાયેવ, સેસા પરમદક્ખિણભાવં ન પાપુણન્તિ. **બાહિરકે કામેસુ વીતરાગે**તિ કમ્મવાદિકિરિયવાદિમ્હિ લોકિયપઞ્ચાભિઞ્ઞે. **પુથુજ્જનસીલવન્તે**તિ પુથુજ્જનસીલવા નામ ગોસીલધાતુકો હોતિ, અસઠો અમાયાવી પરં અપીળેત્વા ધમ્મેન સમેન કસિયા વા વણિજ્જાય વા જીવિકં કપ્પેતા. **પુથુજ્જનદુસ્સીલે**તિ પુથુજ્જનદુસ્સીલા નામ કેવટ્ટમચ્છબન્ધાદયો પરં પીળાય જીવિકં કપ્પેતા.

ઇદાનિ પાટિપુગ્ગલિકદક્ખિણાય વિપાકં પરિચ્છિન્દન્તો **તત્રાનન્દા**તિઆદિમાહ. તત્થ **તિરચ્છાનગતે**તિ યં ગુણવસેન ઉપકારવસેન પોસનત્થં દિન્નં, ઇદં ન ગહિતં. યમ્પિ આલોપઅડ્ઢઆલોપમત્તં દિન્નં, તમ્પિ ન ગહિતં. યં પન સુનખસૂકરકુક્કુટકાકાદીસુ યસ્સ કસ્સચિ સમ્પત્તસ્સ ફલં પટિકઙ્ખિત્વા યાવદત્થં દિન્નં, ઇદં સન્ધાય વુત્તં ''તિરચ્છાનગતે દાનં દત્વા''તિ. **સતગુણા**તિ સતાનિસંસા. **પાટિકઙ્ખિતબ્બા**તિ ઇચ્છિતબ્બા. ઇદં વુત્તં હોતિ – અયં દક્ખિણા આયુસતં વણ્ણસતં સુખસતં બલસતં પટિભાનસતન્તિ પઞ્ચ આનિસંસસતાનિ દેતિ, અત્તભાવસતે આયું દેતિ, વણ્ણં, સુખં, બલં, પટિભાનં દેતિ, નિપ્પરિતસં કરોતિ. ભવસતેપિ વુત્તે અયમેવ અત્થો. ઇમિના ઉપાયેન સબ્બત્થ નયો નેતબ્બો.

સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયાય પટિપન્નેતિ એત્થ હેટ્ઠિમકોટિયા તિસરણં ગતો ઉપાસકોપિ સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયાય પટિપન્નો નામ, તસ્મિં દિન્નદાનમ્પિ અસઙ્ખ્યેય્યં અપ્પમેય્યં. પઞ્ચસીલે પતિટ્ઠિતસ્સ તતો ઉત્તરિ મહપ્ફલં, દસસીલે પતિટ્ઠિતસ્સ તતો ઉત્તરિ, તદહુપબ્બજિતસ્સ સામણેરસ્સ તતો ઉત્તરિ, ઉપસમ્પન્નભિક્ખુનો તતો ઉત્તરિ, ઉપસમ્પન્નસ્સેવ વત્તસમ્પન્નસ્સ તતો ઉત્તરિ, વિપસ્સકસ્સ તતો ઉત્તરિ, આરદ્ધવિપસ્સકસ્સ તતો ઉત્તરિ, ઉત્તમકોટિયા પન મગ્ગસમઙ્ગી સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયાય પટિપન્નો નામ. એતસ્સ દિન્નદાનં તતો ઉત્તરિ મહપ્ફલમેવ.

કિં પન મગ્ગસમઙ્ગિસ્સ સક્કા દાનં દાતુન્તિ? આમ સક્કા. આરદ્ધવિપસ્સકો હિ પત્તચીવરમાદાય ગામં પિણ્ડાય પવિસતિ, તસ્સ ગેહદ્વારે ઠિતસ્સ હત્થતો પત્તં ગહેત્વા ખાદનીયભોજનીયં પક્ખિપન્તિ. તસ્મિં ખણે ભિક્ખુનો મગ્ગવુટ્ઠાનં હોતિ, ઇદં દાનં મગ્ગસમઙ્ગિનો દિન્નં નામ હોતિ. અથ વા પનેસ આસનસાલાય નિસિન્નો હોતિ, મનુસ્સા ગન્ત્વા પત્તે ખાદનીયભોજનીયં ઠપેન્તિ, તસ્મિં ખણે તસ્સ મગ્ગવુટ્ઠાનં હોતિ, ઇદમ્પિ દાનં મગ્ગસમઙ્ગિનો દિન્નં નામ. અથ વા પનસ્સ વિહારે વા આસનસાલાય વા નિસિન્નસ્સ ઉપાસકા પત્તં આદાય અત્તનો ઘરં ગન્ત્વા ખાદનીયભોજનીયં પક્ખિપન્તિ, તસ્મિં ખણે તસ્સ મગ્ગવુટ્ઠાનં હોતિ, ઇદમ્પિ દાનં મગ્ગસમઙ્ગિનો દિન્નં નામ. તત્થ સોણ્ડિયં ઉદકસ્સ વિય સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયાય પટિપન્ને દિન્નદાનસ્સ અસઙ્ખ્યેય્યતા વેદિતબ્બા. તાસુ તાસુ મહાનદીસુ મહાસમુદ્દે ચ ઉદકસ્સ વિય સોતાપન્નાદીસુ દિન્નદાનસ્સ ઉત્તરિતરવસેન અસઙ્ખ્યેય્યતા વેદિતબ્બા. પથવિયા ખયમણ્ડલમત્તે પદેસે પંસું આદિં કત્વા યાવ મહાપથવિયા પંસુનો અપ્પમેય્યતાયપિ અયમત્થો દીપેતબ્બો.

૩૮૦. **સત્ત ખો પનિમા**તિ કસ્મા આરભિ? ‘‘સઙ્ઘે ગોતમિ દેહિ, સઙ્ઘે તે દિન્ને અહઞ્ચેવ પૂજિતો ભવિસ્સામિ સઙ્ઘો ચા’’તિ હિ વુત્તં, તત્થ સત્તસુ ઠાનેસુ દિન્નદાનં સઙ્ઘે દિન્નં નામ હોતીતિ દસ્સેતું ઇમં દેસનં આરભિ. તત્થ **બુદ્ધપ્પમુખે ઉભતોસઙ્ઘે**તિ એકતો ભિક્ખુસઙ્ઘો, એકતો ભિક્ખુનિસઙ્ઘો, સત્થા મજ્ઝે નિસિન્નો હોતીતિ અયં બુદ્ધપ્પમુખો ઉભતોસઙ્ઘો નામ. **અયં પઠમા**તિ ઇમાય દક્ખિણાય સમપ્પમાણા દક્ખિણા નામ નત્થિ. દુતિયદક્ખિણાદયો પન એતં પરમદક્ખિણં ન પાપુણન્તિ.

કિં પન તથાગતે પરિનિબ્બુતે બુદ્ધપ્પમુખસ્સ ઉભતોસઙ્ઘસ્સ દાનં દાતું સક્કાતિ? સક્કા. કથં? ઉભતોસઙ્ઘસ્સ હિ પમુખે સધાતુકં પટિમં આસને ઠપેત્વા આધારકં ઠપેત્વા દક્ખિણોદકં આદિં કત્વા સબ્બં સત્થુ પઠમં દત્વા ઉભતોસઙ્ઘસ્સ દાતબ્બં, એવં બુદ્ધપ્પમુખસ્સ ઉભતોસઙ્ઘસ્સ દાનં દિન્નં નામ હોતિ. તત્થ યં સત્થુ દિન્નં, તં કિં કાતબ્બન્તિ? યો સત્થારં પટિજગ્ગતિ વત્તસમ્પન્નો ભિક્ખુ, તસ્સ દાતબ્બં. પિતુસન્તકઞ્હિ પુત્તસ્સ પાપુણાતિ, ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ દાતુમ્પિ વટ્ટતિ, સપ્પિતેલાનિ પન ગહેત્વા દીપા જલિતબ્બા, સાટકં ગહેત્વા પટાકા આરોપેતબ્બાતિ. **ભિક્ખુસઙ્ઘે**તિ અપરિચ્છિન્નકમહાભિક્ખુસઙ્ઘે. ભિક્ખુનિસઙ્ઘેપિ એસેવ નયો.

ગોત્રભુનોતિ ગોત્તમત્તકમેવ અનુભવમાના, નામમત્તસમણાતિ અત્થો. **કાસાવકણ્ઠા**તિ કાસાવકણ્ઠનામકા. તે કિર એકં કાસાવખણ્ડં હત્થે વા ગીવાય વા બન્ધિત્વા વિચરિસ્સન્તિ . ઘરદ્વારં પન તેસં પુત્તભરિયા કસિવણિજ્જાદિકમ્માનિ ચ પાકતિકાનેવ ભવિસ્સન્તિ. **તેસુ દુસ્સીલેસુ સઙ્ઘં ઉદ્દિસ્સ દાનં દસ્સન્તી**તિ એત્થ દુસ્સીલસઙ્ઘન્તિ ન વુત્તં. સઙ્ઘો હિ દુસ્સીલો નામ નત્થિ. દુસ્સીલા પન ઉપાસકા તેસુ દુસ્સીલેસુ ભિક્ખુસઙ્ઘં ઉદ્દિસ્સ સઙ્ઘસ્સ દેમાતિ દાનં દસ્સન્તિ. ઇતિ ભગવતા બુદ્ધપ્પમુખે સઙ્ઘે દિન્નદક્ખિણાપિ ગુણસઙ્ખાય અસઙ્ખ્યેય્યાતિ વુત્તં.

કાસાવકણ્ઠસઙ્ઘે દિન્નદક્ખિણાપિ ગુણસઙ્ખાયેવ અસઙ્ખ્યેય્યાતિ વુત્તા. સઙ્ઘગતા દક્ખિણા હિ સઙ્ઘે ચિત્તીકારં કાતું સક્કોન્તસ્સ હોતિ, સઙ્ઘે પન ચિત્તીકારો દુક્કરો હોતિ.

યો હિ સઙ્ઘગતં દક્ખિણં દસ્સામીતિ દેય્યધમ્મં પટિયાદેત્વા વિહારં ગન્ત્વા, – ‘‘ભન્તે, સઙ્ઘં ઉદ્દિસ્સ એકં થેરં દેથા’’તિ વદતિ, અથ સઙ્ઘતો સામણેરં લભિત્વા ‘‘સામણેરો મે લદ્ધો’’તિ અઞ્ઞથત્તં આપજ્જતિ, તસ્સ દક્ખિણા સઙ્ઘગતા ન હોતિ. મહાથેરં લભિત્વાપિ ‘‘મહાથેરો મે લદ્ધો’’તિ સોમનસ્સં ઉપ્પાદેન્તસ્સાપિ ન હોતિયેવ. યો પન સામણેરં વા ઉપસમ્પન્નં વા દહરં વા થેરં વા બાલં વા પણ્ડિતં વા યંકિઞ્ચિ સઙ્ઘતો લભિત્વા નિબ્બેમતિકો હુત્વા સઙ્ઘસ્સ દેમીતિ સઙ્ઘે ચિત્તીકારં કાતું સક્કોતિ, તસ્સ દક્ખિણા સઙ્ઘગતા નામ હોતિ. પરસમુદ્દવાસિનો કિર એવં કરોન્તિ.

તત્થ હિ એકો વિહારસામિ કુટુમ્બિકો ‘‘સઙ્ઘગતં દક્ખિણં દસ્સામી’’તિ સઙ્ઘતો ઉદ્દિસિત્વા એકં ભિક્ખું દેથાતિ યાચિ. સો એકં દુસ્સીલભિક્ખું લભિત્વા નિસિન્નટ્ઠાનં ઓપુઞ્જાપેત્વા આસનં પઞ્ઞાપેત્વા ઉપરિ વિતાનં બન્ધિત્વા ગન્ધધૂમપુપ્ફેહિ પૂજેત્વા પાદે ધોવિત્વા તેલેન મક્ખેત્વા બુદ્ધસ્સ નિપચ્ચકારં કરોન્તો વિય સઙ્ઘે ચિત્તીકારેન દેય્યધમ્મં અદાસિ. સો ભિક્ખુ પચ્છાભત્તં વિહારજગ્ગનત્થાય કુદાલકં દેથાતિ ઘરદ્વારં આગતો, ઉપાસકો નિસિન્નોવ કુદાલં પાદેન ખિપિત્વા ‘‘ગણ્હા’’તિ અદાસિ. તમેનં મનુસ્સા આહંસુ – ‘‘તુમ્હેહિ પાતોવ એતસ્સ કતસક્કારો વત્તું ન સક્કા, ઇદાનિ ઉપચારમત્તકમ્પિ નત્થિ, કિં નામેત’’ન્તિ. ઉપાસકો – ‘‘સઙ્ઘસ્સ સો અય્યા ચિત્તીકારો, ન એતસ્સા’’તિ આહ. કાસાવકણ્ઠસઙ્ઘસ્સ દિન્નદક્ખિણં પન કો સોધેતીતિ? સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાનાદયો અસીતિ મહાથેરા સોધેન્તીતિ. અપિચ થેરા ચિરપરિનિબ્બુતા, થેરે આદિં કત્વા યાવજ્જ ધરમાના ખીણાસવા સોધેન્તિયેવ.

ન ત્વેવાહં , આનન્દ, કેનચિ પરિયાયેન સઙ્ઘગતાય દક્ખિણાયાતિ એત્થ અત્થિ બુદ્ધપ્પમુખો સઙ્ઘો, અત્થિ એતરહિ સઙ્ઘો, અત્થિ અનાગતે કાસાવકણ્ઠસઙ્ઘો. બુદ્ધપ્પમુખો સઙ્ઘો એતરહિ સઙ્ઘેન ન ઉપનેતબ્બો, એતરહિ સઙ્ઘો અનાગતે કાસાવકણ્ઠસઙ્ઘેન સદ્ધિં ન ઉપનેતબ્બો. તેન તેનેવ સમયેન કથેતબ્બં. સઙ્ઘતો ઉદ્દિસિત્વા ગહિતસમણપુથુજ્જનો હિ પાટિપુગ્ગલિકો સોતાપન્નો, સઙ્ઘે ચિત્તીકારં કાતું સક્કોન્તસ્સ પુથુજ્જનસમણે દિન્નં મહપ્ફલતરં. ઉદ્દિસિત્વા ગહિતો સોતાપન્નો પાટિપુગ્ગલિકો સકદાગામીતિઆદીસુપિ એસેવ નયો. સઙ્ઘે ચિત્તીકારં કાતું સક્કોન્તસ્સ હિ ખીણાસવે દિન્નદાનતો ઉદ્દિસિત્વા ગહિતે દુસ્સીલેપિ દિન્નં મહપ્ફલતરમેવ . યં પન વુત્તં ‘‘સીલવતો ખો, મહારાજ, દિન્નં મહપ્ફલં, નો તથા દુસ્સીલે’’તિ, તં ઇમં નયં પહાય ‘‘ચતસ્સો ખો ઇમાનન્દ, દક્ખિણા વિસુદ્ધિયો’’તિ ઇમસ્મિં ચતુક્કે દટ્ઠબ્બં.

૩૮૧. દાયકતો વિસુજ્ઝતીતિ મહપ્ફલભાવેન વિસુજ્ઝતિ, મહપ્ફલા હોતીતિ અત્થો. **કલ્યાણધમ્મો**તિ સુચિધમ્મો, ન પાપધમ્મો. **દાયકતો વિસુજ્ઝતી**તિ ચેત્થ વેસ્સન્તરમહારાજા કથેતબ્બો. સો હિ જૂજકબ્રાહ્મણસ્સ દારકે દત્વા પથવિં કમ્પેસિ.

પટિગ્ગાહકતો વિસુજ્ઝતીતિ એત્થ કલ્યાણીનદીમુખદ્વારવાસિકેવટ્ટો કથેતબ્બો. સો કિર દીઘસોમત્થેરસ્સ તિક્ખત્તુમ્પિ પિણ્ડપાતં દત્વા મરણમઞ્ચે નિપન્નો ‘‘અય્યસ્સ મં દીઘસોમત્થેરસ્સ દિન્નપિણ્ડપાતો ઉદ્ધરતી’’તિ આહ.

નેવ દાયકતોતિ એત્થ વડ્ઢમાનવાસિલુદ્દકો કથેતબ્બો. સો કિર પેતદક્ખિણં દેન્તો એકસ્સ દુસ્સીલસ્સેવ તયો વારે અદાસિ, તતિયવારે ‘‘અમનુસ્સો દુસ્સીલો મં વિલુમ્પતી’’તિ વિરવિ, એકસ્સ સીલવન્તભિક્ખુનો દત્વા

પાપિતકાલેયેવસ્સ પાપુણિ.

દાયકતો ચેવ વિસુજ્ઝતીતિ એત્થ અસદિસદાનં કથેતબ્બં.

સા દક્ખિણા દાયકતો વિસુજ્ઝતીતિ એત્થ યથા નામ છેકો કસ્સકો અસારમ્પિ ખેત્તં લભિત્વા સમયે કસિત્વા પંસું અપનેત્વા સારબીજાનિ પતિટ્ઠપેત્વા રત્તિન્દિવં આરક્ખે પમાદં અનાપજ્જન્તો અઞ્ઞસ્સ સારખેત્તતો અધિકતરં ધઞ્ઞં લભતિ, એવં સીલવા દુસ્સીલસ્સ દત્વાપિ ફલં મહન્તં અધિગચ્છતીતિ. ઇમિના ઉપાયેન સબ્બપદેસુ વિસુજ્ઝનં વેદિતબ્બં.

વીતરાગો વીતરાગેસૂતિ એત્થ **વીતરાગો** નામ અનાગામી, અરહા પન એકન્તવીતરાગોવ, તસ્મા અરહતા અરહતો દિન્નદાનમેવ અગ્ગં. કસ્મા? ભવાલયસ્સ ભવપત્થનાય અભાવતો. નનુ ખીણાસવો દાનફલં ન સદ્દહતીતિ? દાનફલં સદ્દહન્તા ખીણાસવસદિસા ન હોન્તિ. ખીણાસવેન કતકમ્મં પન નિચ્છન્દરાગત્તા કુસલં વા અકુસલં વા ન હોતિ, કિરિયટ્ઠાને તિટ્ઠતિ, તેનેવસ્સ દાનં અગ્ગં હોતીતિ વદન્તિ.

કિં પન સમ્માસમ્બુદ્ધેન સારિપુત્તત્થેરસ્સ દિન્નં મહપ્ફલં, ઉદાહુ સારિપુત્તત્થેરેન સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ દિન્નન્તિ. સમ્માસમ્બુદ્ધેન સારિપુત્તત્થેરસ્સ દિન્નં મહપ્ફલન્તિ વદન્તિ. સમ્માસમ્બુદ્ધઞ્હિ ઠપેત્વા અઞ્ઞો દાનસ્સ વિપાકં જાનિતું સમત્થો નામ નત્થિ. દાનઞ્હિ ચતૂહિ સમ્પદાહિ દાતું સક્કોન્તસ્સ તસ્મિંયેવ અત્તભાવે વિપાકં દેતિ. તત્રિમા સમ્પદા – દેય્યધમ્મસ્સ ધમ્મેન સમેન પરં અપીળેત્વા ઉપ્પન્નતા, પુબ્બચેતનાદિવસેન ચેતનાય મહત્તતા, ખીણાસવભાવેન ગુણાતિરેકતા, તંદિવસં નિરોધતો વુટ્ઠિતભાવેન વત્થુસમ્પન્નતાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

દક્ખિણાવિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચતુત્થવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. સળાયતનવગ્ગો

૧. અનાથપિણ્ડિકોવાદસુત્તવણ્ણના

૩૮૩. **એવં મે સુત**ન્તિ અનાથપિણ્ડિકોવાદસુત્તં. તત્થ **બાળ્હગિલાનો**તિ અધિમત્તગિલાનો મરણસેય્યં ઉપગતો. **આમન્તેસી**તિ ગહપતિસ્સ કિર યાવ પાદા વહિંસુ, તાવ દિવસે સકિં વા દ્વિક્ખત્તું વા તિક્ખત્તું વા બુદ્ધુપટ્ઠાનં અખણ્ડં અકાસિ. યત્તકઞ્ચસ્સ સત્થુ ઉપટ્ઠાનં અહોસિ, તત્તકંયેવ મહાથેરાનં. સો અજ્જ ગમનપાદસ્સ પચ્છિન્નત્તા અનુટ્ઠાનસેય્યં ઉપગતો સાસનં પેસેતુકામો અઞ્ઞતરં પુરિસં આમન્તેસિ. **તેનુપસઙ્કમી**તિ ભગવન્તં આપુચ્છિત્વા સૂરિયત્થઙ્ગમનવેલાય ઉપસઙ્કમિ.

૩૮૪. **પટિક્કમન્તી**તિ ઓસક્કન્તિ, તનુકા ભવન્તિ. **અભિક્કમન્તી**તિ અભિવડ્ઢન્તિ ઓત્થરન્તિ, બલવતિયો હોન્તિ.

અભિક્કમોસાનં પઞ્ઞાયતિ નો પટિક્કમોતિ યસ્મિઞ્હિ સમયે મારણન્તિકા વેદના ઉપ્પજ્જતિ, ઉપરિવાતે જલિતગ્ગિ વિય હોતિ, યાવ ઉસ્મા ન પરિયાદિયતિ, તાવ મહતાપિ ઉપક્કમેન ન સક્કા વૂપસમેતું, ઉસ્માય પન પરિયાદિન્નાય વૂપસમ્મતિ.

૩૮૫. અથાયસ્મા સારિપુત્તો ચિન્તેસિ – ''અયં મહાસેટ્ઠિસ્સ વેદના મારણન્તિકા, ન સક્કા પટિબાહિતું, અવસેસા કથા નિરત્થકા, ધમ્મકથમસ્સ કથેસ્સામી''તિ. અથ નં તં કથેન્તો **તસ્માતિહા**તિઆદિમાહ. તત્થ **તસ્મા**તિ યસ્મા ચક્ખું તીહિ ગાહેહિ ગણ્હન્તો ઉપ્પન્નં મારણન્તિકં વેદનં પટિબાહિતું સમત્થો નામ નત્થિ, તસ્મા. **ન ચક્ખું ઉપાદિયિસ્સામી**તિ ચક્ખું તીહિ ગાહેહિ ન ગણ્હિસ્સામિ. **ન ચ મે ચક્ખુનિસ્સિતં વિઞ્ઞાણ**ન્તિ વિઞ્ઞાણઞ્ચાપિ મે ચક્ખુનિસ્સિતં ન ભવિસ્સતિ. **ન રૂપ**ન્તિ હેટ્ઠા આયતનરૂપં કથિતં, ઇમસ્મિં ઠાને સબ્બમ્પિ કામભવરૂપં કથેન્તો એવમાહ.

૩૮૬. **ન ઇધલોક**ન્તિ વસનટ્ઠાનં વા ઘાસચ્છાદનં વા ન ઉપાદિયિસ્સામીતિ અત્થો. ઇદઞ્હિ પચ્ચયેસુ અપરિતસ્સનત્થં કથિતં. **ન પરલોક**ન્તિ એત્થ પન મનુસ્સલોકં ઠપેત્વા સેસા પરલોકા નામ. ઇદં – ''અસુકદેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અસુકટ્ઠાને ભવિસ્સામિ, ઇદં નામ ખાદિસ્સામિ ભુઞ્જિસ્સામિ નિવાસેસ્સામિ પારુપિસ્સામી''તિ એવરૂપાય પરિતસ્સનાય પહાનત્થં વુત્તં. તમ્પિ ન ઉપાદિયિસ્સામિ, ન ચ મે તન્નિસ્સિતં વિઞ્ઞાણં ભવિસ્સતીતિ એવં તીહિ ગાહેહિ પરિમોચેત્વા થેરો દેસનં અરહત્તનિકૂટેન નિટ્ઠપેસિ.

૩૮૭. **ઓલીયસી**તિ અત્તનો સમ્પત્તિં દિસ્વા આરમ્મણેસુ બજ્ઝસિ અલ્લીયસીતિ. ઇતિ આયસ્મા આનન્દો – ''અયમ્પિ નામ ગહપતિ એવં સદ્ધો પસન્નો મરણભયસ્સ ભાયતિ, અઞ્ઞો કો ન ભાયિસ્સતી''તિ મઞ્ઞમાનો તસ્સ ગાળ્હં કત્વા ઓવાદં દેન્તો એવમાહ. **ન ચ મે એવરૂપી ધમ્મીકથા સુતપુબ્બા**તિ અયં ઉપાસકો – ''સત્થુ સન્તિકાપિ મે એવરૂપી ધમ્મકથા ન સુતપુબ્બા''તિ વદતિ, કિં સત્થા એવરૂપિ સુખુમં ગમ્ભીરકથં ન કથેતીતિ? નો ન કથેતિ. એવં પન છ અજ્ઝત્તિકાનિ આયતનાનિ છ બાહિરાનિ છ વિઞ્ઞાણકાયે છ ફસ્સકાયે છ વેદનાકાયે છ ધાતુયો પઞ્ચક્ખન્ધે ચત્તારો અરૂપે ઇધલોકઞ્ચ પરલોકઞ્ચ દસ્સેત્વા દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતવસેન અરહત્તે પક્ખિપિત્વા કથિતકથા એતેન ન સુતપુબ્બા, તસ્મા એવં વદતિ.

અપિચાયં ઉપાસકો દાનાધિમુત્તો દાનાભિરતો બુદ્ધાનં સન્તિકં ગચ્છન્તો તુચ્છહત્થો ન ગતપુબ્બો. પુરેભત્તં ગચ્છન્તો યાગુખજ્જકાદીનિ ગાહાપેત્વા ગચ્છતિ, પચ્છાભત્તં સપ્પિમધુફાણિતાદીનિ. તસ્મિં અસતિ વાલિકં ગાહાપેત્વા ગન્ધકુટિપરિવેણે ઓકિરાપેતિ, દાનં દત્વા સીલં રક્ખિત્વા ગેહં ગતો. બોધિસત્તગતિકો કિરેસ ઉપાસકો, તસ્મા ભગવા ચતુવીસતિ સંવચ્છરાનિ ઉપાસકસ્સ યેભુય્યેન દાનકથમેવ કથેસિ – ''ઉપાસક, ઇદં દાનં નામ બોધિસત્તાનં ગતમગ્ગો, મય્હમ્પિ ગતમગ્ગો, મયા સતસહસ્સકપ્પાધિકાનિ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ દાનં દિન્નં, ત્વં મયા ગતમગ્ગમેવ અનુગચ્છસી''તિ. ધમ્મસેનાપતિઆદયો મહાસાવકાપિ અત્તનો અત્તનો સન્તિકં આગતકાલે દાનકથમેવસ્સ કથેન્તિ. તેનેવાહ **ન ખો ગહપતિ ગિહીનં ઓદાતવસનાનં એવરૂપી ધમ્મીકથા પટિભાતી**તિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – ગહપતિ ગિહીનં નામ ખેત્તવત્થુહિરઞ્ઞસુવણ્ણદાસીદાસપુત્તભરિયાદીસુ તિબ્બો આલયો તિબ્બં નિકન્તિપરિયુટ્ઠાનં , તેસં – ''એત્થ આલયો ન કાતબ્બો, નિકન્તિ ન કાતબ્બા''તિ કથા ન પટિભાતિ ન રુચ્ચતીતિ.

યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમીતિ કસ્મા ઉપસઙ્કમિ? તુસિતભવને કિરસ્સ નિબ્બત્તમત્તસ્સેવ તિગાવુતપ્પમાણં સુવણ્ણક્ખન્ધં વિય વિજ્જોતમાનં અત્તભાવં ઉય્યાનવિમાનાદિસમ્પત્તિઞ્ચ દિસ્વા – ''મહતી અયં મય્હં સમ્પત્તિ, કિં નુ ખો મે મનુસ્સપથે કમ્મં કત''ન્તિ ઓલોકેન્તો તીસુ રતનેસુ અધિકારં દિસ્વા ચિન્તેસિ ''પમાદટ્ઠાનમિદં દેવત્તં નામ, ઇમાય હિ મે સમ્પત્તિયા મોદમાનસ્સ સતિસમ્મોસોપિ સિયા, હન્દાહં ગન્ત્વા મમ જેતવનસ્સ ચેવ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ તથાગતસ્સ ચ અરિયમગ્ગસ્સ ચ સારિપુત્તત્થેરસ્સ ચ વણ્ણં કથેત્વા તતો આગન્ત્વા સમ્પત્તિં અનુભવિસ્સામી''તિ. સો તથા અકાસિ. તં દસ્સેતું **અથ ખો અનાથપિણ્ડિકો**તિઆદિ વુત્તં.

તત્થ **ઇસિસઙ્ઘનિસેવિત**ન્તિ ભિક્ખુસઙ્ઘનિસેવિતં. એવં પઠમગાથાય જેતવનસ્સ વણ્ણં કથેત્વા ઇદાનિ અરિયમગ્ગસ્સ વણ્ણં કથેન્તો **કમ્મં વિજ્જા ચા**તિઆદિમાહ. તત્થ **કમ્મ**ન્તિ મગ્ગચેતના. **વિજ્જા**તિ મગ્ગપઞ્ઞા. **ધમ્મો**તિ સમાધિપક્ખિકો ધમ્મો. **સીલં જીવિતમુત્તમ**ન્તિ સીલે પતિટ્ઠિતસ્સ જીવિતં ઉત્તમન્તિ દસ્સેતિ. અથ વા **વિજ્જા**તિ દિટ્ઠિસઙ્કપ્પો. **ધમ્મો**તિ વાયામસતિસમાધયો. **સીલ**ન્તિ વાચાકમ્મન્તાજીવા. **જીવિતમુત્તમ**ન્તિ એતસ્મિં સીલે પતિટ્ઠિતસ્સ જીવિતં નામ ઉત્તમં. **એતેન મચ્ચા સુજ્ઝન્તી**તિ એતેન અટ્ઠઙ્ગિકેન મગ્ગેન સત્તા વિસુજ્ઝન્તિ.

તસ્માતિ યસ્મા મગ્ગેન સુજ્ઝન્તિ, ન ગોત્તધનેહિ, તસ્મા. **યોનિસો વિચિને ધમ્મ**ન્તિ ઉપાયેન સમાધિપક્ખિયં ધમ્મં વિચિનેય્ય. **એવં તત્થ વિસુજ્ઝતી**તિ એવં તસ્મિં અરિયમગ્ગે વિસુજ્ઝતિ . અથ વા **યોનિસો વિચિને ધમ્મ**ન્તિ ઉપાયેન પઞ્ચક્ખન્ધધમ્મં વિચિનેય્ય. **એવં તત્થ વિસુજ્ઝતી**તિ એવં તેસુ ચતૂસુ સચ્ચેસુ વિસુજ્ઝતિ.

ઇદાનિ સારિપુત્તત્થેરસ્સ વણ્ણં કથેન્તો **સારિપુત્તો વા**તિઆદિમાહ. તત્થ **સારિપુત્તો વા**તિ અવધારણવચનં. એતેહિ પઞ્ઞાદીહિ સારિપુત્તોવ સેય્યોતિ વદતિ. **ઉપસમેના**તિ કિલેસઉપસમેન. **પારઙ્ગતો**તિ નિબ્બાનં ગતો. યો કોચિ નિબ્બાનં પત્તો ભિક્ખુ, સો એતાવપરમો સિયા, ન થેરેન ઉત્તરિતરો નામ અત્થીતિ વદતિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

અનાથપિણ્ડિકોવાદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. છન્નોવાદસુત્તવણ્ણના

૩૮૯. એવં મે સુતન્તિ છન્નોવાદસુત્તં. તત્થ **છન્નો**તિ એવંનામકો થેરો, ન અભિનિક્ખમનં નિક્ખન્તત્થેરો. **પટિસલ્લાના**તિ ફલસમાપત્તિતો. **ગિલાનપુચ્છકા**તિ ગિલાનુપટ્ઠાનં નામ બુદ્ધવણ્ણિતં, તસ્મા એવમાહ. **સત્થ**ન્તિ જીવિતહારકસત્થં. **નાવકઙ્ખામી**તિ ઇચ્છામિ.

૩૯૦. અનુપવજ્જન્તિ અનુપ્પત્તિકં અપ્પટિસન્ધિકં.

૩૯૧. એતં મમાતિઆદીનિ તણ્હામાનદિટ્ઠિગાહવસેન વુત્તાનિ. **નિરોધં દિસ્વા**તિ ખયવયં ઞત્વા. **નેતં મમ નેસોહમસ્મિ ન મેસો અત્તાતિ સમનુપસ્સામી**તિ અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તાતિ સમનુપસ્સામિ.

૩૯૩. તસ્માતિ યસ્મા મારણન્તિકવેદનં અધિવાસેતું અસક્કોન્તો સત્થં આહરામીતિ વદતિ, તસ્મા. પુથુજ્જનો આયસ્મા, તેન ઇદમ્પિ મનસિ કરોહીતિ દીપેતિ. **નિચ્ચકપ્પ**ન્તિ નિચ્ચકાલં. **નિસ્સિતસ્સા**તિ તણ્હાદિટ્ઠીહિ નિસ્સિતસ્સ. **ચલિત**ન્તિ વિપ્ફન્દિતં હોતિ. **પસ્સદ્ધી**તિ કાયચિત્તપસ્સદ્ધિ, કિલેસપસ્સદ્ધિ નામ હોતીતિ અત્થો. **નતી**તિ તણ્હાનતિ. **નતિયા અસતી**તિ ભવત્થાય આલયનિકન્તિપરિયુટ્ઠાનેસુ અસતિ. **આગતિગતિ ન હોતી**તિ પટિસન્ધિવસેન આગતિ નામ ન હોતિ, ચુતિવસેન ગમનં નામ ન હોતિ. **ચુતૂપપાતો**તિ ચવનવસેન ચુતિ, ઉપપજ્જનવસેન ઉપપાતો. **નેવિધ ન હુરં ન ઉભયમન્તરેના**તિ નયિધ લોકે, ન પરલોકે, ન ઉભયત્થ હોતિ. **એસેવન્તો દુક્ખસ્સા**તિ વટ્ટદુક્ખકિલેસદુક્ખસ્સ અયમેવ અન્તો અયં પરિચ્છેદો પરિવટુમભાવો હોતિ. અયમેવ હિ એત્થ અત્થો. યે પન ''ન ઉભયમન્તરેના''તિ વચનં ગહેત્વા અન્તરાભવં ઇચ્છન્તિ, તેસં ઉત્તરં હેટ્ઠા વુત્તમેવ.

૩૯૪. સત્થં આહરેસીતિ જીવિતહારકં સત્થં આહરિ, કણ્ઠનાળિં છિન્દિ. અથસ્સ તસ્મિં ખણે મરણભયં ઓક્કમિ, ગતિનિમિત્તં ઉપટ્ઠાસિ. સો અત્તનો પુથુજ્જનભાવં ઞત્વા સંવિગ્ગો વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા સઙ્ખારે પરિગ્ગણ્હન્તો અરહત્તં પત્વા સમસીસી હુત્વા પરિનિબ્બાયિ. **સમ્મુખાયેવ અનુપવજ્જતા બ્યાકતા**તિ કિઞ્ચાપિ ઇદં થેરસ્સ પુથુજ્જનકાલે બ્યાકરણં હોતિ, એતેન પન બ્યાકરણેન અનન્તરાયમસ્સ પરિનિબ્બાનં અહોસિ. તસ્મા ભગવા તમેવ બ્યાકરણં ગહેત્વા કથેસિ. **ઉપવજ્જકુલાની**તિ ઉપસઙ્કમિતબ્બકુલાનિ. ઇમિના થેરો, – ''ભન્તે, એવં ઉપટ્ઠાકેસુ ચ ઉપટ્ઠાયિકાસુ ચ વિજ્જમાનાસુ સો ભિક્ખુ તુમ્હાકં સાસને પરિનિબ્બાયિસ્સતી''તિ પુચ્છતિ. અથસ્સ ભગવા કુલેસુ સંસગ્ગાભાવં દીપેન્તો **હોન્તિ હેતે સારિપુત્તા**તિઆદિમાહ. ઇમસ્મિં કિર ઠાને થેરસ્સ કુલેસુ અસંસટ્ઠભાવો પાકટો અહોસિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

છન્નોવાદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. પુણ્ણોવાદસુત્તવણ્ણના

૩૯૫. એવં મે સુતન્તિ પુણ્ણોવાદસુત્તં. તત્થ **પટિસલ્લાના**તિ એકીભાવા. **તં ચે**તિ તં ચક્ખુઞ્ચેવ રૂપઞ્ચ. **નન્દીસમુદયા દુક્ખસમુદયો**તિ નન્દિયા તણ્હાય સમોધાનેન પઞ્ચક્ખન્ધદુક્ખસ્સ સમોધાનં હોતિ. ઇતિ છસુ દ્વારેસુ દુક્ખં સમુદયોતિ દ્વિન્નં સચ્ચાનં વસેન વટ્ટં મત્થકં પાપેત્વા દસ્સેસિ. દુતિયનયે નિરોધો મગ્ગોતિ દ્વિન્નં સચ્ચાનં વસેન વિવટ્ટં મત્થકં પાપેત્વા દસ્સેસિ. **ઇમિના ચ ત્વં પુણ્ણા**તિ પાટિયેક્કો અનુસન્ધિ. એવં તાવ વટ્ટવિવટ્ટવસેન દેસનં અરહત્તે પક્ખિપિત્વા ઇદાનિ પુણ્ણત્થેરં સત્તસુ ઠાનેસુ સીહનાદં નદાપેતું **ઇમિના ચ ત્વ**ન્તિઆદિમાહ.

૩૯૬. **ચણ્ડાતિ** દુટ્ઠા કિબ્બિસા. **ફરુસાતિ** કક્ખળા. **અક્કોસિસ્સન્તીતિ** દસહિ અક્કોસવત્થૂહિ અક્કોસિસ્સન્તિ. **પરિભાસિસ્સન્તીતિ** કિં સમણો નામ ત્વં, ઇદઞ્ચ ઇદઞ્ચ તે કરિસ્સામાતિ તજ્જેસ્સન્તિ. **એવમેત્થાતિ** એવં મય્હં એત્થ ભવિસ્સતિ.

દણ્ડેનાતિ ચતુહત્થેન દણ્ડેન વા ઘટિકમુગ્ગરેન વા. **સત્થેનાતિ** એકતોધારાદિના. **સત્થહારકં પરિયેસન્તીતિ** જીવિતહારકં સત્થં પરિયેસન્તિ. ઇદં થેરો તતિયપારાજિકવત્થુસ્મિં અસુભકથં સુત્વા અત્તભાવેન જિગુચ્છન્તાનં ભિક્ખૂનં સત્થહારકપરિયેસનં સન્ધાયાહ. **દમૂપસમેનાતિ** એત્થ **દમોતિ** ઇન્દ્રિયસંવરાદીનં એતં નામં. ‘‘સચ્ચેન દન્તો દમસા ઉપેતો, વેદન્તગૂ વુસિતબ્રહ્મચરિયો’’તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૯૫; સુ॰ નિ॰ ૪૬૭) એત્થ હિ ઇન્દ્રિયસંવરો દમોતિ વુત્તો. ‘‘યદિ સચ્ચા દમા ચાગા, ખન્ત્યા ભિય્યોધ વિજ્જતી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૪૬; સુ॰ નિ॰ ૧૯૧) એત્થ પઞ્ઞા દમોતિ વુત્તો. ‘‘દાનેન દમેન સંયમેન સચ્ચવજ્જેના’’તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૬૬; મ॰ નિ॰ ૨.૨૨૬) એત્થ ઉપોસથકમ્મં દમોતિ વુત્તં. ઇમસ્મિં પન સુત્તે ખન્તિ દમોતિ વેદિતબ્બા. **ઉપસમોતિ** તસ્સેવ વેવચનં.

૩૯૭. **અથ ખો આયસ્મા પુણ્ણોતિ** કો પનેસ પુણ્ણો, કસ્મા પનેત્થ ગન્તુકામો અહોસીતિ . સુનાપરન્તવાસિકો એવ એસો, સાવત્થિયં પન અસપ્પાયવિહારં સલ્લક્ખેત્વા તત્થ ગન્તુકામો અહોસિ.

તત્રાયં અનુપુબ્બિકથા – સુનાપરન્તરટ્ઠે કિર એકસ્મિં વાણિજકગામે એતે દ્વે ભાતરો. તેસુ કદાચિ જેટ્ઠો પઞ્ચ સકટસતાનિ ગહેત્વા જનપદં ગન્ત્વા ભણ્ડં આહરતિ, કદાચિ કનિટ્ઠો. ઇમસ્મિં પન સમયે કનિટ્ઠં ઘરે ઠપેત્વા જેટ્ઠભાતિકો પઞ્ચ સકટસતાનિ ગહેત્વા જનપદચારિકં ચરન્તો અનુપુબ્બેન સાવત્થિં પત્વા જેતવનસ્સ નાતિદૂરે સકટસત્થં નિવાસેત્વા ભુત્તપાતરાસો પરિજનપરિવુતો ફાસુકટ્ઠાને નિસીદિ.

તેન ચ સમયેન સાવત્થિવાસિનો ભુત્તપાતરાસા ઉપોસથઙ્ગાનિ અધિટ્ઠાય સુદ્ધુત્તરાસઙ્ગા ગન્ધપુપ્ફાદિહત્થા યેન બુદ્ધો યેન ધમ્મો યેન સઙ્ઘો, તન્નિન્ના તપ્પોણા તપ્પબ્ભારા હુત્વા દક્ખિણદ્વારેન નિક્ખમિત્વા જેતવનં ગચ્છન્તિ. સો તે દિસ્વા ‘‘કહં ઇમે ગચ્છન્તી’’તિ એકમનુસ્સં પુચ્છિ. કિં ત્વં અય્યો ન જાનાસિ, લોકે બુદ્ધધમ્મસઙ્ઘરતનાનિ નામ ઉપ્પન્નાનિ, ઇચ્ચેસ મહાજનો સત્થુ સન્તિકે ધમ્મકથં સોતું ગચ્છતીતિ. તસ્સ બુદ્ધોતિ વચનં છવિચમ્માદીનિ છિન્દિત્વા અટ્ઠિમિઞ્જં આહચ્ચ અટ્ઠાસિ. અથ અત્તનો પરિજનપરિવુતો તાય પરિસાય સદ્ધિં વિહારં ગન્ત્વા સત્થુ મધુરસ્સરેન ધમ્મં દેસેન્તસ્સ પરિસપરિયન્તે ઠિતો ધમ્મં સુત્વા પબ્બજ્જાય ચિત્તં ઉપ્પાદેસિ. અથ તથાગતેન કાલં વિદિત્વા પરિસાય ઉય્યોજિતાય સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા સ્વાતનાય નિમન્તેત્વા દુતિયદિવસે મણ્ડપં કારેત્વા આસનાનિ પઞ્ઞપેત્વા બુદ્ધપ્પમુખસ્સ સઙ્ઘસ્સ મહાદાનં દત્વા ભુત્તપાતરાસો ઉપોસથઙ્ગાનિ અધિટ્ઠાય ભણ્ડાગારિકં પક્કોસાપેત્વા, એત્તકં ભણ્ડં વિસ્સજ્જિતં, એત્તકં ન વિસ્સજ્જિતન્તિ સબ્બં આચિક્ખિત્વા – ‘‘ઇમં સાપતેય્યં મય્હં કનિટ્ઠસ્સ દેહી’’તિ સબ્બં નિય્યાતેત્વા સત્થુ સન્તિકે પબ્બજિત્વા કમ્મટ્ઠાનપરાયણો અહોસિ.

અથસ્સ કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તસ્સ કમ્મટ્ઠાનં ન ઉપટ્ઠાતિ. તતો ચિન્તેસિ – ‘‘અયં જનપદો મય્હં અસપ્પાયો, યંનૂનાહં સત્થુ સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા સકટ્ઠાનમેવ ગચ્છેય્ય’’ન્તિ. અથ પુબ્બણ્હસમયે પિણ્ડાય ચરિત્વા સાયન્હસમયે પટિસલ્લાના વુટ્ઠહિત્વા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા કમ્મટ્ઠાનં કથાપેત્વા સત્ત સીહનાદે નદિત્વા પક્કામિ. તેન વુત્તં – ‘‘અથ ખો આયસ્મા પુણ્ણો…પે॰… વિહરતી’’તિ.

કત્થ પનાયં વિહાસીતિ? ચતૂસુ ઠાનેસુ વિહાસિ, સુનાપરન્તરટ્ઠં તાવ પવિસિત્વા **અજ્જુહત્થપબ્બતે** નામ પવિસિત્વા વાણિજગામં પિણ્ડાય પાવિસિ. અથ નં કનિટ્ઠભાતા સઞ્જાનિત્વા ભિક્ખં દત્વા, ‘‘ભન્તે, અઞ્ઞત્થ

અગન્ત્વા ઇધેવ વસથા''તિ પટિઞ્ઞં કારેત્વા તત્થેવ વસાપેસિ.

તતો **સમુદ્દગિરિવિહારં** નામ અગમાસિ. તત્થ અયકન્તપાસાણેહિ પરિચ્છિન્દિત્વા કતચઙ્કમો અત્થિ, તં કોચિ ચઙ્કમિતું સમત્થો નામ નત્થિ. તત્થ સમુદ્દવીચિયો આગન્ત્વા અયકન્તપાસાણેસુ પહરિત્વા મહાસદ્દં કરોન્તિ. થેરોનં – ''કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તાનં ફાસુવિહારો હોતૂ''તિ સમુદ્દં નિસ્સદ્દં કત્વા અધિટ્ઠાસિ.

તતો **માતુલગિરિં** નામ અગમાસિ. તત્થ સકુણસઙ્ઘો ઉસ્સન્નો, રત્તિઞ્ચ દિવા ચ સદ્દો એકાબદ્ધોવ હોતિ, થેરો ઇમં ઠાનં અફાસુકન્તિ તતો **મકુલકારામવિહારં** નામ ગતો. સો વાણિજગામસ્સ નાતિદૂરો નચ્ચાસન્નો ગમનાગમનસમ્પન્નો વિવિત્તો અપ્પસદ્દો. થેરો ઇમં ઠાનં ફાસુકન્તિ તત્થ રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાનચઙ્કમનાદીનિ કારેત્વા વસ્સં ઉપગચ્છિ. એવં ચતૂસુ ઠાનેસુ વિહાસિ.

અથેકદિવસં તસ્મિંયેવ અન્તોવસ્સે પઞ્ચ વાણિજસતાનિ પરસમુદ્દં ગચ્છામાતિ નાવાય ભણ્ડં પક્ખિપિંસુ. નાવારોહનદિવસે થેરસ્સ કનિટ્ઠભાતા થેરં ભોજેત્વા થેરસ્સ સન્તિકે સિક્ખાપદાનિ ગહેત્વા વન્દિત્વા ગચ્છન્તો, – ''ભન્તે, મહાસમુદ્દો નામ અપ્પમેય્યો અનેકન્તરાયો, અમ્હે આવજ્જેય્યાથા''તિ વત્વા નાવં આરુહિ. નાવા ઉત્તમજવેન ગચ્છમાના અઞ્ઞતરં દીપકં પાપુણિ. મનુસ્સા પાતરાસં કરિસ્સામાતિ દીપકે ઓતિણ્ણા. તસ્મિં દીપે અઞ્ઞં કિઞ્ચિ નત્થિ, ચન્દનવનમેવ અહોસિ.

અથેકો વાસિયા રુક્ખં આકોટેત્વા લોહિતચન્દનભાવં ઞત્વા આહ – ''ભો મયં લાભત્થાય પરસમુદ્દં ગચ્છામ, ઇતો ચ ઉત્તરિ લાભો નામ નત્થિ, ચતુરઙ્ગુલમત્તા ઘટિકા સતસહસ્સં અગ્ઘતિ, હારેતબ્બકયુત્તં ભણ્ડં હારેત્વા ચન્દનસ્સ પૂરેમા''તિ. તે તથા કરિંસુ. ચન્દનવને અધિવત્થા અમનુસ્સા કુજ્ઝિત્વા – ''ઇમેહિ અમ્હાકં ચન્દનવનં નાસિતં, ઘાતેસ્સામ ને''તિ ચિન્તેત્વા – ''ઇધેવ ઘાતિતેસુ સબ્બં વનં એકં કુણપં ભવિસ્સતિ, સમુદ્દમજ્ઝે નેસં નાવં ઓસીદેસ્સામા''તિ આહંસુ. અથ તેસં નાવં આરુય્હ મુહુત્તં ગતકાલેયેવ ઉપ્પાદિકં ઉટ્ઠપેત્વા સયમ્પિ તે અમનુસ્સા ભયાનકાનિ રૂપાનિ દસ્સયિંસુ. ભીતા મનુસ્સા અત્તનો અત્તનો દેવતા નમસ્સન્તિ. થેરસ્સ કનિટ્ઠો ચૂળપુણ્ણકુટુમ્બિકો – ''મય્હં ભાતા અવસ્સયો હોતૂ''તિ થેરસ્સ નમસ્સમાનો અટ્ઠાસિ.

થેરોપિ કિર તસ્મિંયેવ ખણે આવજ્જિત્વા તેસં બ્યસનુપ્પત્તિં ઞત્વા વેહાસં ઉપ્પતિત્વા સમ્મુખે અટ્ઠાસિ. અમનુસ્સા થેરં દિસ્વા ''અય્યો પુણ્ણત્થેરો એતી''તિ પક્કમિંસુ, ઉપ્પાદિકં સન્નિસીદિ. થેરો મા ભાયથાતિ તે અસ્સાસેત્વા ''કહં ગન્તુકામત્થા''તિ પુચ્છિ. ભન્તે, અમ્હાકં સકટ્ઠાનમેવ ગચ્છામાતિ. થેરો નાવં ફલે અક્કમિત્વા ''એતેસં ઇચ્છિતટ્ઠાનં ગચ્છતૂ''તિ અધિટ્ઠાસિ. વાણિજા સકટ્ઠાનં ગન્ત્વા તં પવત્તિં પુત્તદારસ્સ આરોચેત્વા ''એથ થેરં સરણં ગચ્છામા''તિ પઞ્ચસતા અત્તનો પઞ્ચમાતુગામસતેહિ સદ્ધિં તીસુ સરણેસુ પતિટ્ઠાય ઉપાસકત્તં પટિવેદેસું. તતો નાવાય ભણ્ડં ઓતારેત્વા થેરસ્સ એકં કોટ્ઠાસં કત્વા – ''અયં, ભન્તે, તુમ્હાકં કોટ્ઠાસો''તિ આહંસુ. થેરો – ''મય્હં વિસું કોટ્ઠાસકિચ્ચં નત્થિ, સત્થા પન તુમ્હેહિ દિટ્ઠપુબ્બો''તિ. ન દિટ્ઠપુબ્બો, ભન્તેતિ. તેન હિ ઇમિના સત્થુ મણ્ડલમાળં કરોથ, એવં સત્થારં પસ્સિસ્સથાતિ. તે સાધુ, ભન્તેતિ તેન ચ કોટ્ઠાસેન અત્તનો ચ કોટ્ઠાસેહિ મણ્ડલમાળં કાતું આરભિંસુ.

સત્થાપિ કિર આરદ્ધકાલતો પટ્ઠાય પરિભોગં અકાસિ. આરક્ખમનુસ્સા રત્તિં ઓભાસં દિસ્વા ''મહેસક્ખા દેવતા અત્થી''તિ સઞ્ઞં કરિંસુ. ઉપાસકા મણ્ડલમાળઞ્ચ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ સેનાસનાનિ નિટ્ઠપેત્વા દાનસમ્ભારં સજ્જેત્વા – ''કતં, ભન્તે, અમ્હેહિ અત્તનો કિચ્ચં, સત્થારં પક્કોસથા''તિ થેરસ્સ આરોચેસું. થેરો સાયન્હસમયે

ઇદ્ધિયા સાવત્થિં પત્વા, ‘‘ભન્તે, વાણિજગામવાસિનો તુમ્હે દટ્ઠુકામા, તેસં અનુકમ્પં કરોથા’’તિ ભગવન્તં યાચિ. ભગવા અધિવાસેસિ. થેરો ભગવતો અધિવાસનં વિદિત્વા સકટ્ઠાનમેવ પચ્ચાગતો.

ભગવાપિ આનન્દથેરં આમન્તેસિ , – ‘‘આનન્દ, સ્વે સુનાપરન્તે વાણિજગામે પિણ્ડાય ચરિસ્સામ, ત્વં એકૂનપઞ્ચસતાનં ભિક્ખૂનં સલાકં દેહી’’તિ. થેરો સાધુ, ભન્તેતિ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ તમત્થં આરોચેત્વા નભચારિકા ભિક્ખૂ સલાકં ગણ્હન્તૂતિ આહ. તંદિવસં કુણ્ડધાનત્થેરો પઠમં સલાકં અગ્ગહેસિ. વાણિજગામવાસિનોપિ ‘‘સ્વે કિર સત્થા આગમિસ્સતી’’તિ ગામમજ્ઝે મણ્ડપં કત્વા દાનગ્ગં સજ્જયિંસુ. ભગવા પાતોવ સરીરપટિજગ્ગનં કત્વા ગન્ધકુટિં પવિસિત્વા ફલસમાપત્તિં અપ્પેત્વા નિસીદિ. સક્કસ્સ પણ્ડુકમ્બલસિલાસનં ઉણ્હં અહોસિ. સો કિં ઇદન્તિ આવજ્જેત્વા સત્થુ સુનાપરન્તગમનં દિસ્વા વિસ્સકમ્મં આમન્તેસિ – ‘‘તાત અજ્જ ભગવા તિમત્તાનિ યોજનસતાનિ પિણ્ડાચારં કરિસ્સતિ, પઞ્ચ કૂટાગારસતાનિ માપેત્વા જેતવનદ્વારકોટ્ઠમત્થકે ગમનસજ્જાનિ કત્વા ઠપેહી’’તિ. સો તથા અકાસિ. ભગવતો કૂટાગારં ચતુમુખં અહોસિ, દ્વિન્નં અગ્ગસાવકાનં દ્વિમુખાનિ, સેસાનિ એકમુખાનિ. સત્થા ગન્ધકુટિતો નિક્ખમ્મ પટિપાટિયા ઠપિતકૂટાગારેસુ ધુરકૂટાગારં પાવિસિ. દ્વે અગ્ગસાવકે આદિં કત્વા એકૂનપઞ્ચભિક્ખુસતાનિપિ કૂટાગારં ગન્ત્વા નિસિન્ના અહેસું. એકં તુચ્છકૂટાગારં અહોસિ, પઞ્ચપિ કૂટાગારસતાનિ આકાસે ઉપ્પતિંસુ.

સત્થા સચ્ચબન્ધપબ્બતં નામ પત્વા કૂટાગારં આકાસે ઠપેસિ. તસ્મિં પબ્બતે સચ્ચબન્ધો નામ મિચ્છાદિટ્ઠિકતાપસો મહાજનં મિચ્છાદિટ્ઠિં ઉગ્ગણ્હાપેન્તો લાભગ્ગયસગ્ગપ્પત્તો હુત્વા વસતિ. અબ્ભન્તરે ચસ્સ અન્તોચાટિયં પદીપો વિય અરહત્તસ્સ ઉપનિસ્સયો જલતિ. તં દિસ્વા ધમ્મમસ્સ કથેસ્સામીતિ ગન્ત્વા ધમ્મં દેસેસિ. તાપસો દેસનાપરિયોસાને અરહત્તં પાપુણિ, મગ્ગેનેવાસ્સ અભિઞ્ઞા આગતા. એહિભિક્ખુ હુત્વા ઇદ્ધિમયપત્તચીવરધરો હુત્વા કૂટાગારં પાવિસિ.

ભગવા કૂટાગારગતેહિ પઞ્ચહિ ભિક્ખુસતેહિ સદ્ધિં વાણિજગામં ગન્ત્વા કૂટાગારાનિ અદિસ્સમાનાનિ કત્વા વાણિજગામં પાવિસિ. વાણિજા બુદ્ધપ્પમુખસ્સ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ મહાદાનં દત્વા સત્થારં મકુલકારામં નયિંસુ. સત્થા મણ્ડલમાળં પાવિસિ. મહાજનો યાવ સત્થા ભત્તદરથં પટિપસ્સમ્ભેતિ, તાવ પાતરાસં કત્વા ઉપોસથઙ્ગાનિ સમાદાય બહું ગન્ધઞ્ચ પુપ્ફઞ્ચ આદાય ધમ્મસ્સવનત્થાય આરામં પચ્ચાગમાસિ. સત્થા ધમ્મં દેસેસિ. મહાજનસ્સ બન્ધનમોક્ખો જાતો, મહન્તં બુદ્ધકોલાહલં અહોસિ.

સત્થા મહાજનસ્સ સઙ્ગહત્થં કતિપાહં તત્થેવ વસિ, અરુણં પન મહાગન્ધકુટિયંયેવ ઉટ્ઠપેસિ. તત્થ કતિપાહં વસિત્વા વાણિજગામે પિણ્ડાય ચરિત્વા ‘‘ત્વં ઇધેવ વસાહી’’તિ પુણ્ણત્થેરં નિવત્તેત્વા અન્તરે નમ્મદાનદી નામ અત્થિ, તસ્સા તીરં અગમાસિ. નમ્મદાનાગરાજા સત્થુ પચ્ચુગ્ગમનં કત્વા નાગભવનં પવેસેત્વા તિણ્ણં રતનાનં સક્કારં અકાસિ. સત્થા તસ્સ ધમ્મં કથેત્વા નાગભવના નિક્ખમિ. સો – ‘‘મય્હં, ભન્તે, પરિચરિતબ્બં દેથા’’તિ યાચિ, ભગવા નમ્મદાનદીતીરે પદચેતિયં દસ્સેસિ. તં વીચીસુ આગતાસુ પિધીયતિ, ગતાસુ વિવરીયતિ, મહાસક્કારપ્પત્તં અહોસિ. સત્થા તતો નિક્ખમ્મ સચ્ચબન્ધપબ્બતં ગન્ત્વા સચ્ચબન્ધં આહ – ‘‘તયા મહાજનો અપાયમગ્ગે ઓતારિતો, ત્વં ઇધેવ વસિત્વા એતેસં લદ્ધિં વિસ્સજ્જાપેત્વા નિબ્બાનમગ્ગે પતિટ્ઠાપેહી’’તિ. સોપિ પરિચરિતબ્બં યાચિ. સત્થા ઘનપિટ્ઠિપાસાણે અલ્લમત્તિકપિણ્ડમ્હિ લઞ્છનં વિય પદચેતિયં દસ્સેસિ, તતો જેતવનમેવ ગતો. એતમત્થં સન્ધાય **તેનેવન્તરવસ્સેના**તિઆદિ વુત્તં.

પરિનિબ્બાયીતિ અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયિ. મહાજનો થેરસ્સ સત્ત દિવસાનિ સરીરપૂજં કત્વા બહૂનિ ગન્ધકટ્ઠાનિ સમોધાનેત્વા સરીરં ઝાપેત્વા ધાતુયો આદાય ચેતિયં અકાસિ. **સમ્બહુલા ભિક્ખૂ**તિ થેરસ્સ આળાહને ઠિતભિક્ખૂ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

પુણ્ણોવાદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. નન્દકોવાદસુત્તવણ્ણના

૩૯૮. **એવં મે સુત**ન્તિ નન્દકોવાદસુત્તં. તત્થ **તેન ખો પન સમયેના**તિ ભગવા મહાપજાપતિયા યાચિતો ભિક્ખુનિસઙ્ઘં ઉય્યોજેત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘં સન્નિપાતેત્વા – ''થેરા ભિક્ખૂ વારેન ભિક્ખુનિયો ઓવદન્તૂ''તિ સઙ્ઘસ્સ ભારં અકાસિ. તં સન્ધાયેતં વુત્તં. તત્થ **પરિયાયેના**તિ વારેન. **ન ઇચ્છતી**તિ અત્તનો વારે સમ્પત્તે દૂરં ગામં વા ગન્ત્વા સૂચિકમ્માદીનિ વા આરભિત્વા ''અયં નામસ્સ પપઞ્ચો''તિ વદાપેસિ. ઇમં પન પરિયાયેન ઓવાદં ભગવા નન્દકત્થેરસ્સેવ કારણા અકાસિ. કસ્મા? ઇમાસઞ્હિ ભિક્ખુનીનં થેરં દિસ્વા ચિત્તં એકગ્ગં હોતિ પસીદતિ. તેન તા તસ્સ ઓવાદં સમ્પટિચ્છિતુકામા, ધમ્મકથં સોતુકામા. તસ્મા ભગવા – ''નન્દકો અત્તનો વારે સમ્પત્તે ઓવાદં દસ્સતિ, ધમ્મકથં કથેસ્સતી''તિ વારેન ઓવાદં અકાસિ. થેરો પન અત્તનો વારં ન કરોતિ, કસ્માતિ ચે? તા કિર ભિક્ખુનિયો પુબ્બે થેરસ્સ જમ્બુદીપે રજ્જં કારેન્તસ્સ ઓરોધા અહેસું. થેરો પુબ્બેનિવાસઞાણેન તં કારણં ઞત્વા ચિન્તેસિ – ''મં ઇમસ્સ ભિક્ખુનિસઙ્ઘસ્સ મજ્ઝે નિસિન્નં ઉપમાયો ચ કારણાનિ ચ આહરિત્વા ધમ્મં કથયમાનં દિસ્વા અઞ્ઞો પુબ્બેનિવાસઞાણલાભી ભિક્ખુ ઇમં કારણં ઓલોકેત્વા 'આયસ્મા નન્દકો યાવજ્જદિવસા ઓરોધે ન વિસ્સજ્જેતિ, સોભતાયમાયસ્મા ઓરોધપરિવુતો'તિ વત્તબ્બં મઞ્ઞેય્યા''તિ. એતમત્થં સમ્પસ્સમાનો થેરો અત્તનો વારં ન કરોતિ. ઇમાસઞ્ચ કિર ભિક્ખુનીનં થેરસ્સેવ દેસના સપ્પાયા ભવિસ્સતીતિ ઞત્વા **અથ ખો ભગવા આયસ્મન્તં નન્દકં આમન્તેસિ**.

તાસં ભિક્ખુનીનં પુબ્બે તસ્સ ઓરોધભાવજાનનત્થં ઇદં વત્થું – પુબ્બે કિર બારાણસિયં પઞ્ચ દાસસતાનિ પઞ્ચ દાસિસતાનિ ચાતિ જઙ્ઘસહસ્સં એકતોવ કમ્મં કત્વા એકસ્મિં ઠાને વસિ. અયં નન્દકત્થેરો તસ્મિં કાલે જેટ્ઠકદાસો હોતિ , ગોતમી જેટ્ઠકદાસી. સા જેટ્ઠકદાસસ્સ પાદપરિચારિકા અહોસિ પણ્ડિતા બ્યત્તા. જઙ્ઘસહસ્સમ્પિ પુઞ્ઞકમ્મં કરોન્તં એકતો કરોતિ. અથ વસ્સૂપનાયિકસમયે પઞ્ચ પચ્ચેકબુદ્ધા નન્દમૂલકપબ્ભારતો ઇસિપતને ઓતરિત્વા નગરે પિણ્ડાય ચરિત્વા ઇસિપતનમેવ ગન્ત્વા – ''વસ્સૂપનાયિકકુટિયા અત્થાય હત્થકમ્મં યાચિસ્સામા''તિ ચીવરં પારુપિત્વા સાયન્હસમયે નગરં પવિસિત્વા સેટ્ઠિસ્સ ઘરદ્વારે અટ્ઠંસુ. જેટ્ઠકદાસી કુટં ગહેત્વા ઉદકતિત્થં ગચ્છન્તી પચ્ચેકબુદ્ધે નગરં પવિસન્તે અદ્દસ. સેટ્ઠિ તેસં આગતકારણં સુત્વા ''અમ્હાકં ઓકાસો નત્થિ, ગચ્છન્તૂ''તિ આહ.

અથ તે નગરા નિક્ખમન્તે જેટ્ઠકદાસી કુટં ગહેત્વા પવિસન્તી દિસ્વા કુટં ઓતારેત્વા વન્દિત્વા ઓનમિત્વા મુખં પિધાય – ''અય્યા નગરં પવિટ્ઠમત્તાવ નિક્ખન્તા, કિં નુ ખો''તિ પુચ્છિ. વસ્સૂપનાયિકકુટિયા હત્થકમ્મં યાચિતું આગમિમ્હાતિ. લદ્ધં, ભન્તેતિ. ન લદ્ધં ઉપાસિકેતિ? કિં પનેસા કુટિ ઇસ્સરેહેવ કાતબ્બા, દુગ્ગતેહિપિ સક્કા કાતુન્તિ. યેન કેનચિ સક્કાતિ? સાધુ, ભન્તે, મયં કરિસ્સામ. સ્વે મય્હં ભિક્ખં ગણ્હથાતિ નિમન્તેત્વા ઉદકં નેત્વા પુન કુટં ગહેત્વા આગમ્મ તિત્થમગ્ગે ઠત્વા આગતા અવસેસદાસિયો ''એત્થેવ હોથા''તિ વત્વા સબ્બાસં

આગતકાલે આહ – ''અમ્મ કિં નિચ્ચમેવ પરસ્સ દાસકમ્મં કરિસ્સથ, ઉદાહુ દાસભાવતો મુચ્ચિતું ઇચ્છથા''તિ? અજ્જેવ મુચ્ચિતુમિચ્છામ અય્યેતિ. યદિ એવં મયા પઞ્ચ પચ્ચેકબુદ્ધા હત્થકમ્મં અલભન્તા સ્વાતનાય નિમન્તિતા, તુમ્હાકં સામિકેહિ એકદિવસં હત્થકમ્મં દાપેથાતિ. તા સાધૂતિ સમ્પટિચ્છિત્વા સાયં અટવિતો આગતકાલે સામિકાનં આરોચેસું. તે સાધૂતિ જેટ્ઠકદાસસ્સ ગેહદ્વારે સન્નિપતિંસુ.

અથ ને જેટ્ઠકદાસી સ્વે તાતા પચ્ચેકબુદ્ધાનં હત્થકમ્મં દેથાતિ આનિસંસં આચિક્ખિત્વા યેપિ ન કાતુકામા, તે ગાળ્હેન ઓવાદેન તજ્જેત્વા પટિચ્છાપેસિ. સા પુનદિવસે પચ્ચેકબુદ્ધાનં ભત્તં દત્વા સબ્બેસં દાસપુત્તાનં સઞ્ઞં અદાસિ. તે તાવદેવ અરઞ્ઞં પવિસિત્વા દબ્બસમ્ભારે સમોધાનેત્વા સતં સતં હુત્વા એકેકકુટિં એકેકચઙ્કમનાદિપરિવારં કત્વા મઞ્ચપીઠપાનીયપરિભોજનીયભાજનાદીનિ ઠપેત્વા પચ્ચેકબુદ્ધે તેમાસં તત્થ વસનત્થાય પટિઞ્ઞં કારેત્વા વારભિક્ખં પટ્ઠપેસું. યો અત્તનો વારદિવસે ન સક્કોતિ. તસ્સ જેટ્ઠકદાસી સકગેહતો આહરિત્વા દેતિ. એવં તેમાસં જગ્ગિત્વા જેટ્ઠકદાસી એકેકં દાસં એકેકં સાટકં વિસ્સજ્જાપેસિ. પઞ્ચ થૂલસાટકસતાનિ અહેસું. તાનિ પરિવત્તાપેત્વા પઞ્ચન્નં પચ્ચેકબુદ્ધાનં તિચીવરાનિ કત્વા અદાસિ. પચ્ચેકબુદ્ધા યથાફાસુકં અગમંસુ. તમ્પિ જઙ્ઘસહસ્સં એકતો કુસલં કત્વા કાયસ્સ ભેદા દેવલોકે નિબ્બત્તિ. તાનિ પઞ્ચ માતુગામસતાનિ કાલેન કાલં તેસં પઞ્ચન્નં પુરિસસતાનં ગેહે હોન્તિ, કાલેન કાલં સબ્બાપિ જેટ્ઠકદાસપુત્તસ્સેવ ગેહે હોન્તિ. અથ એકસ્મિં કાલે જેટ્ઠકદાસપુત્તો દેવલોકતો ચવિત્વા રાજકુલે નિબ્બત્તો. તાપિ પઞ્ચસતા દેવકઞ્ઞા મહાભોગકુલેસુ નિબ્બત્તિત્વા તસ્સ રજ્જે ઠિતસ્સ ગેહં અગમંસુ. એતેન નિયામેન સંસરન્તિયો અમ્હાકં ભગવતો કાલે કોલિયનગરે દેવદહનગરે ચ ખત્તિયકુલેસુ નિબ્બત્તા.

નન્દકત્થેરોપિ પબ્બજિત્વા અરહત્તં પત્તો, જેટ્ઠકદાસિધીતા વયં આગમ્મ સુદ્ધોદનમહારાજસ્સ અગ્ગમહેસિટ્ઠાને ઠિતા, ઇતરાપિ તેસં તેસં રાજપુત્તાનંયેવ ઘરં ગતા. તાસં સામિકા પઞ્ચસતા રાજકુમારા ઉદકચુમ્બટકલહે સત્થુ ધમ્મદેસનં સુત્વા પબ્બજિતા, રાજધીતરો તેસં ઉક્કણ્ઠનત્થં સાસનં પેસેસું. તે ઉક્કણ્ઠિતે ભગવા કુણાલદહં નેત્વા સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠપેત્વા મહાસમયદિવસે અરહત્તે પતિટ્ઠાપેસિ. તાપિ પઞ્ચસતા રાજધીતરો નિક્ખમિત્વા મહાપજાપતિયા સન્તિકે પબ્બજિંસુ. અયમાયસ્મા નન્દકો એત્તાવ તા ભિક્ખુનિયોતિ એવમેતં વત્થુ દીપેતબ્બં.

રાજકારામોતિ પસેનદિના કારિતો નગરસ્સ દક્ખિણદિસાભાગે થૂપારામસદિસે ઠાને વિહારો.

૩૯૯. **સમ્મપ્પઞ્ઞાય સુદિટ્ઠ**ન્તિ હેતુના કારણેન વિપસ્સનાપઞ્ઞાય યાથાવસરસતો દિટ્ઠં.

૪૦૧. **તજ્જં તજ્જ**ન્તિ તંસભાવં તંસભાવં, અત્થતો પન તં તં પચ્ચયં પટિચ્ચ તા તા વેદના ઉપ્પજ્જન્તીતિ વુત્તં હોતિ.

૪૦૨. **પગેવસ્સ છાયા**તિ મૂલાદીનિ નિસ્સાય નિબ્બત્તા છાયા પઠમતરંયેવ અનિચ્ચા.

૪૧૩. **અનુપહચ્ચા**તિ અનુપહનિત્વા. તત્થ મંસં પિણ્ડં પિણ્ડં કત્વા ચમ્મં અલ્લિયાપેન્તો મંસકાયં ઉપહનતિ નામ. ચમ્મં બદ્ધં બદ્ધં કત્વા મંસે અલ્લિયાપેન્તો મંસકાયં ઉપહનતિ નામ. એવં અકત્વા. **વિલિમંસં ન્હારુબન્ધન**ન્તિ સબ્બચમ્મે લગ્ગવિલીપનમંસમેવ. **અન્તરાકિલેસસંયોજનબન્ધન**ન્તિ સબ્બં અન્તરકિલેસમેવ સન્ધાય વુત્તં.

૪૧૪. સત્ત ખો પનિમેતિ કસ્મા આહાતિ? યા હિ એસા પઞ્ઞા કિલેસે છિન્દતીતિ વુત્તા, સા ન એકિકાવ અત્તનો ધમ્મતાય છિન્દિતું સક્કોતિ. યથા પન કુઠારી ન અત્તનો ધમ્મતાય છેજ્જં છિન્દતિ, પુરિસસ્સ તજ્જં વાયામં પટિચ્ચેવ છિન્દતિ, એવં ન વિના છહિ બોજ્ઝઙ્ગેહિ પઞ્ઞા કિલેસે છિન્દિતું સક્કોતિ. તસ્મા એવમાહ. **તેન હી**તિ યેન કારણેન તયા છ અજ્ઝત્તિકાનિ આયતનાનિ, છ બાહિરાનિ , છ વિઞ્ઞાણકાયે, દીપોપમં, રુક્ખોપમં, ગાવૂપમઞ્ચ દસ્સેત્વા સત્તહિ બોજ્ઝઙ્ગેહિ આસવક્ખયેન દેસના નિટ્ઠપિતા, તેન કારણેન ત્વં સ્વેપિ તા ભિક્ખુનિયો તેનેવ ઓવાદેન ઓવદેય્યાસીતિ.

૪૧૫. સા સોતાપન્નાતિ યા સા ગુણેહિ સબ્બપચ્છિમિકા, સા સોતાપન્ના. સેસા પન સકદાગામિઅનાગામિનિયો ચ ખીણાસવા ચ. યદિ એવં કથં પરિપુણ્ણસઙ્કપ્પાતિ. અજ્ઝાસયપારિપૂરિયા. યસ્સા હિ ભિક્ખુનિયા એવમહોસિ – ''કદા નુ ખો અહં અય્યસ્સ નન્દકસ્સ ધમ્મદેસનં સુણન્તી તસ્મિંયેવ આસને સોતાપત્તિફલં સચ્છિકરેય્ય''ન્તિ, સા સોતાપત્તિફલં સચ્છાકાસિ. યસ્સા અહોસિ ''સકદાગામિફલં અનાગામિફલં અરહત્ત''ન્તિ, સા અરહત્તં સચ્છાકાસિ. તેનાહ ભગવા ''અત્તમના ચેવ પરિપુણ્ણસઙ્કપ્પા ચા''તિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

નન્દકોવાદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. રાહુલોવાદસુત્તવણ્ણના

૪૧૬. એવં મે સુતન્તિ રાહુલોવાદસુત્તં. તત્થ **વિમુત્તિપરિપાચનીયા**તિ વિમુત્તિં પરિપાચેન્તીતિ વિમુત્તિપરિપાચનીયા. **ધમ્મા**તિ પન્નરસ ધમ્મા. તે સદ્ધિન્દ્રિયાદીનં વિસુદ્ધિકારણવસેન વેદિતબ્બા. વુત્તઞ્હેતં –

> ''અસ્સદ્ધે પુગ્ગલે પરિવજ્જયતો, સદ્ધે પુગ્ગલે સેવતો ભજતો પયિરુપાસતો પસાદનીયે સુત્તન્તે પચ્ચવેક્ખતો ઇમેહિ તીહાકારેહિ સદ્ધિન્દ્રિયં વિસુજ્ઝતિ. કુસીતે પુગ્ગલે પરિવજ્જયતો આરદ્ધવીરિયે પુગ્ગલે સેવતો ભજતો પયિરુપાસતો સમ્મપ્પધાને પચ્ચવેક્ખતો ઇમેહિ તીહાકારેહિ વીરિયિન્દ્રિયં વિસુજ્ઝતિ. મુટ્ઠસ્સતી પુગ્ગલે પરિવજ્જયતો ઉપટ્ઠિતસ્સતી પુગ્ગલે સેવતો ભજતો પયિરુપાસતો સતિપટ્ઠાને પચ્ચવેક્ખતો ઇમેહિ તીહાકારેહિ સતિન્દ્રિયં વિસુજ્ઝતિ . અસમાહિતે પુગ્ગલે પરિવજ્જયતો સમાહિતે પુગ્ગલે સેવતો ભજતો પયિરુપાસતો ઝાનવિમોક્ખે પચ્ચવેક્ખતો ઇમેહિ તીહાકારેહિ સમાધિન્દ્રિયં વિસુજ્ઝતિ. દુપ્પઞ્ઞે પુગ્ગલે પરિવજ્જયતો પઞ્ઞવન્તે પુગ્ગલે સેવતો ભજતો પયિરુપાસતો ગમ્ભીરઞાણચરિયં પચ્ચવેક્ખતો ઇમેહિ તીહાકારેહિ પઞ્ઞિન્દ્રિયં વિસુજ્ઝતિ. ઇતિ ઇમે પઞ્ચ પુગ્ગલે પરિવજ્જયતો પઞ્ચ પુગ્ગલે સેવતો ભજતો પયિરુપાસતો પઞ્ચ સુત્તન્તક્ખન્ધે પચ્ચવેક્ખતો ઇમેહિ પન્નરસહિ આકારેહિ ઇમાનિ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ વિસુજ્ઝન્તી''તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૮૫).

અપરેપિ પન્નરસ ધમ્મા વિમુત્તિપરિપાચનીયા – સદ્ધાદીનિ પઞ્ચિમાનિ ઇન્દ્રિયાનિ, અનિચ્ચસઞ્ઞા, અનિચ્ચે દુક્ખસઞ્ઞા, દુક્ખે અનત્તસઞ્ઞા, પહાનસઞ્ઞા, વિરાગસઞ્ઞાતિ, ઇમા પઞ્ચ નિબ્બેધભાગિયા સઞ્ઞા, મેઘિયત્થેરસ્સ કથિતા કલ્યાણમિત્તતાદયો પઞ્ચધમ્માતિ. કાય પન વેલાય ભગવતો એતદહોસીતિ. પચ્ચૂસસમયે લોકં વોલોકેન્તસ્સ.

૪૧૯. અનેકાનં દેવતાસહસ્સાનન્તિ આયસ્મતા રાહુલેન પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો પાદમૂલે પાલિતનાગરાજકાલે પત્થનં પટ્ઠપેન્તેન સદ્ધિં પત્થનં પટ્ઠપિતદેવતાયેવ. તાસુ પન કાચિ ભૂમટ્ઠકા દેવતા, કાચિ અન્તલિક્ખકા, કાચિ ચાતુમહારાજિકા, કાચિ દેવલોકે, કાચિ બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તા. ઇમસ્મિં પન દિવસે સબ્બા એકટ્ઠાને અન્ધવનસ્મિંયેવ સન્નિપતિતા. **ધમ્મચક્ખુન્તિ** ઉપાલિઓવાદ- (મ॰ નિ॰ ૨.૬૯) દીઘનખસુત્તેસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૨૦૬) પઠમમગ્ગો ધમ્મચક્ખુન્તિ વુત્તો, બ્રહ્માયુસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૨.૩૯૫) તીણિ ફલાનિ, ઇમસ્મિં સુત્તે ચત્તારો મગ્ગા, ચત્તારિ ચ ફલાનિ ધમ્મચક્ખુન્તિ વેદિતબ્બાનિ. તત્થ હિ કાચિ દેવતા સોતાપન્ના અહેસું, કાચિ સકદાગામી, અનાગામી, ખીણાસવા. તાસઞ્ચ પન દેવતાનં એત્તકાતિ ગણનવસેન પરિચ્છેદો નત્થિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

રાહુલોવાદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. છછક્કસુત્તવણ્ણના

૪૨૦. એવં મે સુતન્તિ છછક્કસુત્તં. તત્થ **આદિકલ્યાણન્તિ**આદિમ્હિ કલ્યાણં ભદ્દકં નિદ્દોસં કત્વા દેસેસ્સામિ. મજ્ઝપરિયોસાનેસુપિ એસેવ નયો. ઇતિ ભગવા અરિયવંસં નવહિ, મહાસતિપટ્ઠાનં સત્તહિ, મહાઅસ્સપુરં સત્તહિયેવ પદેહિ થોમેસિ. ઇદં પન સુત્તં નવહિ પદેહિ થોમેસિ.

વેદિતબ્બાનીતિ સહવિપસ્સનેન મગ્ગેન જાનિતબ્બાનિ. મનાયતનેન તેભૂમકચિત્તમેવ કથિતં, ધમ્માયતનેન બહિદ્ધા તેભૂમકધમ્મા ચ, મનોવિઞ્ઞાણેન ઠપેત્વા દ્વે પઞ્ચવિઞ્ઞાણાનિ સેસં બાવીસતિવિધં લોકિયવિપાકચિત્તં. ફસ્સવેદના યથાવુત્તવિપાકવિઞ્ઞાણસમ્પયુત્તાવ. **તણ્હા**તિ વિપાકવેદનાપચ્ચયા જવનક્ખણે ઉપ્પન્નતણ્હા.

૪૨૨. ચક્ખુ અત્તાતિ પાટિયેક્કો અનુસન્ધિ. હેટ્ઠા કથિતાનઞ્હિ દ્વિન્નં સચ્ચાનં અનત્તભાવદસ્સનત્થં અયં દેસના આરદ્ધા. તત્થ **ન ઉપપજ્જતી**તિ ન યુજ્જતિ. **વેતી**તિ વિગચ્છતિ નિરુજ્ઝતિ.

૪૨૪. અયં ખો પન, ભિક્ખવેતિ અયમ્પિ પાટિયેક્કો અનુસન્ધિ. અયઞ્હિ દેસના તિણ્ણં ગાહાનં વસેન વટ્ટં દસ્સેતું આરદ્ધા. દુક્ખં સમુદયોતિ દ્વિન્નં સચ્ચાનં વસેન વટ્ટં દસ્સેતુન્તિપિ વદન્તિયેવ. **એતં મમા**તિઆદીસુ તણ્હામાનદિટ્ઠિગાહાવ વેદિતબ્બા. **સમનુપસ્સતી**તિ ગાહત્તયવસેન પસ્સતિ.

એવં વટ્ટં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તિણ્ણં ગાહાનં પટિપક્ખવસેન, નિરોધો મગ્ગોતિ ઇમેસં વા દ્વિન્નં સચ્ચાનં વસેન વિવટ્ટં દસ્સેતું **અયં ખો પના**તિઆદિમાહ. **નેતં મમા**તિઆદીનિ તણ્હાદીનં પટિસેધવચનાનિ. **સમનુપસ્સતી**તિ અનિચ્ચં દુક્ખમનત્તાતિ પસ્સતિ.

૪૨૫. એવં વિવટ્ટં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તિણ્ણં અનુસયાનં વસેન પુન વટ્ટં દસ્સેતું **ચક્ખુઞ્ચ, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **અભિનન્દતી**તિઆદીનિ તણ્હાદિટ્ઠિવસેનેવ વુત્તાનિ. **અનુસેતી**તિ અપ્પહીનો હોતિ. **દુક્ખસ્સા**તિ વટ્ટદુક્ખકિલેસદુક્ખસ્સ.

૪૨૬. એવં તિણ્ણં અનુસયાનં વસેન વટ્ટં કથેત્વા ઇદાનિ તેસં પટિક્ખેપવસેન વિવટ્ટં દસ્સેન્તો પુન ચક્ખુઞ્ચાતિઆદિમાહ. **અવિજ્જં પહાયા**તિ વટ્ટમૂલિકં અવિજ્જં પજહિત્વા. **વિજ્જ**ન્તિ અરહત્તમગ્ગવિજ્જં ઉપ્પાદેત્વા.

૪૨૭. ઠાનમેતં વિજ્જતીતિ એત્તકેનેવ કથામગ્ગેન વટ્ટવિવટ્ટવસેન દેસનં મત્થકં પાપેત્વા પુન તદેવ સમ્પિણ્ડેત્વા દસ્સેન્તો **એવં પસ્સં, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. **સટ્ઠિમત્તાનં ભિક્ખૂન**ન્તિ એત્થ અનચ્છરિયમેતં, યં સયમેવ તથાગતે દેસેન્તે સટ્ઠિ ભિક્ખૂ અરહત્તં પત્તા. ઇમઞ્હિ સુત્તં ધમ્મસેનાપતિમ્હિ કથેન્તેપિ સટ્ઠિ ભિક્ખૂ અરહત્તં પત્તા, મહામોગ્ગલ્લાને કથેન્તેપિ, અસીતિમહાથેરેસુ કથેન્તેસુપિ પત્તા એવ. એતમ્પિ અનચ્છરિયં. મહાભિઞ્ઞપ્પત્તા હિ તે સાવકા.

અપરભાગે પન તમ્બપણ્ણિદીપે માલેય્યદેવત્થેરો નામ હેટ્ઠા લોહપાસાદે ઇદં સુત્તં કથેસિ. તદાપિ સટ્ઠિ ભિક્ખૂ અરહત્તં પત્તા. યથા ચ લોહપાસાદે, એવં થેરો મહામણ્ડપેપિ ઇદં સુત્તં કથેસિ. મહાવિહારા નિક્ખમિત્વા ચેતિયપબ્બતં ગતો, તત્થાપિ કથેસિ. તતો સાકિયવંસવિહારે, કૂટાલિવિહારે, અન્તરસોબ્ભે, મુત્તઙ્ગણે, વાતકપબ્બતે, પાચિનઘરકે, દીઘવાપિયં, લોકન્દરે, નોમણ્ડલતલે કથેસિ. તેસુપિ ઠાનેસુ સટ્ઠિ સટ્ઠિ ભિક્ખૂ અરહત્તં પત્તા. તતો નિક્ખમિત્વા પન થેરો ચિત્તલપબ્બતં ગતો. તદા ચ ચિત્તલપબ્બતવિહારે અતિરેકસટ્ઠિવસ્સો મહાથેરો, પોક્ખરણિયં કુરુવકતિત્થં નામ પટિચ્છન્નટ્ઠાનં અત્થિ, તત્થ થેરો ન્હાયિસ્સામીતિ ઓતિણ્ણો. દેવત્થેરો તસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા ન્હાપેમિ, ભન્તેતિ આહ. થેરો પટિસન્થારેનેવ – ‘‘માલેય્યદેવો નામ અત્થીતિ વદન્તિ, સો અયં ભવિસ્સતી’’તિ ઞત્વા ત્વં દેવોતિ આહ. આમ, ભન્તેતિ. સટ્ઠિવસ્સદ્ધાનં મે, આવુસો, કોચિ સરીરં હત્થેન કુસિતું નામ ન લભિ, ત્વં પન ન્હાપેહીતિ ઉત્તરિત્વા તીરે નિસીદિ.

થેરો સબ્બમ્પિ હત્થપાદાદિપરિકમ્મં કત્વા મહાથેરં ન્હાપેસિ. તં દિવસઞ્ચ ધમ્મસ્સવનદિવસો હોતિ. અથ મહાથેરો – ‘‘દેવ અમ્હાકં ધમ્મદાનં દાતું વટ્ટતી’’તિ આહ. થેરો સાધુ, ભન્તેતિ સમ્પટિચ્છિ. અત્થઙ્ગતે સૂરિયે ધમ્મસ્સવનં ઘોસેસું. અતિક્કન્તસટ્ઠિવસ્સાવ સટ્ઠિ મહાથેરા ધમ્મસ્સવનત્થં અગમંસુ. દેવત્થેરો સરભાણાવસાને ઇમં સુત્તં આરભિ, સુત્તન્તપરિયોસાને ચ સટ્ઠિ મહાથેરા અરહત્તં પાપુણિંસુ. તતો તિસ્સમહાવિહારં ગન્ત્વા કથેસિ, તસ્મિમ્પિ સટ્ઠિ થેરા. તતો નાગમહાવિહારે કાળકચ્છગામે કથેસિ, તસ્મિમ્પિ સટ્ઠિ થેરા. તતો કલ્યાણિં ગન્ત્વા તત્થ ચાતુદ્દસે હેટ્ઠાપાસાદે કથેસિ, તસ્મિમ્પિ સટ્ઠિ થેરા. ઉપોસથદિવસે ઉપરિપાસાદે કથેસિ, તસ્મિમ્પિ સટ્ઠિ થેરાતિ એવં દેવત્થેરેયેવ ઇદં સુત્તં કથેન્તે સટ્ઠિટ્ઠાનેસુ સટ્ઠિ સટ્ઠિ જના અરહત્તં પત્તા.

અમ્બિલકાળકવિહારે પન તિપિટકચૂળનાગત્થેરે ઇમં સુત્તં કથેન્તે મનુસ્સપરિસા ગાવુતં અહોસિ, દેવપરિસા યોજનિકા. સુત્તપરિયોસાને સહસ્સભિક્ખૂ અરહત્તં પત્તા, દેવેસુ પન તતો તતો એકેકોવ પુથુજ્જનો અહોસીતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

છછક્કસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. મહાસળાયતનિકસુત્તવણ્ણના

૪૨૮. એવં મે સુતન્તિ મહાસળાયતનિકસુત્તં. તત્થ **મહાસળાયતનિક**ન્તિ મહન્તાનં છન્નં આયતનાનં જોતકં ધમ્મપરિયાયં.

૪૨૯. અજાનન્તિ સહવિપસ્સનેન મગ્ગેન અજાનન્તો. **ઉપચયં ગચ્છન્તી**તિ વુદ્ધિં ગચ્છન્તિ, વસિભાવં ગચ્છન્તીતિ અત્થો. **કાયિકા**તિ પઞ્ચદ્વારિકદરથા. **ચેતસિકા**તિ મનોદ્વારિકદરથા. **સન્તાપાદી**સુપિ એસેવ નયો.

૪૩૦. કાયસુખન્તિ પઞ્ચદ્વારિકસુખં. **ચેતોસુખ**ન્તિ મનોદ્વારિકસુખં. એત્થ ચ પઞ્ચદ્વારિકજવનેન સમાપજ્જનં વા વુટ્ઠાનં વા નત્થિ, ઉપ્પન્નમત્તકમેવ હોતિ. મનોદ્વારિકેન સબ્બં હોતિ. અયઞ્ચ મગ્ગવુટ્ઠાનસ્સ પચ્ચયભૂતા બલવવિપસ્સના, સાપિ મનોદ્વારિકેનેવ હોતિ.

૪૩૧. તથાભૂતસ્સાતિ કુસલચિત્તસમ્પયુત્તચેતોસુખસમઙ્ગીભૂતસ્સ. **પુબ્બેવ ખો પનસ્સા**તિ અસ્સ ભિક્ખુનો વાચાકમ્મન્તાજીવા પુબ્બસુદ્ધિકા નામ આદિતો પટ્ઠાય પરિસુદ્ધાવ હોન્તિ. દિટ્ઠિસઙ્કપ્પવાયામસતિસમાધિસઙ્ખાતાનિ પન પઞ્ચઙ્ગાનિ સબ્બત્થકકારાપકઙ્ગાનિ નામ. એવં લોકુત્તરમગ્ગો અટ્ઠઙ્ગિકો વા સત્તઙ્ગિકો વા હોતિ.

વિતણ્ડવાદી પન ‘‘યા યથાભૂતસ્સ દિટ્ઠી’’તિ ઇમમેવ સુત્તપદેસં ગહેત્વા ‘‘લોકુત્તરમગ્ગો પઞ્ચઙ્ગિકો’’તિ વદતિ. સો – ‘‘એવમસ્સાયં અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો ભાવનાપારિપૂરિં ગચ્છતી’’તિ ઇમિના અનન્તરવચનેનેવ પટિસેધિતબ્બો. ઉત્તરિ ચ એવં સઞ્ઞાપેતબ્બો – લોકુત્તરમગ્ગો પઞ્ચઙ્ગિકો નામ નત્થિ, ઇમાનિ પન પઞ્ચ સબ્બત્થકકારાપકઙ્ગાનિ મગ્ગક્ખણે વિરતિવસેન પૂરેન્તિ. ‘‘યા ચતૂહિ વચીદુચ્ચરિતેહિ આરતિ વિરતી’’તિ એવં વુત્તવિરતીસુ હિ મિચ્છાવાચં પજહતિ, સમ્માવાચં ભાવેતિ, એવં સમ્માવાચં ભાવેન્તસ્સ ઇમાનિ પઞ્ચઙ્ગિકાનિ ન વિના, સહેવ વિરતિયા પૂરેન્તિ. સમ્માકમ્મન્તાજીવેસુપિ એસેવ નયો. ઇતિ વચીકમ્માદીનિ આદિતો પટ્ઠાય પરિસુદ્ધાનેવ વટ્ટન્તિ. ઇમાનિ પન પઞ્ચ સબ્બત્થકકારાપકઙ્ગાનિ વિરતિવસેન પરિપૂરેન્તીતિ પઞ્ચઙ્ગિકો મગ્ગો નામ નત્થિ. સુભદ્દસુત્તેપિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૧૪) ચેતં વુત્તં – ‘‘યસ્મિં ખો, સુભદ્દ, ધમ્મવિનયે અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો’’તિ. અઞ્ઞેસુ ચ અનેકેસુ સુત્તસતેસુ અટ્ઠઙ્ગિકોવ મગ્ગો આગતોતિ.

૪૩૩. ચત્તારોપિ સતિપટ્ઠાનાતિ મગ્ગસમ્પયુત્તાવ ચત્તારો સતિપટ્ઠાના. સમ્મપ્પધાનાદીસુપિ એસેવ નયો. **યુગનન્ધા**તિ એકક્ખણિકયુગનન્ધા. એતેહિ અઞ્ઞસ્મિં ખણે સમાપત્તિ, અઞ્ઞસ્મિં વિપસ્સનાતિ. એવં નાનાખણિકાપિ હોન્તિ, અરિયમગ્ગે પન એકક્ખણિકા.

વિજ્જા ચ વિમુત્તિ ચાતિ અરહત્તમગ્ગવિજ્જા ચ ફલવિમુત્તિ ચ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

મહાસળાયતનિકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. નગરવિન્દેય્યસુત્તવણ્ણના

૪૩૫. એવં મે સુતન્તિ નગરવિન્દેય્યસુત્તં. તત્થ **સમવિસમં ચરન્તી**તિ કાલેન સમં ચરન્તિ, કાલેન વિસમં. **સમચરિયમ્પિ હેત**ન્તિ સમચરિયમ્પિ હિ એતં.

૪૩૭. કે આકારાતિ કાનિ કારણાનિ? **કે અન્વયાતિ** કા અનુબુદ્ધિયો? **નત્થિ ખો પન તત્થાતિ** કસ્મા આહ, નનુ અરઞ્ઞે હરિતતિણચમ્પકવનાદિવસેન અતિમનુઞ્ઞા રૂપાદયો પઞ્ચ કામગુણા અત્થીતિ? નો નત્થિ. ન પનેતં વનસણ્ડેન કથિતં, ઇત્થિરૂપાદીનિ પન સન્ધાયેતં કથિતં. તાનિ હિ પુરિસસ્સ ચિત્તં પરિયાદાય તિટ્ઠન્તિ. યથાહ – ''નાહં, ભિક્ખવે, અઞ્ઞં એકરૂપમ્પિ સમનુપસ્સામિ, યં એવં પુરિસસ્સ ચિત્તં પરિયાદાય તિટ્ઠતિ, યથયિદં, ભિક્ખવે, ઇત્થિરૂપં. ઇત્થિરૂપં, ભિક્ખવે, પુરિસસ્સ ચિત્તં પરિયાદાય તિટ્ઠતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧) વિત્થારેતબ્બં. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

નગરવિન્દેય્યસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. પિણ્ડપાતપારિસુદ્ધિસુત્તવણ્ણના

૪૩૮. એવં મે સુતન્તિ પિણ્ડપાતપારિસુદ્ધિસુત્તં. તત્થ **પટિસલ્લાનાતિ** ફલસમાપત્તિતો.

વિપ્પસન્નાનીતિ ઓકાસવસેનેતં વુત્તં. ફલસમાપત્તિતો હિ વુટ્ઠિતસ્સ પઞ્ચહિ પસાદેહિ પતિટ્ઠિતોકાસો વિપ્પસન્નો હોતિ, છવિવણ્ણો પરિસુદ્ધો. તસ્મા એવમાહ. **સુઞ્ઞતવિહારેનાતિ** સુઞ્ઞતફલસમાપત્તિવિહારેન. **મહાપુરિસવિહારોતિ** બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધતથાગતમહાસાવકાનં મહાપુરિસાનં વિહારો. **યેન ચાહં મગ્ગેનાતિ**આદીસુ વિહારતો પટ્ઠાય યાવ ગામસ્સ ઇન્દખીલા એસ પવિટ્ઠમગ્ગો નામ, અન્તોગામં પવિસિત્વા ગેહપટિપાટિયા ચરિત્વા યાવ નગરદ્વારેન નિક્ખમના એસ ચરિતબ્બપદેસો નામ, બહિ ઇન્દખીલતો પટ્ઠાય યાવ વિહારા એસ પટિક્કન્તમગ્ગો નામ. **પટિઘં વાપિ ચેતસોતિ** ચિત્તે પટિહઞ્ઞનકિલેસજાતં કિઞ્ચિ અત્થિ નત્થીતિ. **અહોરત્તાનુસિક્ખિનાતિ** દિવસઞ્ચ રત્તિઞ્ચ અનુસિક્ખન્તેન.

૪૪૦. પહીના નુ ખો મે પઞ્ચ કામગુણાતિઆદીસુ એકભિક્ખુસ્સ પચ્ચવેક્ખણા નાના, નાનાભિક્ખૂનં પચ્ચવેક્ખણા નાનાતિ. કથં? એકો હિ ભિક્ખુ પચ્છાભત્તં પિણ્ડપાતપટિક્કન્તો પત્તચીવરં પટિસામેત્વા વિવિત્તોકાસે નિસિન્નો પચ્ચવેક્ખતિ ''પહીના નુ ખો મે પઞ્ચકામગુણા''તિ. સો ''અપ્પહીના''તિ ઞત્વા વીરિયં પગ્ગય્હ અનાગામિમગ્ગેન પઞ્ચકામગુણિકરાગં સમુગ્ઘાટેત્વા મગ્ગાનન્તરં ફલં ફલાનન્તરં મગ્ગં તતો વુટ્ઠાય પચ્ચવેક્ખન્તો ''પહીના''તિ પજાનાતિ. નીવરણાદીસુપિ એસેવ નયો. એતેસં પન અરહત્તમગ્ગેન પહાનાદીનિ હોન્તિ, એવં એકભિક્ખુસ્સ નાનાપચ્ચવેક્ખણા હોતિ. એતાસુ પન પચ્ચવેક્ખણાસુ અઞ્ઞો ભિક્ખુ એકં પચ્ચવેક્ખણં પચ્ચવેક્ખતિ, અઞ્ઞો એકન્તિ એવં નાનાભિક્ખૂનં નાનાપચ્ચવેક્ખણા હોતિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

પિણ્ડપાતપારિસુદ્ધિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ઇન્દ્રિયભાવનાસુત્તવણ્ણના

૪૫૩. **એવં મે સુતન્તિ** ઇન્દ્રિયભાવનાસુત્તં. તત્થ **ગજઙ્ગલાયન્તિ** એવંનામકે નિગમે. **સુવેળુવનેતિ** સુવેળુ નામ એકા રુક્ખજાતિ, તેહિ સઞ્છન્નો મહાવનસણ્ડો, તત્થ વિહરતિ. **ચક્ખુના રૂપં ન પસ્સતિ, સોતેન સદ્દં ન સુણાતીતિ** ચક્ખુના રૂપં ન પસ્સિતબ્બં, સોતેન સદ્દો ન સોતબ્બોતિ એવં દેસેતીતિ અધિપ્પાયેન વદતિ.

અઞ્ઞથા અરિયસ્સ વિનયેતિ ઇમિના ભગવા અત્તનો સાસને અસદિસાય ઇન્દ્રિયભાવનાય કથનત્થં આલયં અકાસિ. અથાયસ્મા આનન્દો – ''સત્થા આલયં દસ્સેતિ, હન્દાહં ઇમિસ્સં પરિસતિ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ઇન્દ્રિયભાવનાકથં કારેમી''તિ સત્થારં યાચન્તો **એતસ્સ ભગવાતિ**આદિમાહ. અથસ્સ ભગવા ઇન્દ્રિયભાવનં કથેન્તો **તેન હાનન્દાતિ**આદિમાહ.

૪૫૪. તથ **યદિદં ઉપેક્ખાતિ** યા એસા વિપસ્સનુપેક્ખા નામ, એસા સન્તા એસા પણીતા, અતપ્પિકાતિ અત્થો. ઇતિ અયં ભિક્ખુ ચક્ખુદ્વારે રૂપારમ્મણમ્પિ ઇટ્ઠે આરમ્મણે મનાપં, અનિટ્ઠે અમનાપં, મજ્ઝત્તે મનાપામનાપઞ્ચ ચિત્તં, તસ્સ રજ્જિતું વા દુસ્સિતું વા મુય્હિતું વા અદત્વાવ પરિગ્ગહેત્વા વિપસ્સનં મજ્ઝત્તે ઠપેતિ. **ચક્ખુમાતિ** સમ્પન્નચક્ખુવિસુદ્ધનેત્તો. ચક્ખાબાધિકસ્સ હિ ઉદ્ધં ઉમ્મીલનનિમ્મીલનં ન હોતિ, તસ્મા સો ન ગહિતો.

૪૫૬. **ઈસકંપોણેતિ** રથીસા વિય ઉટ્ઠહિત્વા ઠિતે.

૪૬૧. **પટિકૂલે અપ્પટિકૂલસઞ્ઞીતિ**આદીસુ પટિકૂલે મેત્તાફરણેન વા ધાતુસો ઉપસંહારેન વા અપ્પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરતિ. અપ્પટિકૂલે અસુભફરણેન વા અનિચ્ચતો ઉપસંહારેન વા પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરતિ. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો. તદુભયં અભિનિવજ્જેત્વાતિ મજ્ઝત્તો હુત્વા વિહરિતુકામો કિં કરોતીતિ? ઇટ્ઠાનિટ્ઠેસુ આપાથગતેસુ નેવ સોમનસ્સિકો ન દોમનસ્સિકો હોતિ. વુત્તઞ્હેતં –

> ''કથં પટિકૂલે અપ્પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરતિ? અનિટ્ઠસ્મિં વત્થુસ્મિં મેત્તાય વા ફરતિ, ધાતુતો વા ઉપસંહરતિ, એવં પટિકૂલે અપ્પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરતિ. કથં અપ્પટિકૂલે પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરતિ? ઇટ્ઠસ્મિં વત્થુસ્મિં અસુભાય વા ફરતિ, અનિચ્ચતો વા ઉપસંહરતિ, એવં અપ્પટિકૂલે પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરતિ. કથં પટિકૂલે ચ અપ્પટિકૂલે ચ અપ્પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરતિ? અનિટ્ઠસ્મિઞ્ચ ઇટ્ઠસ્મિઞ્ચ વત્થુસ્મિં મેત્તાય વા ફરતિ, ધાતુતો વા ઉપસંહરતિ. એવં પટિકૂલે ચ અપ્પટિકૂલે ચ અપ્પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરતિ. કથં અપ્પટિકૂલે ચ પટિકૂલે ચ પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરતિ? ઇટ્ઠસ્મિઞ્ચ અનિટ્ઠસ્મિઞ્ચ વત્થુસ્મિં અસુભાય વા ફરતિ, અનિચ્ચતો વા ઉપસંહરતિ, એવં અપ્પટિકૂલે ચ પટિકૂલે ચ પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરતિ . કથં પટિકૂલે ચ અપ્પટિકૂલે ચ તદુભયં અભિનિવજ્જેત્વા ઉપેક્ખકો વિહરતિ સતો સમ્પજાનો? ઇધ ભિક્ખુ ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા નેવ સુમનો હોતિ ન દુમ્મનો, ઉપેક્ખકો વિહરતિ સતો સમ્પજાનો...પે॰... મનસા ધમ્મં વિઞ્ઞાય નેવ સુમનો હોતિ ન દુમ્મનો, ઉપેક્ખકો વિહરતિ સતો સમ્પજાનો. એવં પટિકૂલે ચ અપ્પટિકૂલે ચ તદુભયં અભિનિવજ્જેત્વા ઉપેક્ખકો વિહરતિ સતો સમ્પજાનો''તિ.

ઇમેસુ ચ તીસુ નયેસુ પઠમનયે મનાપં અમનાપં મનાપામનાપન્તિ સંકિલેસં વટ્ટતિ, નિક્કિલેસં વટ્ટતિ. દુતિયનયે સંકિલેસં, તતિયનયે સંકિલેસનિક્કિલેસં વટ્ટતિ. પુન વુત્તં – ''પઠમં સંકિલેસં વટ્ટતિ, દુતિયં સંકિલેસમ્પિ નિક્કિલેસમ્પિ, તતિયં નિક્કિલેસમેવ વટ્ટતી''તિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ઇન્દ્રિયભાવનાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઞ્ચમવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઉપરિપણ્ણાસટ્ઠકથા નિટ્ઠિતા.

યો ચાયં ‘‘સબ્બધમ્મમૂલપરિયાયં વો, ભિક્ખવે, દેસિસ્સામી’’તિ આરદ્ધત્તા **આદિકલ્યાણો**, મજ્ઝે ‘‘સુત્તં ગેય્યં વેય્યાકરણં ગાથા ઉદાનં ઇતિવુત્તકં જાતકં અબ્ભુતધમ્મં વેદલ્લ’’ન્તિ વચનતો **મજ્ઝેકલ્યાણો**, સન્નિટ્ઠાને ‘‘અરિયો ભાવિતિન્દ્રિયો’’તિ વચનતો **પરિયોસાનકલ્યાણો**તિ તિવિધકલ્યાણો મજ્ઝિમનિકાયો ‘‘મહાવિપસ્સના નામાય’’ન્તિ વુત્તો, સો વણ્ણનાવસેન સમત્તો હોતિ.

નિગમનકથા

એત્તાવતા ચ –

આયાચિતો સુમતિના થેરેન **ભદન્તબુદ્ધમિત્તેન**,
પુબ્બે મયૂરદૂતપટ્ટનમ્હિ સદ્ધિં નિવસન્તેન.

પરવાદવિધંસનસ્સ **મજ્ઝિમનિકાયસેટ્ઠસ્સ**,
યમહં **પપઞ્ચસૂદનિમટ્ઠકથં** કાતુમારભિં.

સા હિ મહાઅટ્ઠકથાય સારમાદાય નિટ્ઠિતા એસા,
સત્તુત્તરસતમત્તાય પાળિયા ભાણવારેહિ.

એકૂનસટ્ઠિમત્તો વિસુદ્ધિમગ્ગોપિ ભાણવારેહિ,
અત્થપ્પકાસનત્થાય આગમાનં કતો યસ્મા.

તસ્મા તેન સહા’યં ગાથાગણનાનયેન અટ્ઠકથા,
સમધિકછસટ્ઠિસતમિતિ વિઞ્ઞેય્યા ભાણવારાનં.

સમધિકછસટ્ઠિસતપમાણમિતિ ભાણવારતો એસા,
સમયં પકાસયન્તી મહાવિહારાધિવાસીનં.

મૂલટ્ઠકથાસારં આદાય મયા ઇમં કરોન્તેન,
યં પઞ્ઞમુપચિતં તેન હોતુ લોકો સદા સુખિતોતિ.

પરમવિસુદ્ધસદ્ધાબુદ્ધિવીરિયપ્પટિમણ્ડિતેન સીલાચારજ્જવમદ્દવાદિગુણસમુદયસમુદિતેન સકસમયસમયન્તરગહનજ્ઝોગાહનસમત્થેન પઞ્ઞાવેય્યત્તિયસમન્નાગતેન તિપિટકપરિયત્તિપ્પભેદે સાટ્ઠકથે સત્થુ

સાસને અપ્પટિહતઞાણપ્પભાવેન મહાવેય્યાકરણેન
કરણસમ્પત્તિજનિતસુખવિનિગ્ગતમધુરોદારવચનલાવણ્ણયુત્તેન યુત્તમુત્તવાદિના વાદીવરેન મહાકવિના પભિન્નપટિસમ્ભિદાપરિવારે છળભિઞ્ઞાદિપ્પભેદગુણપ્પટિમણ્ડિતે ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મે સુપ્પતિટ્ઠિતબુદ્ધીનં થેરવંસપ્પદીપાનં થેરાનં મહાવિહારવાસીનં વંસાલઙ્કારભૂતેન વિપુલવિસુદ્ધબુદ્ધિના **બુદ્ધઘોસો**તિ ગરૂહિ ગહિતનામધેય્યેન થેરેન કતા અયં **પપઞ્ચસૂદની** નામ મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથા –

તાવ તિટ્ઠતુ લોકસ્મિં, લોકનિત્થરણેસિનં;
દસ્સેન્તી કુલપુત્તાનં, નયં દિટ્ઠિવિસુદ્ધિયા.

બુદ્ધોતિ નામમ્પિ, સુદ્ધચિત્તસ્સ તાદિનો;
લોકમ્હિ લોકજેટ્ઠસ્સ, પવત્તતિ મહેસિનોતિ.

પપઞ્ચસૂદની નામ

મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથા સબ્બાકારેન નિટ્ઠિતા.